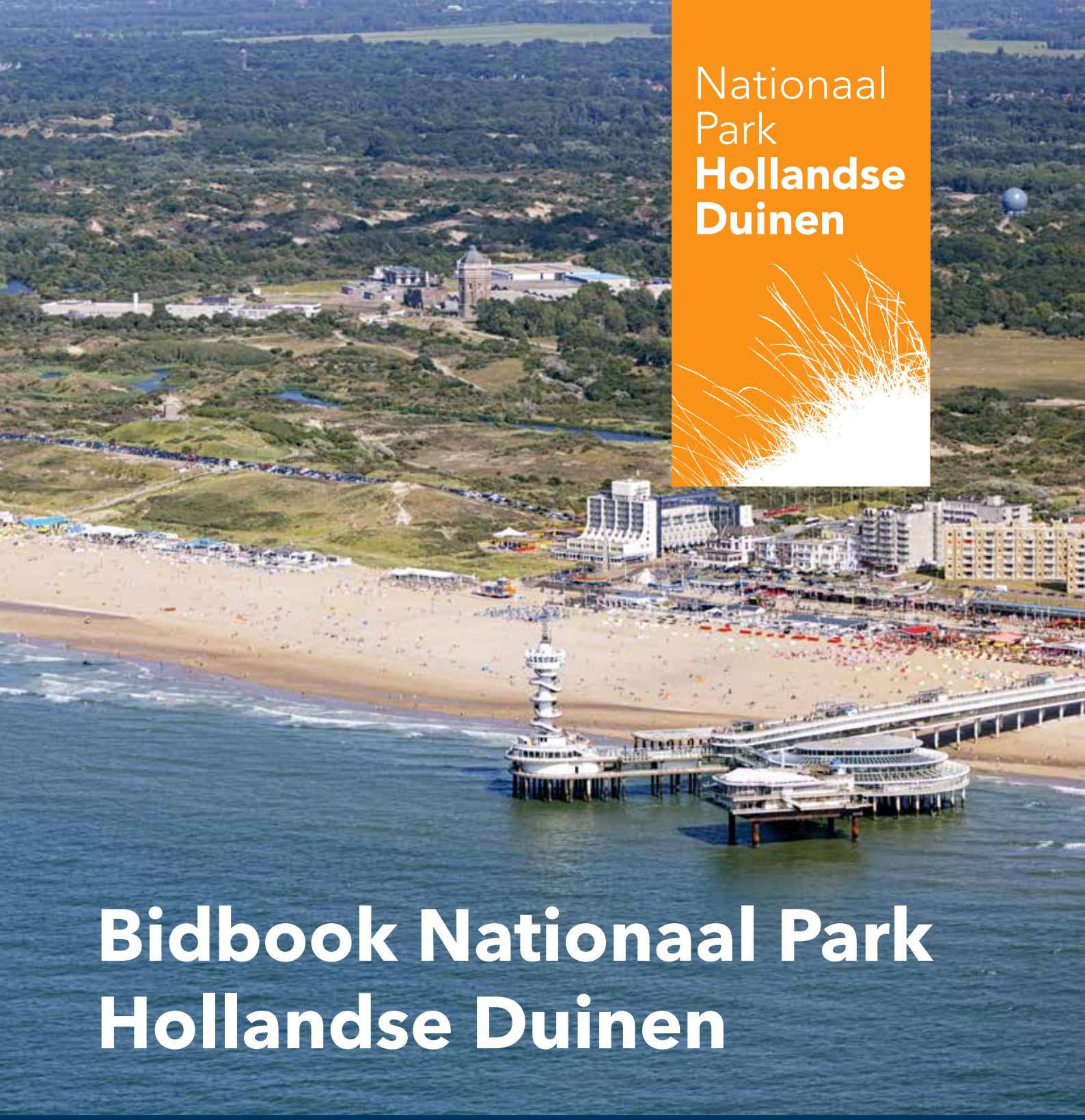

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bidbook Nationaal Park Hollandse Duinen

Dit bidbook wordt ingediend door Dunea, de gemeente Den Haag, de gemeente Voorschoten, de gemeente Wassenaar en de gemeente Westland, IVN, Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, Staatsbosbeheer, Stichting Duinbehoud, Stichting Duivenvoorde en Zuid-Hollands Landschap.

Dit bidbook wordt ondersteund door de Belangenraad Meijendel, het College van Participanten Den Haag Marketing, Den Haag Marketing, Duinrell, de gemeente Delft, de gemeente Katwijk, de gemeente Leiden, de gemeente Leidschendam-Voorburg, de gemeente Noordwijk, de gemeente Rotterdam, Heineken, Holland Rijnland, het Hoogheemraadschap van Delfland, Katwijk Marketing, Keukenhof, Koninklijke Nederlandse Hippische Sportbond, landschapstafel Bollenstreek, namens de deelnemende gemeenten: Hillegom, Lisse, Katwijk, Noordwijk, Noordwijkerhout en Teylingen, landschapstafel Duin, Horst en Weide, landschapstafel Hof van Delfland, Leiden marketing, Metropoolregio Rotterdam Den Haag, MKB Den Haag, Museon, Museum Voorlinden, Natuurmonumenten, provincie Zuid-Holland, Stichting Marketing Scheveningen, VEWIN en VVV Hoek van Holland.

Waar natuur stad en zee verbindt

1. Gegevens gebied/indiener

1.1. Gebiedsnaam
Nationaal Park Hollandse Duinen

1.2 Naam indiende organisatie
Dunea

1.3 Adres
Postbus 756
2700 AT Zoetermeer
Nederland

2. Contactpersoon indiener, tevens aanspreekpunt (penvoerder) voor deze inzending

Bart van Engeldorp Gastelaars
088-3475637
06-10426889
b.engeldorp@dunea.nl

3. Mede-indieners
Naast Dunea wordt dit bidbook ingediend door de volgende 10 mede-indieners:
gemeente Den Haag, Wim Duijs, wim.duijs@denhaag.nl
gemeente Voorschoten, Helena Meijer, hmeijer@werkorganisatieduivenvoorde.nl
gemeente Wassenaar, Helena Meijer, hmeijer@werkorganisatieduivenvoorde.nl
gemeente Westland, Arie van Blanken, AvBlanken@GemeenteWestland.nl
IVN, Arthur Hilgersom, a.hilgersom@ivn.nl
Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, Alex Ouwehand, a.ouwehand@milieufederatie.nl
Staatsbosbeheer, Annemiek Kooij, A.kooij@staatsbosbeheer.nl
stichting Duinbehoud, Ben ter Haar, bterhaar@euronet.nl
stichting Duivenvoorde, Annette de Vries, advries@kasteelduivenvoorde.nl
Zuid-Hollands Landschap, Michiel Houtzagers, M.Houtzagers@zhl.nl

Daarnaast wordt dit bidbook ondersteund door 29 adhesiebetuigers:
De Belangenraad Meijendel, het College van Participanten Den Haag Marketing, Den Haag Marketing, Duinrell, de gemeente Delft, de gemeente Katwijk, de gemeente Leiden, de gemeente Leidschendam-Voorburg, de gemeente Noordwijk, de gemeente Rotterdam, Heineken, Holland Rijnland, het Hoogheemraadschap van Delfland, Katwijk Marketing, Keukenhof, Koninklijke Nederlandse Hippische Sportbond, landschapstafel Bollenstreek, namens de deelnemende gemeenten: Hillegom, Lisse, Katwijk, Noordwijk, Noordwijkerhout en Teylingen, landschapstafel Duin, Horst en Weide, landschapstafel Hof van Delfland, Leiden marketing, Metropoolregio Rotterdam Den Haag, MKB Den Haag, Museon, Museum Voorlinden, Natuurmonumenten,

provincie Zuid-Holland, Stichting Marketing Scheveningen, VEWIN en VVV Hoek van Holland.

Zie bijlage 1 voor de aanbiedingsbrief van Dunea en bijlage 2 voor quotes van alle mede-indieners en adhesiebetuigers.

4. Kerngegevens inzending

4.1 De inzending heeft betrekking op een samenhangend gebied waarbinnen natuurgebieden van (inter)nationale waarde zijn gelegen. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium.

Langs de Noordzee, tussen strand en strandwallen, liggen de Zuid-Hollandse vastelandsduinen. Een prachtig kustlandschap waar landgoederen, duinen, zeedorpen en steden elkaar afwisselen. Eeuwenlang door Hollandse meesters vastgelegd; geliefd om water, ruimte en licht. Dit is het nieuwe Nationale Park Hollandse Duinen: 43 kilometer lang, tot 8,5 km breed. Het omvat een aaneengesloten gebied van Hoek van Holland tot Langevelderslag, met 4.610 hectare aan Natura 2000-gebieden Solleveld&Kapittelduinen, Westduinpark&Wapendal, Meijendel&Berkheide, Coepelduynen en boswachterij Noordwijk. Maar liefst 22% van onze vastelandsduinen liggen erin en 5% van de jonge duinen van Europa. Een uniek gebied, eigen van zichzelf.

Het gebied is dé parel van de zuidelijke Randstad. Natuur als onderdeel van een breed sociaal, economisch en cultureel landschap; wat steeds belangrijker is voor het vestigingsklimaat. Dit maakt het Nationaal Park Hollandse Duinen een vanzelfsprekende noodzaak. Het Nationaal Park brengt meer verbinding in het landschap zonder daarbij de kern van de natuur uit het oog te verliezen. Zo wekt het totale gebied meer interesse, dan als separate eenheden en vergroten we de natuurbeleving. De meerwaarde van samenvoeging als Nationaal Park is dat het gebied als eenheid wordt beschouwd waardoor we kenmerkende kwaliteiten en natuurtypen nog beter kunnen behouden en versterken.

Het kustlandschap is in millennia vanuit zee opgebouwd. Parallel lopende strandwallen, gedeeltelijk door jonge duinen overstoven, en strandvlakten zijn de ruggengraat van Holland. Soms is het duingebied kilometers breed. In het Zuiden is dit door kustafslag slechts een paar honderd meter. De loop van de Oude Rijn en de Rijn hebben de ontwikkeling van de kuststrook sterk bepaald. Evenals het gebruik door de mens voor visserij, bollenteelt, infrastructuren tussen dorpen en steden, waterwinning, landbouw en kassenbouw. De strandwallen en –vlakten zijn samen met de jonge duinen groengoude oasen in een sterk verstedelijkt Zuid-Holland. Het Nationaal Park is essentieel voor het groene karakter van Zuid-Holland.

4.2 De inzending gaat in op (de ontwikkeling van) de unieke (potentiële) belevingsmogelijkheden, die passen bij de draagkracht van het gebied. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. (300 woorden)

Dit Nationale Park wordt gekenmerkt door een veelheid aan activiteiten; van historie en cultuur tot sport, natuurbeleving en wandelen en fietsen. Hierin zijn de contrasten enorm en is het de natuur die dit alles verbindt, dichtbij brengt. Waar anders kun je binnen een dag kunst, cultuur en natuur beleven? Om vanuit het Mauritshuis, in hartje stad, binnen 30 minuten in de duingraslanden te staan, een nachtegaal te horen, om vervolgens een festival aan het strand te bezoeken. In dit Nationale Park kan dat! Met een uitgekiende infrastructuur. Vanuit Rotterdam, Den Haag en Leiden zijn alle entrees van het gebied goed bereikbaar: per fiets, met de auto én met openbaar vervoer. De verhaallijnen van Nationaal Park Hollandse Duinen passen bij de NBTC Holland City campagne. Het natuur- en cultuurlandschap sluit naadloos aan op het recreatieaanbod in de regio. Musea, landgoederen en overige recreatieaanbieders betuigen daarom breed steun aan dit initiatief.

Kenmerkende elementen van de Nederlandse kust zoals waterwinning en kustverdediging hebben het landschap ook gemaakt tot wat het is en verhouden zich goed tot de draagkracht van het gebied. De samenwerking biedt ook op lange termijn evenwicht tussen ecologie, economie en beleving. Samenwerking maakt het mogelijk de waarden van natuur, recreatie, economie en landschap blijvend op elkaar af te stemmen. Voorbeelden zijn: optimaliseren van recreatieve voorzieningen, nieuwe natuurbelevingscentra, ecologische verbindingszones en nieuwe kwalitatieve fiets- en wandelroutes tussen landgoederen en duingebieden. Dit alles uitgewerkt volgens de Man And Biosphere systematiek: kernzones, bufferzones en transitiezones.

De natuurkernen bieden reeds bezoekerscentra en informatie aan de recreant. Inzet van een overkoepelende marketingstrategie en uitwerking van de ambities van het Nationaal Park Hollandse Duinen zal dit versterken en meerwaarde en samenhang bieden voor bezoekers en ondernemers in de regio.

4.3 Voor de inzending is draagvlak van, en de samenwerking tussen partijen geborgd, en er is zicht op haalbaarheid en uitvoering. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium.

Het Nationale Park Hollandse Duinen wordt de sprong voorwaarts voor deze regio: de oproep voor de vorming van een nieuw Nationaal Park kwam als geroepen. Dit is het momentum om samen, verbindend, te komen tot behoud en versterking van dit unieke gebied. Een coalitie van 40 partijen heeft meegewerkt aan dit bidbook; en dat worden er dagelijks meer. In korte tijd sloten maar liefst tien mede-indieners zich aan bij Dunea, en spraken 29 adhesiebetuigers hun steun uit. Niet omdat het moet, maar omdat wordt gevoeld dat het kan. Hier geldt oprecht: “Samen kom je verder.” Dunea is penvoerder van de coalitie en is bereid dit te blijven.

Het proces laat een groot organiserend vermogen zien van de projectorganisatie en de coalitie vertegenwoordigt de regio in de volle breedte: terreinbeheerders, gemeenten en andere overheden, maatschappelijke organisaties, marketingbureaus en een (nog) beperkt aantal ondernemers. Trots op de regio en enthousiasme zijn sleutelwoorden om de samenwerking tussen de zeer betrokken coalitiepartijen te beschrijven.

Gezien de relatief korte periode voor de deadline zijn omwonenden en ondernemers nog beperkt bij dit initiatief betrokken. Op 19 september organiseren wij een informatiebijeenkomst voor het MKB als een eerste logische volgende stap om te komen tot een Nationaal Park en om ondernemers ook bij de activiteiten in het gebied te betrekken. De coalitiepartners hebben ervaring met het betrekken van ondernemers bij hun activiteiten en zien dit als een waardevolle kans om de samenwerking te versterken.

De omwonenden zijn inwoners, bezoekers, waterklanten en/of donateurs van de mede-indieners. Deze groep beogen wij in oktober zo breed mogelijk te informeren over dit initiatief middels een publiekscampagne. Een specifieke campagne gericht op kinderen, opgezet door de Kindercorrespondent, maakt deel uit van de plannen; zij zijn onze ambassadeurs van nu en de toekomst.

4.4 De inzending draagt bij aan de regionale sociaaleconomische ontwikkeling. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. (300 woorden)

Al voor de samenvoeging tot een Nationaal Park dragen de kerngebieden en coalitiepartners bij aan de sociaal economische ontwikkeling van de regio. Het ontwikkelen van een gezamenlijke strategie, toegevoegd aan bestaande structuren, versterkt dit alleen maar. Het concept businessplan voor het Nationaal Park zal binnen het te vormen bestuur worden uitgevoerd. Fondsen zijn o.a. gebaseerd op de investeringsprogramma's van de provinciale Landschapstafels en reserveringen vanuit de beheerplannen van terreinbeheerders. Binnen deze begrotingen verwachten wij besparingen te realiseren door meer efficiency in beheer en marketing, door (gedeeltelijk) nieuwe en/of beter op elkaar afgestemde samenwerkingsverbanden. De talrijke ambities die het Nationaal Park Hollandse Duinen wil realiseren, zoals het verbeteren van vindbaarheid voor (inter)nationale toeristen en aanbieden van nieuwe arrangementen, dragen bij aan het versterken van het regionale vestigingsklimaat en maakt natuur de aanjager van nieuwe economische activiteiten in de recreatie en – toerismesector. In 4.3 leest u hoe wij ondernemers, natuur- en wijkverenigingen, belangenorganisaties en het publiek willen betrekken bij het Nationaal Park. Ondernemers hebben een rol in het businessplan door het aanbieden van arrangementen en het bedenken van activiteiten. Het publiek zal middels voorlichting en educatie bij het Nationaal Park worden betrokken. Educatie speelt een belangrijke rol in de kennis en bekendheid over het Nationaal Park. De coalitiepartners hebben nauwe banden met organisaties in de educatieketen zoals Naturalis en het Museon. Ook IVN, het instituut voor natuureducatie en duurzaamheid, is een van de coalitiepartners.

Wij vinden het belangrijk dat verdiensten en deelnamegelden aan activiteiten weer terugstromen naar het Nationaal Park. In de voorgenomen publiekscampagne staat het uitdragen van de trots op het gebied en alles wat het Nationaal Park vormt voorop. Die trots zien we bij alle coalitiepartners en bij bezoekers van onze afzonderlijke natuurkernen. Die trots willen we graag vergroten en borgen, zodat het draagvlak voor toekomstig behoud een voedingsgrond heeft.

4.5 De inzending voorziet in Adequate Governance. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium.

"Be the change you wish to see in the world" – Mahatma Gandhi.

Governance gaat over sturing. Over wie wat bepaalt. En wat ons betreft vooral over samenwerking tussen overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties, gebruikers en omwonenden. Over het mobiliseren van maatschappelijke dynamiek en het meeliften op de golven van veranderingen. Samenwerking en het mobiliseren van energie zijn de centrale pijlers van onze governance. We willen economische en maatschappelijke dynamiek in het gebied stimuleren en cultiveren. De coalitiepartners zijn het eens over deze elementen voor de governancestructuur:

- Maatschappelijke initiatieven als uitgangspunt, focus op slagkracht, lenigheid en leren. Snel resultaat: aansprekende en overtuigende icoonprojecten.
- Autonomie en zichtbaarheid van partners blijft intact, iedereen is verantwoordelijk voor zijn eigen rol.
- Zonder structurele financiering vanuit EZ, alleen projectfinanciering.
- Ieders belangen zijn bekend, gezamenlijk verantwoordelijk voor de belangen van het Nationaal Park.
- De rollen op hoofdlijnen en daarmee basisfinanciering:
    - Natuur is de kern en de beheerders zorgen voor de continue kwaliteit van natuur en recreatie, samenhang in landschap.
    - Kwaliteitsimpulsen komen o.a. uit Landschapstafels, Metropoolregio, Holland Rijnland en Erfgoedlijnen.
    - Ondernemers promoten het verhaal van het Nationaal Park en investeren in faciliteiten.
    - Educatiepartners, overheden en ondernemers zorgen samen voor betrokkenheid van de samenleving.
- Kwaliteitsborging verticaal door jaarlijkse verantwoording aan partners.
- Kwaliteitsborging horizontaal door bijeenkomsten (bv paneldiscussies) met gebruikers, omwonenden, bedrijven enz.
- Openstaan voor uitbreiding van het gebied en zoeken naar verbinding met andere domeinen zoals cultuur en gezondheid.

Hoe? Door een lenige projectorganisatie die zorgt voor onderlinge samenhang en verbinding op basis van een aantal 'spelregels'. Uiteindelijk vormen we een compact bestuur als 'escalatieplatform' met 3 tot 5 kernspelers. De kosten van dit bestuur zullen door de deelnemende partijen worden opgebracht, evenals de uitvoering van de merkstrategie en marketing.

4.6 De inzending levert een substantiële bijdrage aan de te ontwikkelen merkstrategie voor de Nederlandse Nationale Parken. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium.

Het Nationaal Park Hollandse Duinen draagt bij uitstek bij aan het programma Naar Nationale Parken van Wereldklasse en het streven om de Nederlandse natuurgebieden aantrekkelijker te maken en te ontsluiten voor internationaal toerisme. De natuurgebieden vormen een groene aanvulling op bestaande bestemmingen en zorgen voor een grotere spreiding van toeristen over Nederland. Dit park brengt het realiseren van deze doelstellingen dichterbij door nabijheid van zowel de kust als de steden. Het samengevoegde park sluit daardoor aan bij het populaire kusttoerisme en het bloeiende stedentoerisme in de regio.

Het Nationaal Park Hollandse Duinen vormt een extra aanleiding voor stedentrippers en badgasten om Nederland te bezoeken. De reuring van stad en kust worden gecombineerd met de rust, ruimte en de verhalen van het park. Toeristen die vooral op zoek zijn naar recreatie in natuurgebieden zullen dit park zeker aan hun keuzelijst toevoegen.

Het nieuwe park heeft een autonome aantrekkingskracht op inwoners van de regio én (inter)nationale bezoekers, vanwege de uitgebreide mogelijkheden om te wandelen en fietsen in beschermde natuurgebieden en landgoederen met unieke flora en fauna. De bezoeker krijgt bovendien een beeld van de unieke geografische en cultuurhistorische ontwikkeling van de Hollandse kust; het levende bewijs van hoe we in de Lage Landen de voeten droog houden.

De eigen verhaallijnen van het Nationaal Park sluiten goed aan op de Holland-Marketing in het buitenland. Zo is er bijvoorbeeld aansluiting bij de verhaallijnen Gouden Eeuwlijn en Bloemenlijn van Holland City en kunnen we het Nationaal Park Hollandse Duinen promoten als de moderne variant van Panorama Mesdag. Wij dragen graag bij aan het versterken van het merk Nationale Parken en sluiten aan op de overkoepelende campagnes. Vanzelfsprekend zullen alle coalitiepartijen de trots op het park een plaats geven in hun eigen communicatie, echter gekoppeld aan het grote geheel.

4.7 Beschrijf welke kosten met de hierboven genoemde activiteiten samenhangen en specificeer die. De inzending specificeert de kosten voor uitvoering van het bidbook of plan.

De kosten die samenhangen met de activiteiten rondom het Nationaal Park Hollandse Duinen vallen uiteen in een drietal categorieën. Ten eerste is daar de investering voor de totstandkoming van het Nationaal Park. Deze kosten zijn hieronder uitgewerkt. Als tweede noemen we de reguliere kosten voor beheer, onderhoud van de natuur en infrastructuren. En als derde de investeringen in de kwaliteit van de gebieden. Zoals in 4.4 en 4,5 al aangegeven gaan wij ervan uit dat deze investeringen voor een groot deel al vastliggen in de plannen van de bestaande organisaties.

De eerste kostensoort staat voor de kosten die gemoeid zijn met de totstandkoming van het Nationale Park Hollandse Duinen en de uitrol van een marketingcampagne. Deze kosten hebben wij hieronder in kaart gebracht. Hierbij willen wij aantekenen dat de projectorganisatie voor een groot deel gebruik zal maken van bestaande structuren waardoor er geen extra investeringen hoeven te worden gedaan en de organisatie zogezegd de eigen broek kan ophouden. Initiatiefnemer Dunea biedt aan om penvoerder te blijven van de projectorganisatie. Dit betekent dat Dunea ook uren beschikbaar stelt om mee te werken aan de Community of Practice, het verder uitwerken van het governancemodel en het onderzoeken van verdienmodellen en het businessplan.

Dunea investeert in de ontwikkeling van de publiekscampagne. Bij de uitrol wordt gebruik gemaakt van de communicatiekanalen van alle coalitiepartners. Overige media-uitgaven zullen in overleg met de coalitiepartners worden bepaald. Hieronder een globale raming van de externe kosten. Alle mede-indieners en (waar mogelijk) adhesiebetuigers zullen uren beschikbaar stellen om de realisatie mogelijk te maken.

- Ontwikkelen governance jaarlijkse kosten tijden ontwikkelfase € 20.000,-
- Ontwikkelen Merkstrategie € 100.000,-
- Ontwikkelen website, beeldmerk en huisstijl € 200.000,-
- Zichtbaarheid en herkenbaarheid (borden, kaarten etc.) € 200.000,-

5 Samenvatting

Het Nationaal Park Hollandse Duinen is het kustlandschap van strand, duingebied en het groengebied in de meer landinwaarts liggende strandwallen in Zuid-Holland. Het gebied is grofweg 200 km^2 groot met daarin onder meer de Natura 2000-gebieden: Solleveld & Kapittelduinen, Westduinpark & Wapendal, Meijendel & Berkheide, Coepelduynen, boswachterij Noordwijk en De Blink (gedeeltelijk Kennemerland-Zuid). De natuur is hier van een ongekende variatie aan leefomgeving voor planten, dieren én mensen: van strand tot stuivende duinen en bos. Ook te midden van al die functies midden tussen het stedelijke gebied vinden er nog steeds grootschalige dynamische processen plaats. In de natte duinvalleien kom je zeldzame soorten orchideeën en amfibieën tegen. In de bloemrijke duingraslanden word je omringd door honderden planten-, insecten en vogelsoorten.

Op korte afstand bezoek en beleef je vandaag en in de toekomst een groot aantal iconen: van de bollenvelden en de Keukenhof tot, duingebieden als Meijendel en het Westduinpark, de Zandmotor als wereldprimeur in kustversterking en cultuurhistorische trekkers als Kasteel Duivenvoorde en de Atlantic Wall bij Hoek van Holland. De mogelijkheden van het Nationaal Park Hollandse Duinen voor het sterk verstedelijkte achterland zijn dan ook onbegrensd: recreatieve- en natuurbeleving, actief en passief, rust en reuring, zee, strand, duinen, cultuur en historie. Het grote contrast tussen bebouwing en natuur zorgt ervoor dat de bezoeker altijd dichtbij natuur is. Het natuurlijk en cultureel erfgoed versmelt op de vele buitenplaatsen en landgoederen die het park rijk is. De vaak monumentale panden staan midden in de natuur en laten zien hoe het land in vroeger tijden werd bewerkt.

Sinds het initiatief voor dit Nationaal Park langs de Hollandse kust ontstaan is er veel gedaan aan het creëren van draagvlak en een samenwerkingsvorm om de unieke kenmerken van de regio te verbinden. Trots en enthousiasme zijn sleutelwoorden gebleken in de samenwerking tussen de coalitiepartijen. Een passend governancemodel vinden is belangrijk. Dit gaat verder dan alleen het beheren van natuur, ook de culturele en sociaaleconomische aspecten spelen een rol van belang. De kust is tenslotte ‘van iedereen’. Dit vertaalt zich in een slagvaardige projectorganisatie met oog voor alle betrokkenen. Hoge betrokkenheid en weinig extra investeringen zorgen ervoor dat de organisatie de eigen broek kan ophouden. De projectorganisatie stelt ook uren beschikbaar voor de Community of Practice, het verder uitwerken van het governancemodel en het businessplan. Het is belangrijk om over de grenzen van het park heen te kijken en gezamenlijk ervoor te zorgen dat de natuur de motor is voor de nationale economische ontwikkeling, waarbij het aantrekken van toeristen een speerpunt is.

Voorlichting en educatie spelen een belangrijke rol in het vergroten van betrokkenheid van het publiek. Het voornemen voor een voorlichtingscampagne gericht op kinderen maakt deel uit van de plannen; zij zijn onze ambassadeurs van nu en de toekomst. De Kindercorrespondent zorgt ervoor dat dit op een voor kinderen geschikte manier gebeurt. Al voor het samenvoegen van de kerngebieden tot een Nationaal Park dragen deze natuurgebieden bij aan de sociaal economische ontwikkeling van de regio. Het ontwikkelen van een gezamenlijke strategie zal dit alleen maar versterken.

Op het gebied van financiën vinden wij het belangrijk dat verdiensten en deelnamegelden aan activiteiten weer terugstromen naar het Nationaal Park Hollandse Duinen. De trots die we zien bij

alle coalitiepartners en bij bezoekers van onze afzonderlijke natuurkernen willen we graag delen en borgen en daarmee zorgen voor draagvlak voor toekomstig behoud.

Het Nationaal Park Hollandse Duinen draagt bij uitstek bij aan het programma Naar Nationale Parken van Wereldklasse. De natuurgebieden vormen een groene aanvulling op bestaande bestemmingen en zorgen voor een grotere spreiding van toeristen over Nederland. Het park brengt het realiseren van deze doelstellingen dichterbij vanwege de nabijheid van zowel kust als steden. Het Nationaal Park heeft een autonome aantrekkingskracht op zowel bewoners van de regio als (inter)nationale bezoekers, onder meer vanwege de uitgebreide mogelijkheden om te wandelen en te fietsen in een beschermd natuurgebied met unieke flora en fauna. Het park geeft de bezoeker bovendien een beeld van de geografische en cultuurhistorische ontwikkeling van de Hollandse kust en is het levende bewijs van hoe we in de Lage Landen de voeten droog houden. Voor de duinen van de Hollandse vastelandskust worden twee bids uitgebracht: het NP Zuid-Kennemerland en het NP Hollandse Duinen. De bids delen een ambitie van samenwerking en de ontwikkeling van een governance structuur passend bij de schaal van dit gebied, waarbij regionale betrokkenheid essentieel is voor de beoogde meerwaarde. In het vervolgproces is een intensieve dialoog voorzien waarin de initiatieven vanuit beider kracht verder naar elkaar kunnen groeien.

6.1 Bent u bereid opgedane kennis en ervaring te delen en beschikbaar te stellen aan alle Nationale Parken en andere inzenders en deel te nemen aan een te ontwikkelen Community of Practice?

Ja. Het uitgewerkte plan voor het bidbook is ontstaan in samenwerking met alle coalitiepartijen: de initiatiefnemer, de mede-indieners, de adhesiebetuigers en andere geïnteresseerden. Het gehele traject van brainstormsessies, moderatiebijeenkomsten en opstellen van de inschrijving is gedocumenteerd. Dit maakt onderdeel uit van 'the story of' het Nationaal Park en vormt een leerproces op zichzelf. Dunea als initiatiefnemer en de coalitie in zijn geheel zijn vanzelfsprekend bereid om deze opgedane kennis en ervaring te delen. U zult zien in de kostenbegroting in de beantwoording van criterium 4.7 dat wij hiermee ook rekening houden in de urenbegroting van de projectorganisatie van het Nationaal Park.

Wij ondersteunen de visie van het Ministerie van EZ en de commissie Nationale Parken van Wereldklasse dat de Nederlandse Nationale Parken met een meer eenduidige visie kunnen opereren. Wij werken daarom graag mee aan de ontwikkeling van zo'n meer gezamenlijke visie binnen deze Community of Practice. Wij vinden het belangrijk om over de grenzen van ons eigen park heen te kijken en gezamenlijk ervoor te zorgen dat de natuur de motor is voor de nationale economische ontwikkeling. Natuur hoort midden in de samenleving thuis, een samenleving waarin delen steeds belangrijker wordt. Kennis delen is daarvan wellicht het voornaamste onderdeel.

6.2 Is er over deze inzending contact geweest met de betrokken provincie(s)?

Ja, Dunea heeft veelvuldig contact met de Provincie Zuid-Holland. De provincie was ook aanwezig bij brainstormsessies van de coalitie. De provinciale landschapstafels vormen de basis voor het governancemodel van het Nationaal Park.

Onderstaand een statement van Han Weber, de betrokken gedeputeerde van de provincie Zuid-Holland:

"Het Hollandse duingebied is door de grote soortenrijkdom van planten en dieren belangrijk voor de biodiversiteit in Nederland. Het gebied heeft altijd een grote aantrekkingskracht op mensen gehad. De vele prachtige landgoederen zijn daar een mooi voorbeeld van. Een gewaardeerd gebied vergroot de kans op behoud van het gebied in de toekomst. Met het programma 'Nationale Parken van Wereldklasse' ontstaan grotere Nationale Parken met meer aantrekkingskracht voor binnen- en buitenlandse toeristen die samen het verhaal van de Nederlandse natuur vertellen. Dunea is met een brede coalitie van natuurorganisaties, gemeenten, maatschappelijke organisaties en ondernemers gestart om het Nationaal Park Hollandse Duinen uit te werken. In onze dichtbevolkte stedelijke omgeving biedt het Hollandse duingebied inwoners en toeristen de mogelijkheid de rust en ruimte en de unieke natuur en cultuur te beleven. De provincie Zuid-Holland, verantwoordelijk voor de biodiversiteit, recreatie en erfgoed, steunt het initiatief van harte."

Verklaring en ondertekening

- Ik ben bevoegd en/of gemachtigd om deze inzending te ondertekenen.
- Ik verklaar dat ik dit formulier naar waarheid is ingevuld.

Wim Drossaert, directeur Dunea

14 september 2016

Bijlagen

Wij kiezen ervoor het bidbook te verduidelijken met bijlagen.

In bijlage 1 vindt u de officiële aanbiedingsbrief namens penvoerder Dunea (vragen 1 en 2).

In bijlage 2 stellen wij alle mede-indieners en adhesiebetuigers aan u voor via quotes, die aangeven wat het belang is voor onze regio voor het creëren van een Nationaal Park van Wereldklasse (vragen 3 en 4.3).

In bijlage 3 vind u een kaart van het plangebied en speciaal voor deze gelegenheid gecreëerd beeldmateriaal dat een impressie geeft van het prachtige plangebied (vragen 4.1 en 4.2).

Daarnaast is in bijlage 4 filmmateriaal toegevoegd dat het gebied op een bijzondere manier in kaart brengt (vragen 4.1 en 4.2).

De zakelijke kant hebben wij verder toegelicht in bijlage 5; een concept businessplan als uitgangspunt voor de opzet van Nationaal Park Hollandse Duinen en een toelichting op het governancemodel (vragen 4.4, 4.5 en 4.7).

Bijlage 6 geeft u een indruk van de samenwerking tussen de partijen in de coalitie door een verslag van de totstandkoming van dit bid. Het laat goed zien op welke manier de partijen in een korte tijd een grote ontwikkeling hebben doorgemaakt op het gebied van planvorming en samenwerking en wat heeft geleid tot dit gezamenlijk gedragen bidbook (vragen 4.3 en 6.1).

Bijlage 7 laat een aantal investeringsinstrumenten zien die illustreren dat er reeds meerjarige investeringsagenda's en fondsen in onze regio bestaan die zowel bijdragen aan de regionale sociaaleconomische ontwikkeling als aan de uitrol van het beoogde Nationaal Park (vragen 4.4 en 4.7).

Bijlage 8 geeft de uitnodiging en genodigdenlijst weer voor een MKB informatiebijeenkomst die bedoeld is om ondernemers te betrekken bij het beoogde Nationaal Park (vraag 4.3).

In bijlage 9 vind u voorbeelden van de campagne waaraan wij werken in voorbereiding op de publieksverkiezingen, zowel gericht op volwassenen als kinderen (vragen 4.3 en 4.6).

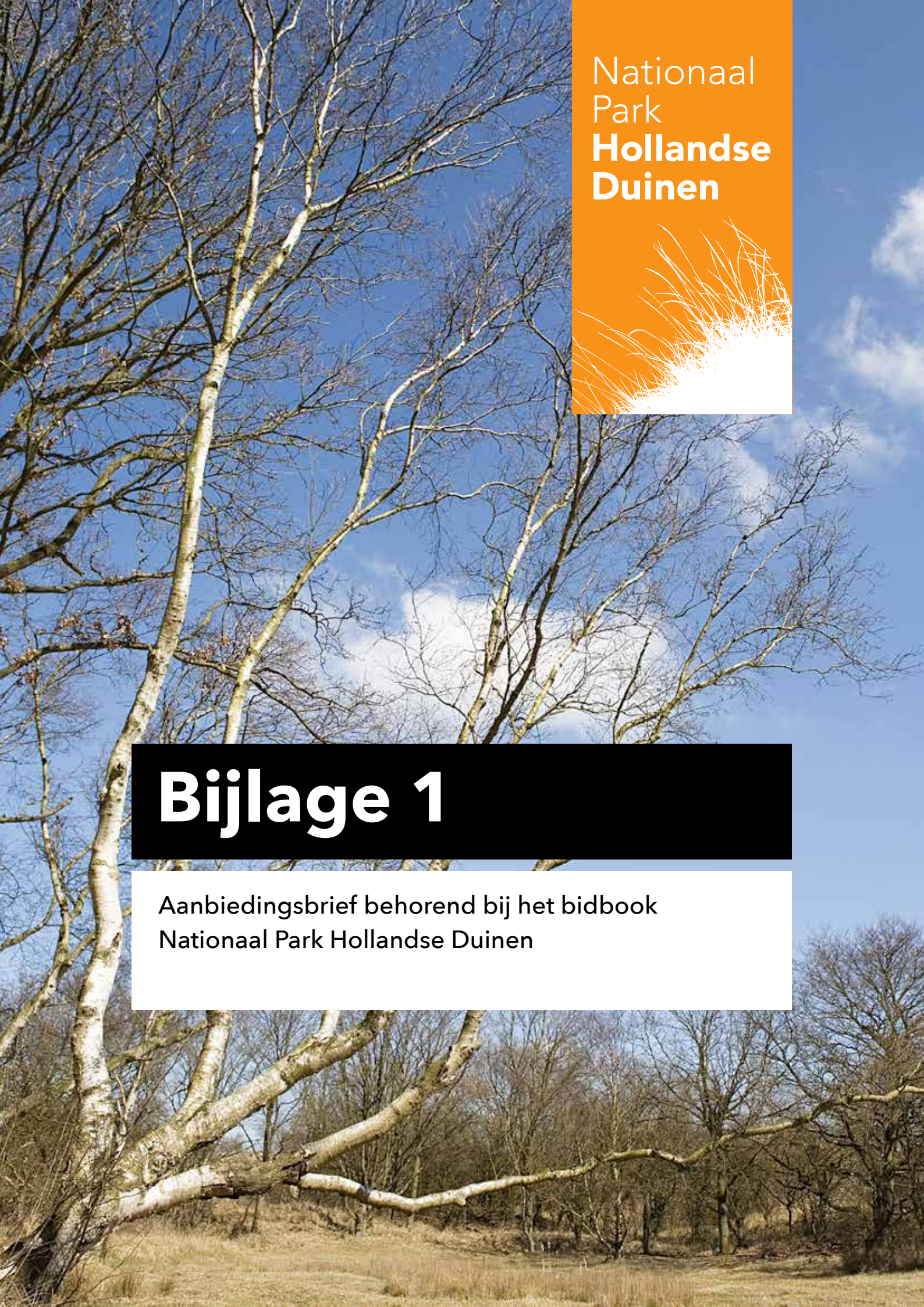

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 1

Aanbiedingsbrief behorend bij het bidbook Nationaal Park Hollandse Duinen

Plein van de Verenigde Naties 11, Zoetermeer
t 088 347 50 00 | www.dunea.nl

dunea DUIN & WATER

Retouradres: Postbus 756, 2700 AT Zoetermeer

Ir. Martijn van Dam, staatssecretaris van Economische Zaken
prof. mr. Pieter van Vollenhoven, voorzitter van de vakjury Mooiste Natuurgebied van Nederland

Datum	7 september 2016
Onderwerp	Aanbiedingsbrief bidbook
Ons kenmerk	B117752
Behandelaar	Bart van Engeldorp Gastelaars (06-10426889, b.engeldorp@dunea.nl)

Geachte heer Van Dam, geachte heer Van Vollenhoven,

Met gepaste trots bied ik u hierbij het bidbook aan voor het beoogd Nationaal Park Hollandse Duinen. Ik doe dit mede namens de gemeenten Den Haag, Voorschoten, Wassenaar en Westland, IVN, Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, Staatsbosbeheer, Stichting Duinbehoud, Stichting Duivenvoorde en Zuid-Hollands Landschap. Met het indienen van dit bidbook geven we gehoor aan de oproep van Staatssecretaris Martijn van Dam en hopen wij mee te dingen in de publieksverkiezing 'Mooiste Natuurgebied van Nederland'. Ik ben er trots op dat we samen met een veelheid aan partijen, de krachten hebben kunnen bundelen en ons als geheel aan het Nationaal Park Hollandse Duinen hebben durven te committeren. Het maken van het bidbook is in een bijzonder korte tijd tot stand gekomen maar met volle overtuiging en plezier.

Het proces om tot dit bidbook te komen laat zien dat er buitengewoon veel enthousiasme in onze regio is om samen een nieuw Nationaal Park neer te zetten. Ondanks de relatief krappe deadline en het zomerreces was er enorm veel draagvlak onder alle partijen om mee te werken aan dit bidbook – van terreinbeheerders en belangenorganisaties, tot gemeenten en marketingpartijen. Dat enthousiasme wordt nog eens onderstreept door de vele adhesiebetuigingen die wij hebben mogen ontvangen voor ons bid. Dit initiatief vervult ons met veel trots: op onze prachtige natuur, op ons landschap en erfgoed en om aan het beheer, behoud en beleving daarvan een bijdrage te mogen leveren. Daarmee heeft deze verkiezing voor ons allemaal nu al winst gebracht: namelijk de bereidheid en wens om over de eigen grenzen heen te durven kijken en om samen aan dit initiatief te blijven werken, onafhankelijk van de uitkomst van deze verkiezing.

Als penvoerder van dit bidbook kijken wij met onze partners uit naar het vervolg en zien wij de uitslag verwachtingsvol tegemoet.

Met vriendelijke groet,

Wim Drossaert
Algemeen directeur

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 2

Quotes van mede-indieners en adhesiebetuigers - behorend bij vraag 3 en 4.3

MEDE-INDIENERS (ALFABETISCH)

Dunea
""Wij vinden het belangrijk dat dit gebied voor onze klanten nog aantrekkelijker wordt door een gespreid recreatieaanbod, harmonieus in balans met de natuur en een up to date informatievoorziening. Daarnaast zien wij als grote terreinbeheerder binnen het nationale park in oprichting dit initiatief als kans om effecten van versnippering van terreinen door een veelheid aan natuurbeheerders te verminderen."
- Wim Drossaert, directeur

Gemeente Den Haag
"Den Haag vormt het hart van misschien wel het mooiste natuurgebied van Nederland. Het is de reden waarom zoveel mensen in Den Haag willen wonen en werken en onze stad komen bezoeken. Ik hoop dat door deze verkiezing nog meer Hagenaars en gasten vanuit de hele wereld van deze groene parel gaan genieten."
- Boudewijn Revis, wethouder

Gemeente Voorschoten
"Als onderdeel van Duin Horst & Weide mag Voorschoten met kasteel Duivenvoorde en vele bijzondere buitenplaatsen niet ontbreken in het Nationaal Park."
- Bianca Bremer, wethouder

Gemeente Wassenaar
'Het Nationaal Park Hollandse Kust biedt bezoekers rust en ruimte midden in de Randstad. Wassenaar is als 'Landgoed aan zee' trots hier onderdeel van uit te maken.'
- Leo Maat, wethouder

Gemeente Westland
"De kust – de duinen, het strand en de zee – vormen een natuurgebied van grote waarde. Niet alleen voor flora en fauna, maar ook voor bewoners van het kustgebied, toeristen en recreanten. Het aanmerken van dat kustgebied als Nationaal Park benadrukt dat."
- Peter Ouwendijk, wethouder

IVN
Duingebieden zijn uniek vanwege de grote biodiversiteit en de dichtheid aan biotopen: droog en nat, warm en koud, hoog en laag. Hier is het allemaal te beleven en IVN gaat ook in Nationaal Park Hollandse Duinen samenwerken om natuurbeleving en educatie te bevorderen!
- Daphne Teeling, regiodirecteur IVN Zuidwest

Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland
Zee, strand en duinen hebben in alle jaargetijden een enorme aantrekkingskracht op mensen. Ook in het drukke Zuid-Holland vormen zee en wind het dynamische strand en duinlandschap. Op rustige stranden en in de duinen komen bijzondere en verstoringsgevoelige flora en fauna voor. Het systeem van zee, strand en duinen vormt een gouden en natuurlijke rand rond het achterland. Dit landschap verdient een Nationaal Park.
- Alex Ouwehand, directeur

Staatsbosbeheer
“De Hollandse Duinen zijn een natuurgebied waar veelsoortige, hoogwaardige recreatie en absolute topnatuur in goede balans samenkomen. Kwaliteiten waar Staatsbosbeheer sinds jaar en dag een belangrijke rol in vervult. Een rol die Staatsbosbeheer, als landelijke publieke organisatie graag verder uitbouwt in een toekomstig Nationaal Park van ontegenzeggelijk internationale allure.”
- Annemiek Kooij, teamleider “Duin en Stad” van Staatsbosbeheer, provinciale eenheid Zuid-Holland

Stichting Duinbehoud
“De instelling van een Nationaal park Hollandse Duinen zal het draagvlak voor bescherming en behoud van de duinen vergroten en meer mogelijkheden creëren voor de natuurgerichte recreant.”
- Ben ter Haar, voorzitter

Stichting Duivenvoorde
“Het Nationaal Park Hollandse Duinen koestert het unieke gebied dat Hollandse meesters in de loop der eeuwen zo voortreffelijk hebben verbeeld: water, ruimte, lucht en licht, maar altijd met mens en dier in de nabijheid. Aan ons de taak om door samenwerking en verbinding dit karakteristieke Hollandse natuur- en cultuurlandschap te verankeren en voor Nederland te behouden.”
- Annette de Vries, directeur

Zuid-Holland Landschap
“Dit Nationaal Park is een uniek natuurgebied waar mens en natuur echt samen komen; Hollands Landschap in optima forma!”
- Michiel Houtzagers, directeur

ADHESIEBETUIGERS (ALFABETISCH)

Belangenraad Meijendel
"Een Nationaal Park midden in de Randstad is een krachtig nationaal standpunt, want het zorgt ervoor dat de versnippering verdwijnt en is een aanwinst voor natuur en recreatie."
- Harm Jan Buruma, voorzitter

College van Participanten Den Haag Marketing
"De stad Den Haag en de duinen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het geliefde duingebied is al decennialang een inspiratiebron voor tal van kunstenaars. 'Mooie stad achter de duinen', zong de Haagse zanger/cabaretier Harrie Jekkers al. Denk ook aan de schilders van de Haagse School, te zien in het Gemeentemuseum, of aan het wereldberoemde Panorama Mesdag. Zij portretteerden dit unieke natuur- en cultuurlandschap op het doek. Alle Haagse bezienswaardigheden liggen slechts op een steenworp afstand van het nieuwe Nationale Park Hollandse Duinen. Wij verwijzen de bezoekers van onze Haagse musea, attracties, hotels, theaters, evenementen en winkels, met plezier naar het nieuwe Nationale Park. Dan kunnen ze, als goed bereikbaar onderdeel van hun stedenreis, dit bijzondere natuurgebied zelf beleven."
- Hans van Eenennaam, voorzitter

Den Haag Marketing
"Het Nationaal Park Hollandse Duinen kan voor (inter)nationale bezoekers die nu komen voor de stad en het strand een extra aanleiding zijn om naar Den Haag te komen. Zij komen nu voor de combinatie (en de reuring van!) stad en strand, maar krijgen met het Nationaal Park Hollandse Duinen tevens de mogelijkheid om te genieten van rust en ruimte."
- Marco Esser, directeur

Duinrell
"Geweldig initiatief! Belangrijk om dit prachtige gebied nog beter onder de aandacht te brengen bij recreanten. Wij zijn enorm trots op het gebied maar kunnen dat op deze wijze natuurlijk veel beter uitdragen".
- Philip van Zuylen van Nijevelt, directeur

gemeente Delft
"Zoveel unieke natuur, zo dichtbij; die moet je koesteren om als woon- en werkgebied toplocatie te blijven".
- Stephan Brandligt, wethouder Duurzame ontwikkeling

gemeente Katwijk
"Katwijk als familiebadplaats met zijn mooie aansluitende duingebieden ziet in de ontwikkeling van een Nationaal park langs de gehele Zuid-Hollandse kust en duin mogelijkheden tot een verdere ontwikkeling naar een veelzijdigere beleving van de kust, unieke natuur en cultuur voor zijn inwoners en bezoekers."
- Jacco Knape, wethouder

gemeente Leiden
“De duinen en het strand; voor onze inwoners is dat de ongerepte natuur. Het is niet alleen dé plek om uit te waaien, maar ook om te zwemmen en te spelen. Zonder de zee en de duinen zijn wij geen Hollanders.”
- Paul Laudy, wethouder

gemeente Leidschendam-Voorburg
"Het Hollandse kustgebied is uniek. De gemeente Leidschendam-Voorburg ondersteunt van harte het pleidooi om hier een nationaal park van te maken. Aan de landschapstafel Duin Horst en Weide werken we met particulieren, bedrijven, agrariërs, milieuorganisaties, groenbeheerorganisaties, waterzuiveringsbedrijven en verschillende overheden om deze mooie combinatie bekend en bezoekbaar te maken en te beheren."
- Floor Kist, wethouder

gemeente Noordwijk
“Met elkaar kunnen we iedereen laten genieten van onder meer het strand, de zee en de prachtige Natura 2000 gebieden (Coepelduynen en Kennemerland-Zuid) rondom Noordwijk; de natuur dichtbij de mens, daarbij natuurlijk wakend voor het behoud van de biodiversiteit en ecologie van deze gebieden.”
- Marie José Fles, wethouder

gemeente Rotterdam
“Rotterdam ziet de aanwijzing van de kust tot Nationaal Park als een kans om meer bekendheid te geven aan dit unieke landschap in de metropool, met Hoek van Holland als veelzijdige badplaats en goed bereikbare toegangspoort.”
- Joost Eerdmans, wethouder

Heineken
Bier, en dus ook Heineken®, bestaat voor 93% uit water. Alleen de beste kwaliteit water is goed genoeg voor de beste kwaliteit Heineken® pils. Daarom kiest brouwerij HEINEKEN Zoeterwoude bewust voor Dunea. In het duingebied filtert Dunea haar water en voor die filterende werking is een schone bodem met vitale natuur essentieel. Een Nationaal Park is de beste borging van deze elementen. Om die reden dragen wij het initiatief om de Hollandse Duinen tot Nationaal Park te maken een warm hart toe.
- Jos Oliemans, brouwerij directeur HEINEKEN Zoeterwoude

Holland Rijnland
“Het instellen van Nationaal Park Hollandse Duinen is voor ons een bevestiging van de kwaliteit en economische positie van het landschap in regio Holland Rijnland. Dat vervult ons met trots.”
- Kees den Ouden, portefeuillehouder Natuur en Landschap

Hoogheemraadschap van Delfland
“Er is veel om van te genieten in onze duinen. Veiligheid en natuurontwikkeling in dit prachtige landschap gaan hand in hand. Dit willen we graag met iedereen delen.”
- Marcel Houtzager, lid dagelijks bestuur

Katwijk Marketing
“De Zuid-Hollandse kustlijn is, zeker bij Katwijk, uniek. Het is de plek waar land en zee samenkomen, waar een dichtbevolkt stedelijk gebied ophoudt en het water al eeuwenlang op een indrukwekkende manier haar plaats opeist. Daarmee is het een prachtplek om te verblijven, om tot rust kunt komen of juist actief te zijn en perfect geschikt om de natuur in al haar rijkdom te ervaren. Wij wensen nog veel meer mensen de mogelijkheid toe om hiervan te genieten.”
- Piet de Vries, citymarketeer

Keukenhof
“Keukenhof is voorstander van het behoud van dit mooie stukje Hollands erfgoed, waarvan Keukenhof en de bollenvelden een prachtig onderdeel zijn. Jaarlijks genieten miljoenen mensen uit binnen- en buitenland van Keukenhof en de Bollenstreek.
Voor het vitaal houden van dit gebied op de lange termijn is het belangrijk dat ondernemers in de bloemen- en bloembollensector de gelegenheid blijven houden om hun bedrijf te ontwikkelen.
Het initiatief om tot dit nationaal park te komen laat zien dat de Bollenstreek een levend landschap is, waar natuur, cultureel erfgoed en ondernemen bij elkaar komen.”
- Bart Siemerink, directeur

Koninklijke Nederlandse Hippische Sportbond
"Het zou toch geweldig zijn als ruiters, met respect voor de natuur, kunnen genieten van het Nationaal Park en er voor de kuststrook van Zuid-Holland een eenduidige regeling is van de toegangstijden van paarden op het strand en het rijden door de duinen!"
- Anita Verloop-Groenen, KNHS-Regioconsulent kuststrook Zuid-Holland

Landschapstafel Bollenstreek
De komst van een Nationaal Park versterkt de drie thema’s; Identiteit, Beleving en Natuur van het gebiedsprogramma ‘B(l)oeiende Bollenstreek 2016 – 2020’ en hierdoor worden gezamenlijke ambities gerealiseerd.
- wethouder mr J.C.F. Knapp, bestuurlijk trekker van de Landschapstafel Bollenstreek. Namens de deelnemende gemeenten: Hillegom, Lisse, Katwijk, Noordwijk, Noordwijkerhout en Teylingen

Landschapstafel Duin Horst & Weide
“Het logo van Duin Horst en Weide is een barcode. Het eerste deel daarvan is het prachtige unieke kustgebied. Tezamen met Horst en Weide ontstaat een gebied dat nergens anders ter wereld te vinden is. En dat allemaal in Holland. Het is daarom niet zo gek dat terreinbeheerders, maatschappelijke organisaties, private partijen en overheden investeren in de beleefbaarheid, vitaliteit en authenticiteit van dit gebied. De erkenning van de Hollandse Kust als Nationaal Park onderstreept het belang om dit deel van Duin Horst & Weide te koesteren en te verder ontwikkelen. Vanzelfsprekend ondersteunen we dit mooie initiatief.”
- wethouder Floor Kist, voorzitter

Landschapstafel Hof van Delfland
“De status van Nationaal Park voor het Hollandse Duinlandschap betekent een versterking van de ambities van de Landschapstafel Hof van Delfland. Dat past bij onze inzet om het landschap beter beleefbaar te maken en aantrekkelijke verbindingen tussen stad en land te leggen en te versterken.”
- Burgemeester Arnoud Rodenburg, voorzitter

Leiden Marketing
“Vanuit Leiden Marketing zien wij een toegevoegde waarde en (toeristisch en recreatief) potentieel in het onstaan van een Nationaal Park in onze streek. Op onze beurt werken wij samen met de gemeenten en marketingorganisaties van Noordwijk, Katwijk, Wassenaar en Oegstgeest (en gemeente Leiden zelf) aan het programma Stad+Kust. Een programma dat deels inzet op (buitenlands)toerisme en deels op alle bewoners in de Leidse agglomeratie die 'onbegrensd' van stad tot kust loopt. Het benoemen van een Nationaal Park is hier een welkome aanvulling op. Zowel als autonome organisatie alsook als penvoerder van het programma Stad+Kust onderschrijft Leiden Marketing (onder voorwaarden) de ambities voor een Nationaal 'Duinpark' van harte.”
- Lucien Geelhoed, strategie & regiobeleid Leiden Marketing

Metropoolregio Rotterdam Den Haag
“De Hollandse duinen verdienen het predicaat Nationaal Park omdat de Hollandse Kust de economische kracht en ontwikkeling van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag versterkt als unieke plek voor bedrijven, inwoners en bezoekers.”
- burgemeester Ahmed Aboutaleb, voorzitter

MKB Den Haag
“Als MKB Den Haag ondersteunen wij – niet in financiële zin – het project ‘Een Nationaal Park langs de Hollandse Kust’.
- Ad van Ginkel, bestuurslid

Museon
“Ik ondersteun de plannen voor een Nationaal Park langs de Hollandse Kust, van Hoek van Holland tot Noordwijk, omdat dit gebied niet alleen functioneert als "groene longen" van het stedelijk gebied achter de duinen, maar ook omdat het een belangrijk recreatiegebied is in een overbevolkte regio. Het Museon denkt graag inhoudelijk mee over de inrichting van het gebied en wil aandacht vragen voor de rol van kinderen bij de planontwikkeling - in aansluiting op de wens van de Kindercorrespondent."
- Marie Christine van der Sman, directeur

Museum Voorlinden
Museum Voorlinden is een modern museum in een historisch landschap: internationale kunst aan de Hollandse kust.
- Wim Pijbes, directeur

Natuurmonumenten
"De rust, ruimte en ongereptheid van onze kust is uniek en van onschatbare waarde voor de natuur én het toerisme. Natuurmonumenten ondersteunt van harte alle initiatieven die bijdragen aan betere bescherming van de kust. Wij hopen dat het ook anderen inspireert om de kust te beschermen, van Cadzand tot Rottumerplaat.”
- Gert de Groot, beheerder Deltakust

provincie Zuid-Holland
“Ik ben blij met het initiatief voor meer aandacht voor onze kust en de prachtige duinen. Ook goed dat dit materialiseert in een bidbook voor een Nationaal Park. Dit initiatief verbindt zich inderdaad heel mooi met alle inspanningen die de diverse landschapstafels (Duin Horst en Weide, Leidse Ommeland en Duin-en Bollenstreek) doen in Zuid-Holland.”
- Han Weber, gedeputeerde

Stichting Marketing Scheveningen,
'De natuurlijke omgeving van de badplaats Scheveningen wordt jaarlijks belangrijker. Sporten op zee en strand en daarnaast wandelen, fietsen en ontspannen in de aangrenzende duingebieden. In Nationaal Park 'De Hollandse Kust' komen natuur, veiligheid, economie en leefbaarheid samen!'
- Heino Walbroek, directeur

VEWIN
“Met de aanwijzing als Nationaal Park komt er meer aandacht voor de sterke combinatie drinkwater en natuur in dit gebied; de natuur, het drinkwater en de maatschappij zullen daarvan profiteren.”
- Renée Bergkamp, directeur

VVV Hoek van Holland
“Vanuit toeristisch oogpunt betuigen wij namens VVV Hoek van Holland adhesie aan het Nationaal Park. De unieke flora en fauna en de recreatieve mogelijkheden binnen het Hollandse duin bieden voldoende kansen om gezamenlijk te komen tot een toerisme bevorderend Nationaal Park met internationale allure.”
- Yvo de Voogd, assistent manager

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 3

Kaart van het beoogde Nationaal Park en beeldmateriaal van de natuurgebieden - behorend bij vraag 4.1 en 4.2

BEELDMATERIAAL

Beeldmateriaal ter ondersteuning van de inschrijving
Om u een beeld te geven van de diversiteit en omvangrijkheid van het beoogde Nationaal Park Hollandse Duinen hebben wij een kaart van het beoogde gebied gemaakt en een artist impression van het beoogde Nationaal Park.

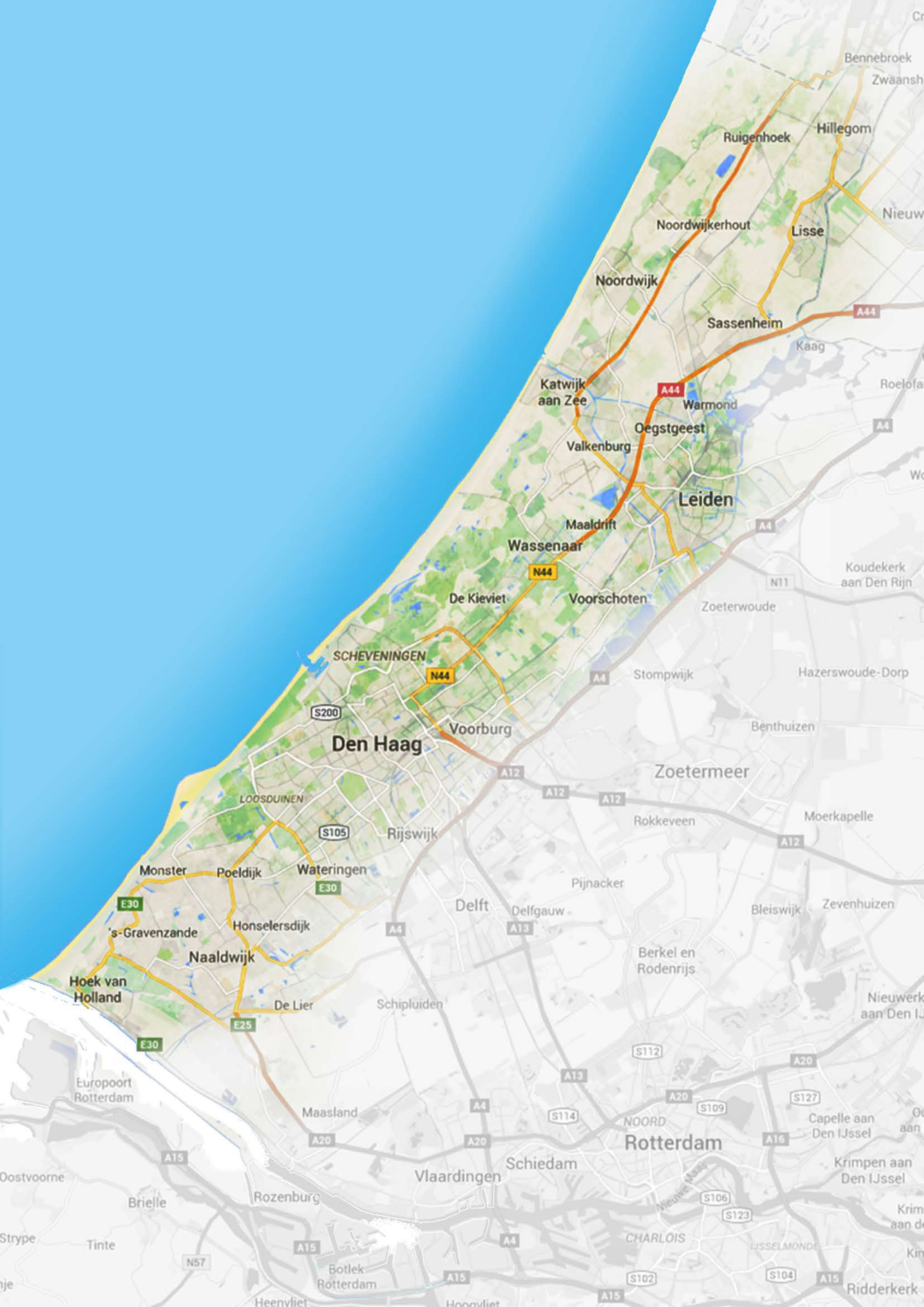
Bennebroek
Zwaansh
Hillegom
Ruigenhoek
Nieuw
Noordwijkerhout
Lisse
Noordwijk
A44
Sassenheim
Kaag
Katwijk
aan Zee
A44
Warmond
Roelofa
Oegstgeest
A4
Valkenburg
Leiden
Maaldrift
Wassenaar
A4
N44
Koudekerk
aan Den Rijn
N11
De Kieviet
Voorschoten
Zoeterwoude
SCHEVENINGEN
N44
A4
Stompwijk
Hazerswoude-Dorp
S200
Voorburg
Benthuizen
Den Haag
A12
Zoetermeer
A12
A12
LOOSDUINEN
Rokkeveen
Moerkapelle
S105
Rijswijk
A12
Monster
Poeldijk
Wateringen
E30
Pijnacker
E30
Delft
Delfgauw
Bleiswijk
Zevenhuizen
's-Gravenzande
Honselersdijk
A4
A13
Naaldwijk
Berkel en
Rodenrijs
Hoek van
Holland
De Lier
Schipluiden
Nieuwerk
aan Den IJ
E25
E30
S112
A13
A20
Europoort
Rotterdam
A20
S109
S127
Maasland
S114
NOORD
Capelle aan
Den IJssel
A20
A20
Rotterdam
A16
A15
Schiedam
Krimpen aan
Den IJssel
Oostvoorne
Vlaardingen
Brielle
Rozenburg
S106
S123
Strype
Tinte
A4
CHARLOIS
IJSSELMONDE
A15
N57
Botlek
Rotterdam
A15
S102
S104
A15
Ridderkerk
A15
Heenvliet
Hoogvliet

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 4

Filmmateriaal - behorend bij vraag 4.1, 4.2 en 4.6

FILMMATERIAAL

Filmmateriaal ter ondersteuning van de inschrijving
Om u een beeld te geven van de diversiteit en omvangrijkheid van het beoogde Nationaal Park Hollandse Duinen hebben wij een korte filmimpressie van het gebied gemaakt.

U kunt het filmpje bekijken door te klikken op de onderstaande link:

https://youtu.be/Xf6hyZNe9wM

Nationaal
Park
**Hollandse
Duinen**

Bijlage 5

Concept Business Plan
Nationaal Park Hollandse Duinen
Bijlage bij vraag 4.4

Concept Businessplan

Nationaal Park Hollandse Duinen

Ten geleide: een volwaardig en geloofwaardig business plan vraagt tijd en overweging en afstemming tussen alle partijen; meer tijd dan nu beschikbaar was. Als coalitie maken wij graag een gedegen business plan en willen wij dit gedeelte niet overhaasten. Daarom schetst het voorliggende businessplan vooral de contouren die wij in de komende maanden gezamenlijk willen invullen.

1. Wat is Nationaal Park Hollandse Duinen?

Het plangebied is een kustlandschap van strand, duingebied en groengebied in de meer landinwaarts liggende strandwallen. Het beoogde Nationaal Park is ongeveer 43 kilometer lang en tot 8,5 kilometer breed. Het omvat circa 4610 hectare aan Natura 2000 gebieden: Solleveld & Kapittelduinen, Westduinpark & Wapendal, Meijendel & Berkheide, Coepelduynen en de boswachterij Noordwijk en De Blink (gedeeltelijk Kennemerland-Zuid). Het idee bestaat om één park langs de gehele Nederlandse vastelands-kust te realiseren. Dit vraagt echter meer tijd van de betrokken partijen. Het Nationaal Park omvat nu 22% van de Nederlandse vastelandsduinen en 5% van de jonge duinen in Europa. Deze opbouw maakt het een uniek geheel met grote diversiteit in ecosystemen. Zoals wij in Zuid-Holland nu al merken binnen de zogeheten Landschapstafels sterkt samenwerking de kwaliteit en verbetering van de zelfstandige gebieden in brede landschappelijke context. Een bijzondere eigenschap van dit Nationaal Park is de ligging midden in de Randstad. De natuur is onderdeel van een breed sociaal, economisch en cultureel landschap. Door dit alles meer met elkaar in verbinding te brengen, zonder daarbij de kern van de natuur uit het oog te verliezen, zal het totale gebied meer interesse wekken dan als separate eenheden mogelijk was. Het kustlandschap is in de afgelopen millennia vanuit zee opgebouwd. Parallel lopende strandwallen en strandvlakten zijn de ruggengraat van Holland. De strandwallen zijn gedeeltelijk door jonge duinen overstoven. Soms is het duingebied 3 kilometer breed. In het zuidelijke deel is dit door kustafslag echter maar een paar honderd meter. De loop van de Oude Rijn en de Rijn hebben de ontwikkeling van de kuststrook sterk bepaald. Evenals het gebruik door de mens met visserij, bollenteelt, infrastructuren tussen dorpen en steden, waterwinning, landbouw en kassenbouw. De strandwallen en –vlakten zijn samen met de jonge duinen oasen in de drukbebouwde Randstad, zowel voor mens als dier, voor werkenden en recreanten. Het Nationaal Park draagt bij aan het vestigingsklimaat en vormt tegelijkertijd de groene longen van Zuid-Holland

2. Motieven en doelstellingen

Al voor het samenvoegen van de kerngebieden tot een Nationaal Park dragen de gebieden en de coalitiepartners bij aan de sociaal economische ontwikkeling van de regio. Het ontwikkelen van een gezamenlijke strategie die we toevoegen aan de bestaande structuren zal dit alleen maar versterken. Het ontwikkelings- en businessplan/verdienmodel voor het Nationaal Park zal binnen het te vormen bestuur/governancemodel ontwikkeld en tot uitvoering worden gebracht. Financieringsbronnnen zijn onder andere gebaseerd op de meerjarige investeringsprogramma's van de drie landschapstafels Hof van Delfland, Duin, Horst & Weide en B(l)oeiende Bollenstreek, op de reserveringen en beheerplannen van de terreinbeheerders en op het Groenfonds Staatsbosbeheer. Binnen deze begrotingen verwachten wij besparingen te kunnen realiseren door meer efficiency in beheer en marketing door (gedeeltelijk) nieuwe en/of beter op elkaar afgestemde samenwerkingsverbanden. In de beantwoording van 4.3 beschreven wij hoe wij ondernemers en publiek willen betrekken bij het Nationaal Park. Ondernemers kunnen een eigen rol spelen in het businessplan door het aanbieden van arrangementen en het bedenken van activiteiten in het Nationaal Park. Het publiek zal met behulp van voorlichting en educatie bij het Nationaal Park worden betrokken. Educatie speelt een belangrijke rol in de kennis en bekendheid over het Nationaal Park. De coalitiepartners hebben nauwe banden met organisaties in de educatieketen zoals Naturalis en het Museon. Ook IVN, het instituut voor natuureducatie en duurzaamheid is een van de coalitiepartners. Wij vinden het belangrijk dat verdiensten aan een eventuele Nationaal Park Pas en deelnamegelden aan activiteiten ook weer terugstromen naar het Nationaal Park en het behoud en beheer van de natuur in het gebied. In de publiekscampagne die wij voor ogen hebben, staat het uitdragen van de trots op het gebied en alles wat het Nationaal Park vormt voorop. Die trots zien we bij alle coalitiepartners en bij bezoekers van onze afzonderlijke natuurkernen. Die trots willen we graag vergroten en borgen.

3. Het marketingplan

Idee

Het idee voor Nationaal Park Hollandse Duinen is ontstaan naar aanleiding van de prijsvraag van het Ministerie van Economische zaken voor Nationale Parken van wereldklasse. Waarom niet de bestaande natuurgebieden samenvoegen in één Nationaal Park en zodoende meer aandacht genereren voor dit gebied? Een samenwerking tussen niet alleen de beherende partijen, maar ook vele andere stakeholders in het gebied levert een prachtig natuurpark op met oneindig veel belevingsmogelijkheden voor bezoekers uit binnen- en buitenland.

De markt

- Marktontwikkeling: Nederland wordt overspoeld met toeristen die nu vooral op de grote trekpleisters Amsterdam, Rotterdam, Hoge Veluwe en Giethoorn afkomen. De samenwerking van vele verschillende partijen met een grote diversiteit aan aanbod in de regio van het Nationaal Park Hollandse Duinen kan ervoor zorgen dat de bezoekers meer uitwaaieren over diverse gebieden en attracties.

- Doelgroepen: We onderscheiden een drietal doelgroepen als bezoekers van het Nationaal Park Hollandse Duinen; de bewoners van de regio, binnenlandse toeristen en buitenlandse toeristen. Deze doelgroepen zullen waar mogelijk op een gedifferentieerde manier worden aangesproken.

- Concurrentie: Andere natuurparken in Nederland. Vanzelfsprekend concurreert het Nationaal Park voor een deel ook met andere attracties binnen de eigen regio, echter, de samenwerking binnen het Nationaal Park Hollandse Duinen zorgt ervoor dat deze 'concullegae' elkaar juist gaan versterken in plaats van beconcurreren. In de communicatie kun je ervoor zorgen dat iemand die het Panorama Mesdag in de binnenstad van Den Haag wil bezichtigen tijdens datzelfde bezoek ook tijd maakt voor een wandeling door het daadwerkelijke landschap.

  De markt gaan we naar aanleiding van o.a. een SWOT analyse en met gebruik van de expertise van onze marketingpartners verder onderzoeken.

Marketing mix

- De toe te passen marketing mix zal in de komende periode onderzocht gaan worden. Te denken valt aan eventueel een donateurskaart, licentie voor gebruik van ons logo/platform en promotie via zowel ieders individuele communicatiekanalen en –middelen als een op te zetten overkoepelende communicatie campagne (aansluitend bij de NBTC verhaallijnen) die ook door iedereen wordt overgenomen/uitgedragen

4. Doelstellingen

Als onderdeel voor het op te stellen bestuur zullen het benoemen van de gezamenlijke waarden, missie en visie zijn. Onze visie zou bijv. kunnen zijn:

Wij ondersteunen de visie van het Ministerie van EZ en de commissie Nationale Parken van Wereldklasse dat de Nederlandse Nationale Parken met een meer eenduidige visie kunnen opereren. Wij werken daarom graag mee aan de ontwikkeling van zo'n meer gezamenlijke visie binnen deze Community of Practice. Wij vinden het belangrijk om over de grenzen van ons eigen park heen te kijken en gezamenlijk ervoor te zorgen dat de natuur de motor is voor de nationale economische ontwikkeling. Natuur hoort midden in de samenleving thuis, een samenleving waarin delen steeds belangrijker wordt. Kennis delen is daarvan wellicht het voornaamste onderdeel.

5. Financieel plan

De kosten die samenhangen met de activiteiten rondom het Nationaal Park Hollandse Duinen vallen uiteen in een drietal categorieën. Ten eerste is daar de investering voor de totstandkoming van het Nationaal Park. Deze kosten zijn hieronder uitgewerkt. Als tweede noemen we de reguliere kosten voor beheer, onderhoud van de natuur en infrastructuren. En als derde de investeringen in de kwaliteit van de gebieden. Zoals in 4.4 en 4,5 al aangegeven gaan wij ervan uit dat deze investeringen voor een groot deel al vastliggen in de plannen van de bestaande organisaties.

De eerste kostensoort staat voor de kosten die gemoeid zijn met de totstandkoming van het Nationale Park Hollandse Duinen en de uitrol van een marketingcampagne. Deze kosten hebben wij hieronder in kaart gebracht. Hierbij willen wij aantekenen dat de projectorganisatie voor een groot deel gebruik zal maken van bestaande structuren waardoor er geen extra investeringen hoeven te worden gedaan en de organisatie zogezegd de eigen broek kan ophouden. Initiatiefnemer Dunea biedt aan om penvoerder te blijven van de projectorganisatie. Dit betekent dat Dunea ook uren beschikbaar stelt om mee te werken aan de Community of Practice, het verder uitwerken van het governancemodel en het onderzoeken van verdienmodellen en het businessplan.

Dunea investeert in de ontwikkeling van de publiekscampagne. Bij de uitrol wordt gebruik gemaakt van de communicatiekanalen van alle coalitiepartners. Overige media-uitgaven zullen in overleg met de coalitiepartners worden bepaald. Hieronder een globale raming van de externe kosten. Alle mede-indieners en (waar mogelijk) adhesiebetuigers zullen uren beschikbaar stellen om de realisatie mogelijk te maken.

- Ontwikkelen governance jaarlijkse kosten tijden ontwikkelfase € 20.000,-
- Ontwikkelen Merkstrategie € 100.000,-
- Ontwikkelen website, beeldmerk en huisstijl € 200.000,-
- Zichtbaarheid en herkenbaarheid (borden, kaarten etc.) € 200.000,-

6. Planning

Hierbij een voorzet over de processtappen, waar de medeindieners nog over in gesprek zullen gaan:

September'16	Presentatie principes en hoofdlijnen in bidbook.
November'16	Afhankelijk van uitkomst verkiezing besluiten hoe verder te gaan.
Januari'17	Start eerste projecten, leren door te doen.
Februari'17	Verkenning modellen governance.
Mei'17	Oplevering aantal varianten.
Oktober'17	Besluit door partners.

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 6

Verslag in woord en beeld van de totstandkoming van het bidbook - behorend bij vraag 4.3 en 4.5

Bijlage 6: Verslag in woord en beeld van de totstandkoming van dit bidbook

Inhoudspagina van deze bijlage **2**
1.1 Proces naar 15 september 3
1.2 Uitnodiging brainstormsessie 6 juli 5
1.3 Deelnemers 6 juli 7
1.4 Presentatie Dunea 6 juli 8
1.5 Beeldverslag 6 juli 14
1.6 Werksessie 26 juli 15
1.7 Concept bidbook en breng uw stem uit 27
1.8 Uitnodiging bestuurlijke bijeenkomst 14 september 30
1.9 Genodigden 14 september 31
1.10 Foto bestuurlijke bijeenkomst 34

Proces naar 15 september

De aanloop naar de totstandkoming van het bidbook voor het Nationaal Park Hollandse Duinen kent een korte, maar dynamische bestaansgeschiedenis. Wij vinden deze ontstaansgeschiedenis dermate van belang dat wij deze graag toelichten en daarmee nog eens laten zien hoe enthousiasme, trots en slagvaardigheid een grote rol spelen binnen de coalitie.

Mei 2016
De staatssecretaris van Economische Zaken, Martijn van Dam, wil nieuwe Nationale Parken van wereldklasse oprichten. Dat zijn grote gebieden met natuur en landschap als ruggengraat.

Juni 2016
Dunea wil haar duinen de status van Nationaal Park langs de Hollandse kust bezorgen. Intern wordt een werkgroep opgericht die meteen aan de slag gaat . Er wordt plan van aanpak met een forse actielijst gemaakt om binnen het krappe tijdsbestek een bidbook te realiseren. Dunea zoekt hier voor geschikte partners.

Eind juni hebben we de meest logische partners uitgenodigd voor een brainstormbijeenkomst. Tijdens die bijeenkomst willen we samen de kansen voor het Nationaal Park verkennen en hopen we partners te vinden die zich ook (willen) verbinden aan het bid voor het Nationaal Park Hollandse Duinen.

Juli 2016
Op 6 juli brainstormde een aantal collega's uit de sectoren Water en Klant & Natuur van Dunea met vertegenwoordigers van gemeenten, bedrijven, marketingbureaus, de provincie en terreinbeheerders over de kansen die de creatie van een Nationaal Park biedt.

Kees Lever van het ministerie van Economische Zaken lichtte met zijn presentatie toe waarom er een nieuwe koers is gekozen voor nationale parken. Georgette Leltz, sectormanager Klant & Natuur, ging vervolgens in haar verhaalin op de bouwstenen die we in handen hebben om een voor iedereen aantrekkelijk nationaal park langs de Nederlandse kust te creëren. In verschillende groepjes werden elementen aangedragen die van dat park een succes kunnen maken. Een sneltekenaar maakte daar een verslag van. Het enthousiasme was zo groot dat er vervolgsessies zijn gepland om gezamenlijk input aan te leveren voor de beantwoording van de criteria die gezamenlijk het bidbook vormen dat op 15 september bij het ministerie van Economische Zaken moet worden ingediend.

26 juli – werksessies
Het bidbook dat we indienen bevat een aantal verplichte criteria zodat de jury een goede vergelijking kan maken. Om per criterium specifieke inhoud voor de beantwoording van deze criteria samen te stellen zijn er op 26 juli werksessies met de coalitiepartners gehouden. Er is daar veel extra input opgehaald. Ondanks vakantietijd en het zomerreces waren de partners zeer goed vertegenwoordigd.

Augustus 2016

- De honderden vrijwilligers van Dunea, Staatsbosbeheer en Zuid-Hollands Landschap zijn geïnformeerd over het intiatief
- Concept bidbook opgestuurd naar alle coalitiepartners
- 25 augustus een extra werksessie met de mede-indieners over het criterium Governance
- Wij hebben op het concep bidbookt bijna 100 reacties mogen ontvangen. De reacties van de partners zijn zoveel mogelijk in het uiteindelijke bidbook verwerkt.
- Er is deze maand ook gestemd op de naam:
  De keuze was:
  1. **Nationaal Park Hollandse Kust**
     Waar natuur stad en zee verbindt
  2. **Nationaal Park Hollandse Duinen**
     Waar natuur stad en zee verbindt

Conclusie:.
Mede-indieners en adhesiebetuigers hebben anoniem gestemd. Hun stemmen staakten op 10-10.
De stem van Dunea als initiatiefnemer telt in deze dubbel. De naam wordt: Nationaal Park Hollandse Duinen.

14 september
Op woensdag 14 september is de presentatie van een gezamenlijk bidbook voor een nieuw Nationaal Park langs de Nederlandse kust. Op 14 september wordt de naam voor het nieuwe Nationaal Park onthuld op Kasteel Duivenvoorde tijdens een feestelijke bijeenkomst voor bestuurders en alle beleidsmedewerkers die betrokken zijn geweest bij de ontwikkeling van het bidbook. Het beoogde Nationaal Park is 43 kilometer lang en tot 8,5 kilometer breed. En omvat een aaneengesloten gebied van Hoek van Holland tot en met Langevelderslag.
Het bidbook wordt vervolgens op 15 september digitaal ingediend bij het ministerie van Economische Zaken en hiermee stelt het beoogde Nationaal Park zich officieel kandidaat voor de verkiezing ‘mooiste natuurgebied van Nederland’.

Uitnodiging
Brainstormsessie 6 juli 2016

Nationaal Park Hollandse Kust, samen verkennen wij de kansen! U komt toch ook?

Een nieuwe kans voor de marketing van onze kust: Nationaal Park Hollandse Kust? Staatssecretaris Martijn van Dam vraagt voor 15 september aanstaande een bid uit te brengen.

Wij zien kansen!

De duinen van de Hollandse Kust zijn natuurgebieden van wereld-klasse. De terreinbeheerders in dit gebied zijn daar van overtuigd en hopelijk u met ons. Als beheerder van een deel van het duingebied zien we kansen om de duinen en aangrenzende gebieden uit te laten groeien tot een Nationaal Park van (inter)nationale allure. Dunea gaat een bid uitbrengen en wil graag onderzoeken of hiervoor ook enthousiasme bestaat bij uw organisatie.

Dunea nodigt u uit voor een brainstorm-bijeenkomst op **6 juli 2016** om samen de ideeën te verkennen. De bijeenkomst vindt plaats op onze **productielocatie in Scheveningen** en duurt **van 12:30 tot 17:00, inclusief lunch**. Op basis van de uitkomsten volgt eind augustus een bestuurlijke bijeenkomst.

Graag horen wij voor 29 juni of u aanwezig bent bij deze bijeenkomst. Als u zelf helaas verhinderd bent, hopen wij dat u een vervanger stuurt. Wij vinden uw inbreng namelijk van groot belang.

Aanmelding

Stuur uw naam, e-mail, telefoonnummer en organisatie, naar **a.scholtes@dunea.nl.**

Meer informatie over de uitnodiging van de staatssecretaris kunt u vinden op www.nationaleparkenwereldklasse.nl

dunea
DUIN & WATER

Voornaam	tussenvoegsel	Achternaam	Organisatie	Emailadres
Rudi	van	Venetië	Staatsbosbeheer	R.Venetie@staatsbosbeheer.nl
Michiel		Houtzagers	Zuid-Hollands Landschap	m.houtzagers@zhl.nl
Kees		Lever	Ministerie van Economische Zaken	c.lever@minez.nl
Wim		Duijs	Gemeente Den Haag	wim.duijs@denhaag.nl
Joanne		Gendronneau	Gemeente Den Haag	joanne.gendronneau@denhaag.nl
Hermine		Erenstein	Gemeente Den Haag	hermine.erenstein@denhaag.nl
Irene		Mulder	Gemeente Den Haag	irene.mulder@denhaag.nl
Marco		Esser	Den Haag Marketing	m.esser@denhaag.com
Heino		Walbroek	Stichting Marketing Scheveningen	walbroek@gmail.com
Cathrina		Draaisma	Werkorganisatie Duivenvoorde	cdraaisma@werkorganisatieduivenvoorde.nl
Helena		Meijer	Werkorganisatie Duivenvoorde	hmeijer@werkorganisatieduivenvoorde.nl
Lennert		Langerak	Gebiedsregisseur Duin, Horst & Weide	LENNERT@UENL.NL
Robert	van der	Poel	Gemeente Katwijk	r.vanderpoel@katwijk.nl
Alex		Lambregts	Gebiedsregisseur Bollenstreek	alex@alexlambregts.nl
Fred		Goedbloed	Gemeente Leiden	f.goedbloed@leiden.nl
Lucien		Geelhoed	Leiden marketing	lucien@leidenmarketing.nl
Geerlings		Cilene	VVV Noordwijkerhout	cilene@vvvnoordwijkerhout.nl
Yvo	de	Voogd	VVV Hoek van Holland	yvo@hoekvanholland.nl
Kees	van	Oorschot	Gemeente Rotterdam	cjm.vanoorschot@rotterdam.nl
Kees		Verdouw	Provincie Zuid-Holland	c.verdouw@pzh.nl
Carlo		Langelaan	Hoogheemraadschap van Delfland	clangelaan@hhdelfland.nl
Annette	de	Vries	Kasteel Duivenvoorde	advries@kasteelduivenvoorde.nl
Arthur		Hilgersom	IVN Zuid-Holland	a.hilgersom@ivn.nl
Tim		Corsmit	ANWB	tcorsmit@anwb.nl
Roderick	van	Zuylen	Duinrell	R.vZuylen@duinrell.nl
Godelieve		Mars	Holland Rijnland	gmars@hollandrijnland.nl
Mark		Kras	Staatsbosbeheer	m.kras@staatsbosbeheer.nl
Edith	van	Dam	Provincie Zuid-Holland	e.van.dam@pzh.nl
Edwin	de	Beukelaar	Ondernemer	edwindebeukelaar@debeukelaarcom
Raymond		Loos	Omgevingsdienst West-Holland	r.loos@odwh.nl
Jolande		Niemeijer	Gemeente Katwijk	j.niemeijer@katwijk.nl
Ferry		Taal	gemeente Den Haag	Ferry.taal@denhaag.nl
Georgette		Leltz	Dunea	g.leltz@dunea.nl
Arjen		Siebel	Dunea	a.siebel@dunea.nl
Bart	van	Engeldorp Gaste	Dunea	b.engeldorp@dunea.nl
Peter		Spierenburg	Dunea	p.spierenburg@dunea.nl
Debbie		Koorn	Dunea	d.koorn@dunea.nl
Anja		Overhoff	Dunea	A.OverhoffvanderLem@dunea.nl
Jaap		Mos	Dunea	j.mos@dunea.nl

Nationaal Park Hollandse Kust?

Georgette Leltz
manager Klant & Natuur

Wie gaan er mee doen…?

dunea DUIN & WATER

denhaag.com denhaagmarketing

Zuid-Hollands Landschap

staatsbosbeheer

?

KASTEEL DUIVENVOORDE

Den Haag

VREDE EN RECHT

WERKORGANISATIE DUIVENVOORDE

anwb

?

Keukenhof HOLLAND

Noordwijkerhout

Hart van de Bollenstreek

Leiden

Gemeente Noordwijkerhout

Katwijk

?

?

VAN DER VALK

provincie ZUID HOLLAND

Duinrell WASSENAAR

ivn

Hoogheemraadschap van Delfland

Heineken

Naturalis Biodiversity Center

HOEK VAN HOLLAND

Mauritshuis

LEIDEN stadvanontdekkingen

Bouwstenen
Nationaal Park Hollandse Kust

- ✓ Ruggengraat van internationale topnatuur
- ✓ Kustlandschap toeristische magneet
- ✓ Rust en ruimte voor de Randstad
- ✓ Toegankelijk en bereikbaar
- ✓ Iconen met aantrekkingskracht

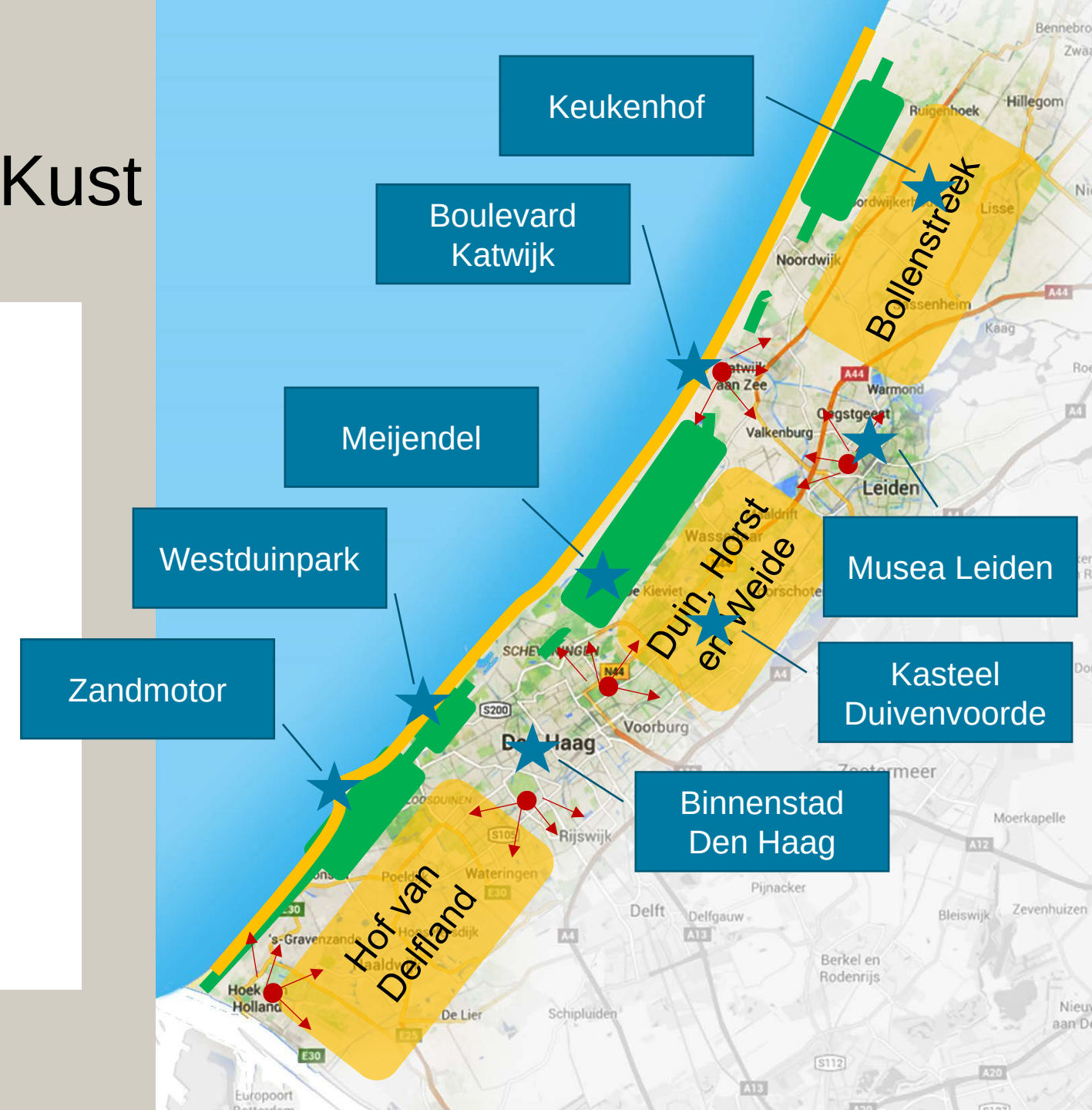

De kust is van iedereen

Planning bidbook

6 juli	Meedenksessie
15 augustus	Concept bidbook rondsturen
29 augustus	Reacties binnen
14 september	Bestuurlijke bijeenkomst 16:00 uur Kasteel Duivenvoorde
? september	Overhandigen bidbook aan Staatssecretaris door Han Weber
15 september	Digitaal indienen bidbook

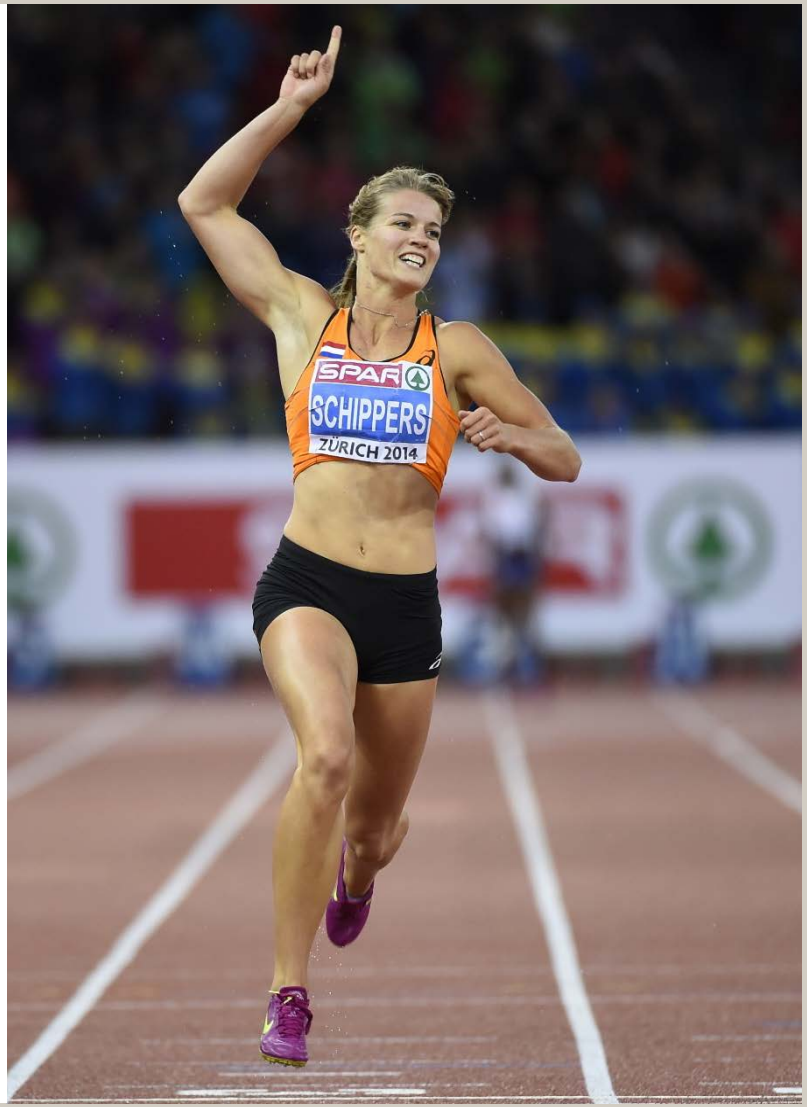

Vanmiddag

- Wat is de merkstrategie, naam en beeldmerk van het Nationaal Park?
- Wat zijn de randvoorwaarden voor governance en financiering van het Nationaal Park?
- Welke economische voordelen heeft het Nationaal Park voor de regio?
- Hoe vergroten we samen de belevingsmogelijkheden in / van het Nationaal Park?
- Welke verhaal kenmerkt dit Nationaal Park?

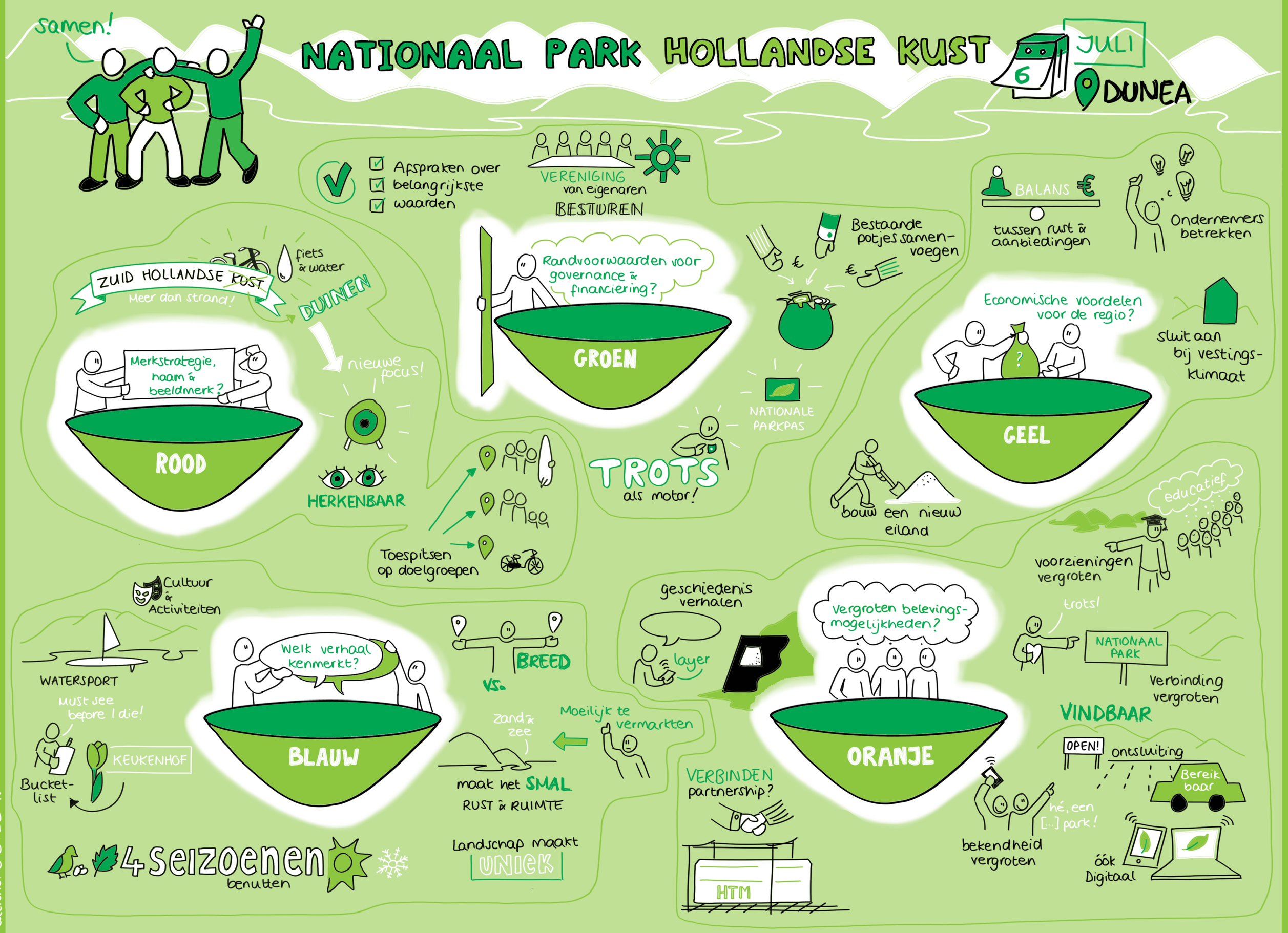
samen!
NATIONAAL PARK HOLLANDSE KUST
6 JULI
DUNEA
Afspraken over belangrijkste waarden
VERENIGING van eigenaren BESTUREN
BALANS €
tussen rust & aanbiedingen
Ondernemers betrekken
ZUID HOLLANDSE KUST
Meer dan strand!
fiets & water
DUINEN
nieuwe focus!
Merkstrategie, naam & beeldmerk?
ROOD
HERKENBAAR
Randvoorwaarden voor governance & financiering?
GROEN
Bestaande potjes samenvoegen
NATIONALE PARKPAS
Economische voordelen voor de regio?
GEEL
sluit aan bij vestings-klimaat
TROTS als motor!
Toespitsen op doelgroepen
bouw een nieuw eiland
educatief
voorzieningen vergroten
Cultuur & Activiteiten
WATERSPORT
must see before I die!
Bucket-list
KEUKENHOF
Welk verhaal kenmerkt?
BLAUW
BREED
VS.
zand & zee
Moeilijk te vermarkten
maak het SMAL
RUST & RUIMTE
Landschap maakt UNIEK
4 seizoenen benutten
geschiedenis verhalen
layer
Vergroten belevingsmogelijkheden?
ORANJE
trots!
NATIONAAL PARK
verbinding vergroten
VINDBAAR
OPEN!
ontsluiting
Bereikbaar
hé, een [...] park!
bekendheid vergroten
óók Digitaal
VERBINDEN partnership?
HTM
taltha ©BVBZ.nl

Betreft	**Werksessie Nationaal Park**
Aan	Bart van Engeldorp Gastelaars
Van	Sandra van Krimpen
Afdeling	Moderatie
Datum	28-07-2016
Datum/tijd sessie	26 juli 2016 10:00 – 16:30 uur
Versie	1.0

Voorbereiding: huiswerk versturen en presentaties voor de introductie maken Bart/ Georgette)

Doel: Het verzamelen van componenten (randvoorwaarden) die gezamenlijk tot tekst kunnen leiden voor in het bidbook.

Thema: Samenhang en belevingsmogelijkheden

Link met criteria uit bidbook (deze staan na de inleiding op het scherm):
- 4.1. Criterium 1: De inzending heeft betrekking op een samenhangend gebied waarbinnen natuurgebieden van (inter)nationale waarde zijn gelegen. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. 300 woorden.
- 4.2. Criterium 2: De inzending gaat in op (de ontwikkeling van) de unieke (potentiële) belevingsmogelijkheden, die passen bij de draagkracht van het gebied. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. 300 woorden.

1. **10.00 Introductie (20 min)**
   - Aftrap/Toelichting m.b.t. het doel van deze sessie door Georgette en Bart
   - Voorstelrondje

2. **10:20 Per doelgroep (zie hieronder) in drie groepjes de volgende vragen beantwoorden: (leef je in in de doelgroep) eerste bord 15 minuten dan doordraaien 15 min en als laatste presenteren/bespreken eindresultaten 20 min:**

   Visie: Geef aan per doelgroep hoe zijn/ haar wereld eruit ziet na realisatie Nationaal Park Hollandse Kust/ Duinen
   Maak per doelgroep een bord met antwoorden op de vragen:

   - Wat is hun allergrootste wens die we met het NP kunnen realiseren?
   - Wanneer is het NP in hun ogen een succes?
   - Hoe ziet dat succes er uit (beeld)? Wat zijn de tien iconen van het NP?
   - Wat kun je zelf bijdragen waardoor het beter wordt?

   Doelgroepen:
   - Mede-indieners en adhesie-betuigers
   - Recreanten/ toeristen
   - Ondernemers

3. **11:15 Clusteren en prioriteren (15 min)**

4. **11:30 Samenvatten en afsluiten (30 min)**

dunea
DUIN & WATER

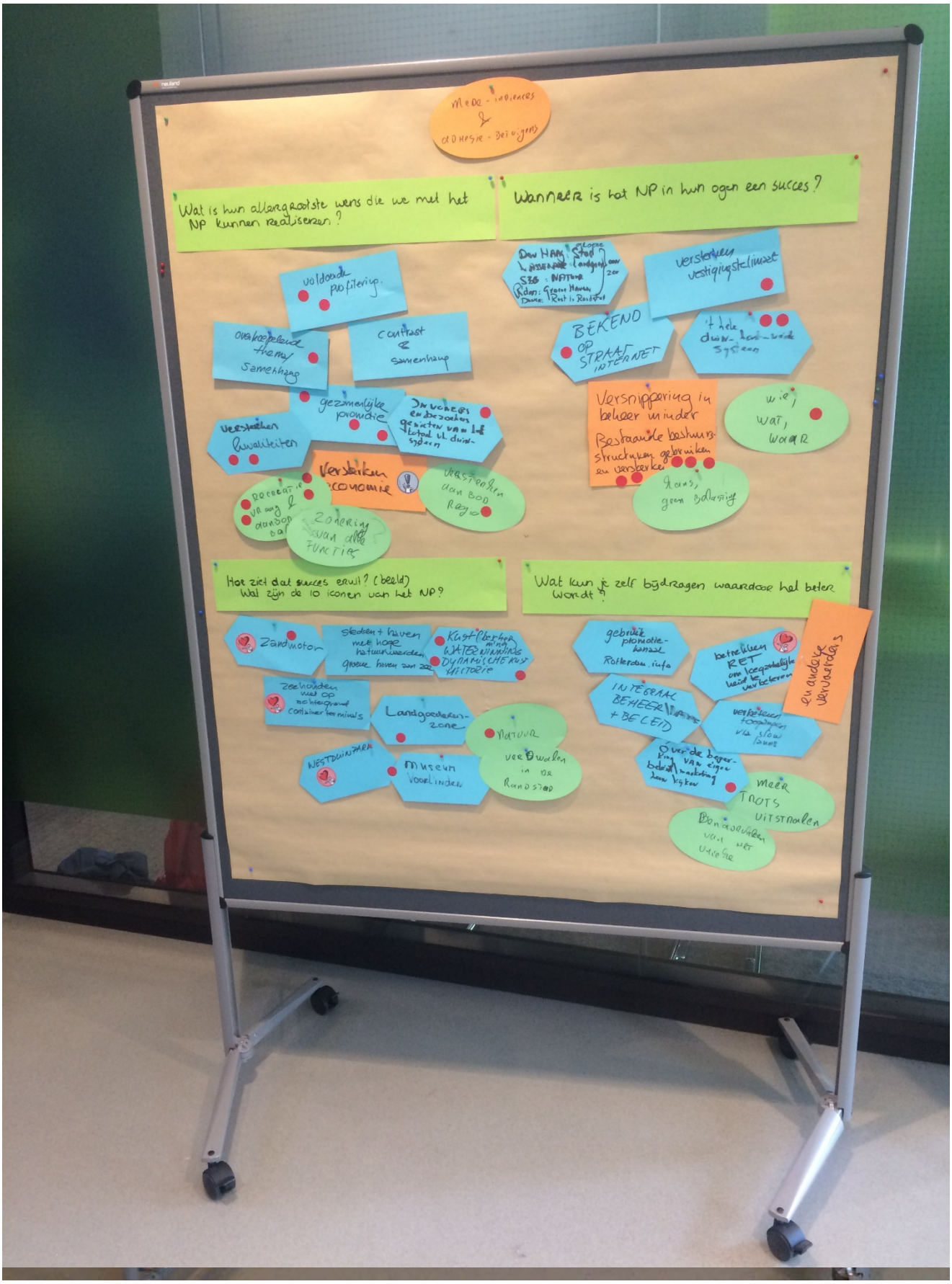

dunea
DUIN & WATER

dunea
DUIN & WATER

Doel: Het verzamelen van componenten (randvoorwaarden) die gezamenlijk tot tekst kunnen leiden voor in het bidbook.

Thema: Samenwerking, governance en financiering

Link met criteria uit bidbook (deze staan na de inleiding op het scherm):
- 4.3. Criterium 3: Voor de inzending is draagvlak van, en de samenwerking tussen partijen geborgd, en er is zicht op haalbaarheid en uitvoering. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. 300 woorden.
- 4.5. Criterium 5: De inzending voorziet in een adequate governance. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. 300 woorden.
- 4.7. Beschrijf welke kosten met de hierboven genoemde activiteiten samenhangen en specificeer die. 300 woorden.

5. **12.30 Introductie (20 min)**
   - Aftrap/Toelichting m.b.t. het doel van deze sessie door Georgette en Bart
   - Voorstelrondje

6. **12:50 Per doelgroep (zie hieronder) in drie groepjes de volgende vragen beantwoorden: (leef je in in de doelgroep) eerste bord 15 minuten dan doordraaien 15 min en als laatste presenteren/bespreken eindresultaten 20 min:**

   Visie: Geef aan per doelgroep hoe zijn/ haar wereld eruit ziet na realisatie Nationaal Park Hollandse Kust/ Duinen
   Maak per doelgroep een bord met antwoorden op de vragen:

   - Wanneer is het NP in hun ogen een succes? Wie heeft een goed voorbeeld?
   - Hoe ziet dat succes er uit (beeld)?
   - Wat kun je zelf bijdragen waardoor het beter wordt??

   Doelgroepen:
   - Mede-indieners en adhesie-betuigers
   - Ondernemers
   - Betrokken buitenstaanders (NBTC< EZ, etc.)

7. **13:45 Clusteren en prioriteren (15 min)**

8. **14:00 Samenvatten en afsluiten (30 min)**

dunea
DUIN & WATER

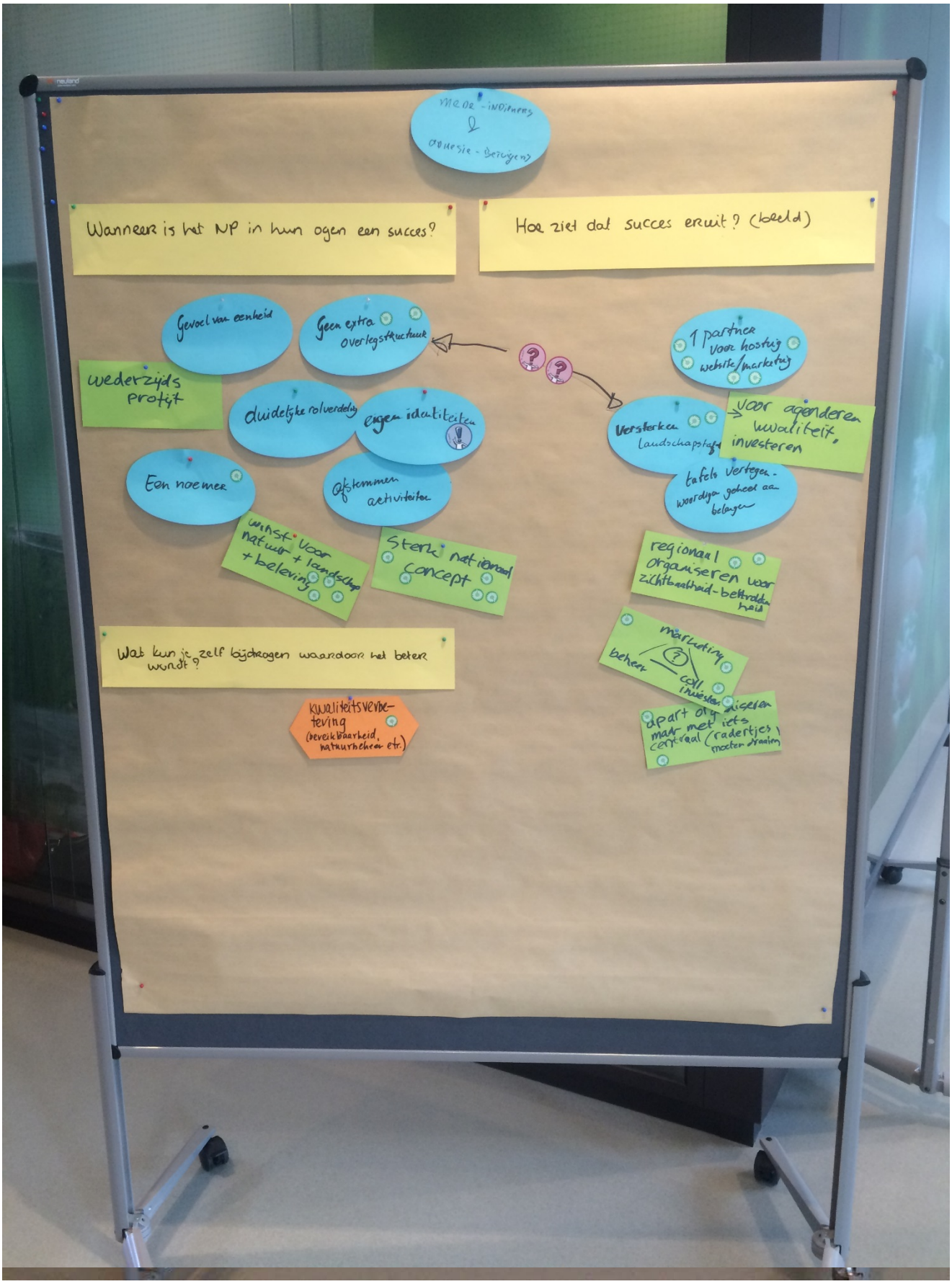

dunea
DUIN & WATER

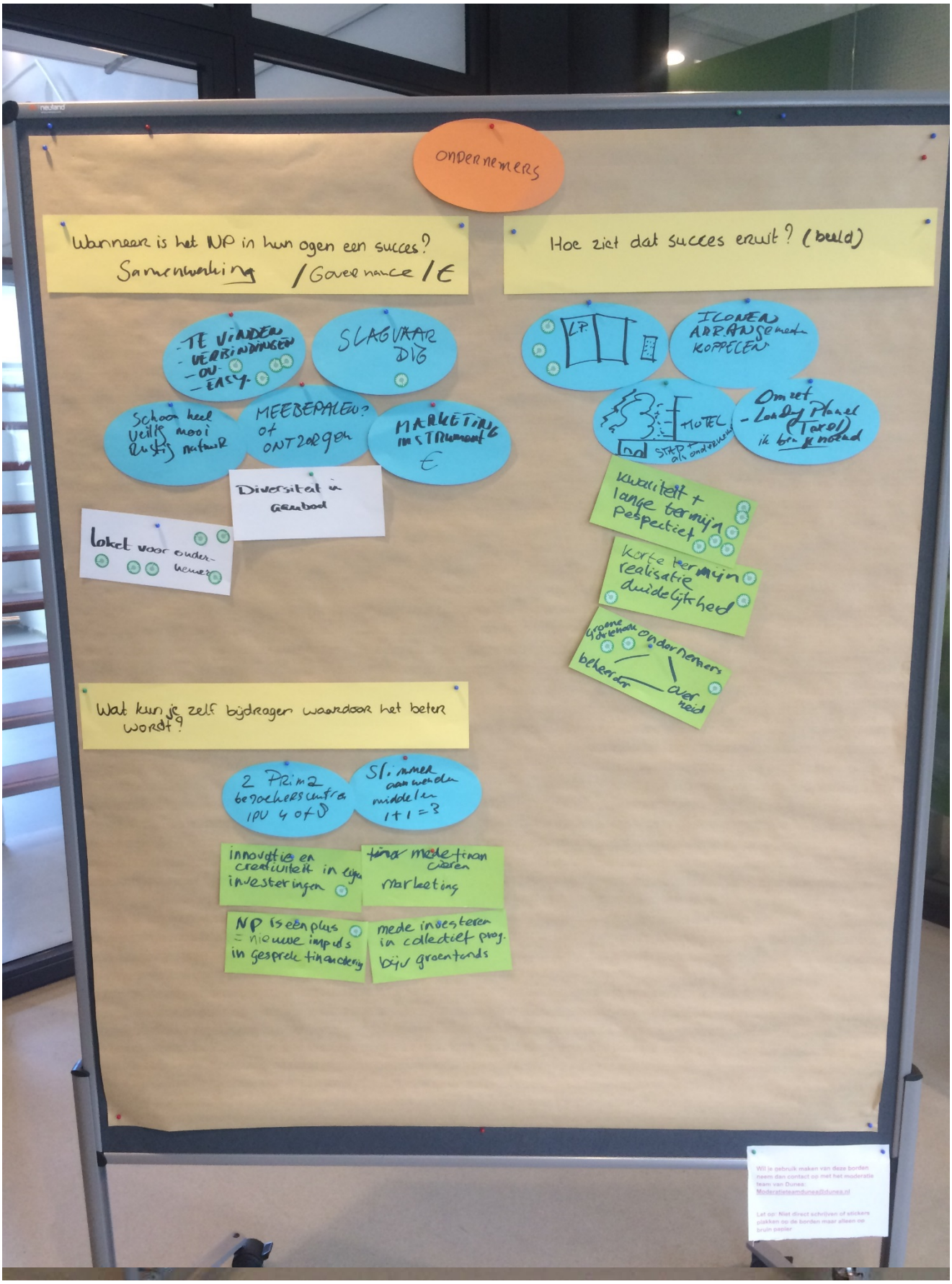

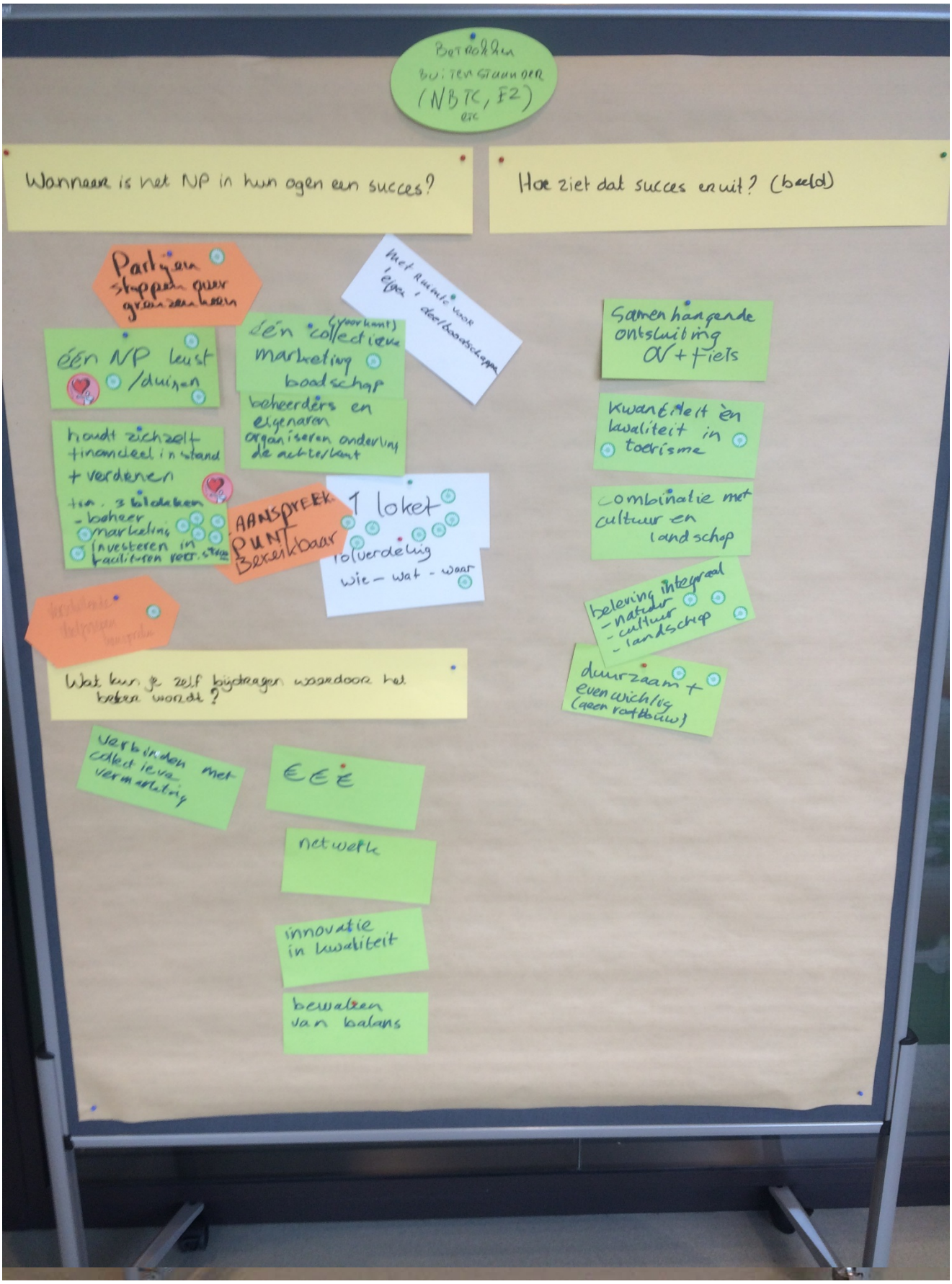
Betrokken buitenstaanders (NBTC, F2) etc
Wanneer is het NP in hun ogen een succes?
Hoe ziet dat succes er uit? (beeld)
Partners stoppen over grenzen heen
Het Rijnlands model, eigen, doorbraakschaal
Samenhangende ontsluiting OV + fiets
Eén NP leuk /duinen
Eén collectieve (voorkant) marketing boodschap
beheerders en eigenaren organiseren onderling de achterkant
Kwantiteit en kwaliteit in toerisme
houdt zichzelf financieel in stand + verdienen
min. 3 bladeren
- beheer
- marketing
- investeren in faciliteiten recr. stem
AANSPREEK PUNT Bereikbaar
1 loket
Toeverdeling
wie - wat - waar
combinatie met cultuur en landschap
beleving integraal
- natuur
- cultuur
- landschap
duurzaam + evenwichtig (geen rotterdam)
Wat kun je zelf bijdragen waardoor het beter wordt?
Verbinden met collectieve vermarkting
€€€
netwerk
innovatie in kwaliteit
bewaken van balans

Doel: Het verzamelen van componenten (randvoorwaarden) die gezamenlijk tot tekst kunnen leiden voor in het bidbook.

Thema: Regionaal sociaaleconomische ontwikkeling en merkstrategie

Link met criteria uit bidbook (deze staan na de inleiding op het scherm):
- 4.4. Criterium 4: De inzending draagt bij aan de regionale sociaaleconomische ontwikkeling. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. 300 woorden.
- 4.6. Criterium 6: De inzending levert een substantiële bijdrage aan de te ontwikkelen merkstrategie voor de Nederlandse Nationale Parken. Beschrijf welke activiteiten u onderneemt om te voldoen aan dit criterium. 300 woorden.

9. **14.30 Introductie (20 min)**
   - Aftrap/Toelichting m.b.t. het doel van deze sessie door Georgette en Bart
   - Voorstelrondje

10. **14:50 Per doelgroep (zie hieronder) in drie groepjes de volgende vragen beantwoorden: (leef je in in de doelgroep) eerste bord 15 minuten dan doordraaien 15 min en als laatste presenteren/bespreken eindresultaten 20 min:**

    Visie: Geef aan per doelgroep hoe zijn/ haar wereld eruit ziet na realisatie Nationaal Park Hollandse Kust/ Duinen
    Maak per doelgroep een bord met antwoorden op de vragen:

    - Wanneer is de branding van het NP in hun ogen een succes?
    - Hoe ziet dat succes er uit (beeld)?
    - Wat kun je zelf bijdragen waardoor het beter wordt??

    Doelgroepen:
    - Bewoners
    - Binnenlandse en buitenlandse toeristen
    - Ondernemers

11. **15:45 Clusteren en prioriteren (15 min)**

12. **16:00 Samenvatten en afsluiten (30 min)**

dunea
DUIN & WATER

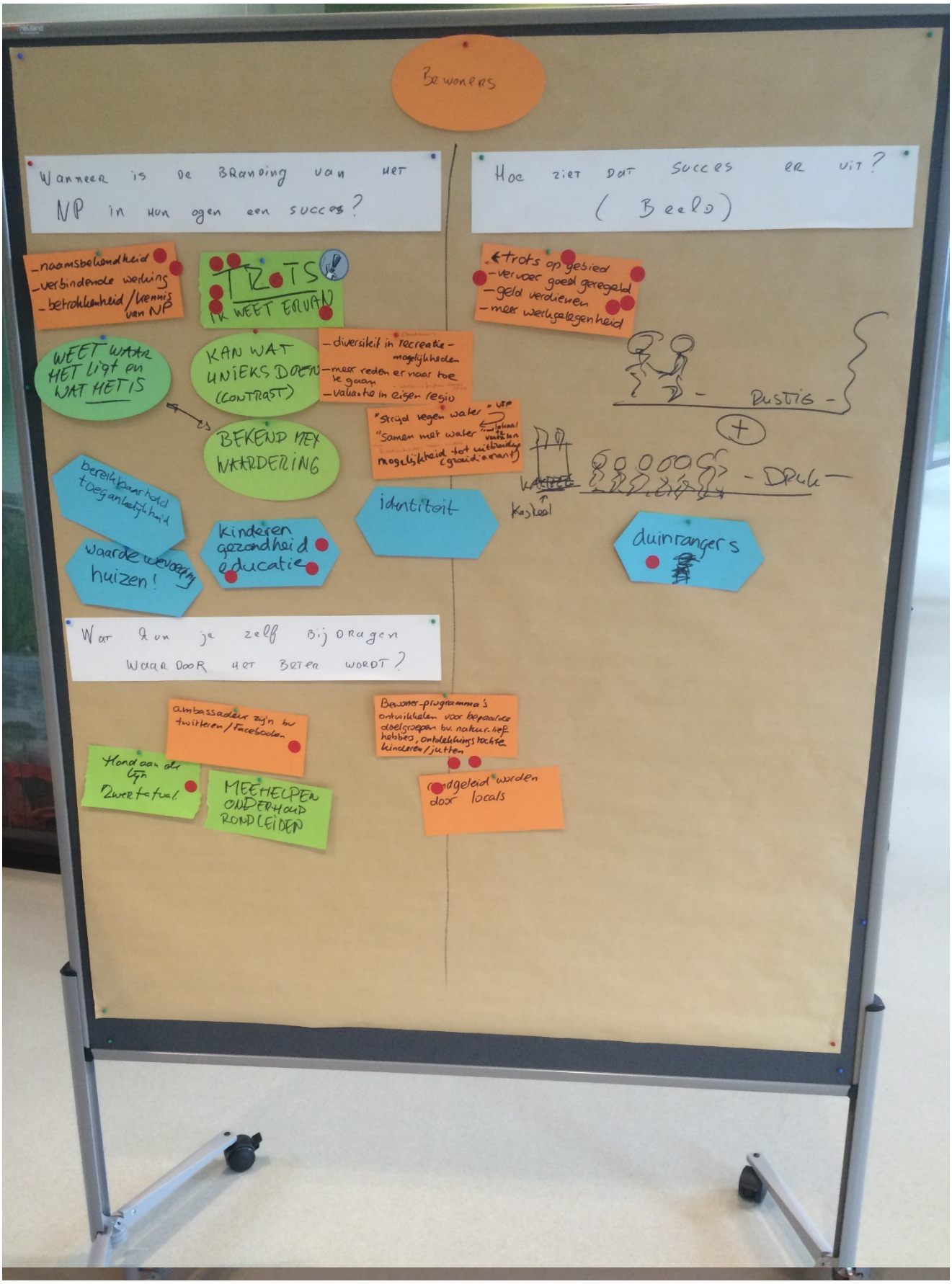

Binnen- en Buitenlandse toeristen
Engelse naam!
Wanneer is de beleving van het NP in hun ogen een succes?
Hoe ziet dat succes er uit? (Beeld)
NP = NL
Combinatie NL-Klein NATURDAM
HOSPITALITY
Komen positief ervaren
Vertellen hoe mooi ’t was
Goed georganiseerd & heldere signing + infrastructuur
Cultuur & Landschap
jaarrond bezoekers KUST
breder motief Strand + boeren
herkenbaar Symbool / comm media
Marketing NBTC gebruiken → erby aansluiten
Hotels
Wat kun je zelf bij dragen waar door het beter wordt?
recreatieg tripadvisor

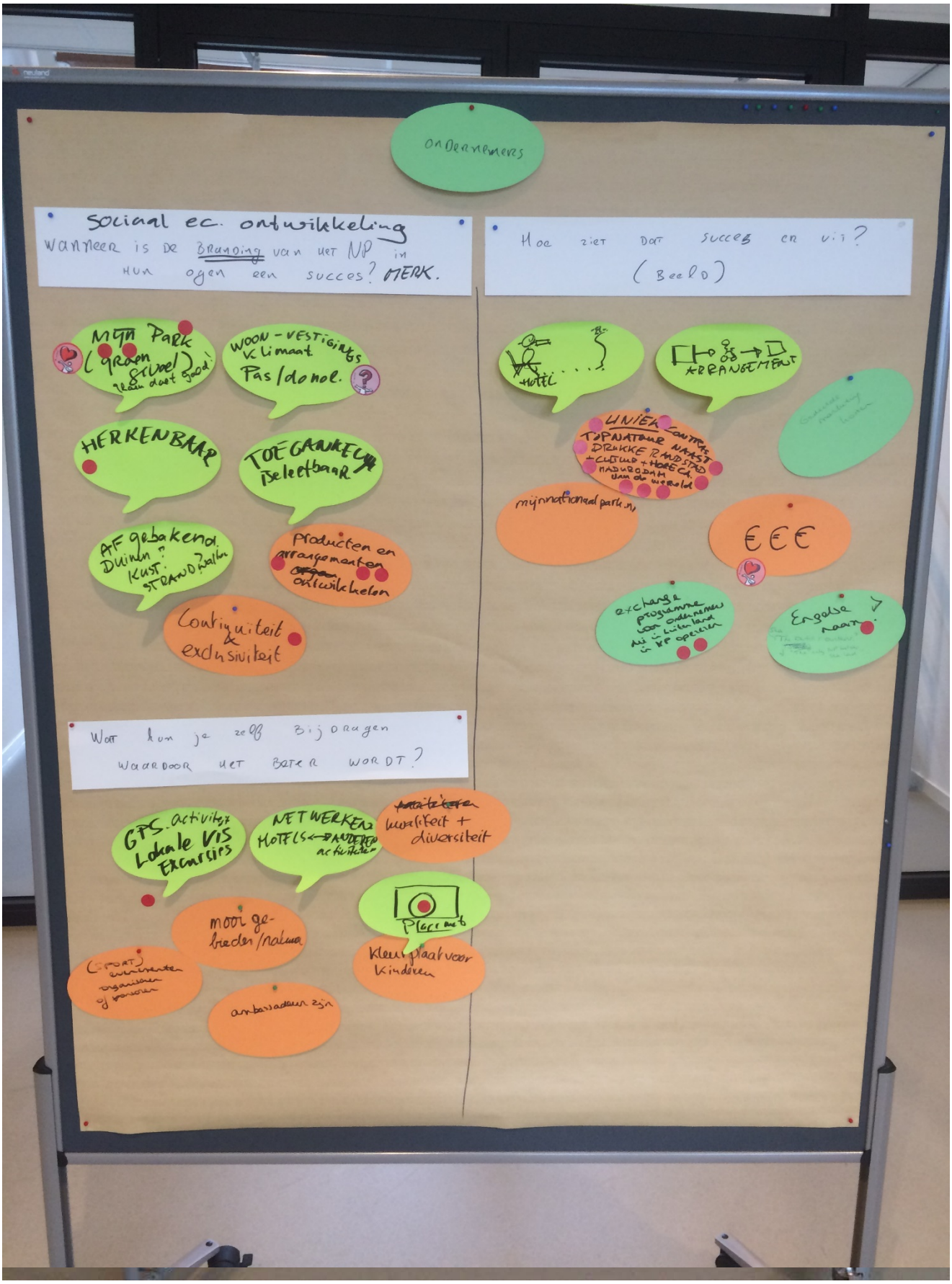
ondernemers
Sociaal ec. ontwikkeling
Wanneer is de Brending van het NP in hun ogen een succes? MERK.
Hoe ziet dat succes er uit? (Beeld)
MYN Park (groen stroom doet goed)
WOON-VESTIGINGS klimaat Pas/domol.
HERKENBAAR
TOEGANKELIJK Selectbaar
AF gebakend Duinen? Kust. STRAND Wallen
Producten en arrangementen ontwikkelen
Continuïteit & exclusiviteit
HOTEL
ARRANGEMENT
UNIEK CONTRAST TOPNATUUR NAAST DRUKKE RANDSTAD + CULTUUR + HORECA NAD. ROTTERDAM
mijnnationaalparken
€€€
exchange programma voor ondernemers NL-buitenland & NP opleiden
Engelse naam
Wat kun je zelf bijdragen waardoor het beter wordt?
GPS activiteit Lokale VIS Excursies
NETWERKEN HOTELS ↔ BAUDEPOT activiteiten
kwaliteit + diversiteit
mooi gebieden/natuur
Placemaking
kleinschaalvoor kinderen
(sport) evenementen organiseren of sponsoren
ambassadeur zijn

Sales Support

Van: g.leltz@dunea.nl
Verzonden: maandag 15 augustus 2016 16:47
Aan: Bart van Engeldorp Gastelaars
Onderwerp: Nationaal Park | Concept bidbook + breng uw stem uit!

Lees online

Ontwikkeling Nationaal Park

Via deze e-mail vragen we uw aandacht voor het concept bidbook, de naam van het Nationaal Park, de bestuurlijke bijeenkomst op 14 september en de communicatie. We nodigen u van harte uit om daarop te reageren.

Concept bidbook

Onze tekstschrijver heeft hard gewerkt om enerzijds de input van alle sessies te distilleren tot de essentie en anderzijds zo veel mogelijk te voldoen aan de criteria van het bidbook. In de bijlage vindt u de pdf van het concept bidbook. Om de eventuele reacties van zoveel verschillende partijen in goede banen te leiden, vragen wij u gebruik te maken van bijgeleverd Exceldocument. Beperk eventuele aanvullingen en opmerkingen a.u.b. tot de hoofdlijnen zoals:

1. Welk goed idee MOET er echt in?
2. Welke zin MOET echt anders geformuleerd worden?

Stuur uw Exceldocument met alle opmerkingen **voor 29 augustus** terug naar Georgette Leltz via g.leltz@dunea.nl.

Bekijk concept bidbook »

Exceldocument »

Welke naam moet het Nationaal Park krijgen? Breng voor 29 augustus uw stem uit!

Tijdens de diverse werksessies is er veel input opgehaald voor een toekomstige naam van het Nationaal Park. De volgende twee namen zijn het meest genoemd. Welke naam heeft uw voorkeur?

1. **Nationaal Park Hollandse Kust**
   Waar natuur stad en zee verbindt
2. **Nationaal Park Hollandse Duinen**
   Waar natuur stad en zee verbindt

‘Dutch Coast National Park’ gebruiken we als vertaling voor beide Nederlandse namen.

De naam met de meeste stemmen wordt bekend gemaakt tijdens de bestuurlijke bijeenkomst van 14 september.

Breng hier uw stem uit »

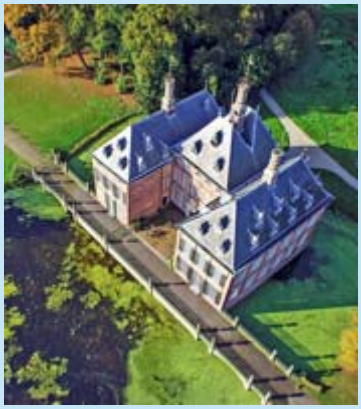

Save the date: 14 september

Zoals eerder gemeld, vindt er op woensdag 14 september een bestuurlijke bijeenkomst plaats op kasteel Duivenvoorde in Voorschoten. Deze bijeenkomst is van 16.00 tot uiterlijk 18.00 uur. Zet de datum alvast in uw agenda en die van uw bestuurder. De definitieve uitnodiging en het programma volgen nog!

Publiekscampagne en logo's

Dunea heeft als penvoerder alvast ontwerpbureau T2 ingehuurd om na te denken over een publiekscampagne. Deze gaat starten als ons bid mag meedingen naar de titel Nationaal Park. Wilt u doorgeven of uw communicatieadviseur kan meedenken over de invulling hiervan? U kunt dit doen door een e-mail te sturen naar Debbie Koorn (senior communicatieadviseur) via d.koorn@dunea.nl. Daarnaast ontvangen we graag het logo van uw organisatie (bij voorkeur .ai of .eps formaat). We gaan dit logo gebruiken op communicatie-uitingen op de bestuurlijke bijeenkomst (o.a. persinformatie).

E-mail Debbie Koorn »

Met vriendelijke groet,

mede namens de Projectgroep Nationaal Park

Georgette Leltz
manager Klant & Natuur

T +31 88 3475 678
M +31 6 1089 1337

Plein van de Verenigde Naties 11, 2719 EG Zoetermeer
Postbus 756, 2700 AT Zoetermeer

Uitnodiging Bestuurlijke bijeenkomst 14 september 2016

Afgelopen maanden is hard gewerkt aan een gezamenlijk bidbook voor een nieuw Nationaal Park langs de kust. Wij zijn bijzonder trots op dit gezamenlijke resultaat en de samenwerking die er is ontstaan. Op woensdag 14 september onthullen we de naam van ons nieuwe Nationaal Park tijdens een feestelijke bijeenkomst voor bestuurders en alle beleidsmedewerkers die betrokken zijn bij de ontwikkeling van het bidbook.

Het programma is als volgt:

16.00 - 16.30 uur	Ontvangst op Kasteel Duivenvoorde
16.30 - 16.50 uur	Welkomstwoord
16.50 - 17.00 uur	Film Nationaal Park en Onthulling naam
17.00 - 17.15 uur	Persfoto
17.15 - 18.00 uur	Borrel

Wij hopen dat u erbij kunt zijn en dat we onze samenwerking met elkaar kunnen vieren.
U kunt zich tot maandag 12 september aanmelden bij **secretariaat@dunea.nl**.
Wij verheugen ons op uw komst!

Wim Drossaert
algemeen directeur Dunea

Kasteel Duivenvoorde
Laan van Duivenvoorde 4
2252 AK Voorschoten

dunea
DUIN & WATER

Voornaam	tussenvoegsel	Achternaam	Organisatie
Dennis		Aarts	ANWB
		Frits van Bruggen	ANWB
Tim		Corsmit	ANWB
Jaap		Renkema	ANWB Merk en Leden
		Harm Jan Buruma	Belangenraad Meijendel
		Hans van Eenennaam	Collega van Participaten Den Haag Marketing
Ailisha		Read	Communicatie en Marketing Hof van Delfland
		Huub Lazarom	Corpus
		Jos Swart	Defensie (Uilenbos, Nora, De Kom)
Mariëtte	de	Wijs	Den Haag Marketing
Roderick	van	Zuylen	Duinrell
Anja		Overhoff	Dunea
Arjen		Siebel	Dunea
Bart	van	Engeldoorp Gastelaars	Dunea
Debbie		Koorn	Dunea
Georgette		Leltz	Dunea
Jaap		Mos	Dunea
Peter		Spierenburg	Dunea
Wim		Drossaert	Dunea
Lennert		Langerak	Gebiedsregisseur D, H & W
Diny		Tubbing	Gemeente Delft
		Wethouder Stephan Brand	gemeente Delft
Martijn		Jonk	gemeente Den Haag
		Wethouder Boudewijn Re	gemeente Den Haag
Carolien		Nederlof	Gemeente Den Haag
David	van	Keulen	Gemeente Den Haag
Ernst	van den	Berg	Gemeente Den Haag
Ferry		Taal	Gemeente Den Haag
Hans		Doets	Gemeente Den Haag
Hermine		Erenstein	Gemeente Den Haag
Irene		Mulder	Gemeente Den Haag
Jacco		Schuurkamp	Gemeente Den Haag
Joanne		Gendronneau	Gemeente Den Haag
Marco		Esser	Gemeente Den Haag
Matthijs		Gordijn	Gemeente Den Haag
Peter		Stokman	Gemeente Den Haag
Walter	van	Beuzekom	Gemeente Den Haag
Wim		Duijs	Gemeente Den Haag
		Wethouder Jeroen Verhei	gemeente Hillegom
Aysin		Yavas Aktas	gemeente Katwijk
		wethouder Knape	gemeente Katwijk
Jolande		Niemeijer	Gemeente Katwijk
Robert	van der	Poel	gemeente Katwijk
Truike		Hoogkamer	gemeente Katwijk
Fred		Goedbloed	Gemeente Leiden
Inge	van	Huffelen	Gemeente Leiden
Jeroen		Traudes	Gemeente Leiden
		Wethouder Robert Strijk	gemeente Leiden
Toine	van	Wieringen	Gemeente Leidschendam-Voorburg
Daniël		Rietbergen	Gemeente Leidschendam-Voorburg

		Wethouder Floor Kist	gemeente Leidschendam-Voorburg
		wethouder Frank Rozenbe	gemeente Leidschendam-Voorburg
		Wethouder C.J. (Cees) Rui	gemeente Lisse
Mirjam		Piepenbrink	Gemeente Lisse
		Wethouder M.J.C. (Marie	gemeente Noordwijk
Sindy	van	Leeuwen	Gemeente Noordwijk
		Wethouder Knapp	gemeente Noordwijkerhout
Hans		Stapper	Gemeente Noordwijkerhout
		Wethouder Joost Eerdmar	gemeente Rotterdam
Kees	van	Oorschot	Gemeente Rotterdam
Erica		Koning	Gemeente Rotterdam
Mieke	van	Leeuwen	Gemeente Rotterdam
Nico		Huffels	Gemeente Rotterdam
Vera		Ronteltap	Gemeente Rotterdam
		Wethouder Kempen	gemeente Teylingen
		Wethouder Inge Nieuwen	gemeente Voorschoten
		Wethouder Leo Maat	gemeente Wassenaar
Cathrina		Draaisma	Gemeente Wassenaar
Hans	van	Son	Gemeente Wassenaar
Wouter		Minkhorst	Gemeente Wassenaar
Arie	van	Blanken	Gemeente Westland
Marieke	van der	Enden	Gemeente Westland
		Peter Ouwendijk	gemeente Westland
Wethouder B		Meijer	Gemeente Westland
Chris		Versteegh	Heineken
Jan		Kempers	Heineken
		Jos Oliemans	Heineken
Godelieve		Mars	Holland Rijnland
Marcel		Gordijn	Holland Rijnland
Carlo		Langelaan	Hoogheemraadschap van Delfland
Hans		Buisman	Hoogheemraadschap van Delfland
Marcel		Houtzager	Hoogheemraadschap van Delfland
Joost		Veer	Hoogheemraadschap van Rijnland
Lia	van	Rijen	Hoogheemraadschap van Rijnland
		Daphne Teeling	IVN
Arthur		Hilgersom	IVN Zuid-Holland
Annette	de	Vries	Kasteel Duivenvoorde
Annemieke		Guijt	Katwijk Marketing
Piet	de	Vries	Katwijk Marketing
		Anita Verloop	Koninklijke Nederlandse Hippische Sportbond
		Bart Siemerink	landgoed Keukenhof
Lucien		Geelhoed	Leiden marketing
		Martijn Bulthuis	Leiden marketing
Ryan		Spencer	Marketing Kijkduin
Linda		Friking	Metropool Rotterdam Den Haag
Sterna		Peters	Ministerie van Economische Zaken
Kees		Lever	Ministerie van Economische Zaken
		Marie Christine van der Sr	Museon
J.N.A.		Caldenborgh	Museum Voorlinden
		Wim Pijbes	Museum Voorlinden
		Hans Jorg	Naturalis

Alex		Ouwehand	Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland
Angela		Duijndam	Natuurmonumenten
Anneklaar		Wijnants	Natuurmonumenten
Raymond		Loos	Omgevingsdienst West-Holland
Edwin	de	Beukelaar	Ondernemer
Carla	van	Sluisdam	Ons bidbook schrijfster
Kees		Verdouw	Provincie Zuid-Holland
Edith	van	Dam	Provincie Zuid-Holland
		Han Weber	provincie Zuid-Holland
Annette	ter	Kuile	Provincie Zuid-Holland
Marc		Soeterbroek	Provincie Zuid-Holland
Pim	de	Nobel	PWN
Tim	de	Bruijn	Rotterdam
		Jasper Kuipers	Staatsbosbeheer
Mark		Kras	Staatsbosbeheer
Rudi	van	Venetië	Staatsbosbeheer
Ben	ter	Haar	Stichting Duinbehoud
		Heino Walbroek	Stichting Marketing Scheveningen
Heino		Walbroek	Stichting Marketing Scheveningen
		Mirja Baneke	Vewin
		Renee Bergkamp	VEWIN
Annie	van den	Bos	VVV Hoek van Holland
Yvo	de	Voogd	VVV Hoek van Holland
Kees	van	Wijk	VVV Nederland
Sarel		Tempelman	VVV Nederland
Cilene		Geerlings	VVV Noordwijkerhout
Ed		Cousin	Waternet
Helena		Meijer	Werkorganisatie Duivenvoorde
Frits		Bekker	Zuid-Hollands Landschap
Michiel		Houtzagers	Zuid-Hollands Landschap
R.C.		wethouder Paalvast	Gemeente Zoetermeer
Wethouder		Den Ouden	Gemeente Zoeterwoude
Piet		Jonker	Stichting Duinbehoud
Wethouder Bianca		Bremer	gemeente Voorschoten

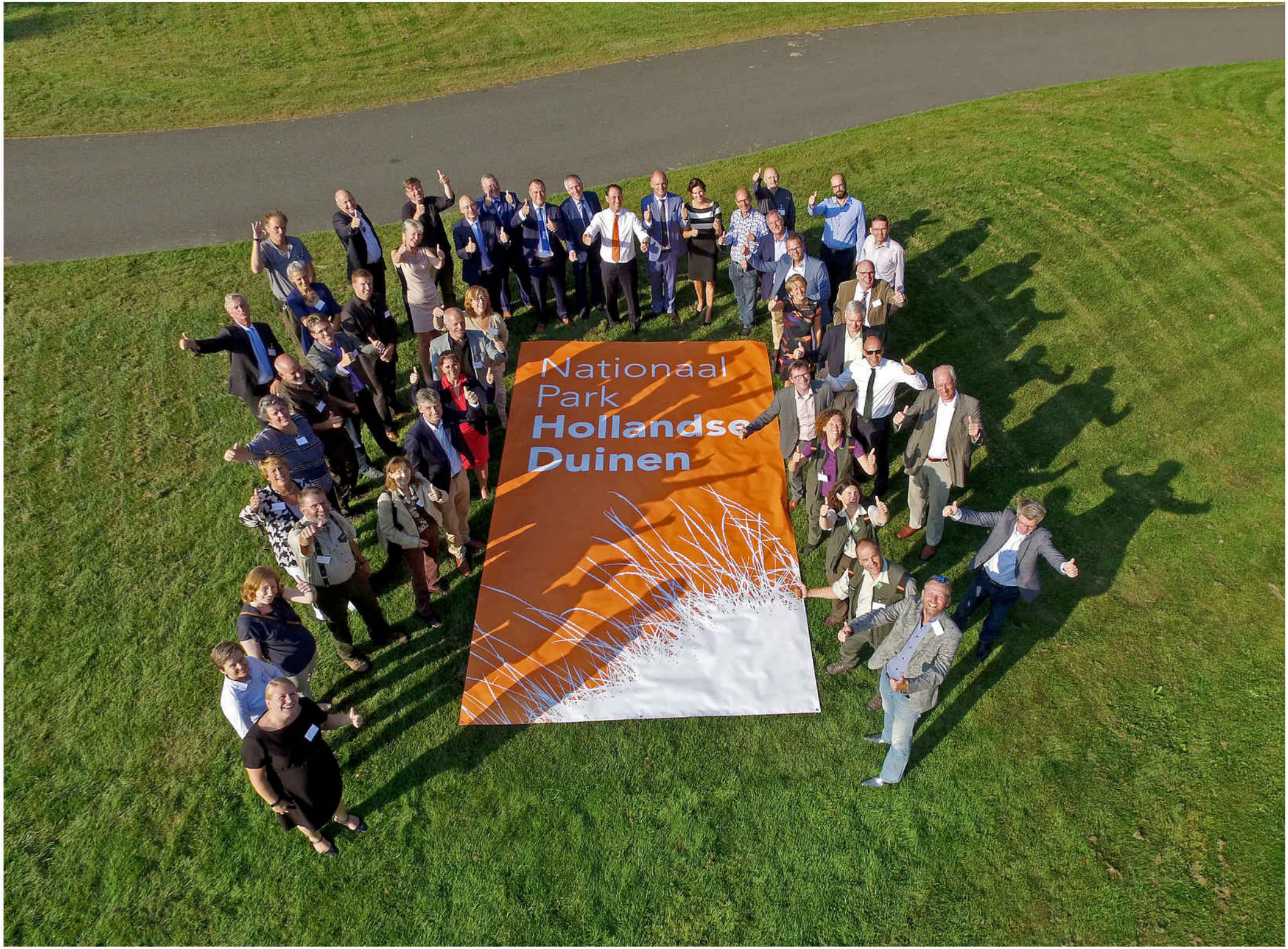
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 7

Investeringsprogramma's Bollenstreek, Duin, Horst en Weide, Hof van Delfland en MRDH - behorend bij vraag 4.4 n 4.7

Bijlage 7: Investeringsprogramma's

Inhoudspagina van deze bijlage **2**
1.1 Gebiedsprogramma Bollenstreek 3
1.2 Gebiedsprogramma Duin, Horst en Weide 57
1.3 Gebiedsprogramma Hof van Delfland 147
1.4 Investeringsprogramma MRDH 188
1.5 Projectenllijst MRDH 198

Gebiedsprogramma

BOLLENSTREEK

2016 - 2020

‘B(l)oeiende Bollenstreek’

Identiteit - Beleving - Natuur

Definitief - versie Provincie Zuid-Holland

31 mei 2016

Dit document is opgesteld door:
Alex Lambregts programmamanager
Pieter Balkenende projectleider, Ingenieursbureau Rodewijk

Namens:
gemeente Noordwijkerhout, regionaal clustervertegenwoordiger

Harco van den Brink ambtelijk opdrachtgever
Carmen van Schayk procesmanager

In samenwerking met:
gemeente Hillegom
gemeente Katwijk
gemeente Lisse
gemeente Noordwijk
gemeente Teylingen

Inhoudsopgave

1. Voorwoord 4
2. Ambitie - droom - thema's 5
3. Uitwerking subdoelstellingen totale programma 8
4. Investering en dekking totale programma 10
5. Prioritering doelstellingen 2016 - 2020 14
6. Investering en dekking prioritering 16
7. Uitwerking parels van de Bollenstreek 18

Bijlage 1 40
Nader indicatief overzicht investeringen en dekking totale programma
Bijlage 2 41
Governance
Bijlage 3 43
Betrokken en geactiveerd netwerk bij voorbereiding Gebiedsprogramma Bollenstreek
Bijlage 4 48
Groslijst projecten

1. Voorwoord

Met trots presenteer ik het Gebiedsprogramma 2016 - 2020 B(l)oeiende Bollenstreek. Met dit programma zetten de gemeenten Hillegom, Katwijk, Lisse, Noordwijk, Noordwijkerhout en Teylingen de Duin- en Bollenstreek actief nog beter op de kaart als een streek die bloeit en blijvend boeit. We hebben, samen met organisaties en ondernemers, de gezamenlijke ambitie geformuleerd en een van onderop gedragen programma neergezet. De Duin- en Bollenstreek wordt groener, met een veelheid aan kleur, het hele jaar rond. We nodigen bezoekers uit de regio en van (ver) daarbuiten uit om onze streek nog beter te ontdekken en te beleven in al zijn kleuren. Daar dragen de 20 parels, de sieraden van de Duin- en Bollenstreek, natuurlijk voor een belangrijk deel aan bij.

Ik wil hier graag mijn dank uitspreken aan alle mensen, ondernemers en organisaties die hebben bijgedragen aan dit programma. Tijdens de werklunches en themasessies heb ik veel nieuwe en frisse ideeën gehoord over hoe deze streek nog mooier kan worden, hoe we het cultuurlandschap beter kunnen ontsluiten of interessanter kunnen maken voor de bezoekers en hoe we ons verhaal beter kunnen vertellen. Het is mooi te zien hoe ondernemers, gemeenten, de provincie en andere spelers hun handen ineen slaan om ideeën om te zetten in concrete projecten die in de loop van de komende vier jaar uitgevoerd gaan worden. Sommige projecten gaan we vrij snel oppakken, andere hebben wat meer tijd nodig om te rijpen, maar de uitvoering doen we samen.

Mr. J.C.F. Knapp,
Clustervertegenwoordiger Gebiedsprogramma Groen Duin- en Bollenstreek

2. Ambitie - droom - thema's

De Ambitie

Samen met ondernemers, inwoners en tal van vrijwilligers maken we de Duin- en Bollenstreek bloeiend en boeiend, het hele jaar rond! Voor bedrijven, bewoners en bezoekers, voor recreanten en toeristen. Je kunt niet om de hoogtepunten heen; de parels van de Duin- en Bollenstreek op het gebied van cultuur en historie. Voeg daarbij de schitterende parels van natuur en water en je hebt het complete pakket: de b(l)oeiende Duin- en Bollenstreek in volle glorie!
Innovatie en ondernemerschap zorgen voor biodiversiteit rondom een sterke landbouwsector. De streek nodigt uit om te bewegen in de buitenlucht en is een voorbeeld van een 'Healthy Region'. Dichtbij de kust biedt de streek de ontspanning van water en zee. Bezoekers kunnen alle elementen apart beleven, maar de kracht zit vooral in de combinatie van deze elementen.
Wie Duin- en Bollenstreek zegt, bedoelt meer dan bloembollen en voorjaarsbloemen. De Bollenstreek, beleef het, het hele jaar rond.

De Droom

Onze droom: een bloeiende en vooral ook een boeiende streek als een parelketting van schitterende parels. Parels die niet los kunnen worden gezien van de historie van dit veelzijdige gebied. Van oudsher de tuin van Holland, met bloemen en bollen. De oorspronkelijke strandwallen in het landschap werden afgegraven om de huidige bollenvelden te realiseren. De loodrechte Trekvaart van Haarlem naar Leiden doorkruist het land als de snelweg van het verleden.
Kastelen, buitenplaatsen en landgoederen laten de grandeur van voorbije eeuwen zien, zoals de Ruïne van Teylingen, 't Huys Dever en Landgoed Keukenhof. Maar ook bossen, parken en tuinen herinneren daaraan, zoals Landgoed Leeuwenhorst, Park Rusthoff, het Hof van Hillegom, de Engelse Tuin van Sint Bavo in Noordwijkerhout en het landgoed Huys te Warmont.

Rondom deze parels kunnen (agrarische) ondernemers duurzaam en innovatief ondernemen. Inwoners, bezoekers en toeristen kunnen de omgeving beleven in al haar facetten. Met een diversiteit aan recreatiemogelijkheden en grote maar ook kleinschalige attracties is het gebied te voet, te paard, per fiets en over het water te ontdekken. Eigentijdse belevingsroutes vertellen het verhaal van de Bollenstreek, met respect voor het verleden en een visie op de toekomst. Cultuurhistorie en kunst zijn te vinden in de diverse musea, zoals het Ford Museum, De Zwarte Tulp, Streekmuseum Veldzicht en moderne varianten zoals Space Expo en het Lisser Art Museum.

De parels van natuur en water dagen bewoners en bezoekers uit om te bewegen in een schitterende omgeving. Een gezonde streek aan zee, waar het gezond oud worden is. De Duin- en Bollenstreek als veelzijdig en natuurrijk gebied het hele jaar rond. Elk seizoen zijn eigen geur en kleur. Met de wereldberoemde bollenvelden in de lente, maar ook met natuurlijke bermen langs wegen en vaarten. De Noordzee, het strand, de duinen en plassen nodigen uit tot sportieve activiteiten, zoals hardlopen en mountainbiken, watersporten op het Valkenburgse meer, het Oosterduinse Meer en de Kagerplassen en golf in de duinen van Noordwijk en bij landgoed Tespelduyn. In de Amsterdamse Waterleidingduinen en de Coepelduynen kun je heerlijk wandelen en wie per fiets of te voet het landschap van strandwallen en strandvlaktes doorkruist, ontdekt het bollenerfgoed.
De streek biedt een verrassend en kwalitatief hoogstaand netwerk aan routes, die de ketting vormen, waaraan alle parels geregen zijn. Met het landgoed én de wereldwijd bekende bloemententoonstelling Keukenhof als stralend middelpunt. De Duin- en Bollenstreek biedt voor elk wat wils aan inspiratie en vertier; zowel voor een dagje erop uit als voor een verblijf van meerdere dagen. Samenwerkende ondernemers bieden een rijke keuze aan meerdaagse arrangementen. Alles is gemakkelijk te vinden en te reserveren met moderne communicatiemiddelen, via gezamenlijke websites en app's.

De Thema's

Om de droom te laten uitkomen, gaan we investeren in drie thema's: identiteit, beleving en natuur.

Identiteit

Onze identiteit: de Bollenstreek als 'tuin van Amsterdam' en van historisch Holland. Met het fraaie cultuurlandschap met de spectaculaire bollenvelden in het voorjaar, maar ook met zomer- en najaarsgewassen in de zomer. Dit bloeiende landschap wordt afgewisseld door graslanden in de strandvlakten en in de polders, landgoedbossen op de strandwallen, de duinen en het plassengebied. Deze landschappen die een uitgebreid palet van natuur en water in zich herbergen, omzomen de schitterende parels, die het visitekaartje van de Duin- en Bollenstreek zijn.
Sleutelwoorden voor onze identiteit zijn cultuur en historie, met als belangrijkste thema's: de Limes, oude landgoederen, de historische trekvaart, de Atlantikwall en het karakteristieke bollenerfgoed.
Al deze ingrediënten samen maken van de Duin- en Bollenstreek een uniek en veelzijdig gebied met een diversiteit aan landschapstypen in een klein gebied; heel Holland in een notendop. Een identiteit om te koesteren, te (laten) beleven en om trots op te zijn!

Beleving

Sleutelwoorden die bij dit thema horen zijn: entrees, ecologische verbindingszones en bloemrijke bermen. Die maken de streek herkenbaar en nodigen uit om te komen fietsen, wandelen, varen en verblijven. We zetten in op de beleving van de Duin- en Bollenstreek. Bezoekers vanuit de stedelijke gebieden in ons land, maar ook van daarbuiten, voelen zich onmiddellijk welkom in onze mooie Duin- en Bollenstreek. We richten ons op de entrees van de streek als geheel, maar ook de entrees van de dorpen laten direct zien waar wij trots op zijn. Bloeiende bolgewassen, heesters en struiken en karakteristieke heggen en hagen geven de markante punten een aantrekkelijke uitstraling.
We gaan unieke belevingsroutes ontwikkelen, waardoor bewoners en bezoekers kennismaken met de geschiedenis, het landschap en het verhaal van de Bollenstreek. We gaan ondernemers stimuleren in het tot stand brengen en vermarkten van aantrekkelijke arrangementen rondom de ketting van parels en belevingsplekken. Nieuwe parels worden gepolijst en bestaande parels poetsen we waar nodig op.

Natuur

Waterkwaliteit, plassen, zee en uitgestrekte duinen, in combinatie met biodiversiteit en duurzame teelt van bollen en vaste planten, zijn de sleutelwoorden die bij het thema natuur horen. De streek biedt een diversiteit aan open landschappen, met bollenvelden, weilanden, bossen, parken en landgoederen, maar ook de prachtige natuur in de duinen. We zetten in op versterking van de biodiversiteit met een grote variatie aan flora en fauna. Focus op innovatief ondernemerschap levert duurzame bollenteelt op vanuit een mooi landschap. Bloemen bloeien in natuurvriendelijke oevers en braakliggende kavels kunnen herstellen door wisselteelt van fleurige gewassen.
De natuur biedt rust en stilte, maar ook gelegenheid om te wandelen, te fietsen en te varen.

Met deze ambitie, deze droom en deze drie thema's zijn we op weg naar behoud van een vitale, bloeiende en boeiende Duin- en Bollenstreek. Bollenstreek: beleef het!

DOELENSCHEMA
LANDSCHAPSTAFEL BOLLENSTREEK

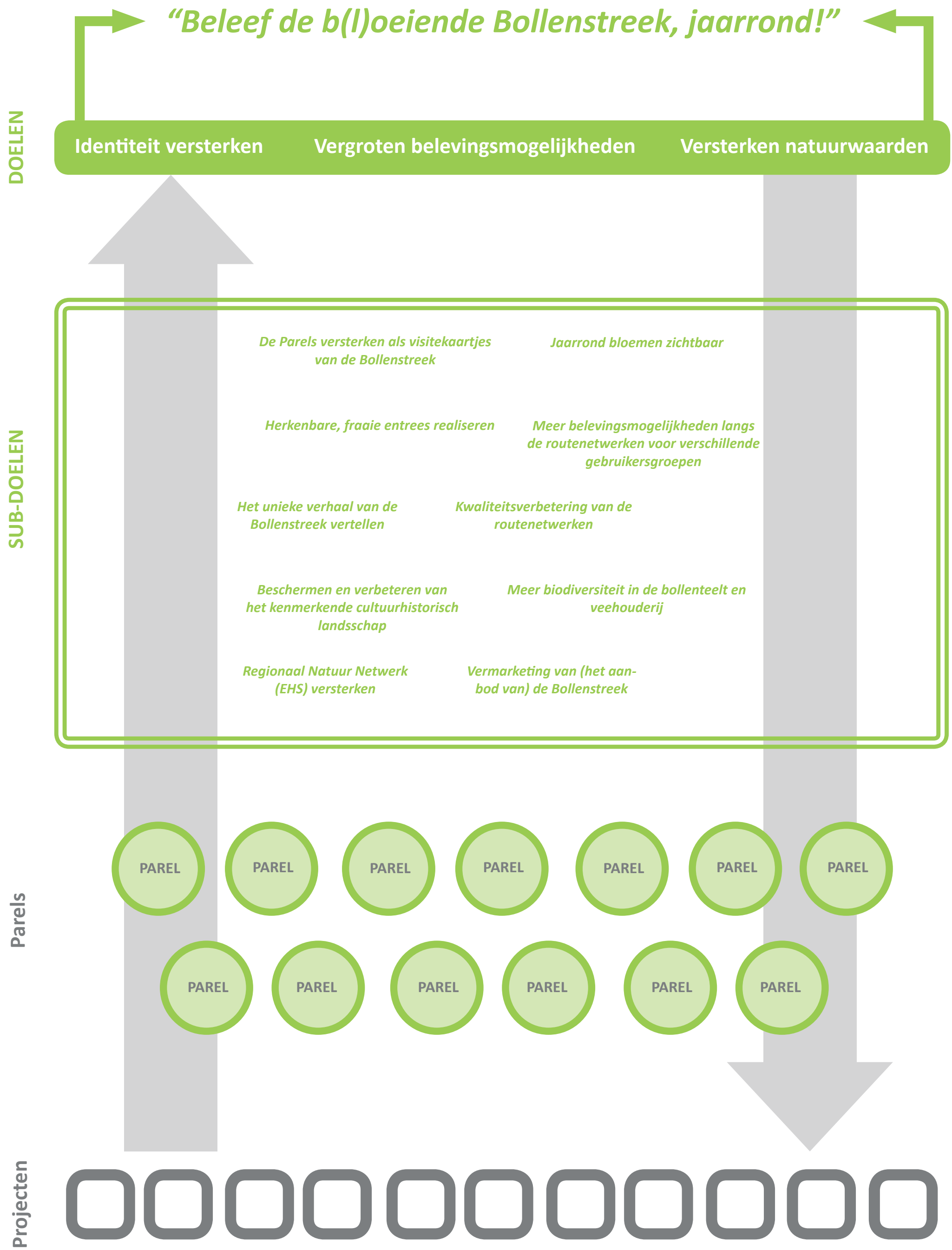

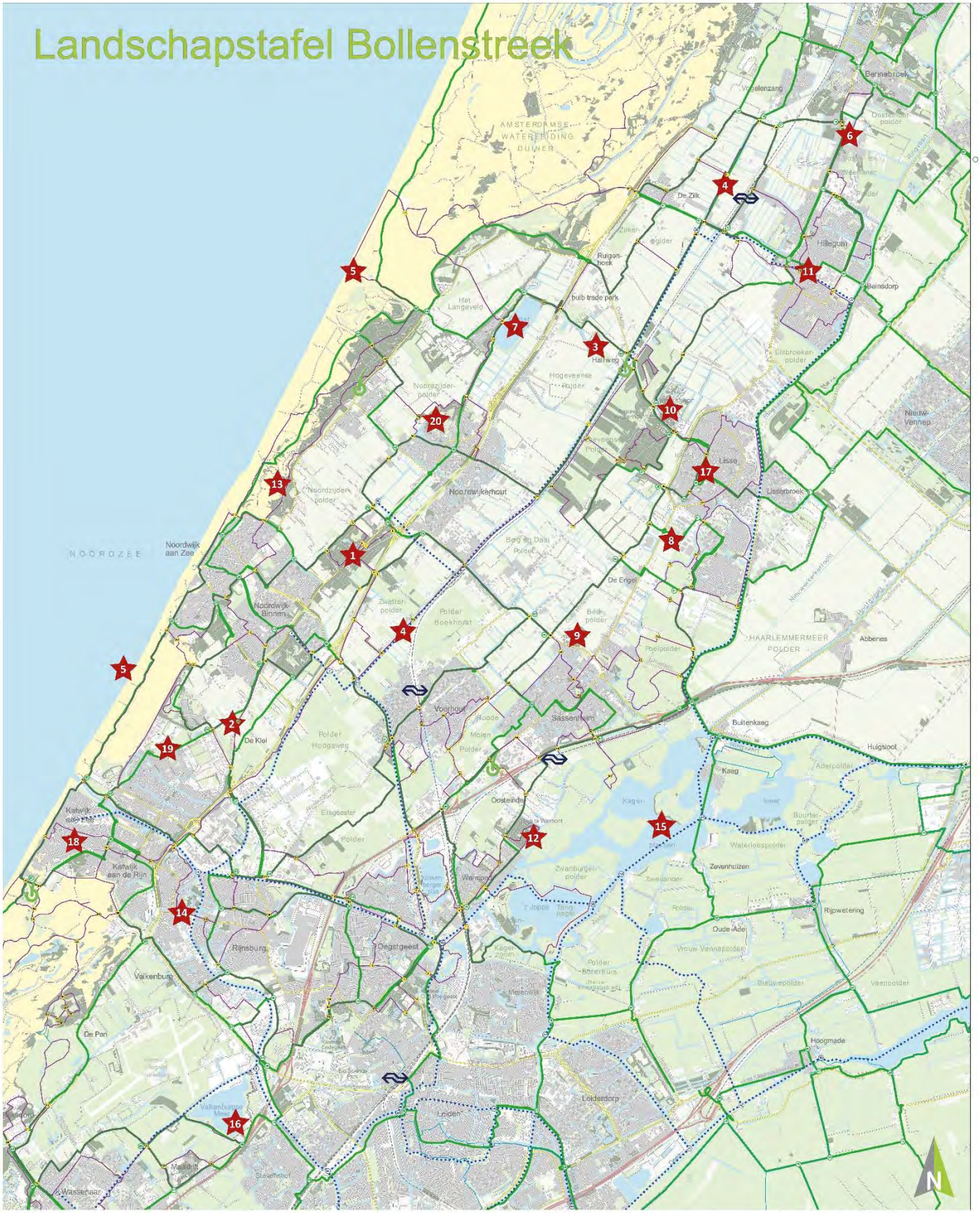
Landschapstafel Bollenstreek
AMSTERDAMSE WATERLEIDING DUINEN
NOORDZEE
Noordwijk aan Zee
Noordwijkerhout
Voorhout
Sassenheim
Oosteinde
Lisse
Hillegom
Bennebroek
Beinsdorp
De Zilk
De Kiel
Katwijk aan de Rijn
Rijnsburg
Valkenburg
Oegstgeest
Leiderdorp
Leiden
Wassenaar
Buitenkaag
Zevenhuizen
Rijpwetering
Oude Ade
Hoogmade
Abbenes
HAARLEMMERMEER POLDER
Lisserbroek
Nieuw-Vennep
Hillegom
Bennebroek
Vogelenzang
Ruigenhoek
bulb trade park
Hillegom
Beinsdorp
Lisse
Noordwijkerhout
Noordwijk aan Zee
Voorhout
Sassenheim
Oosteinde
Katwijk aan de Rijn
Rijnsburg
Oegstgeest
Valkenburg
Leiden
Leiderdorp
Zevenhuizen
Rijpwetering
Oude Ade
Hoogmade
Buitenkaag
Abbenes
Lisserbroek
Nieuw-Vennep
N
0 1 2 3km
Legenda
Wandelroutenetwerk
Gerealiseerde route
Wandelknooppunt
Fietsknooppuntennetwerk
Fietsroute
Fietsknooppunt
Sloepennetwerk
Vaarroute
Knooppunt
Parels
1. Landgoed Leeuwenhorst
2. Streekmuseum en landgoed Veldzicht
3. Landgoed en golfbaan Tespelduyn
4. Trekvaart
5. Strand en Duinen
6. Recreatiegebied Hillegom Noord
7. Oosterduinse Meer
8. 't Huys Dever
9. Ruïne van Teylingen
10. Keukenhof
11. Hof van Hillegom
12. Huys te Warmont
13. Atlantik-wall
14. Limes en Merovingers
15. Kagerplassen
16. Valkenburgse meer
17. Museum de Zwarte Tulp
18. Katwijks museum
19. Space Expo
20. Park en landgoed Sint Bavo - Sancta Maria
Toeristisch Overstappunt (TOP)
Station NS
Rodewijk INGENIEURSBUREAU
Datum 11-05-2016
Getekend door M. Verschure
Tekeningnummer 3200.01-05-03-005

3. Uitwerking subdoelstellingen totale programma

	Doelen	Toelichting
1.	**De parels van de Bollenstreek versterken als visitekaartjes van de Bollenstreek**	Zichtbaarder, toegankelijker en beter beleefbaar maken voor het grote publiek. Binnen vier jaar kent 60% van de inwoners de parels, daarnaast weten bezoekers de Parels beter te vinden.
2.	**Herkenbare, fraaie entrees realiseren**	De entrees van de dorpen en de parels zijn uitnodigend en fraai ingericht. Op deze plekken wordt de identiteit van de Bollenstreek uniform uitgedragen in de vorm van een herkenbaar baken. *Bijvoorbeeld: De entree vanaf de N207 richting Keukenhof vormt de belangrijkste toeristische poort van de streek en kan een totale verfraaiing gebruiken.*
3.	**Jaarrond bloemen zichtbaar**	De Bollenstreek ontwikkelen van de huidige korte bloeiperiode in het voorjaar naar een gebied dat jaarrond in bloei staat. *Bijvoorbeeld: In de Bollenstreek zijn reeds op een flink aantal plekken bollen in bermen aangeplant. Dit wordt nu regionaal doorgezet, waarbij verlengde bloei in de zomerperiode belangrijk is.*
4.	**Meer belevingsmogelijkheden langs de routenetwerken voor verschillende gebruikersgroepen**	Het bevorderen van recreatie- , horeca- en verblijfsmogelijkheden, zicht- en rustpunten langs routes. Feitelijk gaat het om het 'upgraden' van de huidige recreatieve netwerken en het ontwikkelen van samenhang.
5.	**Kwaliteitsverbetering van de routenetwerken**	Ervoor zorgen dat de routes voldoen aan de verwachtingen van de gebruiker: goed vindbaar, fijnmazig, goede regionale aansluitingen, zicht- en rustpunten, nieuwe oost-west verbindingen, knelpunten opgelost. *Bijvoorbeeld: op enkele cruciale locaties knelpunten oplossen waardoor bijvoorbeeld de kwaliteit van Wandelnetwerk Bollenstreek wordt versterkt.*
6.	**Het unieke verhaal van de Bollenstreek vertellen**	Het vertellen en zichtbaar maken van het verhaal van de streek, de geschiedenis en de toekomst en van de waarden waarmee we de bewoners en bezoekers intrigeren en vermaken. Hierdoor kunnen zij zich identificeren met de streek en de parels. *Bijvoorbeeld: door het plaatsen van informatiezuilen en informatieborden.*

7.	**Beschermen en verbeteren van het kenmerkende cultuurhistorisch landschap**	Het landschap en z'n karakteristieke elementen versterken. Bollenschuren actiever herbestemmen, aandacht voor overig bollenerfgoed, verrommeling (verspreid liggend glas etc.) uit het landschap opruimen of landschappelijk inpassen, erven beplanten met streekeigen groen, bestaande landschapselementen herstellen. *Bijvoorbeeld: Oude land- en schaftschuurtjes (klein bollenerfgoed) dreigen te verdwijnen. Door herbestemming en actievere bescherming worden dit attractieve elementen in het landschap.*
8.	**Meer biodiversiteit in de bollenteelt en veehouderij**	Bestaande natuurwaarden krijgen aandacht en een impuls waar dat gewenst is. Natuurvriendelijke oevers, bloemen en bollen- en weidevogels. Doelstellingen dragen bij aan het duurzame karakter van de bollenteelt. Daarnaast specifieke doelen voor duurzamere bollenteelt: vervolgprojecten groenbemesters en akkerranden.
9.	**Regionaal Natuur Netwerk (EHS) versterken**	In de Bollenstreek zijn diverse ecologische verbindingszones voorzien, maar die zijn nog niet (voldoende) gerealiseerd en functionerend. Ook via de ISG en de herstructureringsopgaven krijg dit onderwerp aandacht.
10.	**Vermarkting van (het aanbod van) de Bollenstreek**	Ervoor zorgen dat duidelijk is waar de Bollenstreek voor staat, dat de beelden die gemeenten, ondernemers, maatschappelijke organisaties en verenigingen gebruiken op website, blog, advertentie of in sociale media passend zijn bij wie/wat de streek is of wat zij doet. Kortom als één streek op een doordachte wijze naar buiten treden met één identiteit.

4. Investering en dekking totale programma

Indicatief overzicht investeringen per doelstelling

Gebiedsprogramma Bollenstreek 2016-2020
B(l)oeiende Bollenstreek

1. De parels als visitekaartjes van de Bollenstreek	**€ 4.835.000**
2. Herkenbare, fraaie entrees realiseren	**€ 1.500.000**
3. Jaarrond bloemen zichtbaar	**€ 750.000**
4. Meer belevingsmogelijkheden langs de routenetwerken voor verschillende gebruikersgroepen	**€ 660.000**
5. Kwaliteitsverbetering van de routenetwerken	**€ 1.900.000**
6. Het unieke verhaal van de Bollenstreek vertellen	**€ 125.000**
7. Beschermen en verbeteren van het kenmerkende cultuurhistorisch landschap	**€ 2.500.000**
8. Meer biodiversiteit in de bollenteelt en de veehouderij	**€ 600.000**
9. Regionaal Natuur Netwerk versterken (EHS)	**€ 1.400.000**
10. Vermarkting van (het aanbod van) de Bollenstreek	**€ 0**
Programmacoördinatie	**€ 240.000**
Doorontwikkelen netwerk Landschapstafels	**€ 50.000**
Afronding	**-€ 60.000**
TOTAAL	**€ 14.500.000**

Toelichting op kosten programmacoördinatie:

- 0,2 fte programmacoördinator plus 0,2 fte -assistent: € 50.000,- per jaar
- € 10.000,- out of pocketkosten per jaar
- Totaal voor vier jaar: € 240.000,-

Indicatief overzicht beoogde dekking

Gebiedsprogramma Bollenstreek 2016-2020
B(l)oeiende Bollenstreek

Provincie Zuid-Holland (PZH)	**€**	**6.500.000**
SWG Holland Rijnland (Regionaal Groenprogramma)	**€**	**3.250.000**
6 Samenwerkende Bollenstreek-gemeenten	**€**	**3.250.000**
Derden	**€**	**1.500.000**
TOTAAL	**€**	**14.500.000**

Financiering door derden:
Greenport OntwikkelingsMaatschappij (GOM)
POP3
LOS (voorheen LEADER)
Zuid-Hollands Landschap
Landgoed Tespelduyn
Stichting Landschapsfonds Holland Rijnland
Fonds Dunea-Staatsbosbeheer
Ondernemers
Subsidieregeling Erfgoedlijnen PZH
Sectorale regeling Ecologische Verbindingszones PZH
Verkapitaliseerde ureninzet door diversen

Inkomsten
Voor het realiseren van dit ambitieuze programma is veel incidenteel geld nodig. Daarnaast kunnen investeringen leiden tot extra structurele beheerlasten. Op de wijze van dekking wordt hieronder kort ingegaan.

Dekking van de investeringen
Inkomsten voor investeringen zijn afkomstig van subsidiegevers zoals de Provincie Zuid-Holland, de regio Holland Rijnland en daarnaast natuurlijk van de gemeenten zelf.

Subsidie Holland Rijnland
De regio Holland Rijnland staat op voorhand al positief tegenover cofinanciering van de in het Gebiedsprogramma Groen voor de Duin- en Bollenstreek opgenomen projecten vanuit het Regionaal Investeringsfonds (RIF) en vanuit LEADER:
"Regio Holland Rijnland heeft het Regionaal Investeringsfonds. Een onderdeel van het Regionaal Investeringsfonds is bestemd voor de uitvoering van het Regionaal Groenprogamma. Dit zal, totdat de middelen zijn uitgeput, financiering verstrekken aan groepen deelnemende gemeenten die projecten aandragen die voor een bijdrage in aanmerking komen. Met het Regionaal Groenprogramma wil Holland Rijnland de groene ruimte versterken en verbindingen voor recreatie en natuur verbeteren. De doelstellingen van het Regionaal Groenprogramma komen goed overeen met de doelstellingen van de gemeenten in dit onderhavige programma. Holland Rijnland biedt via het Regionaal Groenprogramma 25% cofinanciering voor de uitvoering van projecten. Het Regionaal Groenprogramma loopt nog tot 2020.
Binnen regio Holland Rijnland is een Lokale Actie Groep LEADER. Deze groep voert de Lokale Ontwikkelingsstrategie uit. Particulieren, bedrijven en overheden kunnen bij de Lokale Actie Groep (LAG) projecten indienen voor cofinanciering. De LAG adviseert de provincie over de toekenning van Europese LEADER-subsidie en eventuele cofinanciering vanuit de provincie.
Centraal motief is 'Healthy region'. Kernthema's daarbinnen zijn: versterking van de stad-land relaties op het gebied van gezondheid, vitaliteit en welzijn van mens en leefomgeving én het stimuleren van een circulaire economie. Een aantal projecten binnen het gebiedsprogramma van de Duin- en Bollenstreek zal voor financiering via LEADER in aanmerking komen."

Subsidie Provincie Zuid-Holland
De provincie Zuid-Holland subsidieert de door haar gehonoreerde projecten in het gebiedsprogramma voor 50% op programmaniveau (lumpsum).

Dekking vanuit de gemeenten
Binnen de gemeenten **Hillegom, Katwijk, Lisse, Noordwijk, Noordwijkerhout en Teylingen** wordt op diverse manieren dekking voor de groenprojecten geregeld: via bestaande reserves, via de kadernota voor de begroting 2017-2018, nog goed te keuren door de gemeenteraden, etc.

Dekking door cofinanciering van andere publieke en particuliere organisaties
Er zijn veel partijen die zelf actief willen investeren in groen, natuur en landschap. Door daarmee slim samen te werken in projecten kan veel geld uit cofinanciering worden gerealiseerd.
Denk aan de Greenport Ontwikkelings Maatschappij (GOM) in het kader van haar reguliere herstructureringsactiviteiten, het Zuid-Hollands Landschap, het Hoogheemraadschap van Rijnland, Dunea, Staatsbosbeheer, ondernemers die zelf ook willen investeren etc. Door hierbij actief verenigingen te betrekken kan gebruik gemaakt worden van hun inzet van vrijwilligers en kennis.
Bij het realiseren van projecten zal op creatieve wijze optimaal gezocht worden naar deze manieren van subsidiëring en cofinanciering. Een andere manier om geld te 'verdienen' is kosten te besparen. Slim (en samen) aanbesteden is daarvan een goed voorbeeld.
Deze cofinancieringsbijdragen zijn projectafhankelijk en worden dus per project geïnventariseerd.

Beheerlasten
De beheer- en onderhoudskosten worden opgenomen in de begroting van de projecteigena(a)r(en).

Bijlage 1 Nader indicatief overzicht investeringen

5. Prioritering doelstellingen 2016 - 2020

Tijdens het bestuurlijk overleg van de zes Bollenstreek-gemeenten op woensdag 18 mei 2016 is een keuze gemaakt voor vier doelstellingen om in eerste instantie in te gaan investeren. Daarbij is gekozen om voorlopig de vijf parels binnen doelstelling 1 als eerste te gaan ontwikkelen.
Verder is uitgesproken dat de belangrijkste entrees en verbindingen aandacht gaan krijgen.
Expliciet is ook gebleken dat de bloemrijke bermen in de regio op breed draagvlak kunnen rekenen.
Naar aanleiding van de bestuurlijke bijeenkomst is onderstaand prioriteitenoverzicht opgesteld.

	Doelen	**Toelichting**
1.	**Vijf parels versterken als visitekaartjes van de Bollenstreek**	De vijf parels zichtbaarder, toegankelijker en beter beleefbaar maken voor het grote publiek. Binnen vier jaar kent 60% van de inwoners de parels, daarnaast weten bezoekers de parels beter te vinden.
		Criteria voor parels: - Sierraden en visitekaartjes voor de regio in het algemeen - Bijzondere natuur en/of recreatieve waarde - (Potentieel) structurele grote publiekstrekker - Goed ontsloten door regionale recreatieve netwerken of potentie op dit gebied.
	1.1 Landgoed Leeuwenhorst	
	1.2 Streekmuseum en Landgoed Veldzicht	
	1.3 Landgoed en golfbaan Tespelduyn	
	1.4 Trekvaart Haarlem-Leiden	
	1.5 Strand en duinen	
		Prioritering vijf parels: - Concreet en snel uitvoerbaar - Netwerk is geactiveerd - Zicht op concrete resultaten - Deels potentieel voor ondernemers - Zicht op cofinanciering
2.	**Herkenbare, fraaie entrees realiseren**	De entrees van de dorpen en de parels zijn uitnodigend en fraai ingericht. Daarbij wordt op deze plekken uniform de identiteit van de Bollenstreek uitgedragen in de vorm van bijvoorbeeld een herkenbaar baken. *Bijvoorbeeld: De entree vanaf de N207 richting Keukenhof vormt de belangrijkste toeristische poort van de streek en kan bijdragen aan de versterking van de identiteit van de streek.*
	2.1 Programma entrees Bollenstreek	

3.	**Versterken verbindingen en netwerken** *Deze doelstelling behelst onderdelen uit de brede doelstellingen 4, 5, 7 en 9.*	De (nader te prioriteren) belangrijkste (recreatieve) verbindingen in de Bollenstreek krijgen een kwalitatieve verbetering en knelpunten worden opgelost. Dit kan zijn op het gebied van natuur en landschap, maar ook qua recreatieve of belevingswaarde. De nadruk ligt op verbindingen van en naar de belangrijkste parels en entrees.
	3.1 Programma verbindingen en netwerken	
4.	**Jaarrond bloemen zichtbaar**	De Bollenstreek ontwikkelen van de huidige korte bloeiperiode in het voorjaar naar een gebied dat jaarrond in bloei staat. *Bijvoorbeeld: In de Bollenstreek zijn reeds op een flink aantal plekken bollen in bermen aangeplant. Dit wordt nu regionaal doorgezet, waarbij verlengde bloei in de zomerperiodebelangrijk is.*
	4.1 Bloemrijke bermen fase 2	
	4.2 Braakliggend land in de bloemen	

6. Investering en dekking prioritering

Indicatief uitgewerkt overzicht investeringen

Gebiedsprogramma Bollenstreek 2016-2020
B(l)oeiende Bollenstreek

Subdoelstellingen en indicatie van projecten:	**Investering:**
1. De parels als visitekaartjes van de Bollenstreek	
1.1 Landgoed Leeuwenhorst	€ 1.060.000
1.2 Streekmuseum en landgoed Veldzicht	€ 230.000
1.3 Landgoed en golfbaan Tespelduyn	€ 790.000
1.4 Trekvaart Haarlem-Leiden	€ 700.000
1.5 Strand en duinen	€ 595.000
2. Herkenbare, fraaie entrees realiseren	
2.1 Programma entrees Bollenstreek	€ 1.500.000
3. Versterken verbindingen en netwerken	
3.1 Programma verbindingen en netwerken Bollenstreek	€ 1.500.000
4. Jaarrond bloemen zichtbaar	
4.1 Bloemrijke bermen fase 2	€ 500.000
4.2 Braakliggend land in de bloemen	€ 250.000
Programmacoördinatie	€ 240.000
Doorontwikkelen netwerk Landschapstafels	€ 50.000
Afronding	-€ 15.000
TOTALEN	**€ 7.400.000**

Indicatief overzicht beoogde dekking

Gebiedsprogramma Bollenstreek 2016-2020
B(l)oeiende Bollenstreek

Provincie Zuid-Holland (PZH)	**€ 3.250.000**
SWG Holland Rijnland (Regionaal Groenprogramma, RIF)	**€ 1.625.000**
6 Samenwerkende Bollenstreek-gemeenten	**€ 1.625.000**
Derden	**€ 900.000**
TOTAAL	**€ 7.400.000**

Financiering door derden:
Greenport OntwikkelingsMaatschappij (GOM)
POP3
LOS (voorheen LEADER)
Hoogheemraadschap van Rijnland
Zuid-Hollands Landschap
Landgoed Tespelduyn
Stichting Landschapsfonds Holland Rijnland
Fonds Dunea-Staatsbosbeheer
Ondernemers
Subsidieregeling Erfgoedlijnen PZH
Sectorale regeling Ecologische Verbindingszones PZH
Verkapitaliseerde ureninzet door diversen

7. Uitwerking parels van de Bollenstreek

Inleiding parels
De Bollenstreek is een parelketting van schitterende parels die door een keting met elkaar verbonden zijn. Het doel van dit programma is: de sier- en belevingswaarde van de parels te behouden en te vergroten in samenwerking (cocreatie) tussen overheden, maatschappelijke organisaties, vrijwilligers en ondernemers. De aanwijzing als parel geeft een locatie in het kader van het gebiedsprogramma een bijzondere status bij gerichte investeringen voor doorontwikkeling en marketing.

Voor de Bollenstreek zijn 20 parels aangewezen op basis van hieronder genoemde criteria.
Uit deze groep van 20 parels zijn 5 parels geselecteerd, die in de periode april-mei 2016 nader tegen het licht zijn gehouden. Dit is gebeurd door middel van het organiseren van Landschapstafels: bijeenkomsten waarbij ook ondernemers, vertegenwoordigers van organisaties uit het maatschappelijk veld en andere belanghebbenden zijn aangeschoven. Zo is vanuit verschillende hoeken meegedacht over de (door)-ontwikkeling van deze vijf parels als initiërende voorbeelden.

Het gaat hier om:

1. **Landgoed Leeuwenhorst**
2. **Streekmuseum en landgoed Veldzicht**
3. **Landgoed en golfbaan Tespelduyn**
4. **Trekvaart Haarlem-Leiden**
5. **Strand en duinen**

Voor deze 5 parels is als gevolg van de georganiseerde tafelbijeenkomsten het netwerk geactiveerd. Ook zijn projecten benoemd die in het kader van het groenprogramma in de periode 2016-2020 kunnen worden uitgevoerd.

Aanvullend hierop zijn nog 3 extra parels aangewezen, waar ook projecten op vergelijkbare wijze uitgevoerd kunnen worden, namelijk:

6. **Recreatiegebied Hillegom Noord**
7. **Oosterduinsemeer**
8. **'t Huys Dever**

Bij deze 3 parels liggen op andere fronten kansen voor relatief snelle uitvoering van projecten.
In Hillegom Noord kunnen diverse bestaande ontwikkelingen met elkaar in verbinding worden gebracht en daardoor is deze parel kansrijk. In Lisse staat op korte termijn de ontwikkeling van het terrein Dever Zuid gepland, waardoor ook hier activiteiten kunnen starten en mooie koppelingen kunnen worden gemaakt met het groenprogramma. Het Oosterduinse meer staat al langere tijd op de nominatie om te worden ontwikkeld en dit zal nu snel tot uitvoering gaan komen.
Indien wenselijk kan voor deze 3 parels als eerste het maatschappelijk veld bij elkaar worden geroepen.

Voor de overblijvende 12 parels worden projecten uitgevoerd door middel van andere programma's (Ruïne Teylingen, Kagerplassen en het Valkenburgse Meer in het groenprogramma Leidse Ommelanden) of zijn projecten uit eerdere of andere programma's (bijna) afgerond (Hof van Hillegom).
Ook zijn er parels waarvoor de uitvoering van mogelijke projecten op dit moment nog niet voldoende concreet is. Dit betekent nadrukkelijk niet dat er in de periode 2016-2020 bij die parels niets plaatsvindt of dat er daar niets wordt geïnvesteerd vanuit dit programma.

Feitelijk zijn alle 20 parels financieel te ondersteunen vanuit dit gebiedsprogramma Bollenstreek waarbij, als aan de 'doelenboom' wordt voldaan, ook een bijdrage mogelijk is van de Provincie Zuid-Holland en zoveel mogelijk gelijktijdig ook van Holland Rijnland.

Los van de parels zijn ook projecten subsidiabel die invulling geven aan één van subdoelstellingen en daarmee aan de drie doelstellingen van het programma. Veelal zal dit gaan om investeringen in de netwerken en de groene dooradering van de streek. Op deze manier zullen alle parels aan de ketting kwalitatief steeds beter met elkaar worden verbonden, zodat ze elkaars schittering versterken. Hierdoor wordt de identiteit van een "het hele jaar door b(l)oeiende Bollenstreek" versterkt.

Bij investeringen in netwerken en verbindingen zal ook kritisch naar de ligging van de parels worden gekeken. Daarbij ligt het voor de hand dat projecten die de parels indirect versterken extra prioriteit krijgen.

Criteria parels

- Sierraden en visitekaartjes voor de regio in het algemeen
- Bijzondere natuur en/of recreatieve waarde
- (Potentieel) structurele grote publiekstrekker
- Goed ontsloten door regionale recreatieve netwerken

Kort overzicht parels

1. **Landgoed Leeuwenhorst**
2. **Streekmuseum en landgoed Veldzicht**
3. **Landgoed en golfbaan Tespelduyn**
4. **Trekvaart Haarlem-Leiden**
5. **Strand en duinen**
6. **Recreatiegebied Hillegom Noord**
7. **Oosterduinse Meer**
8. **'t Huys Dever**
9. **Ruïne van Teylingen**
10. **Keukenhof**
11. **Het Hof van Hillegom**
12. **Huys te Warmont**
13. **Atlantikwall**
14. **Limes en Merovingers**
15. **Kagerplassen**
16. **Valkenburgse meer**
17. **Museum De Zwarte Tulp**
18. **Katwijks Museum**
19. **Space Expo**
20. **Park en landgoed Sint Bavo - Sancta Maria**

Uitwerking per parel

1. Landgoed Leeuwenhorst

Gemeente	Noordwijkerhout
Inleiding	Landgoed Leeuwenhorst is een vrij toegankelijk landgoed, gelegen tussen Noordwijk en Noordwijkerhout. Het bos is gelegen op een oorspronkelijke strandwal, een stuk onontgonnen landschap in de Bollenstreek.. Het gebied grenst deels aan bollenland en oorspronkelijke graslanden. Het bos is voor een deel in het bezit van Het Zuid-Hollands Landschap en deels in particulier eigendom en opengesteld.
Verbinding in regionale netwerken	Het Fietsknooppuntennetwerk en het Wandelnetwerk Bollenstreek passeren en doorkruisen Landgoed Leeuwenhorst. Een waterverbinding is aangrenzend aan de oostzijde: de Leidsevaart of Haarlemmer Trekvaart.
Regionale uitstraling	Landgoed Leeuwenhorst heeft een eeuwenoude historie: in de Middeleeuwen lag aan de Leeweg de Abdij van Leeuwenhorst, die in 1574 werd verwoest. De ridderschap ontwikkelde op die plek de buitenplaats Leeuwenhorst. Het grondgebied liep van het Westeinde tot aan de Leidsevaart en van de 's Gravendamseweg tot de Van Berckelweg. In de 17e tot en met 19e eeuw werden op 'Groot Leeuwenhorst' maar liefst vier buitenplaatsen gevestigd, waarvan nog veel gebouwen en landschappelijke restanten te zien zijn. Het landgoed Leeuwenhorst biedt een schat aan cultuurhistorisch interessante zaken. Daarnaast is het een belangrijk natuur- en vogelgebied.
Potentie ondernemers	Vlak naast het bos Nieuw Leuwenhorst ligt congrescentrum en hotel Leeuwenhorst. De verbindingen tussen het congrescentrum / hotel en de directe omgeving kunnen worden versterkt, waardoor de setting interessanter wordt. In het bollengebied aan het Westeinde is camping 'Op Hoop van Zegen' gevestigd, tegenover het bos. De Camping heeft bij de gemeente een plan ingediend om op 2 ha. grond achter de bestaande camping een drive-in camperpark te realiseren. Op landgoed Klein Leeuwenhorst heeft de familie Van den Bosch een landgoedwinkel, genaamd 'Het Stalhuis', die zij wil uitbreiden.
Welke kansen aanwezig	Stichting Het Zuid-Hollands Landschap heeft reeds een visie opgesteld voor het gebied Nieuw Leeuwenhorst en directe omgeving. Op Klein Leeuwenhorst worden enkele woonkavels ingericht. De verbinding met het congrescentrum / hotel is interessant en kan worden uitgebouwd.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	Groot Leeuwenhorst ontwikkelen, heldere entree, koppeling met congrescentrum en hotel.
Maatregelen/projecten	1. Opstellen integraal Uitvoeringsplan Groot Leeuwenhorst

	2. Realisatie Groot Leeuwenhorst a. Herontwikkeling entree en parkeren b. Informatievoorzieningen (7-eeuwen Leeuwenhorst vertellen…) c. Verbeterde wandelroutes d. Nieuwe routing congrescentrum en landgoederen 3. Grote vijver in Nieuw Leeuwenhorst a. Versterken natuurwaarden b. Nieuw vogelkijkscherm (i.s.m. Atlantikwall) 4. Herstel historische laanstructuren 5. Overige elementen a. Brug Spiegelvijver Nieuw Leeuwenhorst.
Planning	1e helft 2017 onderdeel 1, vervolgens op basis van uitvoeringsplan verdere realisatie. Waar zaken 'veilig' kunnen worden gerealiseerd kan reeds begin 2017 worden gestart.
Betrokken partijen	Zuid-Hollands Landschap (Nieuw Leeuwenhorst), Eigenaren Klein Leeuwenhorst, congrescentrum NH Leeuwenhorst, Camping op Hoop van Zegen, lokale natuurorganisaties, omwonenden en de GOM.
Indicatieve kosten	1. 50.000 2. 250.000 3. 80.000 4. 600.000 5. 80.000
Organisatie	Wethouders gaan tactisch verdelen en ambtelijke inzet borgen. De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016.

2. Streekmuseum en landgoed Veldzicht

Gemeente	Noordwijk
Inleiding	p.m.
Verbinding in regionale netwerken	Wandelnetwerk, Fietsknooppuntennetwerk, Limesroute
Regionale uitstraling	Streekmuseum Veldzicht is gevestigd in boerderij Veldzicht. Het vertelt het verhaal van de Bollenstreek: van de prehistorie tot tegenwoordig: o.a. Romeinse Limes, kruidenteelt, landgoederen en buitenplaatsen, ambachten, veehouderij (blaarkoppen), bloembollenteelt etc. Museum en landgoed Veldzicht is een exponent van de identiteit van de streek.
Potentie ondernemers	Het museum is in 2015 geheel opnieuw ingericht.
Welke kansen aanwezig	Het streekmuseum heeft een potentie om zich door te ontwikkelen. Dit kan door de activiteiten op de locatie uit te breiden en te verbeteren en door een gebiedsgerichte aanpak met Veldzicht als entree voor een groter gebied.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	Kwaliteitsverbetering streekmuseum Kwaliteitsverbetering inpassing in gebied Multifunctionele inrichting van het gebied

	Aansluiting met Wandelnetwerk (oost-west) , faciliteiten aanbrengen.
Maatregelen/projecten	1. Verplaatsen entree naar de Zwarteweg 2. Ontwikkelen Toeristisch OverstapPunt (TOP) en verdere landelijke inpassing van Veldzicht 3. Wandelnetwerk 2.0 verbindingen naar de kust en Offem-Zuid. 4. Eventuele verdere ontwikkeling van het grotere gebied om Veldzicht heen.
Planning	2017: 1-3 2018: 4
Betrokken partijen	pm
Indicatieve kosten	1. 80.000 2. 50.000 3. 100.000 4. P.m.
Organisatie	Wethouders gaan tactisch verdelen en ambtelijke inzet borgen. De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016.

3. Landgoed en golfbaan Tespelduyn

Gemeente	Noordwijkerhout
Inleiding	Landgoed Tespelduyn ligt op een unieke plek in de Bollenstreek: in de Hoogeveense polder tussen het Keukenhof-gebied en de duinen. Het landschapspark behelst een golfbaan en een restaurant. De voormalige vuilnisbelt is opgenomen in de ontwikkeling en vormt een uniek uitzichtpunt over het omliggende landschap. Bij de ontwikkeling van het landgoed is de aanleg van de Ecologische Verbindingszone Keukenhof-Duinen meegenomen en aangelegd.
Verbinding in regionale netwerken	De Tespellaan is onderdeel van het Wandelnetwerk en het Fietsknooppuntennetwerk en daarmee is het gebied recreatief goed ontsloten.
Regionale uitstraling	Het is de enige 'bloembollengolfbaan' ter wereld, daarmee uniek en regionaal dus belangrijk. Het restaurant en de golfbaan vormen een belangrijke regionale 'pleisterplaats'.
Potentie ondernemers	De eigenaren zijn zeer bereid om verder te ontwikkelen en staan open voor samenwerking en investering.
Welke kansen aanwezig	Unieke plek in de streek, recreatief interessante plek, actieve ondernemer.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	Aandacht, optimalisatie en doorontwikkeling landschap en recreatieve elementen
Maatregelen/projecten	1. Verkavelings- en omgevingsplan 2. Landschappelijke inpassing 3. Opruimen verrommeling 4. Uitzichtpunt (openbaar met webcam, bloemenradar)

Planning	Start in 2017 wenselijk en mogelijk of zoveel eerder als mogelijk.
Betrokken partijen	GOM, ondernemer Tespelduyn, Gemeenten Lisse en Noordwijkerhout, HHS Rijnland, Provincie Zuid-Holland.
Indicatieve kosten	1. 40.000 2. 250.000 3. 250.000 4. 250.000
Organisatie	Wethouders gaan tactisch verdelen en ambtelijke inzet borgen. De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016.

4. Trekvaart Haarlem-Leiden

Gemeente	Hillegom
Inleiding	De trekvaart tussen Haarlem en Leiden is aangelegd in 1657 als directe verbinding tussen deze steden. De trekvaart is onderdeel van een groter netwerk van historische trekvaarten, die deze steden verbonden met Amsterdam, Delft, Den Haag etc. In Zuid-Holland bestaat het netwerk uit de Leidsevaart / Haarlemmer Trekvaart, de Vliet en de Schie. De trekvaart doorsnijdt het landschap van de Bollenstreek op het laagste punt tussen kust en duinen en de verder binnenlands gelegen strandwal. Bij de Noordwijkerhoek maakt de vaart een scherpe bocht. Ten noorden van Hillegom, bij Vogelenzang, doorsteekt de vaart de strandwal. De trekvaart ligt doorgaans buiten de dorpen, maar vormt wel een verbinding tussen de landgoederen en buitenplaatsen. Omzoomd door bosgebieden, groene weiden en open bollenland is het een aantrekkelijk gebied voor recreatie. De trekvaart met weg, bermen en oevers loopt als blauw-groene ader door de Bollenstreek.
Verbinding in regionale netwerken	Voor fietsrecreanten is de asfaltweg (het oude jaagpad) langs de vaart een aantrekkelijke route. In het voorjaar is de kade bij Keukenhof een aantrekkelijk spot voor (internationale) campertoeristen. Met de komst van het Wandelnetwerk is ook het aantal wandelrecreanten toegenomen. Bij de Leidsevaart in Hillegom zorgen trekpontjes voor oost-west-routes dwars door boerenland en bollenland. Ook is de trekvaart aangesloten op het Sloepennetwerk.. Op dit moment is er slechts één doorvaarbare oost-west verbinding (fysiek en qua vaarverbod), namelijk bij de Hillegommerbeek. Vanuit Haarlem ontbreekt nog de aansluiting op dit Sloepennetwerk. Vanuit Haarlem is er wel een kano- (en schaats)-route door de bollenvelden. Verbindingen tussen de Trekvaart en de Ringvaart van de Haarlemmermeer ontbreken. Bij het Hof van Hillegom is een openbare aanlegsteiger in de Hillegommerbeek en een kano opstapplaats bij de sportvelden. In Lisse is er een aanlegsteiger bij 'kade Keukenhof' en in Noordwijkerhout bij de Fagelsloot. Daar zijn ook een twintigtal vissteigers.

Regionale uitstraling	De trekvaart verbindt de Bollenstreek en doorsnijdt het open landschap van noord naar zuid. Het is een belangrijke vaar- en fietsverbinding. Ook zijn er wandelroutes en ommetjes. Het historische karakter als 'Intercity van de Gouden Eeuw' is bij recreanten, bezoekers en ook inwoners niet erg bekend.
Potentie ondernemers	Van oudsher ligt er langs en nabij deze transportverbinding een aantal 'aanlegplaatsen'. Ook nu is er nog een aantal horeca-ondernemers actief en er zijn ook plekken waar overnacht kan worden. Nabij de trekvaart liggen diverse oude landgoederen met elk hun eigen eigenaar.
Welke kansen aanwezig	De Trekvaart maakt deel uit van de Erfgoedlijn Trekvaarten en van de Provincie Zuid-Holland. Projecten komen in aanmerking voor subsidiëring. Het Hoogheemraadschap van Rijnland staat ook open voor cofinanciering. De trekvaart en omgeving is in alle routenetwerken een belangrijke ader. Ook is het gebied aangewezen als ecologische verbindingszone. De Trekvaart sluit aan op de erfgoedlijn Landgoederen (Keukenhof, Leeuwenhorst, Oud-Poelgeest) en richting Haarlem (o.a. Leyduin en Woestduin). De historie, met het jaagpad dat van oever verspringt, biedt kansen om dit in landschappelijke inpassingen zichtbaar te maken. Verbeteringen in de infrastructuur (bruggen, oeverbescherming e.d.) zijn veelal kostbaar en nu (nog) niet voorzien. Hier kan wel werk- met werk gecombineerd worden. Voorbeeld aan de Noorder Leidsevaart in Hillegom. Veel projecten en ideeën hebben ook te maken met samenwerkende ondernemers. In Hillegom wordt reeds een project langs de trekvaart gerealiseerd, mede met financiering uit het vorige programma.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	Zie 'stip aan de horizon' Erfgoedlijn Trekvaarten. De unieke (cultuur)historische vaarweg en haar historie beter te laten beleven door omwonenden, recreanten en toeristen. De ruimtelijke kwaliteit waarborgen waaronder de zichtlijnen, oeverbeschoeiing en waterwegmeubilair. Verbindingen maken naar aanliggende historische kernen, musea en andere toeristisch-recreatieve punten. Aantrekkelijke knooppunten voor water-stad-landverbindingen. Versterking van de aansluiting op aangrenzende landgoederen, o.a. door overstap- en aanlegpunten voor fietsen en wandelen in de landgoederenzone. Ernaar streven dat de trekvaart overal goed bevaarbaar wordt voor waterrecreanten, die varend van cultuurhistorie willen genieten. Fietsers en wandelaars hebben in de nabijheid vele mogelijkheden om de erfgoedlijnen te verkennen. Het verhaal van de trekvaart-historie wordt verteld in het landschap en d.m.v. (digitale) informatie en educatie. Er is een actief netwerk van partijen, met o.a. overheden, verenigingen,

	stichtingen en ondernemers, die samenwerken om het wensbeeld te realiseren en in stand te houden.
Maatregelen/projecten	1. Masterplan Trekvaart opstellen, inclusief het deel ten noorden van Hillegom tot aan Haarlem, om daarmee ook de verbindingen met Noord-Holland te optimaliseren. (evt. zelfs tot Amsterdam in samenwerking) Ecologische verbinding realiseren. Zie 01. 2. Doorvaarbare dwarsverbindingen richting Ringvaart om meer en kleinere vaarrondjes mogelijk te maken. Zowel fysiek als qua vaarverboden. 3. Historie van de trekvaart in het landschap laten zien anders dan persé met informatieborden. O.a. door het jaagpad waar mogelijk in oude sfeer te herstellen. Aandachtspunten: Overstappunten, zichtlijnen, verbindingen, oevers.
Planning	1. Masterplan in 2017 2. overige 2018-2020 op basis van masterplan
Betrokken partijen	Eigenaar en beheer van de trekvaart en aanliggende oevers is niet overal gelijk. Op veel plaatsen is de trekvaart ook de gemeentegrens. Ook voor aangrenzende sloten die van belang zijn bij de creatie van meerdere 'rondjes varen ' is het eigenaarschap divers. Daarom ook eerst een masterplan opstellen. Hoogheemraadschap van Rijnland, Erfgoedlijn Trekvaarten, Gemeenten HLT. Mogelijk GOM als partner.
Indicatieve kosten	Planvorming 100.000, onderdelen 2 en 3 600.000
Organisatie	Grootse deel van de trekvaart loopt door de gemeenten Hillegom, Lisse en Teylingen, waardoor een rol weggelegd is voor de nieuwe werkorganisatie HLT. De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016.

5. Strand en duinen

Gemeente	Noordwijk
Inleiding	De Natura 2000-gebieden Coepelduynen en Kennemerland-Zuid vormen samen met het strand een gevarieerd gebied. Deze kustzone is niet alleen voor de bewoners van de kustgemeenten en uit de regio een belangrijk (recreatief) gebied, maar vervult ook een rol in de toeristische aantrekkingskracht van de regio en Nederland. In een goede balans tussen natuur en mens moet aandacht worden besteed aan het behouden en verbeteren van de biodiverse kwaliteit, maar ook aan de beleving ervan.
Verbinding in regionale netwerken	Onderdeel van diverse fietsroutes en wandelverbindingen; zoals de Atlantikwall route, de Limes, Wandelnetwerk Bollenstreek. Verder zijn er twee TOP's gerealiseerd, één bij de gemeente Noordwijk en één bij de gemeente Katwijk.

Regionale uitstraling	Het strand en de duinen trekken vele bezoekers uit de eigen streek, binnen- en buitenland. De duinen vormen een groot onderdeel van de identiteit en het ontstaan van de streek.
Potentie ondernemers	St(r) andplaats Nederzandt kan het gebied rondom Langevelderslag meer bekendheid geven. Dit geldt ook voor de strandpaviljoens en hun omliggende gebied.
Welke kansen aanwezig	Er is zeer veel te beleven in de duinen. Dit is echter niet altijd even zichtbaar. Bundeling van de activiteiten zou een kans kunnen zijn, waardoor het ook zichtbaar is wat er allemaal te beleven valt. Het fietspad door de Coepelduynen, een noord-zuid-verbinding, kan aan beide zijden van het Natura 2000-gebied beter ontsloten worden. Door zonering van activiteiten in de duinen kan een kader worden gegeven om plaatselijk meer of minder activiteiten mogelijk te maken. De ecologische zone om Noordwijk heen biedt kansen voor extra (eventueel thematische) fiets- en wandelverbindingen en andere natuurbelevenissen. Daarnaast zijn er i.s.m. het Hoogheemraadschap kansen voor waterpartijen t.b.v. klimaatadaptatie. Deze ecologische verbinding zou in een later stadium het leefgebied van de reeën en damherten en zelfs de wisenten kunnen vergroten. Het gebied en de directe omgeving heeft potenties te worden ontwikkeld tot één nationaal park.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	- Bestaande fietsroutes en wandelroutes een kwalitatieve impuls geven (o.a. ontsluiting, bebording,. toiletvoorzieningen, watertappunten) en (optioneel) een thematisch karakter geven. - Mountainbike routenetwerk uitbreiden - Het Natuur Netwerk Nederland versterken door de ecologische verbinding tussen de Natura 2000-gebieden te realiseren. Met name bij de verbinding om Noordwijk heen is op enkele gedeelten van deze Natuur Netwerk Nederland zone (NNN-zone) reeds bestaande natuur aanwezig door landgoederen of andere groenstructuren. - Na het realiseren van een verbinding zou het gebied als één nationaal park aangewezen kunnen worden. We gaan onderzoeken of de duinen en het aangrenzende landschap ontwikkeld kunnen worden tot Nationaal Park van (inter)nationale allure.
	1. Herstel oude Trimbaan Noordwijk 2. Mountainbike route Trimbaan Noordwijk 3. Kwaliteitsverbeteringen fiets- en wandelnetwerk in beide duingebieden; toiletvoorziening, watertappunten, bebording, verlichting en ontsluitingen.

	4. Uitvoeringsplan (educatief) Streek- en Natuurbelevingscentrum 5. Streek- en Natuurbelevingscentrum (inrichting en uitvoering) 6. Uitvoeringsplan ecologische verbindingen 7. Ecologische verbindingen (inrichting en beheer) 8. Nationaal park (p.m. gevolgen)
Planning	2016: 1 2017: 2-3-4-6 2018 uitvoering Natuurbelevingscentrum (5) 2018-2020 Uitvoering Ecologische verbindingen (7) 2020: Nationaal park (P.m. gevolgen)(8)
Betrokken partijen	Gemeenten Noordwijk, Noordwijkerhout, Katwijk; Hoogheemraadschap, Estec, Staatsbosbeheer, Waternet, Nederzandt, VNVN, Atlantikwall Museum.
Indicatieve Kosten	1. 80.000 2. 15.000 3. 200.000 4. 150.000 5. P.m. 6. 150.000 7. P.m. 8. P.m.
Organisatie	Wethouders gaan tactisch verdelen en ambtelijke inzet borgen. De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016.

6. Recreatiegebied Hillegom Noord

Gemeente	Hillegom
Inleiding	In het noordelijkste deel van de gemeente Hillegom ligt een prachtig open landschap. Polder, bollenvelden en een oud stukje duingebied zorgen hier voor een aantrekkelijk en recreatief landschap. Diverse recreatieve ondernemers zijn hier gehuisvest en de Vosse- en Weerlanerpolder is onlangs door de gemeente i.s.m. diverse partijen recreatief ingericht. Het gebied is al goed ontsloten door bestaande routenetwerken, zowel het Wandel- als het Fietsknooppuntennetwerk. Er zijn tal van recreatieve ondernemers in dit gebied aanwezig, die het landschap compleet maken tot recreatiegebied. De Oosteinderpolder is een stukje in Hillegom Noord dat nog ontwikkeld moet worden, zodat het recreatief toegankelijk gemaakt kan worden en de netwerken uitgebreid kunnen worden. Het landgoed Vogelenzang met bijbehorend oud duinbos (dat op Hillegoms grondgebied ligt) krijgt meer recreatieve waarde als we het kunnen ontsluiten aan de westkant, zodat een verbinding gelegd kan worden met de Amsterdamse Waterleidingduinen.
Verbinding in regionale netwerken	Het is een uniek stukje Bollenstreek waar verschillende typen landschappen zo dicht naast elkaar liggen en dan ook nog

	eens goed ontsloten door het Wandel- en Fietsknooppuntennetwerk.
Regionale uitstraling	De aanwezige toeristische ondernemers hebben nu al een regionale uitstraling, denk aan Annemieke's Pluktuin, het Ford Museum en landgoed De Zuilen. Het gebied in samenhang ontwikkelen is een kans om de regionale uitstraling te versterken.
Potentie ondernemers	Er zijn diverse ondernemers actief in dit gebied. Een aantal van hen zijn hierboven genoemd, maar er zijn ook nog tal van kleinere initiatieven, waaronder het ontwikkelen van kleinschalige verblijfsrecreatie.
Welke kansen aanwezig	De Bollenstreek is bij uitstek een gebied om te wandelen en fietsen. Ook Hillegom leent zich voor mooie wandel- en fietsroutes. Om het recreatiegebied nog attractiever te maken willen we samen met de ondernemers de mogelijkheden verkennen zodat we ook gezamenlijk kansen pakken en ontwikkelen. Denk hierbij aan het nog beter beleefbaar maken van het gebied, meer routenetwerken ontwikkelen en een oost-west verbinding creëren.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	Recreatieve en natuurelementen combineren en in samenhang brengen: Annemieke's Pluktuin, Oosteinderpolder, Vosse- en Weerlanerpolder, Landgoed Vogelenzang (oud duinbos). De aanwezig ruiterpaden een extra impuls geven door de verbinding met de Amsterdamse Waterleidingduinen te creëren.
Maatregelen/projecten	1. Ontwikkelings- en uitvoeringsplan 2. Recreatieve en landschappelijke ontwikkeling Oosteinderpolder 3. Realiseren Toeristisch OverstapPunt (TOP) en verdere recreatieve ontsluitingen 4. Ontsluiting oud-duinbos in Landgoed Vogelenzang 5. Ontwikkeling verblijfsrecreatie
Planning	n.t.b.
Te betrekken partijen	Annemieke's Pluktuin, Zuid-Hollands Landschap, Ford-Museum, Tuincentrum Oosteinde, Landgoed Vogelenzang, Manege, De Zuilen, Zorginstellingen, Volkstuinen, Gemeente Hillegom.
Indicatieve kosten	1. 75.000 2. 500.000 3. 80.000 4. 500.000 5. 50.000
Organisatie	HLT (werkorganisatie Hillegom, Lisse Teylingen). De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016.

7. Oosterduinsemeer

Gemeente	Noordwijkerhout

Inleiding	Het Oosterduinse Meer is in de jaren '60 van de vorige eeuw ontstaan als gevolg van het afgraven van de voormalige Oosterduinen voor de zandwinning door de Kalkzandsteenfabriek Van Herwaarden in Hillegom. Dit bedrijf (inmiddels onderdeel van Xella) is ook eigenaar van het meer. Het meer heeft een oppervlakte van ca. 40 hectare (1000 bij 400 meter) en is maximaal 12 meter diep. Ook de oevers zijn grotendeels in handen van Xella. Een deel is eigendom van de provincie Zuid-Holland. Xella wil in de toekomst (na 2035) weer zand gaan winnen uit het bestaande of eventueel vergrote meer. Het college van B&W heeft in haar Coalitieakkoord 2014-2018 aangegeven, dat de (omgeving van) het Oosterduinse Meer extra aandacht verdient en aantrekkelijke gemaakt moet worden voor zowel toeristen als inwoners van Noordwijkerhout en omstreken. Eind 2012 is voor het Oosterduinse Meer een visie opgesteld, waarin de mogelijkheden en potenties in beeld zijn gebracht. De visie is nog niet vastgesteld omdat hiervoor eerst overeen-stemming moet zijn met Xella als eigenaar van het meer. In de visie staan twee scenario's. In scenario 1 ligt de nadruk op recreatie. Toegankelijkheid van het gebied en beleving van het meer en de aanwezige natuur staan centraal. In scenario 2 ligt de nadruk op de natuur. Er worden ingrepen gedaan om meer natuurwaarde te creëren. Recreatie krijgt een duidelijke plaats, maar niet iedere plek is even gemakkelijk bereikbaar. Een combinatie is ook mogelijk. De vraag is in hoeverre zandwinning te combineren is met recreatieve herontwikkeling van het gebied en of zandwinning in de toekomst überhaupt mogelijk / wenselijk is.
Verbinding in regionale netwerken	Het Oosterduinse Meer is opgenomen in zowel het Wandel-netwerk Bollenstreek als het Fietsknooppuntennetwerk. De verbindingen lopen langs de west- en noordkant van het meer. De bedoeling is om bij het meer een Toeristisch OverstapPunt (TOP) te realiseren en een wandelroute rond het hele meer aan te leggen. Daarnaast een open verbinding te maken naar het Steengrachtkanaal.
Regionale uitstraling	Is nog beperkt, maar uitvoering van de visie moet hierin verandering brengen, zodat het gebied een grotere regionale functie krijgt. Onder andere door de realisering van een TOP.
Potentie ondernemers	Er liggen rond het meer twee vakantieparken en enkele horecazaken. Al deze ondernemers hebben belang bij een grotere recreatieve functie van het gebied en een betere bereikbaarheid.
Welke kansen aanwezig	Het meer biedt door haar ligging in de regio en nabij twee bungalowparken kansen voor extensieve vormen van water- en verblijfsrecreatie, voor zowel de inwoners van Noordwijkerhout en omgeving als toeristen.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	a. Verbetering waterkwaliteit door bestrijding blauwalgen b. Verbetering toegankelijkheid en bereikbaarheid

	c. Verbetering verblijfsrecreatie op en rond het meer d. Versterking natuurwaarden rond het meer
Maatregelen/projecten	a. Starten met een proef om de blauwalgen te bestrijden met waterstofperoxyde; daarna - als proef slaagt - dit permanent gaan doen. b. Betere bewegwijzering in combinatie met aanleg TOP en opknappen parkeerplaats. Op langere termijn realiseren van een vaarverbinding met de Leidsevaart. c. Aanleg wandelsteiger en wandelroute rond het meer. d. Duurzame aankleding van het groene eiland e. Aanleg moeraszone (nog exact uitwerken).
Planning	a. Proef start in voorjaar 2016 b t/d. Vanaf 2017; is afhankelijk van medewerking eigenaar van het meer; zodra duidelijk is dat eigenaar wil mee werken wordt in het najaar 2016 wordt een concreet plan opgesteld voor de recreatieve herontwikkeling en verbetering van de natuurwaarden.
Betrokken partijen	Gemeente Noordwijkerhout Provincie Zuid-Holland Hoogheemraadschap van Rijnland Xella (eigenaar van het meer + deel oevers)
Indicatieve kosten	Totale investering ca. € 1,2 miljoen a. Proef bestrijding blauwalgen € 400.000 * b. Aanleg TOP € 28.000 / Doorvaart naar Leidse Trekvaart € 400.000 c. Aanleg wandelsteiger € 350.000 d. Duurzame aankleding € 50.000 e. Aanleg moeraszone € 350.000 * Werkelijke kosten zullen mogelijk een stuk lager uitpakken. De Raad van Noordwijkerhout krijgt in juni 2016 een voorstel om in het kader van de jaarrekening 2015 een bestemmingsreserve aan te houden voor de uitvoering van het totale Groenprogramma, waaronder het Oosterduinse Meer.
Organisatie	Gemeente Noordwijkerhout pakt dit voortvarend op.

8. 't Huys Dever

Gemeente	Lisse
Inleiding	't Huys Dever is één van de weinige bewaard gebleven 14de eeuwse donjons (woontorens) in Nederland. In de 16de en 17de eeuw zijn delen aangebouwd, waardoor een buitenplaats ontstond. Deze latere aanbouwen zijn later weer verdwenen. Na een restauratie van de donjon in de jaren '70 is 't Huys Dever geopend voor het publiek. De buitenplaats en tuin zijn vrij toegankelijk. De buitenplaats ligt omsloten tussen bollenland en weiland. De buitenplaats is in bezit bij de Stichting Beheer Buitenplaats 't Huys Dever.

Verbinding in regionale netwerken	Het Fietsknooppuntennetwerk en het Wandelnetwerk Bollenstreek passeren het gebied tussen Sassenheim en Lisse waar 't Huys Dever ligt.
Regionale uitstraling	Het is een van de middeleeuwse monumenten die de Bollenstreek rijk is.
Potentie ondernemers	't Huys Dever is een rijksmonument dat veel gebruikt wordt voor zakelijke bijeenkomsten en trouwerijen. Ook kinderfeestjes, concerten en losse bezoeken behoren tot de mogelijkheid.
Welke kansen aanwezig	Verder benutten van potentieel 't Huys Dever. Grenzend aan 't Huys Dever ligt het gebied Dever-Zuid, dat nu nog als weiland wordt gebruikt. Wellicht bestaat de mogelijkheid om Dever-Zuid geheel of gedeeltelijk in te richten als recreatief parkgebied. Door dit park te verbinden met het cultuur-historisch waardevolle Huys Dever en de buitenplaats als uitgangspunt te nemen voor de inrichting van het park, wordt het historisch karakter en de attractiviteit van Lisse en de regio vergroot. Samenhang landgoederen regionaal en binnen Landgoederenzone Zuid-Holland.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	Vergroting recreatief gebied rond 't Huys Dever
Maatregelen/projecten	1. Ontwikkelingsplan Dever en omgeving 2. Ontwikkeling park Dever-Zuid
Planning	n.t.b.
Betrokken partijen	Stichting 't Huys Dever, Vrienden van 't Huys Dever Gemeente Lisse Ondernemers directe omgeving
Indicatieve kosten	1. 10.000 2. 50.000
Organisatie	Wethouders gaan tactisch verdelen en inzet borgen. De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016. Daarnaast rol weggelegd voor de nieuwe werkorganisatie HLT.

9. Ruïne van Teylingen

Gemeente	Teylingen
Inleiding	De Ruïne van Teylingen is een belangrijk symbool van de gemeente Teylingen en de Bollenstreek. De ruïne bestaat uit een ringmuur en een middeleeuwse woontoren (donjon), waarvan de ringmuur deel uitmaakt. De ruïne is gedeeltelijk door water omgeven. De Ruïne in de huidige staat laten is geen optie. Minimaal moeten bereikbaarheid, zichtbaarheid en toegankelijkheid vergroot worden. Het terrein rond de Ruïne moet openbaar toegankelijk zijn. In overleg met de nieuwe eigenaar van de Ruïne, de Nationale Monumentenorganisatie (NMO), en wederom in een participatieproces, komen tot een keuze voor een model, inclusief inrichtingsvoorstel en exploitatie-paragraaf voor de toekomst van de Ruïne.

Verbinding in regionale netwerken	Het Wandelnetwerk en het Fietsknooppuntennetwerk passeren de Ruïne van Teylingen.
Regionale uitstraling	De Ruïne is te bezichtigen op vrijdagmiddag, zaterdag en zondag. Er vinden rondleidingen plaats en educatieve activiteiten voor scholen (o.a. archeologielessen). De Ruïne is ook aangewezen als trouwlocatie.
Potentie ondernemers	Veel inwoners en ondernemers voelen een sterke verbondenheid met de Ruïne. Betrokkenheid van inwoners en ondernemers bij planvorming, maar ook bij uitvoering van de plannen, is voor de gemeente dan ook een randvoorwaarde.
Welke kansen aanwezig	Binnen de Leidse Ommelanden is de ontwikkeling van de Ruïne van Teylingen als project opgenomen. Binnen het Regionaal Groenprogramma zie we voor de Ruïne vooral binnen de routestructuren. Zo zien we graag een verbinding gelegd met 't Huys Dever en landgoed Keukenhof. Ook zien we een kans voor de entree en aankleding van het gebied rondom de Ruïne in samenhang met de rest van de streek. Vlakbij de Ruïne van Teylingen liggen twee bollenschuren: het Rijksmonument van Bergman aan de Teylingerlaan 69 en het gemeentelijk monument van Westerbeek aan de Teylingerlaan 13. Beide gebouwen markeren de periode van de 20ste eeuwse bloembollenteelt, zo pal naast de kasteelruïne. De bollenschuren zouden benut kunnen worden t.b.v. de Ruïne, b.v. als bezoekerscentrum.

10. Keukenhof

Gemeente	Lisse
Inleiding	Al rond 1400 werd het duingebied ten zuiden van Lisse, het Keukenduin genoemd, omdat het duingebied wild en andere etenswaren opleverden voor de huishouding van het in de buurt gelegen slot Teylingen. In 1642 liet Adriaen Maertensz. Block in het Keukenduin een buitenplaats bouwen die de naam Keukenhof kreeg. In de eeuwen daarna groeide het landgoed o.a. door aankoop van het naastgelegen Zandvliet. Rond 1860 werd het park opnieuw ingericht door de tuinarchitecten Zocher en werd het classicistische landhuis voorzien van torens, waardoor het uiterlijk op een kasteel lijkt. In 1949 werd op een deel van het landgoed Keukenhof (Zandvliet) de bloemententoonstelling Keukenhof gesticht; het 'showvenster voor het bloembollenvak' met 32 hectare bloeiende voorjaarsbollen.
Verbinding in regionale netwerken	Het Fietsknooppuntennetwerk en het Wandelnetwerk Bollenstreek lopen langs Keukenhof en ook over grond van Landgoed Keukenhof. Er is een Toeristisch OverstapPunt (TOP) gerealiseerd nabij het voormalig station. Keukenhof ligt ook nabij de Leidsevaart en het nog aan te leggen Sloepennetwerk.
Regionale uitstraling	De bloemententoonstelling Keukenhof is gedurende acht weken in het voorjaar geopend en trekt dan rond de miljoen bezoekers uit binnen- en buitenland.

	Landgoed Keukenhof is jaarrond toegankelijk en trekt vele bezoekers van binnen en buiten de regio.
Potentie ondernemers	De laatste jaren zijn diverse restaurants geopend en andere locaties voor bezoekers opengesteld. Landgoed Keukenhof organiseert veel activiteiten, zoals evenementen en streekmarkten. Dit draagt bij aan de beleving van het cultuurhistorisch erfgoed. In 2017 wordt op het landgoed het Lisser Art Museum geopend.
Welke kansen aanwezig	Sinds eind 2015 is Stichting Graaf van Lynden eigenaar van de Bloemententoonstelling Keukenhof en Kasteel Keukenhof. Door fusie van de beide besturen is het beheer van het landgoed én de bloemententoonsteling in één hand gekomen. Dit biedt kansen voor het benutten van het potentieel dat Keukenhof te bieden heeft. De komende periode wordt door Keukenhof gewerkt aan een visie en uitvoeringsprogramma. Dit kan ook interessant zijn en een winwin situatie opleveren voor het regionale Groenprogramma. De regionale entree naar Keukenhof vanaf de N207 behoeft aandacht. Dit krijgt aandacht bij het thema's entrees en dit draagt dus direct bij aan de parel Keukenhof. Keukenhof maakt ook deel uit van de Erfgoedlijn en Landgoederenzone Zuid-Holland.

11. Het Hof van Hillegom

Gemeente	Hillegom
Inleiding	Het Hof van Hillegom is een belangrijke schakel in de Landgoederenzone, die de landgoederen in Noord-Holland verbindt met die in Zuid-Holland, waaronder Keukenhof, 't Huys Dever en Teylingen.
Verbinding in regionale netwerken	Zowel noord-zuid als oost-west is Het Hof van Hillegom een belangrijke schakel in alle recreatieve netwerken. Op een aantal punten kan die kwaliteit nog verder verbeterd.
Regionale uitstraling	Het Hof van Hillegom is de verbindende schakel in de Landgoederenzone en de verbindende schakel in oost-west verbinding in de recreatieve netwerken, o.a. in de waterverbinding tussen Trekvaart en Ringvaart.
Potentie ondernemers	In de nabijheid van het Hof en het historisch dorpscentrum van Hillegom ligen parken. Het gaat hier om parken op gemeentegrond waar geen eigenaren direct bij betrokken zijn. De aantrekkelijkheid van het dorpscentrum is voor de ondernemers in het centrum wel van belang.
Welke kansen aanwezig	Groene verbindingen maken tussen de parels. Bij het Wilhelminapark is ook de mogelijkheid voor een nieuwe recreatieve fietsrouteverbinding.

Realisatie 2016-2020

Toe te voegen kwaliteiten	Verbindingen tussen parels, erfgoedlijnen en kwalitatieve verbetering van de recreatieve netwerken.
Maatregelen/projecten	1. Herinrichting Wilhelminapark met mogelijk een extra recreatieve fietsverbinding.

	2. Herinrichting Van Nispenpark als groene (fiets)verbinding tussen het Hof van Hillegom en het recreatiegebied Hillegom Noord en Landgoed Vogelenzang.
Planning	1. Ontwerp uitwerken 2017 2. Uitvoering 2018-2020
Betrokken partijen	Gemeente Hillegom, Provincie Zuid-Holland, grondeigenaren traject recreatief fietspad, aanliggende Draka fabriek, ondernemers recreatiegebied Hillegom Noord.
Kosten	1.000.000
Organisatie	Uitvoering door ambtelijke organisatie van gemeenten Hillegom, Lisse en Teylingen. De uitvoeringsorganisatie krijgt nog een nadere uitwerking in de tweede helft van 2016.

12. Huys te Warmont

Gemeente	Teylingen
Inleiding	Aan de rand van Warmond ligt landgoed Huys te Warmont, waarvan gedeelten rond 1300 zijn gebouwd. Het huidige huis is gebouwd als 17de eeuwse buitenplaats en ligt in een park met statige lanen en kronkelende paden. Het landhuis is omgeven door een kasteelgracht. Het huis is particulier bewoond en niet te bezichtigen. Het landgoed Huys te Warmont (23 ha) is eigendom van Het Zuid-Hollands Landschap en is opengesteld voor bezoekers.
Verbinding in regionale netwerken	Het Wandelnetwerk, Sloepennetwerk en het Fietsknooppuntennetwerk passeren Huys te Warmont.
Regionale uitstraling	Als wandelbos is het gebied interessant. Er is ook een wandelroute langs de buitenplaatsen in Warmond.
Potentie ondernemers	
Welke kansen aanwezig	Als onderdeel van de routenetwerken is Huys te Warmont een belangrijke parel. Huys te Warmont maakt deel uit van de Landgoederenzone Zuid-Holland.

13. Atlantikwall

Gemeente	Noordwijk
Inleiding	Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in augustus 1942, zijn de Duitsers begonnen met de bouw van de Atlantikwall. Die was bedoeld om de te verwachten geallieerde invasie af te weren. Het is een aaneengesloten verdedigingslinie langs de kust van West-Europa van 5.000 kilometer. In de duinen tussen Katwijk en Wassenaar en in de Noordduinen van Noordwijk zijn de restanten te zien van een batterij, die deel uitmaakte van de Atlantikwall. Deze bestond uit bunkers, geschutsstellingen, munitiebergplaatsen en verblijfruimtes voor de manschappen, met daartussen mijnenvelden, anti-tankmuren en prikkeldraad.
Verbinding in regionale netwerken	Het Wandelnetwerk Bollenstreek loopt langs een deel van de Atlantikwall in de Pan van Persijn. Deze route is te bereiken via het Toeristisch OverstapPunt (TOP) in Katwijk, of via de

	ingang van de Pan van Persijn. Voor Noordwijk is er aansluiting in de nabijheid op het Wandelnetwerk.
Regionale uitstraling	Via het Wandelnetwerk Bollenstreek is de Atlantikwall in Katwijk te bereiken. Door aanwezigheid van het het Antlantikwall Museum en het Engelandvaarders Museum krijgt het gebied een grote meerwaarde voor bezoekers die specifiek voor dit thema het gebied bezoekers, alsmede voor natuurliefhebbers.
Potentie ondernemers	In het Panbos ligt een theehuis dat hiervoor een arrangement kan maken. Dit wordt echter pas echt interessant als de Tankgracht aan de zuidkant van het voormalig Vliegkamp Valkenburg recreatief toegankelijk wordt. In de nabijheid van het Atlantikwall Museum en Engelandvaardersmuseum bevindt zich een aantal strandpaviljoens. Ook de overige horeca op de Koningin Wilhelmina Boulevard kan goed inspelen op deze aanvulling van het toeristisch product.
Welke kansen aanwezig	Door de gemeente Katwijk worden op dit moment geen acties ondernomen om de Atlantikwall binnen de gemeente Katwijk verder te ontwikkelen. De gemeente Noordwijk heeft inmiddels uit het Erfgoedfonds een subsidie van €5.000 euro toegezegd

14. Limes en Merovingers

Gemeente	Katwijk
Inleiding	De Romeinse Limes, de noordgrens van het Romeinse Rijk, is de grootste lineaire archeologische structuur in Europa. De limes loopt langs de Rijn door de provincies Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland. Katwijk is recent door de provincie Zuid-Holland aangewezen als één van de drie te ontwikkelen toeristisch-recreatieve Limesknopen. Na aanleiding van het provinciale en landelijke beleid heeft de gemeente een visie Romeinen in Katwijk opgesteld. Doel van deze visie is: het verhaal van de Romeinen in Katwijk op een samenhangende manier te ontwikkelen en bekender te maken voor een groter publiek. Dit wordt gedaan door ruimtelijke ingrepen, maar ook door informatie voorziening en educatie. Naast de Romeinen zijn ook de Merovingers duidelijk aanwezig geweest. In Rijnsburg is een Merovingisch grafveld aanwezig dat in de grond wordt behouden. Op deze locatie komt een parkgebied dat is aangesloten op de regionale fiets- en wandelroutes en ecologische structuren. Daardoor is het verankerd in de groenstructuur van Rijnsburg. Om het park meer dynamiek en eigen karakter te geven wordt in het plan getracht om het grondwerk een bijzondere vorm te geven, waarbij gezocht wordt naar inspiratie uit de Merovingische cultuur.
Verbinding in regionale netwerken	De resten van de Romeinen en de Merovingers liggen over het algemeen direct langs het Wandelnetwerk, het Fietsknoop-puntennetwerk en het Sloepennetwerk. Door het inrichten van het Merovingers grafveld ontstaat een groen rustpunt. Daar kunnen wandelaar en fietser genieten van een

	biodiverse en groene omgeving en tevens informatie krijgen over de geschiedenis en cultuur van de Merovingers. Ook de Limes die door heel de gemeente heen loopt heeft veel aanknopingspunten met het wandel- en fietsnetwerk.
Regionale uitstraling	Het Merovingers grafveld heeft de kans om een mooi park te worden dat van verschillende kanten te bereiken is. Bezoekers kunnen hier even uitrusten, picknicken op het gras en een beeld te krijgen van het verleden van de streek. Ook langs de Limes zijn verschillende mogelijkheden om even uit te rusten en informatie te krijgen over het verleden. Hiernaast wordt binnen de Limes gewerkt aan een mogelijke reconstructie van de 'militaire as' bij de Woerd.
Potentie ondernemers	Samenwerking tussen de gemeente, ondernemers, culturele en vrijwilligersorganisaties en andere partijen (zoals horeca en ondernemersvereniging, KOV) is essentieel bij de realisatie van een aantrekkelijk en samenhangend toeristisch recreatief product. Voor de ontwikkeling van de Romeinse producten wordt daarom gewerkt met 2 product-markt-combinaties. Ondernemers kunnen aanhaken bij de beschikbare informatie en routes en dit combineren met een arrangement
Welke kansen aanwezig	Het Merovingers grafveld kan een erg mooie plek worden. In plaats van het huidige agrarisch gebruik wordt het een prachtig park, met kunstobjecten van de Merovingers. Hiernaast is er aandacht voor biodiversiteit in de keuze van de beplanting, zodat het gebied ook aantrekkelijk is voor vleermuizen, bijen en vlinders. Hiervoor is al een eerste ontwerp opgesteld. De inrichting van het park is voorlopig begroot op +/- €240.000. Voor de Limes is een masterplan Romeinen opgesteld, met diverse kernen en vindplaatsen. In het kader hiervan wordt onder andere gewerkt aan een mogelijke reconstructie van de 'militaire as' bij de Woerd.

15. Kagerplassen

Gemeente	Teylingen
Inleiding	De gemeente Teylingen heeft als één van haar parels de Kagerplassen, met binnen haar gemeentegrenzen een groot aantal jachthavens en -werven, die direct aansluiting hebben op de Kagerplassen. Unieke plekken om aan te leggen, te genieten van de plassen en de natuur, de veenweidegebieden, maar ook van het verdere achterland en de bollenvelden. De realisatie van het Sloepennetwerk Bollenstreek vormt een prachtige verbinding over het water tussen De Kaag en het bollengebied richting het strand.
Verbinding in regionale netwerken	Het Wandelnetwerk, Sloepennetwerk en het Fietsknooppuntennetwerk zijn allemaal verbonden aan de Kagerplassen.
Regionale uitstraling	De Kagerplassen worden bezocht vanuit de hele regio en ver daarbuiten. Het is een populair recreatievaart- en zeilgebied. Midden in de plassen liggen een aantal eilanden. Een aantal

	daarvan is te bewandelen, andere zijn woon- en rustgebied voor vogels.
Potentie ondernemers	Aan de Kagerplassen zitten tal van actieve ondernemers, die zich hebben georganiseerd, zoals de Watersportgebonden Ondernemers Kaag en Braassem e.o. (WOKB).
Welke kansen aanwezig	We willen de verbinding via het water naar het bollengebied en de kust verbreden door te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor kanoroutes door de Bollenstreek, aansluitend op het netwerk dat momenteel wordt ontwikkeld binnen de Hollandse Utrechtse Plassen (HUP).

16. Valkenburgse meer

Gemeente	Katwijk
Inleiding	Het Valkenburgse Meer is een recreatief gebied binnen de Leidse Ommelanden, waar je terecht kunt voor watersport, wandelen of een ritje met de stoomtrein. Komende jaren wordt gewerkt om het gebied een duurzame toekomst te bieden als natuurparel en unieke verblijflocatie binnen het routenetwerk in de Leidse Ommelanden, maar ook binnen de Duin- en Bollenstreek.
Verbinding in regionale netwerken	Vanuit het Valkenburgse Meer kun je eenvoudig alle kanten op. Op steenworp afstand zit je in de duinen, het strand, Leiden, Wassenaar, Oegstgeest of het centrum van Katwijk.
Regionale uitstraling	Het gebied trekt al veel bezoekers uit de regio.
Potentie ondernemers	In het gebied zijn al twee actieve ondernemers aanwezig: het Smalspoormuseum en de Tender. Beiden hebben leuke ideeën om het gebied verder te ontwikkelen.
Welke kansen aanwezig	De Brasseriegroep (Tender) heeft plannen om uit te breiden en hiermee ook andere doelgroepen aan te trekken. Ook het Smalspoor heeft plannen om het museum verder te ontwikkelen.

17. Museum De Zwarte tulp

Gemeente	Lisse
Inleiding	Museum De Zwarte Tulp is een museum over de historie van de bloembollencultuur en de kunst van bolbloemen. Bezoekers beleven de Bloembollenstreek aan de hand van een interactieve tentoonstelling. Het museum is gehuisvest in een gebouw in het centrum van Lisse, dat ooit als bollenschuur dienst deed. Onderdeel van het museum zijn de indrukwekkende vroeg 20ste-eeuwse directiekamers van Kalkzandsteenfabriek Van Herwaarden, de Comparitie genaamd. In de museumtuin bloeit in het seizoen een variatie aan bolgewassen.
Verbinding in regionale netwerken	Het Fietsknooppuntennetwerk en het Wandelnetwerk Bollenstreek lopen langs Museum De Zwarte Tulp.
Regionale uitstraling	Museum De Zwarte Tulp sluit aan bij de identiteit van de Bollenstreek. De Bollenstreek staat bekend om de bollenteelt en museum De Zwarte Tulp biedt de mogelijkheid om die cultuur te beleven.

Potentie ondernemers	Museum De Zwarte Tulp is in 1985 opgericht vanuit het particulier initiatief. In 2015 is het museum volledig opnieuw ingericht. Het museum beschikt over een museumwinkel en de VVV Lisse is in het museum gehuisvest.
Welke kansen aanwezig	Verbindingen tussen andere parels in de Bollenstreek en verdere verfraaiing van het museum.

18. Katwijks Museum

Gemeente	Katwijk
Inleiding	Het Katwijks Museum ligt in het centrum van het voormalige vissersdorp en combineert een bijzondere collectie schilderijen van Nederlandse en buitenlandse schilders met een fraaie collectie lokale en streekgebonden bezienswaardigheden. Het charmante van het geheel door vrijwilligers gedragen museum zijn de aantrekkelijke inrichting, de vaste collectie en de interessante wisseltentoonstellingen. Het museum is gehuisvest in een historisch pand.
Verbinding in regionale netwerken	Het Wandelnetwerk Bollenstreek passeert het museum. Hiernaast is vanuit het Fietsknooppuntennetwerk en het Sloepennetwerk eenvoudig een korte uitstap te maken naar het Katwijks Museum.
Regionale uitstraling	Het Katwijks Museum ontvangt jaarlijks duizenden bezoekers.
Potentie ondernemers	Het Katwijks Museum ligt centraal in Katwijk aan zee en is eenvoudig via verschillende routes te bereiken. Zo loopt het Wandelnetwerk direct langs het museum, maar ook met de fiets en via het water is het museum eenvoudig te bereiken. Ondernemers kunnen erop inspelen door het organiseren van een arrangement, zoals bv. de museumtocht van de Katwijker Motorvaart.
Welke kansen aanwezig	Het Katwijks Museum is in het bezit van de historische Peutinger kaart. Hierop is de Limes terug te vinden, maar ook Lugduno (vlak voor de kust van Katwijk) en Brittenburg (Valkenburg). Activiteiten in het kader van de Limes kunnen in samenwerking met het Katwijks Museum plaatsvinden.

19. Space Expo

Gemeente	Noordwijk
Inleiding	Space Expo is het officiële bezoekerscentrum van ESTEC, de Nederlandse vestiging van The European Space Agency (ESA). Bezoekers worden meegenomen op een reis langs verre planeten en prachtige Melkwegstelsels. De tentoonstelling laat hen kennismaken met de ruimtevaart in al haar facetten. Naast de rijke historie toont Space Expo ook de toepassingen én de techniek achter de ruimtevaart.
Verbinding in regionale netwerken	Space Expo is opgenomen in het Fietsknooppuntennetwerk.
Regionale uitstraling	Het is een attractieve plek in de regio met flinke bezoekersaantallen.
Potentie ondernemers	

Welke kansen aanwezig	Nadere aansluiting in netwerken.

20. Park en landgoed Sint Bavo - Sancta Maria

Gemeente	Noordwijkerhout
Inleiding	Park en Landgoed Sint Bavo en Sancta Maria zijn terreinen van voormalig psychiatrische instellingen, die in het begin van de 20ste eeuw in Noordwijkerhout zijn gebouwd. Het gebied is 31 ha groot en er zijn een Engelse tuin, een kinderboerderij, een oude begraafplaats en een waterspeeltuin gevestigd. Het park biedt ook een aantal Rijksmonumenten .
Verbinding in regionale netwerken	Het park en landgoed zijn aangesloten op het Fietsknooppuntennetwerk en het Wandelnetwerk Bollenstreek.
Regionale uitstraling	De waterspeeltuin en de kinderboerderij trekken publiek uit de hele regio. In combinatie met de Rijksmonumentale gebouwen en de plannen om terreinen te verbinden en beter te ontsluiten, worden het park en landgoed nog interessanter.
Potentie ondernemers	De waterspeeltuin wordt beheerd door een stichting. Een investeerder wil de Engelse tuin in zijn oude luister herstellen. Er worden ook enkele woningen gerealiseerd. Ook de restauratie van de verschillende gebouwen leidt tot een aantrekkelijker landgoed, dat beter wordt ontsloten.
Welke kansen aanwezig	Een projectontwikkelaar heeft al plannen voor de Engelse tuin. De gemeente ziet kansen het park en het landgoed te verbinden en meer bezoekers te trekken. Ook zal het erfgoed aandacht krijgen en worden de kinderboerderij en de waterspeeltuin nog aantrekkelijker gemaakt.

Bijlage 1

Nader indicatief overzicht investeringen en dekking totale programma

Indicatief uitgewerkt overzicht investeringen

Gebiedsprogramma Bollenstreek 2016-2020
B(l)oeiende Bollenstreek

Subsdoelstellingen en indicatie van projecten	Investering:	POTENTIELE FINANCIELE VERDELING OVER FINANCIERS												
		Uitvoeringsprogramma Groen	Holland Rijnland regionaal groenprogramma	Gemeenten	Sectoraal EVZ's Provincie Zuid-Holland	Erfgoedlijnen Provincie Zuid-Holland	POP3	Hoogheemraadschap van Rijnland	LEADER	Greenport Ontwikkeling Maatschappij (GOM)	Stichting Landschapsfonds Holland Rijnland	Fonds Dunea-Staatsbosbeheer	Zuid-Hollands Landschap	Ondernemers
1. De Parels als visitekaartjes van de Bollenstreek														
1.1 Landgoed Leeuwenhorst	€ 1.060.000	x	x	x		x				x			x	x
1.2 Streekmuseum en landgoed Veldzicht	€ 230.000	x	x	x						x				
1.3 Landgoed en golfbaan Tespelduyn	€ 790.000	x	x	x						x				x
1.4 Trekvaart	€ 700.000	x	x	x		x		x						
1.5 Strand en duinen	€ 595.000	x	x	x		x								x
1.6 Recreatiegebied Hillegom Noord	€ 400.000	x	x	x						x				
1.7 Oosterduinse meer (€ 1.200.000)*	€ 0	x	x	x										
1.8 't Huys Dever	€ 60.000	x	x	x		x								
1.9 PM ontwikkeling overige parels	€ 1.000.000	x	x	x									x	
* Oosterduinse meer heeft reeds een dekking binnen lopende gebiedsprogramma 2014-2018														
2. Herkenbare, fraaie entrees realiseren														
2.1 Programma entrees Bollenstreek	€ 1.500.000	x	x	x						x				
3. Jaarrond bloemen zichtbaar														
3.1 Bloemrijke bermen fase 2	€ 500.000	x	x	x			x			x		x		
3.2 Braakliggend land in de bloemen	€ 250.000	x	x	x			x	x			x			
4. Meer belevingsmogelijkheden langs de routenetwerken voor verschillende gebruikersgroepen														
4.1 Vermarkten van de recreatieve netwerken via folders app's ect.	€ 30.000	x	x	x					x					x
4.2 Natuurspeelplekken langs netwerken realiseren	€ 200.000	x	x	x										
4.3 Stimuleren openstelling bedrijven	€ 50.000	x	x	x										x
4.4 Uniforme informatievoorzieningen	€ 100.000	x	x	x										
4.5 Uitkijkpunten realiseren	€ 250.000	x	x	x						x				
4.6 Impuls arrangementen in samenhang met netwerken	€ 30.000	x	x	x					x					x
5. Kwaliteitsverbetering van de routenetwerken														
5.1 Realiseren nieuwe MTB-routes	€ 50.000	x	x	x						x				
5.2 Nieuwe fietspaden en fietsroutes (m.n. oost-west)	€ 800.000	x	x	x						x				
5.3 Fase 2 vaarnetwerken: knelpunten oplossen, aanlegsteigers	€ 500.000	x	x	x				x		x				
5.4 Aankleden wandelnetwerk Bollenstreek: waterttappunten, bankjes etc.	€ 100.000	x	x	x						x				
5.5 Nieuwe boerenlandpaden (10 km), bruggen, pontjes etc.	€ 250.000	x	x	x						x				
5.6 Ontbrekende Oost-west wandelverbindingen realiseren, knelpunten oplossen (op 2 plekken)	€ 200.000	x	x	x						x				
6. Het unieke verhaal van de Bollenstreek vertellen														
6.1 Lespaketten voor scholen	€ 50.000	x	x	x					x					
6.2 Stimulans pluktuinen	€ 75.000	x	x	x					x					
7. Beschermen en verbeteren van het kenmerkende cultuurhistorisch landschap														
7.1 Landschappelijke inpassing verrommeling	€ 750.000	x	x	x			x		x	x	x	x		
7.2 Realiseren erfbeplantingen	€ 500.000	x	x	x			x		x	x	x	x		
7.3 Ontwikkeling en herbestemming bollenerfgoed	€ 750.000	x	x	x			x		x	x	x			
7.4 Beschermen en ontwikkelen karakteristieke landschapselementen	€ 500.000	x	x	x			x		x	x	x	x		
8. Meer biodiversiteit in de bollenteelt en de veehouderij														
8.1 Natuurvriendelijke oevers	€ 250.000	x	x	x				x			x	x		
8.2 Bloemen voor bijen	€ 100.000	x	x	x							x	x		
8.3 Stimulans bollenvogels en weidevogels	€ 150.000	x	x	x							x	x		
8.4 Ontwikkeling duurzame bollenteelt	€ 100.000	x	x	x					x		x			
9. Regionaal Natuur Netwerk versterken (EHS)														
9.1 Realiseren ecologische verbindingszones	€ 1.400.000	x	x	x	x			x		x		x		
10. Vermarkting van (het aanbod van) de Bollenstreek														
Realisatie via de economische agenda	€ 0													
Programmacoördinatie	€ 240.000	x	x	x										
Doorontwikkelen netwerk Landschapstafels	€ 50.000	x	x	x										
Afronding	-€ 60.000													
TOTALEN	**€ 14.500.000**													

Bijlage 2

Governance

Inleiding
Werken aan groen, recreatie en toerisme gebeurt in samenwerking met tal van partijen. Een goede organisatie van de samenwerking is essentieel voor de effectieve uitvoering van beleid.

In het Bestuurlijk Overleg van 18 mei 2016 is dit onderschreven maar is besloten om de nadere uitwerking van de governance in een later stadium uit te werken en te besluiten. Benadrukt is dat daarbij scherp gelet zal worden op het voorkomen van onnodige versnippering en bestuurlijke drukte, in zowel de besturing als positionering van de programmaorganisatie.

Samenwerking en afstemming met andere Landschapstafels binnen Holland Rijnland

- De provincie Zuid-Holland sluit op landschapstafel-niveau gebiedsdeals met gemeenten op basis van een meerjarenprogramma. Daarom wordt met de subregio Duin en Bollenstreek een gebiedsdeal gesloten.
- Binnen de regio Holland Rijnland zal met de andere Landschapstafels Rijn- en Veenstreek en met Leidse Ommelanden afstemming plaatsvinden waar dit zinvol is. Enkele projecten worden in die andere programma's gefinancierd (b.v. Valkenburgse meer en De Kaag lopen mee in Leidse Ommelanden).
- Bezien wordt of het zinvol is om andere gemeenten uit te nodigen aan deze Landschapstafel.
- In de Regiegroep Holland Rijnland vindt periodiek afstemming plaats tussen de landschapstafels en de provincie Zuid-Holland.

Afstemming met de Economische Agenda Duin- en Bollenstreek
Met de Economische Agenda Duin en Bollenstreek zijn veel raakvlakken.Waar mogelijk zal worden samengewerkt en afgestemd. Denk aan de economische pijler "vernieuwen en verbreden van het toeristisch product", het project 1: "Flower Science & Flower Attraction" waar het o.a. gaat om het stimuleren van innovatieve kwekersinitiatieven, project 5: het Innovatie- en Demonstratiecentrum Bollen en Vaste Planten (IDC), het project 4: Blueport waarin o.a. vaarwegen worden verbeterd, etc. Dit gebiedsprogramma kan van deze economische doelstellingen profiteren én eraan bijdragen!

Afstemming overige programma's
In het gebied zijn ook diverse andere programma's actief op gebied van cultuur (Erfgoedlijnen Provincie Zuid-Holland), natuur (Natuurnetwerk Nederland), landbouw (POP3), waarmee goed wordt afgestemd.

Samenwerking tussen gemeenten:
Trekker Gebiedsprogramma en bestuurlijke thema-eigenaren

- Noordwijkerhout is namens de zes samenwerkende Bollengemeenten de bestuurlijke trekker van het Gebiedsprogramma Groen. Noordwijkerhout levert tevens de ambtelijke trekker. Samen met de programmacoördinator faciliteren zij de overall regie namens de gemeenten.
- Noordwijkerhout vraagt de programmasubsidies aan, beheert ze en verdeelt ze over de projecten.

Samenwerking gemeenten met andere overheden, maatschappelijke organisaties en ondernemers (het externe netwerk)

- Een nieuw samenspel tussen gemeenten, ondernemers, maatschappelijke partijen en bewoners is nodig. Gemeenten zijn daarbij 'slechts' één van de partijen. Organisaties als Staatsbosbeheer, Dunea, Het Zuid-Hollands Landschap zijn eigenaren van grote (buiten)gebieden en beschikken over eigen budgetten en eigen agenda's.
  De herstructureringen door de GOM bieden grote kansen. Ondernemers hebben soms grote (bedrijfs)terreinen in beheer, willen daarin investeren, zijn vaak bereid die goed te beheren en soms ook open te stellen voor publiek. Voor particuliere grootgrondbezitters geldt hetzelfde.
  Bewoners kunnen via een groot aantal verenigingen en stichtingen worden bereikt. Ze zijn geëngageerd en vaak beschikken ze over belangrijke gebiedsinformatie. Ook zijn tal van vrijwilligers actief.
  Bij de voorbereiding van dit gebiedsprogramma is al intensief met al deze partijen overlegd. Er is een goede basis gelegd en dit zal verder worden uitgebouwd en benut (zie bijlage 1)
- In dit netwerk zullen de gemeenten als één van de partners in cocreatie gaan werken.
- De gemeenten nemen de regierol op zich in het totale proces.

Bijlage 3

Betrokken en geactiveerd netwerk bij voorbereiding Gebiedsprogramma Bollenstreek

Samenwerken aan Groen:
"als je snel wilt gaan, ga dan alleen, als je ver wilt komen, ga dan samen"
(oud Afrikaans gezegde)

De zes samenwerkende Bollenstreek-gemeenten van dit Gebiedsprogramma Groen willen maatschappelijk draagvlak krijgen voor de nieuwe plannen. Tevens streeft men naar samenwerking met maatschappelijke partijen en ondernemers en naar eventuele cofinanciering. Bij de voorbereiding van het Gebiedsprogramma Groen "B(l)oeiende Bollenstreek" zijn ca. honderd partijen betrokken die direct of indirect een rol spelen en een belang hebben bij groen, recreatie en toerisme (zie bijlage). Zij vormen gezamenlijk een representatieve afspiegeling van overheden, maatschappelijke partijen en ondernemers uit de regio. Het actief betrekken van deze partijen kwam laat op gang, maar vanaf 21 april tot 9 mei zijn zes workshops georganiseerd, waaraan circa 150 personen deelnamen. Daarnaast is iedereen in de gelegenheid gesteld (via e-mail) commentaar te geven op het concept Gebiedsprogramma.

Doel van de workshops:
- Verkenning van de relevante inhoudelijke onderwerpen.
- Identificatie van kansen voor doorontwikkeling in concrete projecten.
- Onderzoeken van mogelijke (financiële) bijdragen van de partijen.
- Kennismaking met en in kaart brengen van het netwerk.
- Alle partijen zijn voor één of meerdere sessies uitgenodigd. Niet iedereen heeft kunnen deelnemen vanwege het korte tijdsbeslag, maar iedereen is geïnteresseerd in de opvolging en wil op de één of andere wijze betrokken zijn, variërend van meedenken en meepraten tot meedoen en cofinanciering.

Niet voor alle parels kon, gelet op de tijd en op de prioriteit, een aparte workshop worden georganiseerd. Prioriteit is gegeven aan de parels waarvoor in dit Gebiedsprogramma de komende jaren een ontwikkelingsopgave wordt opgesteld en waarvoor financiering wordt gezocht.
De keuze voor die parels is gemaakt in het ambtelijk overleg van de Bollenstreek-gemeenten.
Op basis daarvan zijn de volgende workshops georganiseerd:

21 april:	Themaworkshop over netwerken, natuur en landschap en entrees
25 april:	Golfbaan/Landgoed Tespelduyn
26 april:	Strand en Duin
29 april:	Trekvaart Haarlem-Leiden
4 mei:	Landgoed Leeuwenhorst
9 mei:	Streekmuseum en landgoed Veldzicht

Parels waarvoor om specifieke redenen bewust geen workshop is georganiseerd:
- Keukenhof: na overleg met de directie van Keukenhof (tentoonstellingsdrukte). In het najaar 2016 volgt overleg om op langere termijn te bezien wat nodig is.
- Ruïne van Teylingen: doorontwikkeling wordt in een apart proces opgepakt.
- Valkenburgse meer: wordt meegenomen in het Gebiedsprogramma Leidse Ommelanden

Resultaten van de workshops:

- Veel ideeën die beweging creëren en die naar concrete projecten kunnen worden vertaald.
- Veel kennis en nieuwe inzichten die tot nieuwe ontwikkelingen kunnen leiden.
- Betrokkenheid vanuit ondernemers die zich in cofinanciering kan vertalen.
- Bewustwording van de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de regio.
- Een breed samengesteld en geactiveerd netwerk voor kennisdeling, klankborden en samenwerken.

Resultaten van de consultatieronde via e-mail voor het 'concept Gebiedsprogramma':

- Het conceptprogramma is, voordat het in het Bestuurlijk Overleg van 18 mei werd behandeld, aan alle partijen rondgestuurd voor commentaar. Daarop ontvingen we ca. 15 reacties die bijna allemaal positief tot zeer lovend waren. Met de verkregen aanvullende opmerkingen, correcties en suggesties is zoveel mogelijk rekening gehouden in het stuk dat op 18 mei op tafel lag.
  Alle respondenten zullen nog een schriftelijke reactie ontvangen met een toelichting op wat er is gedaan met hun inbreng. Met sommigen kan er mogelijk een vervolggesprek volgen.

Geactiveerd netwerk

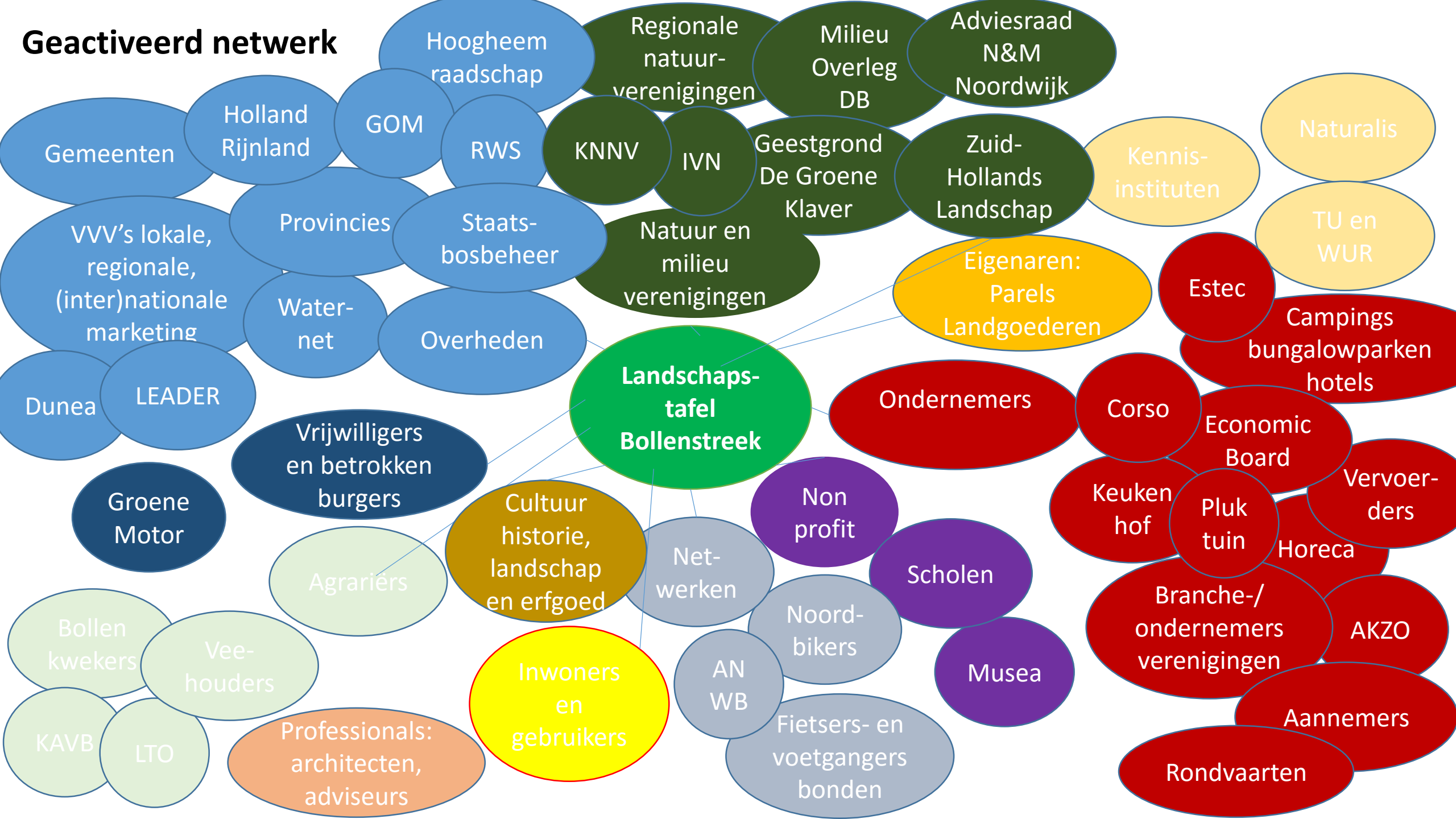

Partijen die hebben deelgenomen aan de Landschapstafels

Adviesraad voor natuur, milieu en natuurlijke hulpbronnen Noordwijk
Agrarische Natuur en LandschapsVereniging Geestgrond / De Groene Klaver
AW Groep, aannemersbedrijf
Bleu Aimable adviesbureau
Bollenkweker JUB
Bollenkweker Flowerboost
Brouwers Tours
Bureau Bloc
Camping De Duinpan
Camping De Wulp
Camping Op Hoop van Zegen
camping De Ruigenhoek Goedkamp
Congrescentrum NH Leeuwenhorst
CultuurHistorisch Genootschap (CHG) Duin- en Bollenstreek
Elsbroekerwei
Fietsersbond Hillegom
Gemeente Hillegom
Gemeente Katwijk
Gemeente Leiden
Gemeente Lisse
Gemeente Noordwijk
Gemeente Noordwijkerhout
Gemeente Oegstgeest
Gemeente Teylingen
gemeente Zandvoort
Golfbaan Landgoed Tespelduyn
Greenport OntwikkelingsMaatschappij (GOM) Duin- en Bollenstreek
Historische Scheepswerf Klaas Hennepoel
Holland Rijnland
Hoogheemraadschap Rijnland
Hoveniersbedrijf Rens de Rooij
ISG projectleider Marcel Vissers
IVN Zuid-Kennemerland
Jongeneel, ondernemer
KAVB (vereniging bollentelers)
KCCM
KNNV: landelijke vereniging voor veldbiologie
Kwekerij en Theedrinkerij Noordwijk Buiten
Landgoed Klein Leeuwenhorst
Landschap & Erfgoed Zuid-Holland / De Groene Motor
Landschapsfonds Holland Rijnland
Langeveld en Zonen
Leeuwenhorst, College
Leidse Ommelanden

LTO Noord
Marca Bultink Communicatie | Cultuurhistorie
MilieuOverleg Duin- en Bollenstreek (MODB)
Nederzandt
Noordbikers
Noordwijk Marketing
Platform Landschap Duin- en Bollenstreek
Provincie Zuid Holland, gebiedsregisseur Kees Verdouw
Provincie Zuid Holland, projectleiders Erfgoedlijnen
Rederij De Drie Geuzen (Rondvaart Leiden /Rondvaart Bollenstreek)
Rijkswaterstaat WNZ District Noord (RWS)
Sloepennetwerk
Staatsbosbeheer
Stayokay
Stichting Brugwachtershuisjes
Stichting Erfgoed Oud-Poelgeest
TBMA onderneming
Te Voet
Theedrinkerij en kwekerij Noordwijk Buiten
Topparken campings bungalows
Tussenstation Lisse
Van Berkel vaste planten
Vereniging Betrokken Teylingers
Vereniging Dorpsbehoud Noordwijkerhout
Vereniging voor Natuur- & Vogelbescherming Noordwijk
Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland
Vrijwilligers
VVV Noordwijkerhout
Waterambacht Leiden
Waternet
Westerbeek Bulb Company, sierplanten
Zaaiers: zelfstandig adviseur en interimmanager

Partijen die niet deelnamen aan de Landschapstafels, die wel benaderd zijn en geïnteresseerd waren, maar verhinderd waren, of waarmee het contact nog niet tot stand is gekomen:

Atlantikwall Museum Noordwijk
Dunea
Economic Board Greenport Bollenstreek
Evenementenbureau SPEV
Fietsersbond Katwijk
Erfgoedhuis Zuid-Holland
Fioretti College
Groei en Bloei Lisse
Groene Cirkel Bijenlandschap
Huis Te Manpad
Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid (IVN)
Kennemer Zweefvliegclub
Landschap Noord-Holland Zuid Kennemerland
Leader
Manege Leeuwenhorst
Museum en Genootschap Oud Noordwijk
Naturalis
Nederlands Bureau Toerisme en Congressen (NBTC)
Noordwijks Golfclub
Op Koers
Pannenkoekenboerderij Langs Berg en Dal
Provincie Noord-Holland
Recron, Vereniging van RecreatieOndernemers
Rederij Bootjes en Broodjes
Schelpen in het groen
Stichting Duinbehoud
Van Dooren Transport
Verenigde Hollandse Zeil Compagnie
Vereniging Kust & Zee
Vereniging Oud Lisse (e.a. historische verenigingen/stichtingen)
Vereniging regio waterbaan
VVV Katwijk
VVV Lisse
VVV Noordwijk
VVV Teylingen
Waterkoets Rondvaarten Haarlem
Watersportondernemers Kaag en Brasem
Wokrestaurant Flamingo Oriental

Bijlage 4

Groslijst projecten

Groslijst ideeën en voorstellen t.b.v. Gebiedsprogramma Bollenstreek

26 mei 2016

Toelichting lijst:

De lijst vormt een brede set van ideeën en voorstellen verdeeld over grofweg de onderwerpen beleving, recreatieve netwerken, natuur en landschap. Het is de opbrengst van het maatschappelijk proces (Landschapstafels april/mei 2016) en diverse ambtelijke bijeenkomsten in de Bollenstreek in de periode september 2015 t/m mei 2016. De ideeën en voorstellen gaan over concrete projecten, procesvoorstellen, evenementen etc. Daarbij zijn ook projectvoornemens uit het Gebiedsprogramma 2014-2018 ingevoegd.

BELEVING EN RECREATIEVE NETWERKEN

Uitkijktorens over bollenvelden
Info rondom proces bollenvelden, wat er leeft etc.
(fysiek in beeld brengen bij de velden)
Pluktuin evenementen
Showtuin lokale sierteelt producten
Historische tuin voor alle bollen, bloemen en kruiden uit de streek
Lenteflora
Bedrijfsbezoeken faciliteren
naar voorbeeld Tulperij Voorhout
Langste bloemenslinger
Bollenstreek museum (Toerisme)
Natuurbelevingsfonds oprichten
(onderdelen gefinancierd van natuuractiviteiten, bijvoorbeeld app natuur rustplekken, educatieproject bijen, werken bij de boer)
Natuurbelevingscentra
(promotie natuurervaringen, verkoop streekproducten, educatie)
Fotopunten door de Bollenstreek bij bollenvelden, trekpleisters en Keukenhof
Uitkijkpunten bollenvelden
waaronder bij theetuin Noordwijk Buiten
Webcams plaatsen in relatie tot bollenradars
Schilderingen openbare ruimte
(bijvoorbeeld transformatorhuisje Lisse, Heereweg nabij Nachtegaal)
Lokale parken upgraden (groen)
Belevingsroute Holland ontwikkelen
Herstel oude trimbaan Noordwijk
(fit ??, rustplekken, MTB-route, jongeren inzetten voor planvorming en inrichting, energieke inrichting)
Wandelnetwerk Bollenstreek Fase II
Limes /Atlantikwall wandelroute
(erfgoedlijnen, connectie met musea, communicatie, thematische kaarten)
Fietsrondje De Kaag
Fietspaden en boerenlandpaden die naar recreatieve nevenactiviteiten van ondernemers leiden
(Boterhuispolder)
Fiets- wandelpad Oude Herenweg richting Leidsevaart
Wandel-, fiets- en vaarroutes uitbreiden
(aansluiten op regionale netwerken)
Betere fietsverbindingen (fysiek)
Fietsbrug over Steengrachtkanaal t.h.v. Tespellaan/golfterrein
Openbare toiletgelegenheden realiseren in netwerken
(waaronder Zuid-Boulevard in Noordwijk)
Lijndiensten op parels laten pendelen
Opheffen barrières in alle vaarverbindingen
Vaarnetwerk kano's en elektronische sloepen met aanlegsteigers
Kleinschalige recreatievaart
Roodemolenpolder
(groen en wandelen)
TOP Noordwijkerhout
TOP Hillegom
Watertorens ontwikkelen als landmarks (Noordwijk en Hillegom/Lisse)
Meer doorsteekmogelijkheden in recreatienetwerken
vervolg beleving en recreatieve netwerken:
Meer aanlegplekken Sloepennetwerk

Kanonetwerk nieuw leven in blazen
Passantenplaatsen voor sloepen, kano's, watertaxi etc. bij station Sassenheim
Watertappuntennetwerk langs wandel-, fiets en sloepennetwerk
Wandelnetwerk uitbreiden
Koppeling met historische objecten en kunstwerken
Verduurzaming fietspad Noordwijk-Katwijk
Ledverlichting, reflecterend asfalt, elementen communicatie, Estec
Extra doorsteken Sloepennetwerk, uitbreiding richting Hillegom
Meer aanlegmogelijkheden nabij uitkijkpunt Kaap??

NATUUR EN LANDSCHAP

Herstel Landschapselement De Engelse Tuin
Realisatie groene verbindingen (ecologie versus recreatie)
Groene en recreatieve oost-west verbinding > Kust-Groene Hart
Groene en recreatieve noord-zuid verbinding > Ringvaart Haarlemmermeer
Ecologische verbindingszones tussen natuurgebieden
Verbetering vaarverbindingen
Realisatie landschappelijke verbindingen (ecologie versus cultuurhistorie)
Landschapselementen kenmerkende assen in landschap versterken
Impuls beheer landschappelijke elementen
Stimuleren erfbeplantingen en landschappelijke inpassing
Herstel en opwaarderen cultuurhistorische elementen
Fase II Biodiversiteit bermen en bloemrijke bermen
Realisatie Vogelland Bollenstreek
Natuurvriendelijke oevers langs watergangen bollenland
Inrichting braakliggende percelen
Herbestemming cultuurhistorische elementen
Aanplanten bermen N-wegen
Bloemrijke bermen en biodiversiteit (Noordwijk-Noordwijkerhout-Teylingen)
(Kleurrijke) entrees
Realiseren bijenlinten
Beplanting Keukenhofdreef Lisse > regionaal
Erfbeplantingen
Ecologische verbindingen
Steilranden: cultuurhistorische waarde en biodiversiteit
Landschappelijke elementen
Historische structuren
project gericht op bescherming
Vergroening omgeving Trekvaart, autoluw maken
Bollenerfgoed beschermen en ontwikkelen
Landschuurtjes en bollenschuren
Ecologische zone om Noordwijk, Coepelduynen <> Kennemerland Zuid
(actieve elementen, biodiversiteit/-intensiteit, hoogheemraadschap
Kagerzoom opknappen
Renovatie Merovingers grafveld Rijnsburg
Opknappen en vergroenen kade Oude Vliet
Opknappen Ridderbos (gem. Katwijk)
Ontwikkelingen Leeuwenhorst
Realisatie Groot Leeuwenhorst
Versterking landschapszone en wandelverbinding
Diverse deelprojecten Landgoed Nieuw Leeuwenhorst
Van Nispenpark
Parkherstel op basis van cultuurhistorie
Realisatie Wateropgave en ecologisch

VERMARKTING EN VERBLIJF

Proces/eigenaarschap
Netwerk organiseren en onderhouden
Promotiecampagnes
Trekpleisters vermarkten
Samenwerking VVV's/marketing (toerisme)
Participatie
(fysiek helpen bij inrichtingsplannen (planvorming) en bij plaatsing)
Ondernemers bij elkaar laten vergaderen en ideeën ontwikkelen
Ontwikkeling Bloemenstreek en Flower Region > inzet op bloemen
Gebied bundelen op één kaart
Informatie digitaal sterker verspreiden
Vermarkting regio via internationale beurzen en campagnes
E-learning module voor ondernemers over regio
Ontwikkeling arrangementen recreatief aanbod
Evenementenkalender ontwikkelen
Ontwikkelen bloemenroute
Openbare kampeerplek (Bollenstreek-afspraak)
Herbestemming landschuurtjes en schafthuisjes
Stimuleren van uitbreidingsmogelijkheden voor B&B's en boerderijkamers

Meerjarenprogramma

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

DUIN HORST & WEIDE

Inhoudsopgave

1 Inleiding 7
1.1 Het belang van Duin Horst & Weide 7
1.2 Een uitvoeringsprogramma voor Duin Horst & Weide 9

2. Projecten 11
Verbeteren relatie tussen stad en land
2.1 Groene Entree naar DHW 15
2.2 Zuid-Meijendel 19
2.3 Nieuwe stadsrand Leiden 23
2.4 Rondje Zoetermeerpolder 27
2.5 Nieuwe Driemanspolder 31
Slowlanes als ruggengraat van het gebied
2.6 De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat 37
2.7 Zoetermeer aan Zee 41
Het netwerk als haarvaten van het gebied
2.8 Versterking recreatief netwerk 47
2.9 Vaarroute Zoetermeer-Leiden 51
2.10 Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied 55
2.11 Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar 59
Aantrekkelijke bestemmingen
2.12 Toegangspunten DHW 65
2.13 Landgoederen DHW 69
2.14 Agrarisch erfgoed 75
2.15 Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder 79

3 Fasering 83

4 Financiën 85

5 Hoe nu verder? 87

1 Inleiding

1.1 Het belang van Duin Horst & Weide

Duin Horst & Weide is het open gebied tussen Den Haag en Leiden. Het strekt zich uit van de kust en de duinen (Duin), via de landgoederenzone en het strandwallenlandschap (Horst) richting de Vlietzone, de droogmakerijen en het veenweidegebied (Weide). In het gebied bevinden zich iconen als Meijendel, Kasteel Duivenvoorde en de Molendriegang bij Wilsveen. Het gebied kenmerkt zich door hoge landschappelijke, natuurlijke, recreatieve, cultuurhistorische en agrarische waarden in de nabijheid van dichtbevolkte steden. Vanwege deze bijzondere waarden en de relatie met het omliggende stedelijk gebied staan de opgaven voor behoud en ontwikkeling van de kwaliteiten van Duin Horst & Weide al sinds het rijksbufferzone-beleid van 1958 in de belangstelling. In toenemende mate bestaat het besef dat voor het behoud en de ontwikkeling van de kwaliteiten van Duin Horst & Weide naast een goede planologische bescherming, nog meer nodig is. Het vereist ook een visie op de gewenste ontwikkelingsrichting van het gebied en een gezamenlijke aanpak waarin alle betrokkenen in het gebied hun bijdrage leveren aan het realiseren van die ontwikkelingsrichting, ten einde de maatschappelijke baten in het gebied te kunnen optimaliseren.

In 2012 hebben de gemeenten Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar in het Landschapsontwikkelingsplan Duin Horst & Weide, in nauwe samenwerking met gebiedspartners, een visie vastgesteld waarin het behoud en de ontwikkeling van Duin Horst & Weide wordt gericht op het waarborgen van de authenticiteit van het gebied, het versterken van de vitaliteit en het vergroten van de beleefbaarheid. Vanuit deze visie hebben partijen geïnvesteerd in projecten die zijn gericht op het verder op orde brengen van het recreatieve netwerk binnen Duin Horst & Weide, het verhogen van de bekendheid van Duin Horst & Weide en het verbeteren van de samenwerking binnen Duin Horst & Weide. Daarmee zijn belangrijke stappen gezet om de gewenste ontwikkelingen in Duin Horst & Weide op gang te brengen, maar het is zeker nog niet voldoende.

In 2015 is de landschapstafel Duin Horst & Weide opgericht. Op dat moment zijn de gemeenten Den Haag, Leiden en Zoetermeer aangehaakt, alsmede verschillende publieke en private partijen. Op constructieve basis en in onderling overleg zijn partijen aan de slag gegaan om een vijftiental projecten verder uit te werken.

De komende jaren wordt de samenwerking tussen gebiedspartners verder geïntensiveerd en zal via samenhangende publieke en private investeringen in het gebied nog nadrukkelijker worden gewerkt aan de vitaliteit, landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische authenticiteit en beleefbaarheid van Duin Horst & Weide om zo de maatschappelijke baten van het gebied te verhogen. Behoud en versterking van de agrarische sector als drager van het cultuurlandschap speelt hierin nadrukkelijk een rol.

DUIN HORST & WEIDE

Concept

1.2 Het uitvoeringsprogramma voor Duin Horst & Weide

Met de oprichting van de Landschapstafel Duin Horst & Weide hebben publieke, maatschappelijke en private partijen de handen in een geslagen om behoud en ontwikkeling van de kwaliteiten van Duin Horst & Weide te bevorderen. De Landschapstafel richt zich op het waarborgen van de landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische authenticiteit van het gebied, het versterken van de vitaliteit en het vergroten van de beleefbaarheid. De balans tussen behoud en ontwikkeling van alle kwaliteiten in Duin Horst & Weide is daarbij cruciaal.

Op basis hiervan zijn afgelopen periode diverse projecten benoemd die hier binnen Duin Horst & Weide aan bijdragen. Deze projecten zijn vervolgens te ordenen in 4 thema's. Er zijn daarbij geen prioriteiten gesteld; alle projecten leveren immers een waardevolle bijdrage aan en zijn noodzakelijk voor het gebied:

1. **Verbeteren relatie tussen stad en land**
   Binnen dit thema worden projecten geformuleerd en activiteiten ondernomen die met behoud van agrarische, cultuurhistorische en natuurwaarden, de relatie tussen stad en land en de relatie met het water versterken. Opgaven binnen dit thema zijn onder meer gericht op de ontwikkeling van aantrekkelijke routes vanuit de stad naar het landelijk gebied en het versterken van de betrokkenheid van de stedeling bij Duin Horst & Weide.

2. **Slowlanes als ruggengraat van het gebied**
   Twee belangrijke slowlanes vormen de ruggengraat van Duin Horst & Weide. Zij geven structuur aan het gebied en vergroten de herkenbaarheid. Het zijn twee aantrekkelijk vormgegeven langzaamverkeersroutes die zelf een recreatieve waarde hebben en waaraan allerlei functies en bestemmingen gekoppeld kunnen worden.

3. **Het netwerk als haarvaten van het gebied**
   Het recreatief (wandelen, fietsen, varen) en ecologisch netwerk verbindt de verschillende onderdelen van het gebied met elkaar. Het zorgt ervoor dat mensen al naar gelang hun behoefte, kleine en grotere ommetjes kunnen maken en dat bestemmingen op een aantrekkelijke manier bereikt kunnen worden. Om het gebied groen en vitaal te houden is ook een sterk ecologisch netwerk van essentieel belang.

4. **Aantrekkelijke bestemmingen**
   Tot slot zijn er een aantal projecten die meer de nadruk leggen op de betreffende plek dan op de routering (zoals bij vorige 3 categorieën). Het zijn locaties/objecten die een (tussen-)bestemming vormen voor de recreant. Dat kan zijn omdat ze daar rust en ontspanning vinden of juist omdat daar iets te beleven valt. Bestemmingen zijn gekoppeld aan de ruggengraat en het recreatief netwerk. Private partijen spelen een belangrijke rol bij dit thema.

Gezamenlijk geven deze vier thema's structuur aan het gebied (zie afbeelding hiernaast).

Daarnaast is het van belang om het 'merk' Duin Horst & Weide te versterken en meer bekendheid te geven als aantrekkelijk gebied voor mens en dier. Dit aspect is van groot belang, maar wordt verder niet in dit (ruimtelijke) document behandeld. Hier wordt terzijdertijd een apart traject voor opgesteld.

DUIN HORST & WEIDE

Projecten

Duin Horst & Weide projecten

1. Groene Entree naar DHW
2. Zuid-Meijendel
3. Nieuwe stadsrand Leiden
4. Rondje Zoetermeerpolder
5. Nieuwe Driemanspolder
6. De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat
7. Zoetermeer aan Zee
8. Versterking recreatief netwerk
9. Vaarroute Zoetermeer-Leiden
10. Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied
11. Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar
12. Toegangspunten DHW
13. Landgoederen DHW
14. Agrarisch erfgoed
15. Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

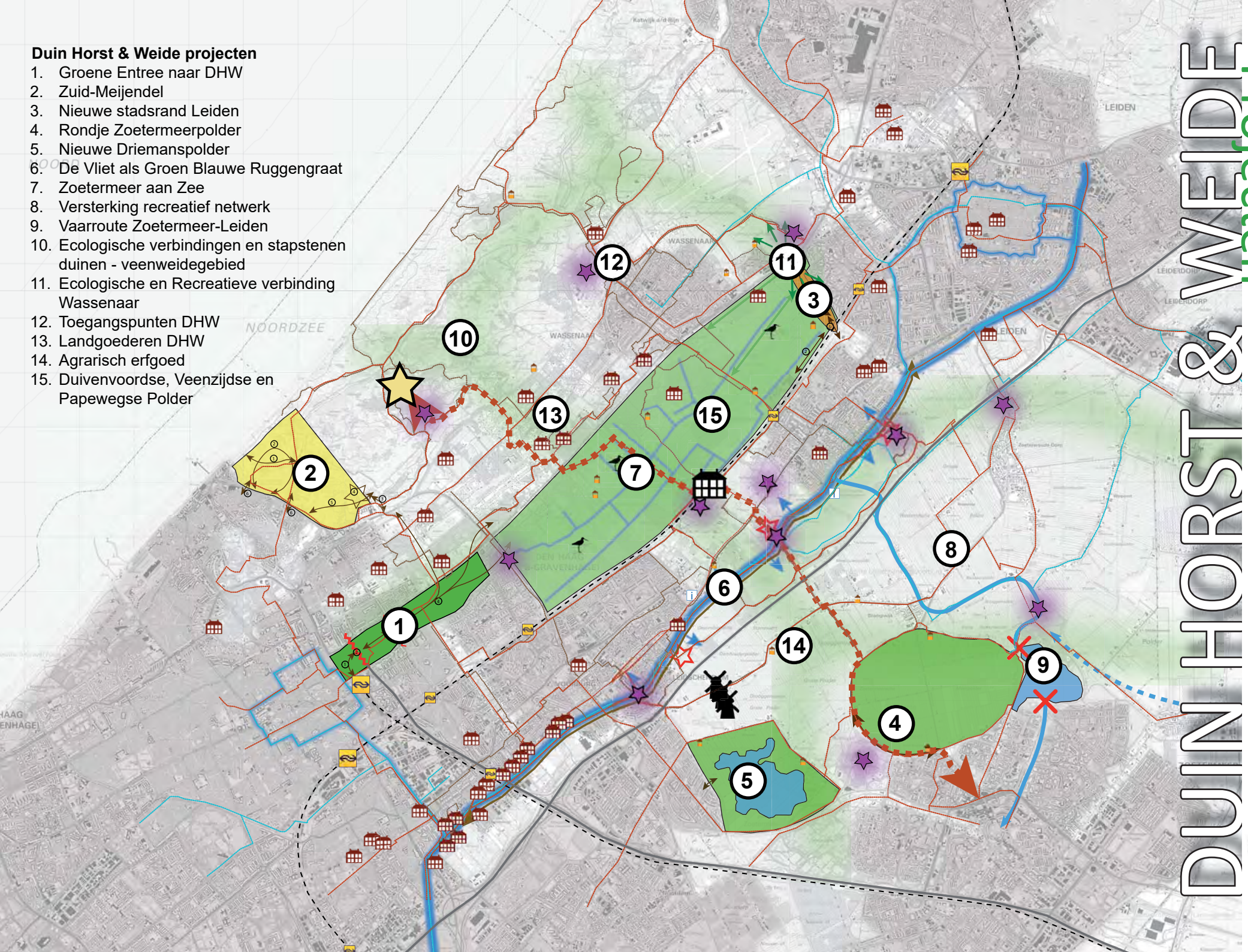

2 Projecten

Dit hoofdstuk geeft een beknopte toelichting op de 15 projecten uit het Uitvoeringsprogramma Duin Horst & Weide, onderverdeeld in de vier thema's. Deze projecten moeten gezamenlijk de ambitie voor een vitaal, authentiek en beleefbaar Duin Horst & Weide waarmaken.

Van elk van de projecten wordt beschreven wat het belang en het beoogd resultaat is, welke activiteiten binnen het project worden ondernomen en wie bij het project betrokken (zouden moeten) zijn. Ook wordt van elk project een indicatie van de planning en een globale raming van de kosten gegeven. Bij deze kosten wordt onderscheid gemaakt tussen 'uitwerkingskosten' (kosten die nodig zijn om het project verder uit te werken tot schetsontwerp en nauwkeurigere kostenramingen), plankosten (kosten die nodig zijn om het project uitvoeringsgereed te maken) en realisatiekosten (de kosten die nodig zijn om het project te realiseren).

Alle projecten zijn gericht op het verhogen van het maatschappelijk rendement van publieke en private investeringen. Hiertoe wordt elk project integraal bekeken met als doel een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van meerdere kwaliteiten (natuur, recreatie, cultuurhistorie, landschap, landbouw), publieke en private initiatieven te verbinden en bestaande ondernemers en voorzieningen te ondersteunen.

Naast een integrale aanpak is het van belang om aan te haken bij externe projecten die al lopen of die thans in de planvormingsfase zitten en bij potentiële subsidiemogelijkheden (EU, MRDH e.d.).

DUIN HORST & WEIDE

Verbeteren relatie stad-land

Duin Horst & Weide projecten

Stad-land relatie
1. Groene Entree naar DHW
2. Zuid-Meijendel
3. Nieuwe stadsrand Leiden
4. Rondje Zoetermeerpolder
5. Nieuwe Driemanspolder

Ruggengraat
6. De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat
7. Zoetermeer aan Zee

Het netwerk
8. Versterking recreatief netwerk
9. Vaarroute Zoetermeer-Leiden
10. Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied
11. Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar

Bestemmingen
12. Toegangspunten DHW
13. Landgoederen DHW
14. Agrarisch erfgoed
15. Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

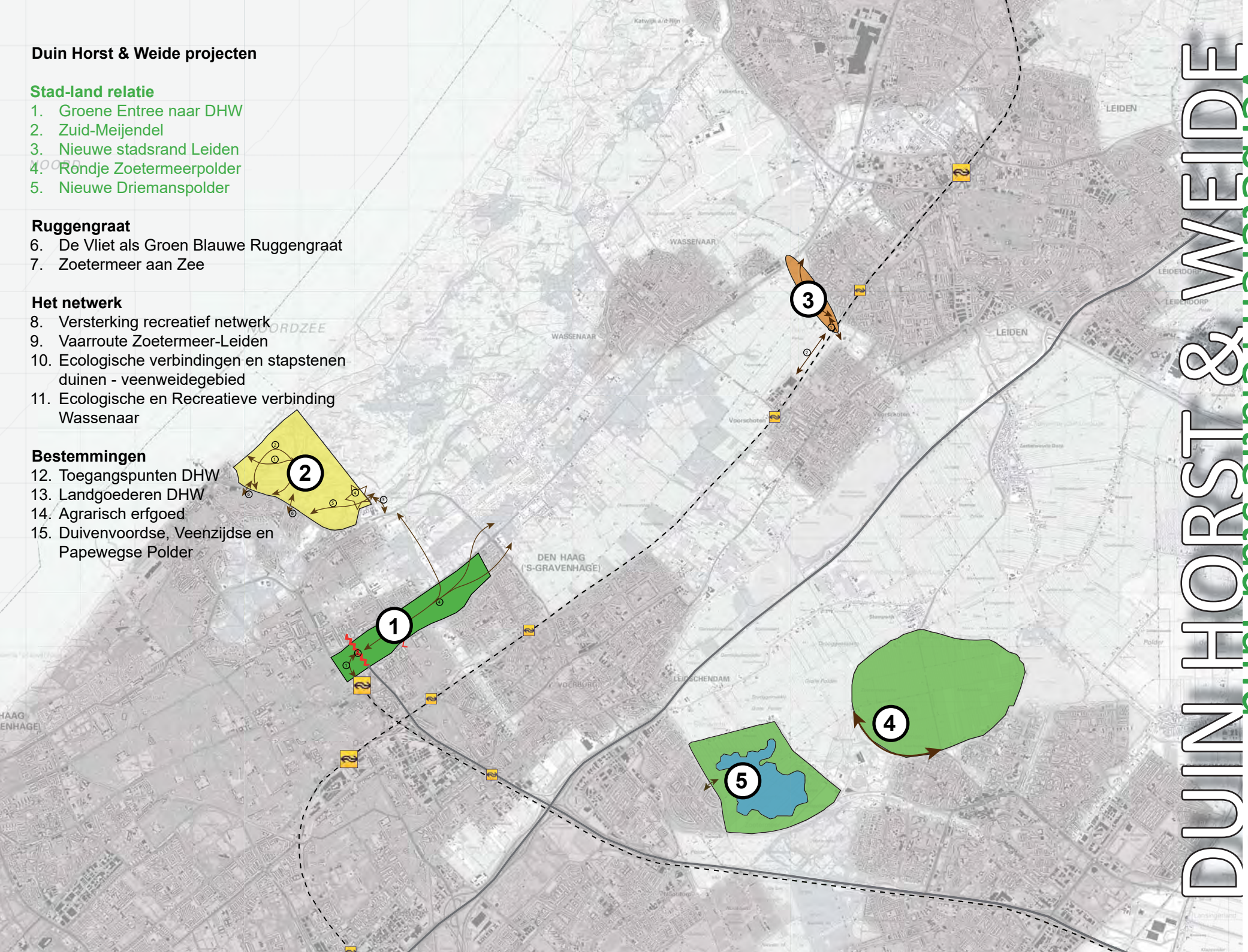

Thema 1: Stad-land relatie

Binnen dit thema worden projecten geformuleerd en activiteiten ondernomen die met behoud van agrarische, cultuurhistorische en natuurwaarden, de relatie tussen stad en land en de relatie met het water versterken. Opgaven binnen dit thema zijn onder meer gericht op de ontwikkeling van aantrekkelijke routes vanuit de stad naar het landelijk gebied en het versterken van de betrokkenheid van de stedeling bij Duin Horst & Weide.

De stedeling moet op een logische en eenvoudige wijze in het DHW-gebied kunnen komen, terwijl tegelijkertijd getracht wordt om ‘het groen’ meer de stad in te brengen.

De projecten die hier onder vallen, zijn:

- Groene Entree naar DHW
- Zuid-Meijendel
- Nieuwe stadsrand Leiden
- Rondje Zoetermeerpolder
- Nieuwe Driemanspolder

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

N

2.1 Groene Entree naar DHW

Het Haagse Bos vormt in potentie een belangrijke entree van het Centraal Station/centrum van Den Haag naar het buitengebied van Duin Horst & Weide. Verschillende barrières maken dat deze entree op dit moment niet optimaal functioneert. Het project Groene Entree naar DHW heeft als doel deze barrières op te heffen danwel te verminderen. Het project richt zich op 4 deelgebieden met elk een eigen opgave:

1. Koekamp: dit gebied is nu niet toegankelijk voor publiek waardoor wandelaars langs verkeerswegen om de Koekamp heen moeten lopen;
2. De Utrechtse Baan: deze drukke verkeersweg vormt een flinke barrière tussen de Koekamp/Malieveld en de rest van het Haagse Bos. Door ondertunneling of door realisatie van een voetgangers/fietsbrug kan de barrièrewerking worden opgeheven en de historische lijn die het Binnenhof met Huis Ten Bosch verbond, worden hersteld.
3. De Laan van NOI: deze weg vormt (in mindere mate dan de Utrechtse baan) een barrière. Ondertunneling van de weg of een brug zou een oplossing kunnen zijn.

4. Vanaf ‘Huis Ten Bosch’ naar het buitengebied is de ‘routing’ onduidelijk. Het zou wenselijk zijn om vanaf daar routes te ontwikkelen via welke de verschillende DHW-landschappen te bereiken zijn.

Hoewel de opgaven primair zijn gedefinieerd vanuit recreatief oogpunt (wandelaars en fietsers), kan via deze opgave ook de ecologische relatie tussen stad en land worden versterkt.

Uitwerkingskosten: ***€ 15.000,-***
Plankosten: ***€ 100.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 2.900.000,- + pm***

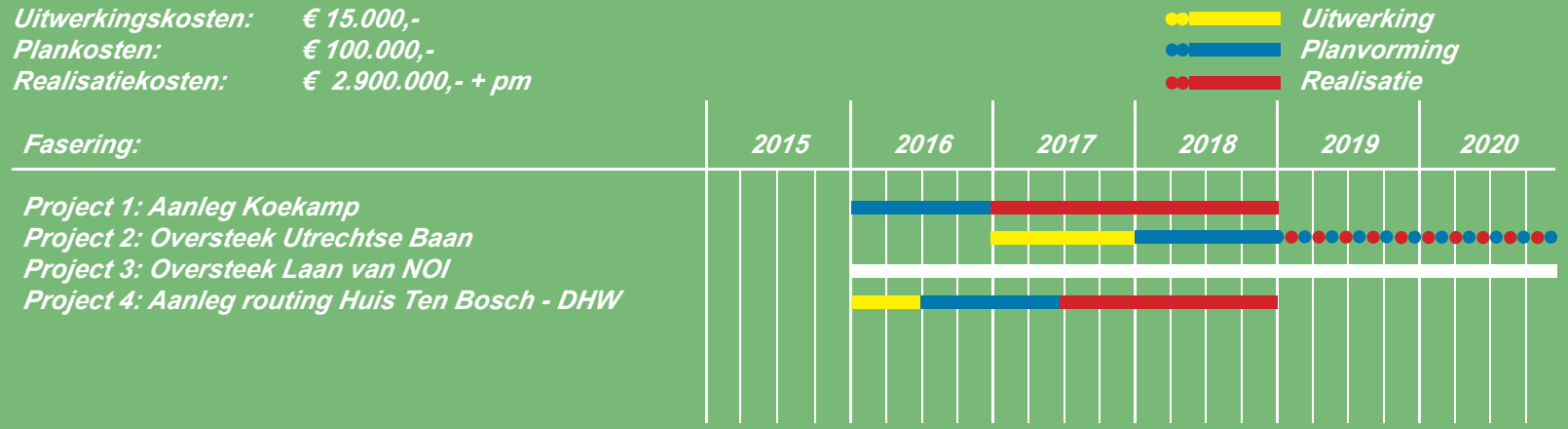

Beoogd resultaat van het project

Het project is gericht op het versterken van de relatie tussen Den Haag en het buitengebied van DHW. Daartoe wordt een aantal projecten uitgewerkt:

1. Een wandel- en fietsroute door de Koekamp, waardoor de bezoeker, komend vanuit CS, zich direct in het groen bevindt;
2. Een goede verbinding over/onder de Utrechtse Baan waardoor deze barrière verkleind wordt en er een logische route door het Haagse Bos ontstaat;
3. Een goede verbinding over de Laan van NOI, waardoor deze barrière verkleind wordt en er een logische route door het Haagse Bos ontstaat;
4. Heldere verbindingen vanaf het Haagse Bos (vanaf Huis Ten Bosch) naar de duinen, de strandwal en de strandvlakte (3 verschillende landschapstypen DHW).

Om deze verbindingen te kunnen realiseren, is een gedetailleerde studie vereist. In 'het veld' moet geïnventariseerd worden wat de mogelijkheden/wenselijke routes zijn.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Koekamp: De gemeente Den Haag en SBB onderzoeken de mogelijkheden in de Koekamp, in samenhang met de ontwikkeling van een informatiecentrum van Staatsbosbeheer in de Koekamp. Volgens planning is in de zomer van 2016 een ontwerp klaar dat in 2017 uitgevoerd wordt. Dit plan kan in de meerjarenprogrammering van DHW opgenomen worden.
2. Utrechtse Baan: Een brug over/overkapping van de Utrechtse Baan lijkt op korte termijn niet haalbaar. Het project vergt nader onderzoek en zou als langere termijn perspectief in het programma kunnen worden opgenomen.
3. Laan van NOI: Een brug over/ondertunneling van de Laan van NOI is een dermate groot project (en van geringere urgentie dan het opheffen van de barrière van de Utrechtse baan) dat het niet opgenomen wordt in het huidige meerjarenprogramma DHW.
4. Routing: Er is een gedetailleerde, verkennende studie nodig naar de mogelijkheden voor verbindingen tussen het Haagse Bos en de landschappen aan de andere zijde van de Landscheidingsweg. Op basis van dit onderzoek worden ontwerpvoorstellen uitgewerkt, waarna de routes gerealiseerd worden.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

1. Trekker: Gemeente Den Haag
   - Staatsbosbeheer
2. Trekker: Gemeente Den Haag
   - Rijkswaterstaat
   - Staatsbosbeheer
3. Trekker: N.v.t.
4. Trekker: Gemeente Den Haag
   - Staatsbosbeheer
   - Gemeente Wassenaar
   - Gemeente Leidschendam-Voorburg
   - Grondeigenaren
   - Omwonenden

Fasering van project/mijlpalen planning

1. Koekamp: Ontwerp gereed in Q2 2016. Start realisatie in 2017;
2. Utrechtse Baan: Vanaf 2017 nader onderzoek naar mogelijkheden. Realisatie na 2018;
3. Laan v NOI: Wordt vooralsnog niet geagendeerd in het komende MJP DHW;
4. Routing: Q1 2016 nader onderzoek wenselijk, start realisatie vanaf Q3 2017.

Begroting van de projectkosten

1. Kosten Koekamp:
   - Ontwerpkosten zijn reeds gedekt. Voor de realisatie wordt een bedrag van € 2.700.000,- begroot. Na afronding van het ontwerp kan dit project nader worden geraamd.
2. Kosten Utrechtse Baan:
   - Nadere uitwerking wordt geraamd op € 7.500,-. Indicatie van de kosten voor ontwerp en realisatie zijn thans niet te geven.
3. Kosten Laan v NOI:
   - Vooralsnog wordt dit project niet geprogrammeerd en zijn er dus ook geen kosten mee gemoeid.
4. Kosten Routing:
   - Voor nadere uitwerkingsstudie: ca. € 7.500,-. Kosten voor realisering zijn vooralsnog onbekend en afhankelijk van de uitkomsten van de studie/ inventarisatie. Als stelpost wordt een bedrag van € 200.000,- opgenomen.

Samenhang andere projecten

- De verbinding vanuit het Haagse Bos met Duin Horst & Weide heeft relatie met opgave 1 ‘Versterking recreatief netwerk’ en opgave 10 ‘Toegangspunten’.
- Er kan worden aangehaakt op het concept ‘Slow-Lanes’ dat West 8 in opdracht van de Metropoolregio ontwikkeld heeft.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

N

2.2 Zuid-Meijendel

Het duingebied Zuid-Meijendel (onderdeel van Natura-2000 gebied) is momenteel relatief moeilijk toegankelijk. Juist omdat dit gebied zich in de directe omgeving van Den Haag bevindt, zijn er goede mogelijkheden om de relatie stad – land (duingebied) te versterken. Deze verbeteringen hebben betrekking op het verbeteren van de toegankelijkheid vanuit de stad, het realiseren van aantrekkelijke routestructuren voor wandelen en fietsen (zowel doorgaande routes als ommetjes) en het tegengaan van landschappelijke verrommeling.

Uitwerkingskosten: ***€ 15.000,-***
Plankosten: ***€ 90.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 980.000,-***

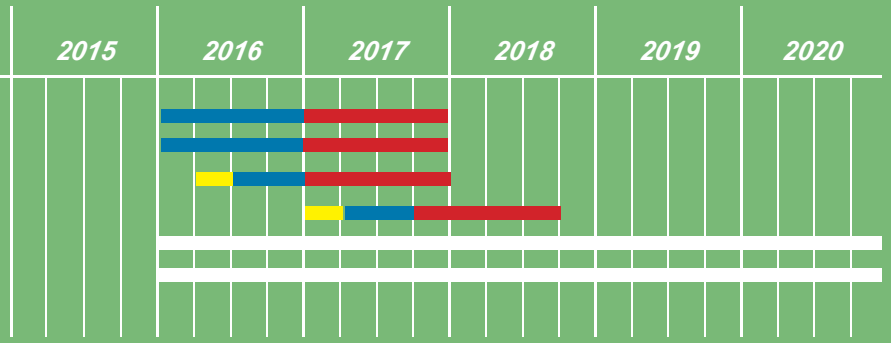

Beoogd resultaat van het project

Verbeterde toegankelijkheid van het duingebied Zuid-Meijendel door:

1. Het realiseren van de ontbrekende schakel in de Noordzeeroute (aan het eind van het Zwarte Pad), waardoor deze fietsroute op een meer logische wijze doorgetrokken wordt;
2. Aanleg van een wandelpad door de Ruijgenhoek, waardoor omwonenden een rondje kunnen maken door de duinen;
3. Een verbinding vanaf de langzaamverkeersbrug (bij TNO) het gebied in. Nu moeten wandelaars en fietsers een onnodige omweg rond het TNO gebouw maken. Dit doet afbreuk doet aan de beleving van dit gebied;
4. Vermindering van de verrommeling rond het TNO-gebouw (in combinatie met punt 3) zorgt ervoor dat het gebied beter kan functioneren als entreegebied van Zuid-Meijendel;
5. Aanleg van een extra voet- en fietspad door Uilenbosch waardoor omwonenden een extra rondje kunnen maken door de duinen;
6. Aanpak van 2 oversteekplaatsen (de Zwolsestraat en de Van Alkemadelaan) maakt het makkelijker en veiliger om vanuit de stad het duingebied binnen te komen. Hiermee komen de duinen psychologisch ‘dichter bij de stad te liggen’.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Ontbrekende schakel Noordzeeroute: Na een positieve uitkomst van het overleg tussen gemeente Den Haag en Dunea wordt een ontwerp gemaakt, waarna de paden aangelegd kunnen worden;
2. Wandelpad Ruijgenhoek: Planvorming loopt (Dunea). Doel is om het pad in 2017 te realiseren;
3. Verbinding langzaamverkeersbrug: Er is breed draagvlak voor deze verbinding. Er moet een ontwerp worden gemaakt en zodra financiering gevonden is, kan het aangelegd worden;
4. Verrommeling TNO: Allereerst moet er een analyse gemaakt worden waardoor de ‘rommeligheid’ veroorzaakt wordt. Vervolgens is er overleg met de verschillende grondeigenaren hoe deze ‘rommeligheid’ op te lossen is, waarna het zaak is om de resultaten uit dit overleg op te pakken;
5. Uilenbosch: Allereerst is overleg met defensie noodzakelijk omdat het gebied nu ontoegankelijk is. Als een deel van het defensieterrein overgedragen wordt aan een andere terreinbeheerder, wordt deze route mogelijk. Er zal er een ontwerp gemaakt moeten worden, waarna de paden aangelegd moeten worden;
6. Twee oversteekplaatsen: Overleg met de wegbeheerder. Hierna zal een ontwerp gemaakt moeten worden, waarna het uitgevoerd moet worden.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

1. Noordzeeroute:
   - Trekker: Dunea
   - Gemeente Den Haag
   - Staatsbosbeheer
2. Ruijgenhoek:
   - Trekker: Dunea
   - Gemeente Den Haag
   - Staatsbosbeheer
3. Verbinding Langzaamverkeersbrug:
   - Trekker: Den Haag
   - Defensie
   - Staatsbosbeheer
   - Dunea
   - TNO en andere grondeigenaren

4. Verrommeling TNO
    - Trekker: Dunea (beginfase)
    - TNO
    - Defensie
    - Staatsbosbeheer
    - Gemeente Den Haag
5. Uilenbosch
    - Trekker: Dunea
    - Defensie
    - Staatsbosbeheer
    - Gemeente Den Haag
6. Twee oversteekplaatsen
    - Trekker: Gemeente Den Haag
    - Dunea
    - Staatsbosbeheer

Fasering van project/mijlpalen planning

1. Ontbrekende schakel Noordzeeroute:
    - Q1 2016: ontwerp
    - Q1 2017: start realisatie
2. Ruijgenhoek:
    - Dunea is bezig met de planvorming. Volgens planning wordt het wandelpad vanaf Q1 2017 gerealiseerd.
3. Verbinding langzaamverkeersbrug:
    - Het betreft een kleine ingreep met een relatief groot effect. Na ontwerp in Q3 2016 kan realisatie starten in 2017. (Dit project kan opgepakt worden in combinatie met punt 4).
4. Verrommeling TNO:
    - Het betreft een kleine ingreep met een relatief groot effect. Dit project kan opgepakt worden in combinatie met punt 3. Na analyse van verrommeling in Q1 2017, kan realisatie starten in Q4 2017.
5. Uilenbosch:
    - Een planning is vooralsnog niet te maken. Dit is afhankelijk van eventuele overdracht van het terrein aan een andere terreinbeheerder.
6. Twee oversteekplaatsen:
    - Het heeft de voorkeur om dit project mee te laten liften met groot onderhoud aan deze weg. Daarvan is de planning nog niet bekend.

Begroting van de projectkosten

1. Noordzeeroute:
    - Ontwerp ca. € 25.000,-
    - Realisatie € 250.000,-;
2. Ruijgenhoek:
    - Ontwerp ca. € 20.000
    - Realisatie € 100.000,-;
3. Verbinding langzaamverkeersbrug:
    - Ontwerp € 30.000,-
    - Realisatie € 250.000,-
4. Verrommeling TNO:
    - Analyse € 5.000,-
    - Realisatie € 30.000,-
5. Uilenbosch:
    - Ontwerp € 25.000,-
    - Realisatie € 350.000,-
6. Twee oversteekplaatsen
    - Pas helder nadat bepaald is hoe deze oversteken te verbeteren zijn.

Samenhang andere projecten

Dit project heeft relatie met project 1 ‘Versterking recreatief netwerk’.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.3 Nieuwe stadsrand Leiden

Langs de Stevenshof in Leiden wordt de Rijnlandroute verdiept in een tunnel aangelegd. Hiermee ontstaat een nieuwe inrichtingsopgave voor recreatie, natuur en het agrarisch gebied aan weerszijden van de Rijnlandroute. Uitgangspunt voor de gemeenten Wassenaar en Voorschoten is het behoud van de waarden van het agrarisch gebied en landschap in de Papewegse polder en het versterken van de beleefbaarheid van de polder. Binnen deze randvoorwaarden worden inrichtingsmaatregelen op het gebied van natuur, water, landbouw en recreatie tussen Leiden en de Rijnlandroute uitgewerkt en gerealiseerd met een breed draagvlak bij overheden, maatschappelijke organisatie en direct belanghebbenden.

Om aan te kunnen sluiten bij de stappen in de besluitvorming rond de Rijnlandroute, is een voortvarende aanpak gewenst. De inrichtingseisen direct aansluitend op de Rijnlandroute kunnen worden meegenomen in het ‘Esthetisch programma van eisen’. Ook is het zo dat de aannemer die de uitvoering gaat doen wellicht een aantal werkzaamheden in het kader van de uitvoering mee kan nemen.

Uitwerkingskosten: ***€ 20.000,-***
Plankosten: ***€ 70.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 500.000,-***

Uitwerking
Planvorming
Realisatie

Fasering:	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***
Project 1: Ingrepen stadsrand Leiden/Rijnlandroute	Planning is onderdeel van project ‘Leidse Ommelanden’ en ‘Rijnlandroute’					

Beoogd resultaat van het project

Het resultaat van het project is een nieuwe stadsrand van Leiden, waarin mogelijkheden om recreatieve routes, landschappelijke beleefbaarheid, agrarisch gebruik en natuurwaarden te versterken, zijn benut. Dit vraagt om een proces waarbij alle belanghebbenden inbreng en inzet kunnen leveren zodat er breed draagvlak voor de maatregelen bestaat.

Inspanning/activiteiten binnen project

Gezamenlijk proces met direct betrokkenen om een gezamenlijke ambitie en uitwerking van die ambitie in een schetsontwerp vorm te geven. Binnen dit proces is een aantal activiteiten van belang:

- (door)ontwerpen van het complete stelsel van voetpaden, fietspaden, onderhoudswegen, agrarische (toegangs) wegen en watergangen aan de stadsrandkant van de Rijnlandroute, om te komen tot een optimaal netwerk van lokale ontsluitingen.(Combineren waar gewenst/mogelijk, ontrafelen waar gewenst/noodzakelijk);
- mogelijkheden voor waterberging in de zone tussen Stevenshof en verdiepte bak verder uitwerken;
- tijdig in beeld brengen zodat landschappelijke inpassing daarop kan anticiperen;
- aantakking op verbinding onder de A44 door richting Valkenburgse Meer en Katwijk (zie project 8)
- mogelijkheid van werk-met-werk maken; onderzoeken om fietsverbinding onder spoor door mogelijk te maken.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

Gemeente Voorschoten is trekker. Gemeenten Leiden en Wassenaar, Grondeigenaren, Agrarische Natuurvereniging Santvoorde, Bewoners Stevenshof, provincie Zuid Holland, Rijkswaterstaat, regionaal samenwerkingsverband Holland Rijnland, hoogheemraadschap van Rijnland.

Fasering van project/mijlpalen planning

Voorgesteld wordt om dit project buiten deze landschapstafel onder te brengen bij de ‘Leidse Ommelanden’. De planning moet dan in dat project beschouwd worden en is mede afhankelijk van het project ‘Rijnlandroute’.

Begroting van de projectkosten

- Voorbereidingskosten ca. € 20.000,-
- Plankosten: € 70.000,-
- Wandel- en fietspaden, herinrichting landschapszone, uitkijktoren: € 500.000,-

NB. Deze kosten zijn exclusief een onderdoorgang onder het spoor.

Voorgesteld wordt om dit project (financieel) buiten deze landschapstafel onder te brengen bij de ‘Leidse Ommelanden’. Als onderdeel daarvan zal de Gemeente Voorschoten € 10.000,- bijdragen aan dit project.

Samenhang andere projecten

Dit project heeft sterke relatie met project 8 ‘Ecologische en Recreatieve Verbinding Wassenaar’.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.4 Rondje Zoetermeerpolder

In 2016 staat de Zoetermeerse Meerpolder 400 jaar ‘droog’. Het is de oudste droogmakerij van Zuid-Holland en één van de oudste van Nederland. Binnen Duin, Horst en Weide vormt de Zoetermeerse Meerpolder, naast de molendriegang van Stompwijk, het icoon van het weidegebied.

De gemeenten Zoetermeer en Leidschendam-Voorburg (de polder is in beide gemeentes gelegen) grijpen het 400-jarig jubileum in 2016 aan om de bijzondere geschiedenis van deze polder te vertellen aan een breed publiek. Dit gebeurt door middel van de aanleg van recreatieve wandelroutes in combinatie met het plaatsen van informatiepanelen over de historie van de polder, door kenmerkende landschapselementen terug te brengen en rommelige situaties aan te pakken en via meerdere ‘educatieve trajecten’. Beide gemeenten werken bovenstaande verder uit.

In aanvulling op de projecten in het kader van het 400-jarig jubileum is het ‘afmaken’ van het rondje Zoetermeerse Meerpolder een belangrijke ambitie. Tussen het Polderpad en het Stompwijksepad, gelegen aan de zuid-west zijde van de polder, ontbreekt een voet- en fietsverbinding. Realisatie hiervan vervolmaakt het ‘rondje Zoetermeerse Meerpolder’.

Uitwerkingskosten: ***€ 5.000,-***
Plankosten: ***€ 15.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 385.000,-***

Uitwerking
Planvorming
Realisatie

Fasering:	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***
Project 1: Wandel- en fietspad ontbrekende deel						

Beoogd resultaat van het project

Het resultaat is de realisatie van een los van elkaar gelegen voet- en fietspad die ‘het rondje’ compleet maakt en waarbij aangesloten wordt op de maatvoering en materialisering van de paden die al liggen tussen het Polderpad en de N206. Bij het bestaande gedeelte varieert vooral het fietspad nogal in hoogte. Voor het aan te leggen gedeelte is het het uitgangspunt om het fietspad zoveel mogelijk aan te leggen zonder hoogteverschillen, bij voorkeur op de kruin van de dijk naast het aan te leggen voetpad.

Inspanning/activiteiten binnen project

Er zal een ontwerp gemaakt moeten worden dat besproken wordt met belanghebbenden. Vervolgens worden de paden aangelegd.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

De grond is eigendom van de gemeente Zoetermeer. Omdat het een dijk betreft, zal ook het Hoogheemraadschap aangehaakt moeten worden. Dit ook in het kader van de aanvoerroute voor de Nieuwe Driemanspolder die komende jaren in de directe nabijheid gerealiseerd gaat worden. Tevens zullen omwonenden en belanghebbenden geïnformeerd moeten worden. De verwachting is dat er weinig weerstand is. Trekker van dit project is de gemeente Zoetermeer.

Fasering van project/mijlpalen planning

Het is wenselijk om in 2016 (tijdens het 400-jarig jubileum van de polder) deze recreatieve paden te realiseren. Dit biedt gedurende het jubileumjaar tevens kansen voor de promotie van gebied Duin, Horst en Weide.

- Q1 2016: maken (schets)ontwerp
- Q2 + Q3 2016: uitwerken ontwerp en maken bestek
- Q4 2016 + Q1 2017: aanbesteding en realisatie

Begroting van de projectkosten

- Uitwerken ontwerp en bestek: € 20.000,-
- Realisatie: € 385.000,-

Samenhang andere projecten

Project kent samenhang met project 1 ‘Versterking recreatief netwerk’ en project 12 ‘Zoetermeer aan Zee’.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.5 Nieuwe Driemanspolder

Afgelopen jaren is er een plan opgesteld voor de Nieuwe Driemanspolder (NDP), gelegen in de gemeenten Zoetermeer en Leidschendam-Voorburg en grenzend aan de gemeente Den Haag. Uitgangspunt van het plan is dat het gebied een drieledige functie krijgt:

1. waterberging (piekberging)
2. natuurontwikkeling
3. recreatie

Als gevolg van bezuinigingen afgelopen jaren, is de waterberging meer op de voorgrond komen te staan en zijn zowel natuurontwikkeling als recreatie minder prominent aanwezig.

De belangrijkste opgave is het maken van een betere verbinding tussen de polder en Leidschenveen ‘De Vissen’. Dit kan worden gerealiseerd door het aanleggen van een voetgangersverbinding (d.m.v. twee bruggen) tussen de wijk en polder.

Uitwerkingskosten: ***€ 5.000,-***
Plankosten: ***€ 20.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 250.000,-***

Uitwerking
Planvorming
Realisatie

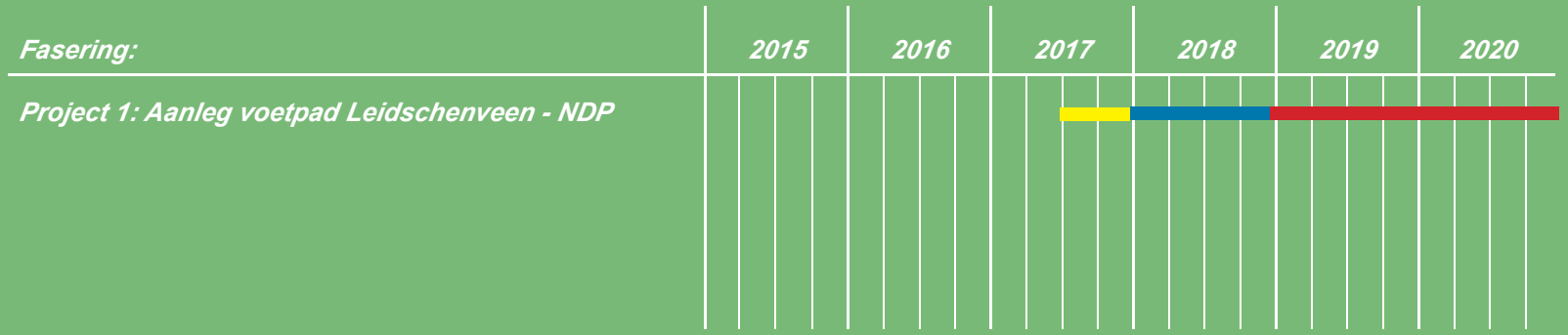

Beoogd resultaat van het project

Resultaat is dat de Nieuwe Driemanspolder beter aangesloten wordt op Leidschenveen, waardoor er naar verwachting meer bewoners van deze wijk gebruik zullen gaan maken van de polder.

De gewenste voetgangersverbinding tussen Leidschenveen en de polder houdt in:

- Aanleg brug/vlonder vanuit de wijk over de bestaande waterloop naar de landscheidingsdijk
- Pad (eventueel met trappen) over de landscheidingsdijk
- Aanleg brug over het afvoerkanaal van de Nieuwe Driemanspolder
- Aansluiting op gepland voet-/fietspad

Inspanning/activiteiten binnen project

- Ontwerp bruggen en paden
- Realisatie

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

Realisatie vindt plaats op grondgebied van de gemeenten Den Haag en Zoetermeer. Deze beide gemeenten moeten betrokken zijn. Daarnaast het Hoogheemraadschap van Rijnland als trekker van de Nieuwe Driemanspolder en eigenaar van het grootste deel van de benodigde gronden. Tevens moet het Hoogheemraadschap van Delfland aangehaakt worden. Tot slot zullen omwonenden geïnformeerd moeten worden over de aanleg van de voetgangersverbinding.

Omdat de gemeente Den Haag het meeste profijt heeft van deze verbinding, ligt voor de hand dat zij de trekker wordt van dit project.

Fasering van project/mijlpalen planning

Het project de Nieuwe Driemanspolder wordt naar verwachting in 2020 opgeleverd. Wensen vanuit het project Duin Horst & Weide kunnen direct meegenomen worden bij de aanleg van dit project. Dit zorgt voor een efficiency-slag en daarmee kostenbesparing. Financiering van extra DHW-wensen zal echter niet vanuit het project NDP plaats kunnen vinden; de financiering zal dus extern gevonden moeten worden.

- Vanaf Q3 2017: Overleg met projectleider Nieuwe Driemanspolder m.b.t. extra wensen vanuit Duin Horst & Weide;
- 2018: Overleg met het Hoogheemraadschap Rijnland over de aankoop van een strook grond van de landscheidingsdijk;
- 2018: Financiën regelen en ontwerp aanpassen n.a.v. extra wensen;
- 2019-2020: Extra wensen meenemen in uitvoering gehele project.

Begroting van de projectkosten

Indicatieve kostenschatting:

- Ontwerp € 25.000,-;
- Grondaankoop: PM;
- Voetgangersbrug Leidschenveen – landscheidingsdijk: € 100.000,-;
- Voetgangersbrug landscheidingsdijk – polder: € 100.000,-
- Voetgangersverbinding over de dijk en aansluiting op bestaand voet-/fietspad: € 50.000,-.

Samenhang andere projecten

Dit project kent samenhang met project 1: ‘Versterking recreatief netwerk’.

Duin Horst & Weide projecten

Stad-land relatie
1. Groene Entree naar DHW
2. Zuid-Meijendel
3. Nieuwe stadsrand Leiden
4. Rondje Zoetermeerpolder
5. Nieuwe Driemanspolder

Ruggengraat
6. De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat
7. Zoetermeer aan Zee

Het netwerk
8. Versterking recreatief netwerk
9. Vaarroute Zoetermeer-Leiden
10. Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied
11. Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar

Bestemmingen
12. Toegangspunten DHW
13. Landgoederen DHW
14. Agrarisch erfgoed
15. Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

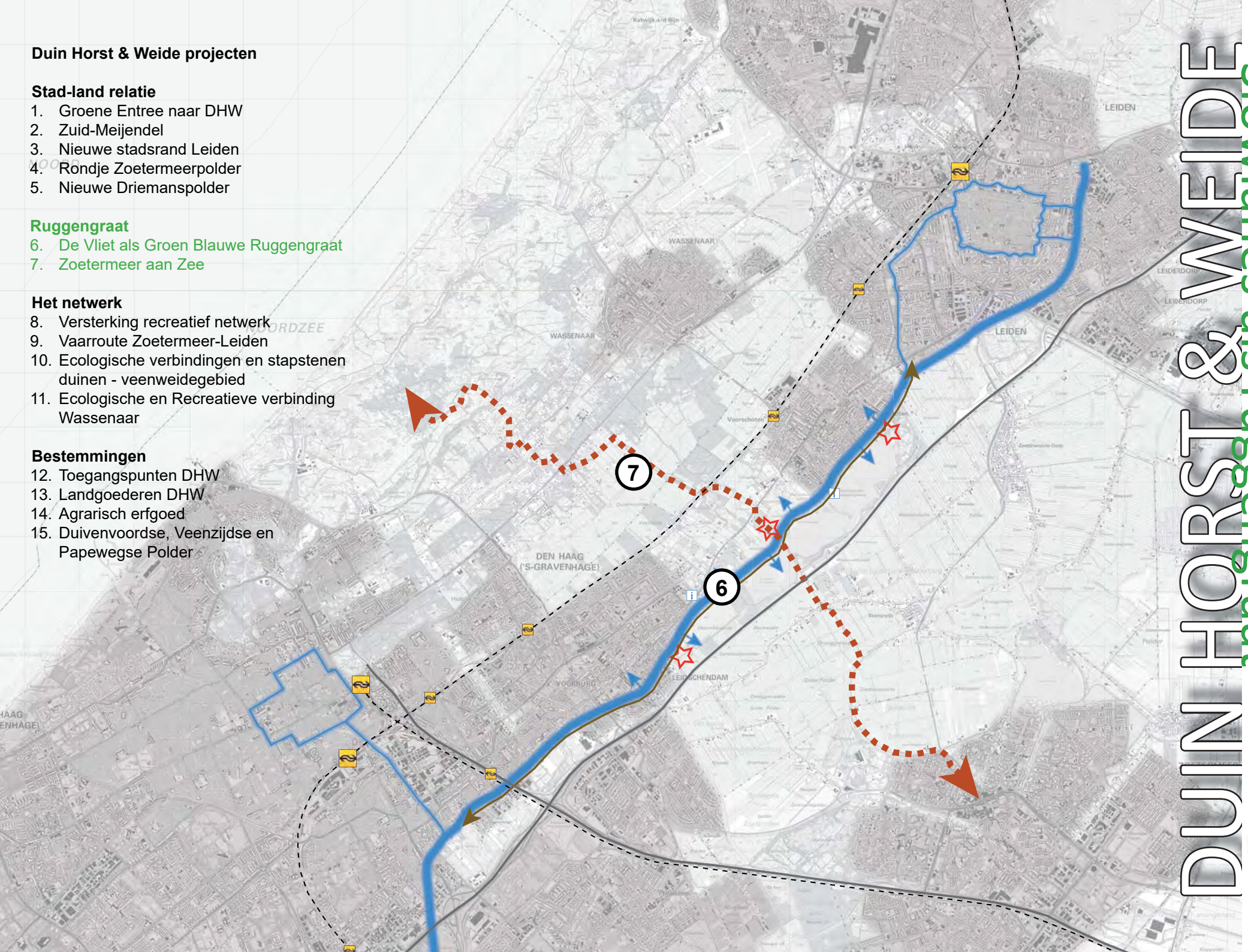

DUIN HORST & WEIDE

Slowlanes als ruggengraat

N

Thema 2: De ruggengraat

Twee belangrijke slowlanes vormen de ruggengraat van Duin Horst & Weide. Zij geven structuur aan het gebied en vergroten de herkenbaarheid. Het zijn twee aantrekkelijk vormgegeven langzaamverkeersroutes die zelf een recreatieve waarde hebben en waaraan allerlei functies en bestemmingen gekoppeld kunnen worden. De één loopt evenwijdig aan de kust, terwijl de ander daar loodrecht op staat en daarmee de verschillende kenmerkende landschapstypen van Duin Horst & Weide (de duinen, landgoederenzone, de strandwallen en -vlaktes, het veenweidegebied en de droogmakerijen) met elkaar verbindt.

De projecten die hier onder vallen, zijn:

- De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat
- Zoetermeer aan Zee

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.6 De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat

De Vliet verbindt de steden Den Haag en Leiden via het water met elkaar. Het is ook een recreatieve ‘landverbinding’, zij het dat deze op sommige plekken nog verre van optimaal is.

De Vliet kent een geschiedenis die teruggaat tot de Romeinen en behoort tot de erfgoedlijn Trekvaarten van Zuid-Holland. In dat beleidskader worden nu en ook in de komende jaren elementen die horen bij deze trekvliet behouden/herstelt/versterkt.

De opgave voor ‘De Vliet als groenblauwe ruggengraat’ richt zich op het versterken van de Vliet als belangrijke stad-landverbinding en water-landverbinding tussen Den Haag en Leiden en op het beter voor het voetlicht brengen van de cultuurhistorische waarden van de Vliet.

Naast een recreatieve route vormt de Vliet ook een ecologisch lint en tegelijkertijd een ecologische barrière (denk aan landdieren). Bij de hierna beschreven ingrepen worden deze aspecten zoveel mogelijk meegenomen en ontwikkeld.

Er is een aantal opgaven te onderscheiden:

1. Het realiseren van een goede fiets- en wandelroute langs het gehele traject. Opgave is hierbij het opheffen van knelpunten en realiseren van ontbrekende schakels;
2. Het verbeteren van de mogelijkheden om vanaf de Vliet via vaarroutes het omliggende gebied in te trekken (richting Vlietland maar ook richting Voorschoten en Wassenaar). Opgave is hierbij om knelpunten bij bruggen en sluizen op te heffen;

Uitwerkingskosten: ***€ 25.000,-***
Plankosten: ***€ 60.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 550.000,- + pm***

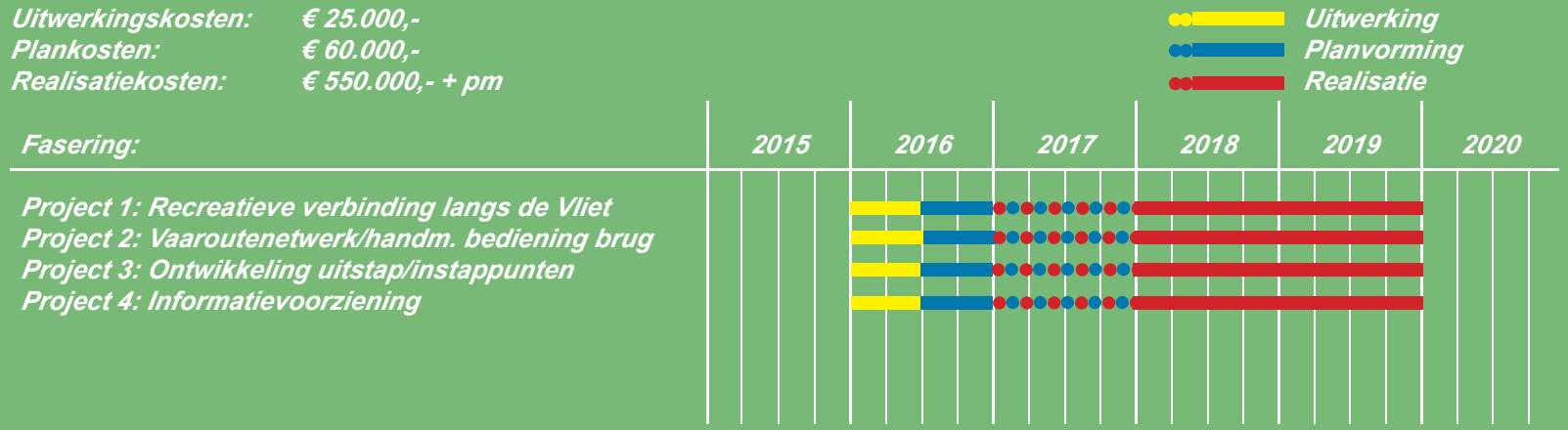

3. Het realiseren van aantrekkelijke opstap/uitstapplaatsen langs de Vliet waarbij horeca wordt gecombineerd met mogelijkheden voor fietsverhuur, sloepenverhuur etc.;
4. Het verder uitwerken van 'het verhaal van de Vliet' waarbij de historie (in brede context) voor bezoekers op aantrekkelijke wijze voor het voetlicht wordt gebracht.

De Vliet ter hoogte van Duin, Horst en Weide maakt onderdeel uit van een langer traject: Rotterdam – Leiden. Daarnaast verbindt deze waterloop ook het gebied van Duin, Horst en Weide met het Hof van Delfland en de Leidse Ommelanden. De betekenis van de Vliet moet daarom in een bredere context worden bekeken.

Beoogd resultaat van het project

Het project 'De Vliet als Groenblauwe Ruggengraat' beoogt op en langs de Vliet een aantrekkelijke recreatieve route te maken voor zowel waterrecreanten als wandelaars en fietsers.
Projecten zijn gericht op het:

1. realiseren van een aaneengesloten wandel/fietsverbinding over de gehele lengte van de Vliet;
2. realiseren van een op de Vliet aantakkend vaarnetwerk. Als onderdeel hiervan het mogelijk maken van een handmatige bediening van de ophaalbrug naar Vlietland (via pasjessysteem) en het realiseren van diverse waterinlaatpunten voor de pleziervaart
3. realiseren van aanlegmogelijkheden en instapmogelijkheden langs de Vliet, in het bijzonder ter hoogte van de Knip (mogelijk realisatie van een TOP);
4. verbeteren van de informatievoorziening aan de (water) recreant over de historische betekenis van de Vliet ('het verhaal van de Vliet') en over bezienswaardigheden en activiteiten in Duin Horst & Weide.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Inventariseren (met gebruikersgroepen) van kansen en knelpunten op en langs de Vliet voor de diverse recreatiegroepen en mogelijke oplossingen beschrijven. Vervolgens moeten de knelpunten opgepakt worden;
2. Uitwerken van een vaarroutenetwerk in de omgeving van de Vliet en in overleg met de eigenaar van de brug naar Vlietland (provincie Zuid-Holland) bekijken wat de mogelijkheden zijn voor verdere uitbreiding van handmatige bediening door waterrecreanten. Daarnaast realiseren van diverse waterinlaatpunten;
3. In overleg met ondernemers langs de Vliet (zoals jachtwerf Warmenhoven en restaurant De Knip) inventariseren wat de mogelijkheden zijn voor nieuwe aanlegplaatsen en mogelijkheden bespreken m.b.t. het verder ontwikkelen van deze locatie tot recreatief knooppunt;
4. Inventariseren welke informatie gewenst is en kijken op welke wijze deze informatie het best kan worden ontsloten (app, mobiele website, infopanelen etc.).

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

1. Trekker: Gebiedsregisseur DHW. Gemeenten Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Leiden, ANWB, diverse gebruikersgroepen, Provincie Zuid-Holland, Hoogheemraadschap Delfland en Rijnland, grondeigenaren;
2. Trekker: Gebiedsregisseur. Gemeenten, watersportgerelateerde bedrijvigheid, Provincie Zuid-Holland;
3. Trekker: Gebiedsregisseur DHW, Gemeenten en ondernemers langs de Vliet;
4. Trekker: Gebiedsregisseur DHW, Gemeenten, Erfgoedhuis Zuid-Holland en ondernemers langs de Vliet.

Fasering van project/mijlpalen planning

1. Recreatieve verbinding langs de Vliet
   - Q1 2016: Inventarisatie knelpunten en kansen
   - Q3 2016: Ontwerp routes langs de Vliet
   - Q1 2017: Start realisatie
2. Vaarroutenetwerk/handmatige bediening brug
   - Q1 2016: Globaal ontwerp vaarroutenetwerk langs de Vliet (in nauwe samenhang met vaarroute Zoetermeer-Leiden)
   - Q3 2016: Nadere programmering maatregelen vaarroutenetwerk (incl. brugbeheer)
   - Q1 2017: Start realisatie
3. Ontwikkeling uitstap/instappunten
   - Q1 2016: Inventarisatie kansrijke plekken uitstap/ instappunten.
   - Q1 2017: Start realisatie
4. Informatievoorziening
   - Q1 2016: Uitwerken informatieplan: welke info op welke wijze uitdragen
   - Q3 2016: Start ontwikkeling infodragers (inhoud en middelen)

Begroting van de projectkosten

1. Recreatieve verbinding:
   - Inventarisatie € 10.000,-
   - Ontwerp: € 50.000,-
   - Realisatie: € 500.000,-
2. Vaarroutenetwerk
   - Inventarisatie, ontwerp en programmering: € 10.000,-
   - Realisatie pm
3. Ontwikkeling instap/uitstappunten:
   - Inventarisatie kansrijke plekken: € 5.000,-
   - Realisatie: pm (vooral private kosten
4. Informatievoorziening:
   - Informatieplan: € 10.000,-
   - Taakstellend budget uitwerking plan: € 50.000,-

Samenhang andere projecten

Dit project heeft nauwe relatie met project 1 ‘Versterking recreatief netwerk’, project ‘10 Toegangspunten DHW’ en project ‘12 Zoetermeer aan Zee’.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.7 Zoetermeer aan Zee

De verbinding van Zoetermeer met de kust vormt een dwarsdoorsnede van het landschap van DHW. De route laat zo de kenmerkende ‘barcode’ optimaal laat zien en verbindt de iconen van ‘Duin, Horst en Weide’ met elkaar. Zo begint de route in Meijendel, de parel van de duinen, om vervolgens via de landgoederenzone (de strandwal), de Duivenvoordse en Veenzijdse polder (de strandvlakte) en kasteel Duivenvoorde (tezamen ‘de Horsten’) via Vlietland naar het weidegebied te lopen om daar te eindigen in één van de iconen van de ‘weides’: de Zoetermeerse Meerpolder. Halverwege kruist hij overigens ook de groen-blauwe ruggengraat (de Vliet). Onderweg is het wenselijk dat er uitleg gegeven wordt over de landschappen die men kruist.

Feitelijk bestaat bovenstaande fietsroute al. Hij staat echter bij niemand op het netvlies en is als zodanig ook niet herkenbaar. Deze route is ca. 19 km. lang en valt deels samen met het fietsknooppunten netwerk en de afstandsfietsroute Den Haag-Enschede (LF4). Een officieel alternatief van deze laatste route loopt via Meijendel, waarmee de route ‘Zoetermeer aan Zee’ vrijwel geheel een langeafstandsroute volgt. Vooral het gedeelte tussen Meijendel en de Duivenvoordse en Veenzijdse polder is ‘rommelig’ en zal met voorrang moeten worden aangepakt.

Uitwerkingskosten: ***€ 25.000,-***
Plankosten: ***€ 50.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 450.000,-***

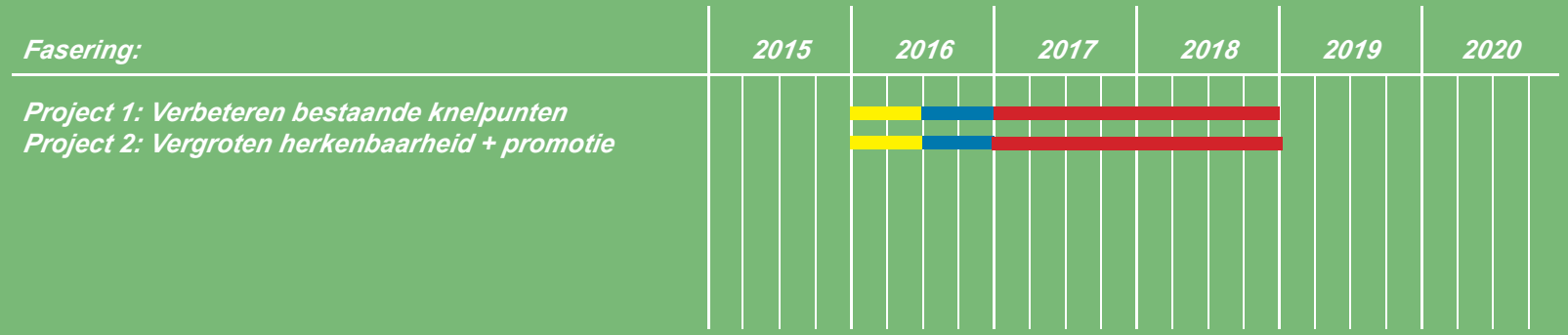

Beoogd resultaat van het project

Een herkenbare en logische route tussen Meijendel en de Zoetermeerse Meerpolder. Naast het feit dat deze route Zoetermeer met de kust verbindt, laat het de doorsnede laat zien van de kenmerkende landschapstypen in het gebied Duin Horst & Weide. Binnen het project is informatievoorziening een belangrijk aspect.

De gehele route moet een breedte hebben van minimaal 3 meter, zodat er daadwerkelijk een herkenbare verbinding ontstaat. Om de beleving van het landschap te optimaliseren, is het wenselijk dat er geen brommers op deze route toegestaan worden.

Inspanning/activiteiten binnen project

De werkzaamheden bestaan uit drie verschillende aspecten:

1. Bestaande knelpunten verbeteren.
   Hiervoor moet de (reeds bestaande) route nagelopen worden om te kijken of/waar optimalisatie van de route plaats kan vinden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan beperkte verkeerskundige ingrepen, waardoor de route logischer doorloopt. Vervolgens moeten de conclusies van deze inventarisatie uitgevoerd worden.
2. De herkenbaarheid van de route vergroten.
   Het is wenselijk dat berijders van deze route de route herkennen en hem op een eenvoudige manier kunnen volgen. Dit moet wel terughoudend gedaan worden. Voorbeelden hiervoor zijn bijvoorbeeld kleine markeringen op het wegdek of bordjes die de route aanduiden.
3. Informatievoorziening.
   Dit bestaat enerzijds uit het kenbaar maken en promoten van de route en anderzijds uit het verschaffen van informatie langs de route over o.a. de verschillende landschappen die men kruist. Dit punt zal meegenomen moeten worden in een algemeen communicatieplan betreffende het gebied Duin Horst & Weide.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

De route doorsnijdt vier gemeentes; zij zullen zeker betrokken moeten worden bij dit project.

- Gemeente Leidschendam-Voorburg;
- Gemeente Voorschoten;
- Gemeente Wassenaar;
- Gemeente Zoetermeer;
- Grondeigenaren en terreinbeheerders (zoals Dunea en SBB);
- Hoogheemraadschap Rijnland.

Omdat het wenselijk is om één herkenbare route te maken, is het van belang dat het als één project wordt opgepakt. In dat kader is het wenselijk dat een ‘gemeente-overstijgend’ persoon dit project trekt. De gebiedsregisseur DHW ligt dan het meest voor de hand.

Fasering van project/mijlpalen planning

In 2016 bestaat de Zoetermeerse Meerpolder 400 jaar. Omdat deze polder één van de ‘eindpunten’ van deze route is, is het het overwegen waard om deze route gedurende dat jaar te realiseren. Er kan aangesloten worden bij de vele activiteiten die gehouden worden en krijgt op die manier meteen bekendheid.

- Q1 2016: inventarisatie knelpunten
- Q3 2016: ontwerpen aan van de knelpunten
- 2017-2018: aanleg en promotie van de route, aanbrengen herkenningsmarkeringen en plaatsen informatiepanelen
- Q1 2019: opening route

Begroting van de projectkosten

- Inventarisatie knelpunten + ontwerp: € 75.000,-
- Oplossen knelpunten: stelpost € 410.000,-
- Markeringen en panelen: € 30.000,-
- Promotie en opening: € 10.000,-

Samenhang andere projecten

Het project heeft relatie met project 1 ‘Versterken recreatief netwerk’ en project 12 ‘Zoetermeer aan Zee’.

DUIN HORST & WEIDE

Recreatief en ecologisch netwerk

Duin Horst & Weide projecten

Stad-land relatie
1. Groene Entree naar DHW
2. Zuid-Meijendel
3. Nieuwe stadsrand Leiden
4. Rondje Zoetermeerpolder
5. Nieuwe Driemanspolder

Ruggengraat
6. De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat
7. Zoetermeer aan Zee

Het netwerk
8. Versterking recreatief netwerk
9. Vaarroute Zoetermeer-Leiden
10. Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied
11. Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar

Bestemmingen
12. Toegangspunten DHW
13. Landgoederen DHW
14. Agrarisch erfgoed
15. Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

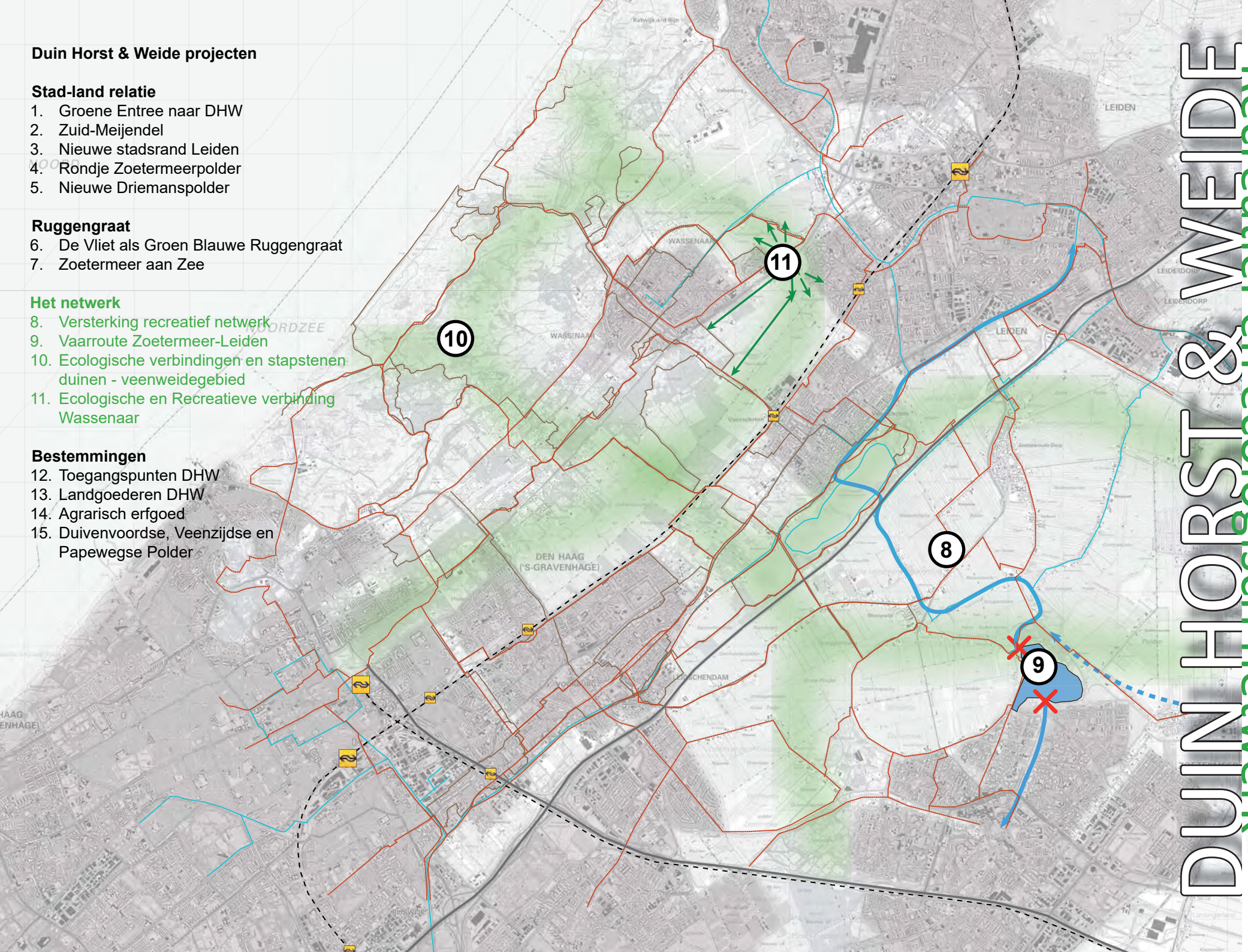

Thema 3: Het netwerk

Het netwerk vormt de haarvaten van het gebied. Het verbindt de verschillende onderdelen van het gebied met elkaar en zorgt ervoor dat mensen al naar gelang hun behoefte, kleine en grotere ommetjes kunnen maken. Het betreft niet alleen recreatieve routes (voet, fiets, ruiter, vaar), maar ook het ecologisch netwerk. Een sterk ecologisch netwerk waarbij plant- en diersoorten zich kunnen verspreiden/verplaatsen tussen leefgebieden, is immers noodzakelijk om dit groene buitengebied sterk en vitaal te houden. De recreant komt immers naar dit gebied vanwege ‘de natuur’, het buiten zijn en om het groen te ervaren. Om dit ook in de toekomst te kunnen blijven garanderen, is een robuust ecologisch netwerk van essentieel belang.

De projecten die hier onder vallen, zijn:

- Versterking recreatief netwerk
- Vaarroute Zoetermeer-Leiden
- Ecologische verbindingen en stapstenen duinen – veenweidegebied
- Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.8 Versterking recreatief netwerk

Binnen DHW bestaat een regionaal fietsknooppuntennetwerk, een sloepennetwerk en wordt in 2016 de realisatie van een wandelknooppuntennetwerk afgerond. Daarmee heeft DHW een recreatief basisnetwerk. Dit recreatief netwerk vormt een belangrijke drager voor de verdere recreatieve ontwikkeling van Duin Horst & Weide.

Door nog bestaande knelpunten in het wandel-, fiets- en sloepennetwerk op te heffen, ontbrekende schakels te realiseren en het netwerk te completeren met een ruiternetwerk, ontstaat een netwerk waar (economische) initiatieven aan gekoppeld kunnen worden. Hiermee wordt het toeristisch-recreatieve netwerk verder versterkt.

De uitkomsten van de verkenningen (herstel van de historische wandelverbinding De Horsten-Duivenvoorde en een wandelpad t.h.v. Zuidwijk-Santhorstlaan) die de Stichting Horst & Voorde uitvoert in het kader van de intentieverklaring met de provincie Zuid-Holland en het Hoogheemraadschap van Rijnland, maakt ook onderdeel uit van deze opgave.

Van belang bij de aanleg van recreatieve routes is een integrale benadering. Dit houdt bijvoorbeeld in dat er bij het realiseren van recreatieve verbindingen ook aandacht wordt geschonken aan de gevolgen hiervan voor natuur en milieu. Waar mogelijk worden ecologische verbindingen meegenomen bij de realisatie van recreatieve verbindingen.

Uitwerkingskosten: ***€ 25.000,-***
Plankosten: ***€ 150.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 1.350.000,-***

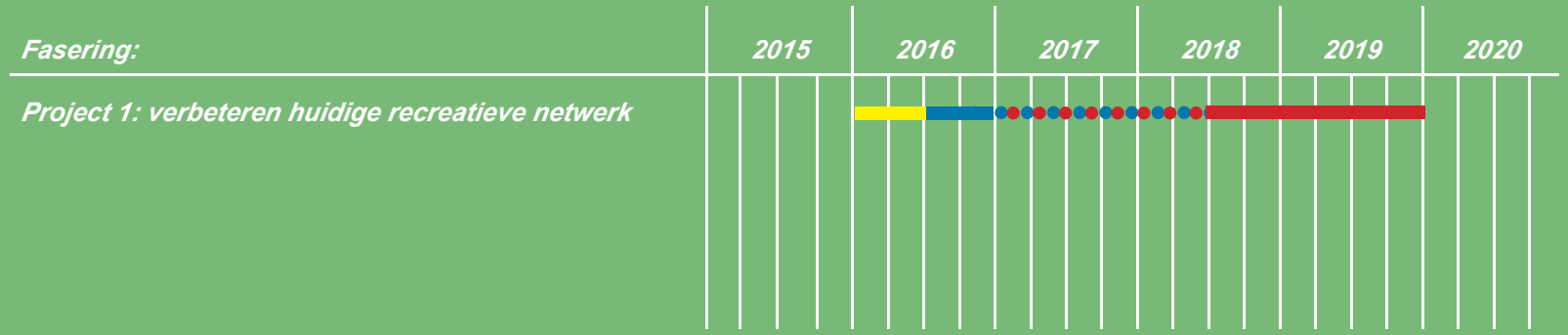

Beoogd resultaat van het project

Het beoogd resultaat van dit project is een recreatief netwerk dat de basis vormt voor de verdere versterking van de recreatieve kwaliteiten van DHW.
Concrete resultaten van het project zijn:

1. Een netwerkkaart waarop voor wandelen, fietsen, varen en paardrijden de opgaven (kansen, knelpunten en ontbrekende schakels) inzichtelijk zijn gemaakt, als aanvulling op het bestaande netwerk. Dit op basis van een praktische inventarisatie onder bestaande gebruikersgroepen;
2. Geprioriteerde opgaven in het recreatieve netwerk (kansen, knelpunten en ontbrekende schakels);
3. De realisatie van de belangrijkste opgaven in het netwerk, waarbij waar mogelijk ook ecologische verbindingen meegenomen worden.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Opstellen van de netwerkkaart voor fietsen, wandelen, varen en paardrijden;
2. Prioriteren van de belangrijkste opgaven;
3. Detail-ontwerp maken voor de geprioriteerde verbindingen;
4. Realisatie van de opgaven.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

De regie op het totaal ligt bij de gebiedsregisseur. Per verbinding zal de betreffende gemeenten de leiding van de uitvoering hebben en een projectteam samenstellen waarin direct betrokkenen (terreinbeheerders, grondeigenaren, maatschappelijke organisaties) vertegenwoordigd zijn.

Fasering van project/mijlpalen planning

- Q1 2016: uitwerking netwerkkaart;
- Vanaf Q3 2016: prioriteren belangrijkste opgaven;
- Vanaf Q1 2017: ontwerp en realisatie belangrijkste opgaven.

Begroting van de projectkosten

- Kosten voor het opstellen van de netwerkkaart en het prioriteren worden geraamd op € 25.000,-.
- De kosten voor ontwerp zijn mede afhankelijk van het aantal en type verbindingen.
- Realisatiekosten zullen variëren per opgave.

Voorgesteld wordt om voor de het versterken van het recreatieve netwerk € 1.500.000,- te reserveren voor de komende 4 jaar. De omvang van dit bedrag kan na het opstellen van de netwerk en het prioriteren van de opgaven nauwkeuriger worden geraamd.

Naast kosten voor aanleg zijn onderhouds- en beheerkosten een belangrijk aandachtspunt. Dit zal bij de verdere uitwerking integraal meegenomen dienen te worden.

Samenhang andere projecten

Het project ‘Versterking recreatief netwerk’ hangt samen met veel andere projecten omdat het de basis voor de recreatieve ontwikkeling vormt. Met een aantal projecten wordt concreet invulling gegeven aan het recreatieve netwerk. Dit betreft: project 3 ‘Groene Entree naar DHW’, project 6 ‘Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar’, project 9 ‘De Vliet als Groenblauwe Ruggengraat’, project 12 ‘Zoetermeer aan Zee’, project 13 ‘Vaarroute Zoetermeer-Leiden’ en project 14 ‘Nieuwe Driemanspolder’. Ook project 10 ‘Toegangspunten’ hangt sterk samen met het recreatieve netwerk.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.9 Vaarroute Zoetermeer-Leiden

De vaarroute Zoetermeer – Leiden loopt via Stompwijk en Vlietland. Het grootste obstakel van deze route is het hoogteverschil (bijna drie meter) tussen de Zoetermeerse Plas en de omliggende boezemsloten. Dit hoogteverschil is nu niet te overbruggen, wat inhoudt dat sloepen en boten niet vanuit de Zoetermeerse Plas naar Leiden (en Den Haag) kunnen varen. Eenmaal in de boezemsloten, is er via Vlietland een goede aansluiting met de Vliet en daarmee met Den Haag en Leiden. Alternatieve routes, zoals de route via Weipoort en de route via Zoeterwoude, zijn moeilijk als gevolg van de grote hoeveelheid (lage) bruggen.

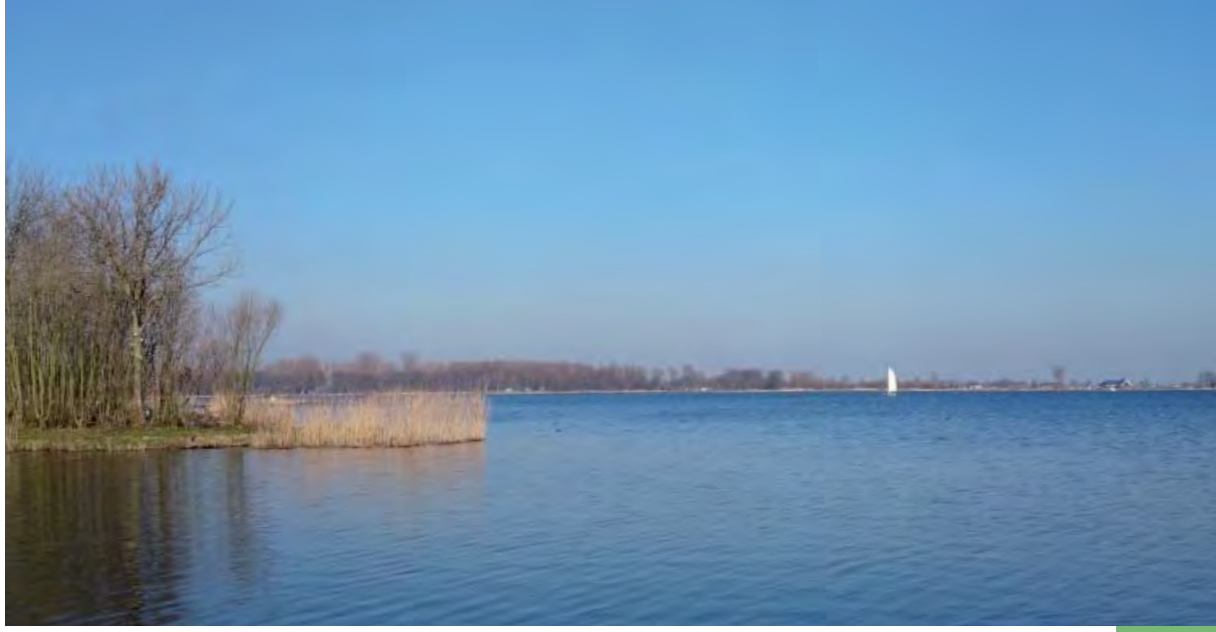

De Zoetermeerse Plas staat niet met ander water in verbinding. Het is de ambitie van de gemeente Zoetermeer om op termijn een verbinding van de plas te maken via de Leidse Wallenwetering naar het centrum van Zoetermeer. De Leidse Wallenwetering heeft echter een tussenpeil, waardoor ook hier een hoogteverschil overbrugd moet worden.

De plas wordt voornamelijk gebruikt door kano's en kleine bootjes. Door de bouw van duurdere woningen aan de Zoetermeerse Plas neemt het aantal sloepen de laatste tijd echter toe, waardoor de behoefte aan een verbinding met het boezemwater in de omgeving groter wordt.

Uitwerkingskosten: ***€ 15.000,-***
Plankosten: ***€ 150.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 1.300.000,- (stelpost)***

Uitwerking
Planvorming
Realisatie

Fasering:	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***
Project 1: Maken overtoom/sluis		Planning is onderdeel van project 'Verbinding Rotte-Vliet'				

Beoogd resultaat van het project
Een constructie (overtoom, sluis o.i.d.) waardoor de Zoetermeerse Plas verbonden wordt met de omliggende sloten op boezempeil. Daarmee zijn steden als Den Haag en Leiden vanuit Zoetermeer bereikbaar per boot.

Inspanning/activiteiten binnen project
- Uitvoeren van een haalbaarheidsstudie naar de Overtoom/Sluis
- Ontwerp verbinding (Overtoom of sluis)
- Realisatie

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken
- Trekker: Gemeente Zoetermeer
- Watersportverenigingen, waaronder de kanovereniging
- Waterrecreanten
- Hoogheemraadschap van Rijnland
- Grondeigenaren en omwonenden

Fasering van project/mijlpalen planning
Dit project is onderdeel van de vaarverbinding Rotte – Vliet. In MRDH-verband is ervoor gekozen om in de eerste fase het traject 'Rottemeren-Zoetermeer' te verkennen en pas in een later stadium (na 2019) het traject 'Zoetermeer-Leiden'.

Begroting van de projectkosten
- Haalbaarheidsstudie (in combinatie met studie West 8) ca. € 15.000,-
- Ontwerp: € 150.000,-
- Realisatie € 1.3000.000,- (stelpost)

Voorgesteld wordt om dit project (financieel) buiten deze landschapstafel onder te brengen bij het project 'vaarverbinding Rotte-Vliet'.

Samenhang andere projecten
Het project hangt samen met project 1 'Versterken recreatieve netwerk'.

Timing

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.10 Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied

Duin Horst & Weide een van de weinige gebieden in Nederland waar de overgang van strandwallen naar het veenweidegebied nog zo (relatief) gaaf in tact is. De natuurwaarden in dit gebied zijn hoog. De duinen kennen daarom ook Europese bescherming en zijn Natura 2000 gebieden. Door verdere isolatie kan de biodiversiteit van bijvoorbeeld de duinen onder druk komen te staan. Het is daarom essentieel verspreiding van planten en dieren mogelijk te maken. Niet alleen robuuste ecologische verbindingen zijn daarbij van belang, ook op kleinere schaal is het belangrijk om op slimme plekken kleinschalige ecologische verbindingen (stapstenen) te realiseren. Hierdoor kunnen kleine zoogdieren en insecten migreren tussen de verschillende ecosystemen. Deze stapstenen worden gerealiseerd in aanvulling op de twee robuuste verbindingen van het Nationaal Natuur Netwerk.

De uitkomsten van de verkenningen (een natte ecologische verbinding langs de Veenwatering, een droge ecologische verbinding t.h.v. Zuidwijk-Santhorstlaan en extra weidevogelbeheer) die de Stichting Horst & Voorde uitvoert in het kader van de intentieverklaring met de provincie Zuid-Holland en het Hoogheemraadschap van Rijnland, maakt ook onderdeel uit van deze opgave.

Uitwerkingskosten: ***€ 25.000,-***
Plankosten: ***€ 40.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 560.000,-***

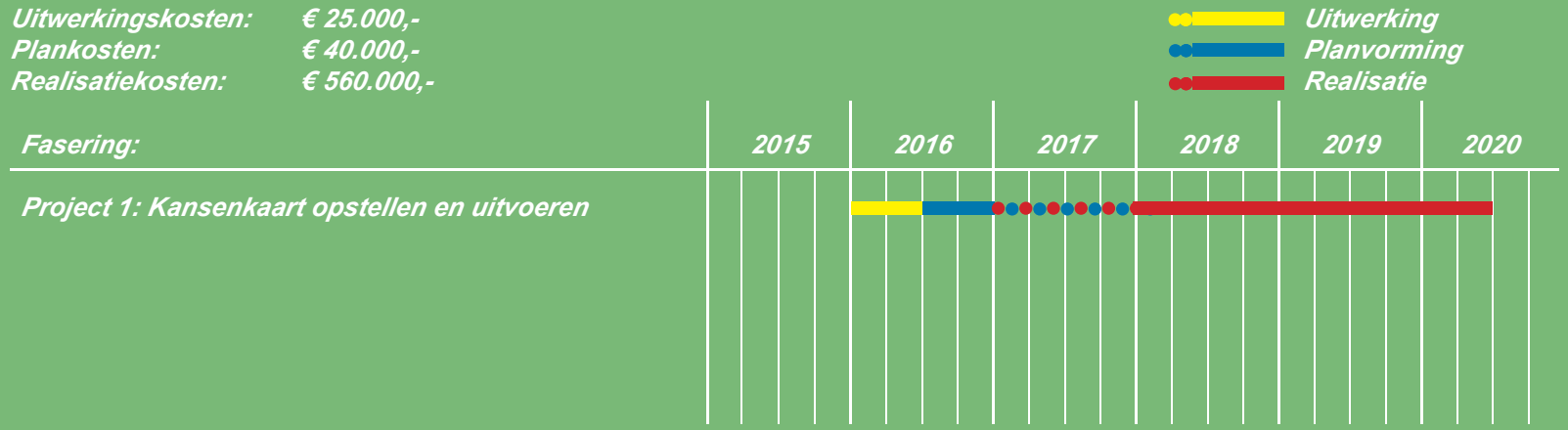

Beoogd resultaat van het project

Het beoogd resultaat van dit project is behoud en versterking van de biodiversiteit van Duin, Horst & Weide door realisatie van stapstenen en kleinschalige ecologische verbindingen. Dit wordt bereikt door slim in te spelen op mogelijkheden die zich voordoen in het gebied bij de aanleg van infrastructuur, beheer en onderhoud van wegen, openbaar groen, vaarwegen etc.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Uitwerken van de belangrijkste ambities voor biodiversiteit van Duin Horst & Weide; welke soort(groep)en zijn van belang en welke ruimtelijke en kwaliteitscriteria stellen zij aan het landschap;
2. Uitwerken van kansen- en knelpuntenkaart: op welke plekken in het gebied bevinden zich de grootste barrières en met wat voor ingrepen zouden deze barrières kunnen worden geslecht;
3. Gerichte communicatiestrategie richting terreinbeheerders, uitvoeringsorganisaties van gemeenten etc. om de kansenkaart ‘ecologische doordringbaarheid’ bekendheid te geven opdat kansen worden benut als deze zich in beheer en ontwikkeling voordoen.
4. Benutten van kansen om stapstenen te realiseren.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

- Natuurorganisaties;
- Terreinbeherende instanties;
- Gemeenten.

Fasering van project/mijlpalen planning

- Vanaf Q1 2016: Uitwerken ambities ecologische verbindingen Duin Horst & Weide;
- Q3/Q4 2016: Kansenkaart opstellen;
- Vanaf 2017: Communicatie over kansenkaart;
- Vanaf 2017: Realiseren verbindingen.

Begroting van de projectkosten

Kosten van de kansenkaart en communicatiestrategie worden geraamd op € 65.000,- (dit is proces en communicatiebudget). Voor het daadwerkelijk uitvoeren van kleinschalige maatregelen is een uitvoerings- en stimuleringsbudget van € 560.000,- geraamd.

Samenhang andere projecten

Project hangt samen met project 1 ‘Versterking recreatie netwerk’, project 2 ‘Duivenvoordse en Veenzijdse Polder en Papewegse Polder’, project 4 ‘Landgoederen’, project 8 ‘Ecologisch-Recreatieve verbinding Wassenaar’ en project 9 ‘De Vliet als Groenblauwe Ruggengraat’.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.11 Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar

In het weidelandschap aan de kant van Leiden (de Papewegsepolder, Stevenshofjespolder, Ommedijksepolder en Ruigelaansche- en Zonneveldsepolder) staan de komende jaren grote veranderingen op stapel. Het weidegebied zal ondermeer kleiner worden als gevolg van de aanleg van de Rijnlandroute en de aanleg van een verkeersknooppunt bij bedrijventerrein Maaldrift. Binnen dit verkeersknooppunt wordt een faunapassage in combinatie met een fietspad gerealiseerd. Deze ecologische en recreatieve verbinding biedt zowel kansen voor flora en fauna als voor recreanten om vanuit Maaldrift de A44 over te steken richting de Papewegsepolder. In februari 2015 is een intentieverklaring ondertekend door de provincie, landgoederen (Stichting Horst en Voorde) en het Hoogheemraadschap van Rijnland om invulling te geven aan een ecologische verbinding tussen de Groene Buffer en de Papewegse Polder.

Het project 'Ecologische en Recreatieve Verbinding A44' is er op gericht de ecologische en recreatieve verbinding A44 tussen de Groene Buffer en de Papewegse Polder zodanig vorm te geven dat deze goed aansluit op bestaande en nog te ontwikkelen ecologische en recreatieve routestructuren in Duin Horst & Weide.

Uitwerkingskosten: ***N.v.t.***
Plankosten: ***€ 100.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 800.000,-***

Uitwerking
Planvorming
Realisatie

Fasering:	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***
Project 1: Verbeteren ecologische en recr. structuren						

Beoogd resultaat van het project

Het beoogd resultaat van het project is realisatie van inrichtingsmaatregelen die de aansluiting van de ecologische en recreatieve verbinding ‘A44’ op de polders ten noorden en ten zuiden van de verbinding versterken. De inrichtingsmaatregelen hebben betrekking op versterking van ecologische structuren (houtsingels, natuurvriendelijke oevers, uittreevoorzieningen, bloemrijke bermen, ecoduikers) en recreatieve structuren (wandel- en fietspaden).

Inspanning/activiteiten binnen project

Samen met de belangrijkste partners (gemeenten, grondeigenaren, NMFZH en Santvoorde wordt een proces gestart dat er op is gericht:

- Denkbare, mogelijke en wenselijke maatregelen ter versterking van ecologische en recreatieve structuren te inventariseren en uit te werken;
- Ontwerp van de meest wenselijke en kansrijke maatregelen op VO en DO niveau;
- Realisatie van de gewenste maatregelen.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

- Trekker: gemeente Wassenaar;
- Provincie Zuid-Holland;
- Dunea;
- Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland;
- Agrarische Natuurvereniging Santvoorde;
- Grondeigenaren.

Fasering van project/mijlpalen planning

- 2016: Ontwerp van de meest kansrijke en mogelijke maatregelen
- Vanaf Q1 2017: Start realisatie maatregelen (al dan niet parallel aan werkzaamheden Rijnlandroute)

Begroting van de projectkosten

- Kosten ontwerp van de meest kansrijke maatregelen wordt geraamd op €100.000,-;
- Kosten realisatie maatregelen wordt globaal geraamd op € 800.000,-.

Samenhang andere projecten

Het project kent samenhang met project 1 ‘Versterking recreatief netwerk’, project 2 ‘Duivenvoordse/Veenzijdse/Papewegse Polder’, project 6 ‘Ecologische verbindingen en stapstenen’ en project 7 ‘Nieuwe stadsrand Leiden’.

DUIN HORST & WEIDE

Aantrekkelijke bestemmingen

Duin Horst & Weide projecten

Stad-land relatie
1. Groene Entree naar DHW
2. Zuid-Meijendel
3. Nieuwe stadsrand Leiden
4. Rondje Zoetermeerpolder
5. Nieuwe Driemanspolder

Ruggengraat
6. De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat
7. Zoetermeer aan Zee

Het netwerk
8. Versterking recreatief netwerk
9. Vaarroute Zoetermeer-Leiden
10. Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied
11. Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar

Bestemmingen
12. Toegangspunten DHW
13. Landgoederen DHW
14. Agrarisch erfgoed
15. Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

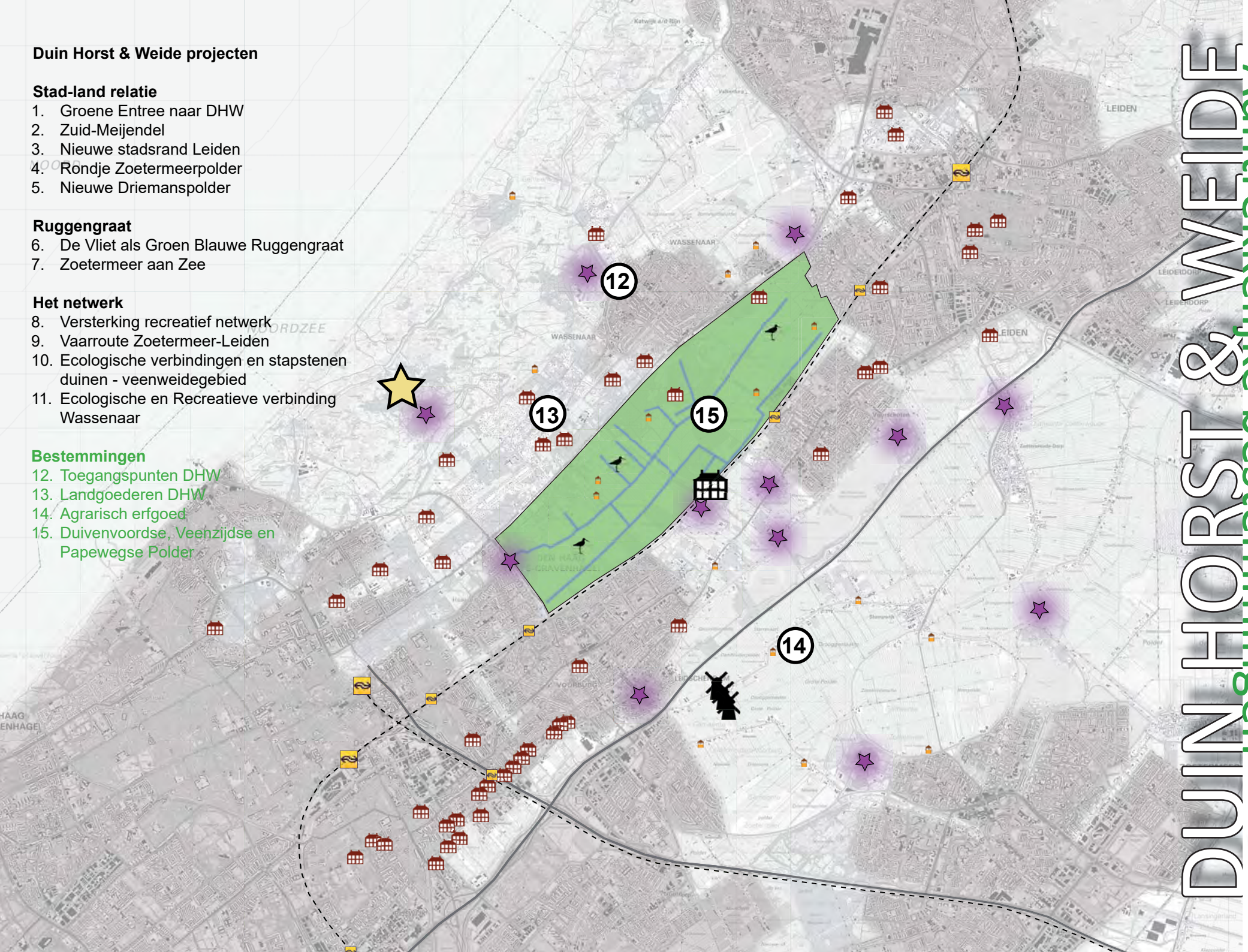

Thema 4: Bestemmingen

Tot slot zijn er een aantal projecten die meer de nadruk liggen op de betreffende plek dan op de routering (zoals bij vorige 3 categorieën). Deze categorie is meer gekoppeld aan objecten en locaties die reeds aanwezig zijn in het gebied. Het zijn veelal locaties die een (tussen)bestemming vormen voor de recreant. Dat kan zijn omdat ze daar rust en ontspanning vinden of juist omdat daar iets te beleven valt. Privaat ondernemerschap is in deze categorie i.i.t. de andere categorieën vaak oververtegenwoordigd.

De projecten die hier onder vallen, zijn:

- Toegangspunten DHW
- Landgoederen DHW
- Agrarisch erfgoed
- Iconen van Duin Horst & Weide (geen apart project; vallen onder andere projecten)
- Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.12 Toegangspunten DHW

Toegangspunten vormen een cruciale rol in de overgang van stad en land, ze vormen de entree naar Duin Horst & Weide. Toegangspunten zijn gekoppeld aan het regionaal recreatieve netwerk. Zij zijn er op gericht om de bezoekers aan DHW te informeren over DHW en bieden mogelijkheid om duurzaamheid van recreatie te versterken (koppeling aan OV, overstap van auto op fiets of te voet). Toegangspunten zijn een ondersteuning voor bestaande initiatieven in Duin Horst & Weide. Ze zijn veelal gelokaliseerd bij bestaande ondernemingen en dragen bij aan het draagvlak voor ondernemerschap in het gebied. En niet in de laatste plaats kunnen Toegangspunten een belangrijke rol spelen in zonering en regulering van bezoekersstromen binnen Duin Horst & Weide.

Binnen het project Toegangspunten Duin Horst & Weide wordt een strategie uitgewerkt volgens een hiërarchie in toegangspunten. Er wordt onderscheid gemaakt in hoofdtoegangspunten, servicepunten en infopunten.

Uitwerkingskosten: ***€ 20.000,-***
Plankosten: ***€ 50.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 850.000,-***

Uitwerking
Planvorming
Realisatie

Fasering:

2015 2016 2017 2018 2019 2020

Project 1: Realiseren kansrijke toegangspunten

Hoofdtoegangspunten
Hoofdtoegangspunten vormen de belangrijkste toegangspunten vanuit de stad naar Duin Horst & Weide. Ze zijn gelegen op cruciale plekken in het verkeersnetwerk (veelal op de overgang van een utilitair naar een recreatief netwerk) en/of op de overgang van stad naar land. Op hoofdtoegangspunten worden meerdere modaliteiten bediend (wandelen, fietsen, varen etc.). Het hoofdtoegangspunt kent een hoog voorzieningenniveau met horecavoorziening en verhuur. Op een hoofdtoegangspunt is een volwaardige informatieoverdracht mogelijk: digitaal, via gedrukte media en via medewerkers.

Hoofdtoegangspunten vormen een herkenbaar uithangbord voor Duin Horst & Weide. Er is een selectief aantal hoofdtoegangspunten aanwezig.

Servicepunten
Servicepunten zijn gelegen op knooppunten in het recreatieve netwerk, liefst meerdere modaliteiten. Het voorzieningenniveau bestaat veelal uit (kleinschalige) horeca. Informatievoorziening digitaal en via gedrukte media. Op servicepunten wordt het DHW-merk uitgedragen.

Infopunten
Infopunten zijn gekoppeld aan het recreatieve netwerk. Op een infopunt zijn geen extra voorzieningen aanwezig. Infovoorziening vindt plaats via een bord, QR-code ‘in het veld’. Infopunten voeren het DHW-logo.

Beoogd resultaat van het project
1. Uitwerking van de zoneringsstrategie van samenhangende toegangspunten waardoor een heldere ‘gelaagdheid’ in de verschillende toegangspunten ontstaat.
2. Realisatie van de toegangspunten, in nauwe samenwerking met private partijen (ondernemers)

Inspanning/activiteiten binnen project
1. Uitwerking zoneringsstrategie
   - Identificatie van kansrijke en wenselijke locaties voor toegangspunten en indicatie van typen toegangspunten. Deze kansrijke locaties worden nadrukkelijk gekoppeld aan een zoneringsstrategie voor DHW.
2. ‘Businessplan/programma/ontwerp’ kansrijke toegangspunten
   - Uitwerking van het programma van specifieke toegangspunten
   - Opstellen definitief ontwerp van de specifieke toegangspunten
   - Uitwerken investeringsplan voor toegangspunten
3. Realisatie kansrijke toegangspunten

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken
Project vindt plaats in nauwe publiek-private samenwerking. Regie op het totaal ligt bij het projectteam DHW/ gebiedsregisseur. Per toegangspunt zal de betreffende gemeenten samen met een private initiatiefnemer de leiding hebben.

Fasering van project/mijlpalen planning

- Q1 2016: Uitwerking zoneringsstrategie
- Vanaf Q3 2016: Businessplannen kansrijke toegangspunten
- Vanaf Q1 2017: Realisatie toegangspunten

Begroting van de projectkosten

- Er is vanuit Fonds Groen Haaglanden en de provincie een startbudget beschikbaar gesteld. Hiermee is onder andere de verdere uitwerking van de toegangspunten/ zoneringsstrategie te bekostigen.
- In aanvulling op het startbudget wordt € 900.000,- gereserveerd voor planvorming en (co)financiering van de realisatie van toegangspunten de komende jaren.

Samenhang andere projecten

Project toegangspunten kent sterke relatie project 1 ‘Versterking recreatief netwerk’ en project 9 ‘De Vliet als Groenblauwe ruggengraat’.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.13 Landgoederen DHW

De landgoederen in Duin Horst & Weide vormen een kwaliteit van nationaal formaat. Toch kan de belevingskwaliteit en bekendheid van de landgoederen voor het bredere publiek nog verder worden versterkt en geprofileerd. Daarbij wordt nadrukkelijk aansluiting gezocht bij de Provinciale erfgoedlijnen binnen Duin Horst & Weide: Landgoederenzone Zuid-Holland en Trekvaarten.

De opgave Landgoederen in Duin, Horst en Weiden bestaat uit vier deelopgaven.

1. Herstel van de onderlinge samenhang van landgoederen (Petzold-ensemble)
   In de loop der jaren is veel van de ruimtelijke samenhang en landschappelijke eenheid tussen de verschillende landgoederen uit het ontwerp van Petzold (in opdracht van Prins Frederik der Nederlanden) verloren gegaan. Herstel van deze samenhang is niet alleen vanuit landschappelijk en cultuurhistorisch oogpunt van belang, maar het levert ook interessante recreatieve routes op.

2. Gezamenlijke promotie van de landgoederen/ buitenplaatsen
   Landgoederen en buitenplaatsen bieden een breed scala aan toeristisch-recreatieve en educatieve voorzieningen. Het ontbreekt nog aan een gerichte en samenhangende marketing. Het is wenselijk om de landgoederen van DHW beter te promoten als een uniek landgoed-ensemble waar van alles te beleven en te doen is. Daarbij is ook betere afstemming wenselijk over het aanbod en de ontwikkeling van gezamenlijke arrangementen.

Uitwerkingskosten: ***€ 20.000,-***
Plankosten: ***€ 55.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 1.220.000,-***

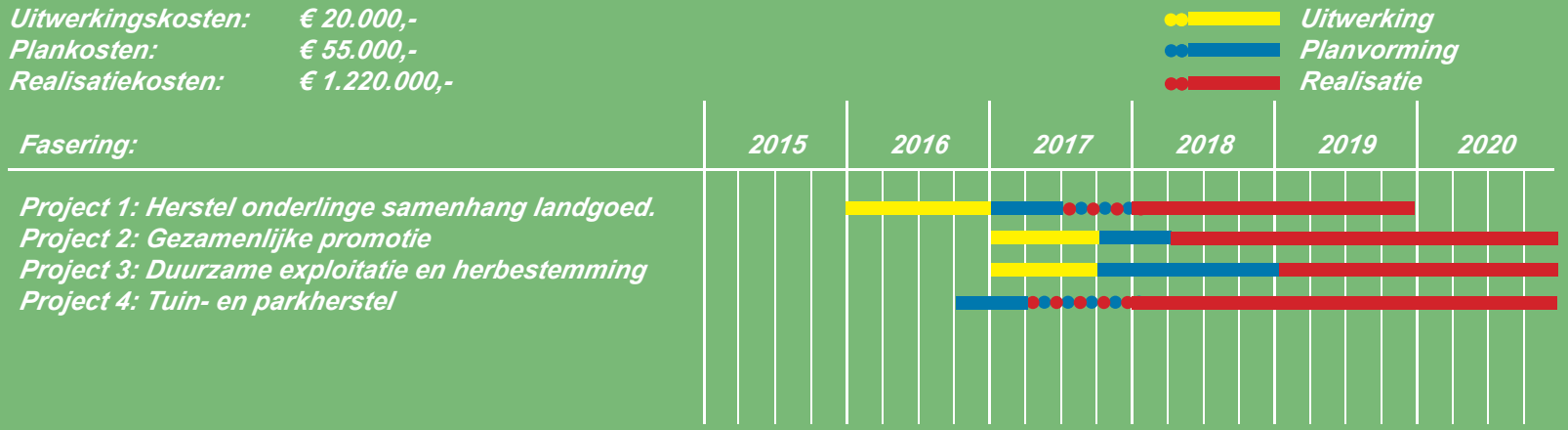

3. Duurzame exploitatie en herbestemming (bij)gebouwen van landgoederen
   De (hoofd)gebouwen op de landgoederen en de buitenplaatsen verkeren over het algemeen in goede staat. Om dit voor de toekomst ook zo te houden, is het van belang dat initiatieven van landgoed- en buitenplaatseigenaren ondersteund worden en dat op een opbouwende wijze meegedacht wordt hoe dergelijke opstanden exploitabel gemaakt kunnen worden/blijven.
4. Tuin- en parkherstel van buitenplaatsen
   Vooral bij de buitenplaatsen is de parkaanleg van cultuurhistorisch, ecologisch en recreatief belang. Door verkeerd of gebrekkig beheer is veel van de oorspronkelijke aanleg verloren gegaan. Op dit moment wordt onderzoek verricht naar de Zocherparken. Het is wenselijk dat er subsidie beschikbaar komt voor het opstellen van herstel- en beheerplannen voor de individuele Zochertuinen. Nadat de Zochertuinen op orde zijn gebracht, is het wenselijk om ook een dergelijk traject in te zetten voor de tuinen die niet tot de 'Zochertuinen' behoren.

Beoogd resultaat van het project

Het project is er op gericht de (samenhang tussen de) landgoederen verder te versterken en de kwaliteiten van de landgoederen binnen Duin Horst & Weide beter te profileren. Daartoe wordt het volgende gerealiseerd:

1. Herstel onderlinge samenhang
   Op basis van een analyse van de historische samenhang (Petzold-ensemble) van landgoederen wordt een programma opgesteld om belangrijke landschapselementen die deze samenhang benadrukken, te herstellen. Hierdoor worden de landgoederen ruimtelijk en landschappelijk meer met elkaar verbonden en ontstaan mogelijkheden voor aantrekkelijke recreatieve routes in het gebied (geïnspireerd op de 'Umfahrungsweg').
2. Gezamenlijke promotie van de landgoederen/ buitenplaatsen
   Ontwikkeling van een gezamenlijk 'merk' en een overkoepelende marketingstrategie voor het landgoedensemble van Duin, Horst en Weide, die gedragen worden door de deelnemende landgoedeigenaren.
3. Duurzame exploitatie en herbestemming (bij)gebouwen van landgoederen
   Ontwikkeling van een inspiratiedocument waarin op basis van best-practices wordt beschreven wat de mogelijkheden en randvoorwaarden zijn voor herbestemming (functies, aanpassing gebouwen e.d.) en exploitatie van de landgoederen. Tevens wordt onderzocht of aanpassing van de (inter)gemeentelijke regelgeving wenselijk is.
4. Tuin- en parkherstel van buitenplaatsen
   Dit project is deels al in gang gezet met een onderzoek naar de Zocherparken. Voorgesteld wordt om eerst dit project af te ronden, alvorens een nieuw project voor de resterende parken in gang te zetten. Hierdoor kan er geprofiteerd worden van de kennis die is opgedaan bij het onderzoek naar de Zocherparken.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Herstel onderlinge samenhang
   Beschrijven en analyseren van het oorspronkelijke Petzold ontwerp en uitwerken van een programma van mogelijke ingrepen om de oorspronkelijke samenhang zoveel mogelijk terug te brengen, rekening houdend met de huidige situatie.
2. Gezamenlijke promotie van de landgoederen/ buitenplaatsen
   Starten van een gezamenlijk proces met de landgoedeigenaren om een strategie uit te werken om het merk ‘landgoederen DHW’ verder te ontwikkelen en uit te dragen.
3. Duurzame exploitatie en herbestemming (bij)gebouwen van landgoederen
   Inventariseren van huidige problemen en wensen van de landgoedeigenaren m.b.t. hun bijgebouwen (nu en in de toekomst). Tegelijkertijd worden een aantal cases in de praktijk opgepakt/gevolgd. Op basis hiervan wordt er in overleg met (vertegenwoordigers van) landgoedeigenaren een praktisch ‘inspiratie-document’ opgesteld, dat houvast biedt bij het herbestemmen van bijgebouwen.
4. Tuin- en parkherstel van buitenplaatsen
   Opzetten van een subsidiemogelijkheid voor het (laten) opstellen van herstel- en beheerplannen van Zocherparken. Daarnaast het inventariseren en analyseren van de niet-Zocherparken om vervolgens handvatten te bieden aan de eigenaren voor het beheer en onderhoud van hun tuin/park.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

1. Onderzoek en herstelmaatregelen Petzold-ensemble
   - Trekker: Erfgoedhuis Zuid-Holland
   - Landgoedeigenaren
   - Gemeente Wassenaar
2. Gezamenlijke promotie van de landgoederen/ buitenplaatsen
   - Trekker: Erfgoedhuis Zuid-Holland
   - Buitenplaats- en landgoedeigenaren
   - Gemeente Wassenaar
   - Gemeente Voorschoten
   - Gemeente Leidschendam-Voorburg
   - Gemeente Den Haag
3. Duurzame exploitatie en herbestemming (bij)gebouwen van landgoederen
   - Trekker: gemeente Wassenaar
   - Landgoedeigenaren en pachters
   - Erfgoedhuis Zuid-Holland
   - Agrarische natuurvereniging Santvoorde
   - Gemeente Voorschoten
   - Gemeente Den Haag
   - Gemeente Wassenaar
4. Tuin- en parkherstel van buitenplaatsen
   - De buitenplaatseigenaren
   - Erfgoedhuis Zuid-Holland
   - Gemeente Wassenaar
   - Gemeente Voorschoten
   - Gemeente Den Haag
   - Gemeente Leidschendam-Voorburg

Fasering van project/mijlpalen planning

1. Herstel onderlinge samenhang
   - Q1 2016: Start onderzoek samenhang
   - Q1 2017: Uitwerking programma
   - Q3 2017: Start realisatie ingrepen versterken samenhang
2. Gezamenlijke promotie van de landgoederen/ buitenplaatsen
   - Q1 2017: Samenbrengen van landgoedeigenaren om contouren gezamenlijk merk te schetsen
   - Q4 2017: Uitwerken promotie/marketing strategie
   - Q2 2018: Start ontwikkeling marketing/promotie en arrangementen
3. Duurzame exploitatie en herbestemming (bij)gebouwen van landgoederen
   - Q1 2017: Inventarisatie wensen
   - Q4 2017: Inspiratie document
   - Vanaf 2019: Uitwerken marktverkenning casussen
   - Vanaf 2019: Uitwerken beleid en eventuele stimuleringsregeling
4. Tuin- en parkherstel van buitenplaatsen
   - Fasering van dit project is gekoppeld aan de afronding van het Zocher onderzoek. Dit is voorzien Q2 2016. Vanaf Q4 2016 zal subsidie-instrumentarium worden ontwikkeld.

Begroting van de projectkosten

1. Herstel onderlinge samenhang
   - De kosten voor de inventarisatie en het opstellen het document ca. € 20.000,-.
   - Voor de kosten van de benodigde maatregelen wordt een stelpost van € 1.000.000,- opgenomen.
2. Gezamenlijke promotie van de landgoederen/ buitenplaatsen
   - Voor het uitwerken van gezamenlijke marketingstrategie wordt een bijdrage van € 15.000,- voorzien.
   - Vervolgens zullen landgoedeigenaren zelf kosten moeten dragen.
3. Duurzame exploitatie en herbestemming (bij)gebouwen van landgoederen
   - De kosten voor de inventarisatie en het opstellen van het document zijn naar verwachting ca. € 40.000,-.
   - Voor vijf concrete cases zou een subsidiemogelijkheid van elk € 30.000,- gesteld kunnen worden.
4. Tuin- en parkherstel van buitenplaatsen
   - Het is wenselijk dat er een nader te bepalen subsidiebedrag komt voor het opstellen van herstel- en beheerplannen (bv. € 7.000,- per tuin). Voor 10 tuinen komt dit dan neer op € 70.000,-.

Samenhang andere projecten

Het project kent nauwe samenhang met project 15 ‘Agrarisch Erfgoed’, project 1 ‘Versterking recreatief netwerk’ en project 6 ‘Versterking ecologische verbindingen/stapstenen’.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.14 Agrarisch erfgoed

De agrariërs zijn belangrijke beheerders van het landschap in het gebied ‘Duin Horst & Weide’. Het is van belang dat zij, binnen de randvoorwaarden die andere functies in dit gebied stellen, hun bedrijf op een economisch verantwoorde manier kunnen voeren. Om een goede bedrijfsvoering ook in de toekomst te kunnen garanderen, zijn er momenteel twee bewegingen gaande. Enerzijds vindt er schaalvergroting plaats. Boeren kopen of pachten extra grond om hun bedrijf te laten groeien. Anderzijds vindt er een ontwikkeling van verbreding plaats. Agrariërs gaan op zoek naar nevenactiviteiten om hun inkomsten op peil te houden.

Beide ontwikkelingen kunnen ertoe leiden dat bepaalde agrarische gebouwen hun functie verliezen. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als de gronden verkocht/verpacht worden aan een collega-boer die geen interesse heeft in de bijhorende boerderij en stallen. Ook kan het zijn dat de opstallen verouderd zijn en niet meer voldoen aan de eisen van een moderne agrarische bedrijfsvoering.

Vooral de oudere bedrijfsbebouwing, inclusief de boerderij, heeft vaak een cultuurhistorische waarde. Voor deze bebouwing is het van belang een goede afweging te maken wat er met de gebouwen moet gebeuren als ze hun functie verliezen. Herbestemmen lijkt een goede oplossing. Hierbij is het echter wel van belang dat er een functie inkomt die past bij de bebouwing (en zijn omgeving) en een meerwaarde levert aan het gebied ‘Duin Horst & Weide’.

Uitwerkingskosten: ***€ 10.000,-***
Plankosten: ***€ 30.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 60.000,-***

Uitwerking
Planvorming
Realisatie

Fasering:	***2015***	***2016***	***2017***	***2018***	***2019***	***2020***
Project 1: Inventarisatie en uitwerking casussen						

Beoogd resultaat van het project

Dit project is er op gericht dat de agrarische bebouwing (zowel het agrarisch erfgoed dat zijn functie verliest als de nieuwbouw van agrarische opstallen) goed wordt ingepast in het landschap en een functie krijgt die de cultuurhistorische waarde respecteert, past binnen de waarden van het gebied 'Duin Horst & Weide' en gewild is bij de recreant/bezoeker van dit gebied. Hierbij wordt er naar een goed evenwicht gezocht tussen bovenstaande punten en mogelijkheden voor nieuwe ontwikkelingen. Van belang is dat er geen nieuwe drempels opgeworpen worden m.b.t. herbestemming en herontwikkeling van dit agrarisch erfgoed.

Daartoe is het van belang dat er:

- inzicht ontstaat in welke type bebouwing (op termijn) vrijkomt, wat hiervan de cultuurhistorische waarde is en wat de plannen/wensen hiermee zijn;
- kennis wordt ontwikkeld over de mogelijkheden voor (her)ontwikkeling van agrarische bebouwing;
- één en ander wordt uitgewerkt aan de hand van verschillende casussen.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Een inventarisatie (enquête) van wensen van de agrariërs zijn m.b.t. hun bedrijfsbebouwing (nu en in de toekomst);
2. Uitwerken van enkele concrete casussen die representatief zijn voor het gebied.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

- Gemeente Leidschendam-Voorburg;
- Gemeente Wassenaar;
- Gemeente Voorschoten;
- Gemeente Zoetermeer;
- Agrariërs in het gebied;
- Erfgoedhuis Zuid-Holland;
- Agrarische natuurvereniging Santvoorde.

Fasering van project/mijlpalen planning

Dit project heeft veel overeenkomsten met elementen uit het project 'Landgoederen DHW'. Bekeken moet worden of er mogelijkheden zijn projecten gelijk op te laten lopen.

- Q1+Q2 2018: Inventarisatie wensen
- Q3 2018: Uitwerken casussen

Begroting van de projectkosten

De kosten voor de inventarisatie en begeleiding van de casussen zijn naar verwachting ca. € 40.000,-. Uitvoeringskosten zijn op dit moment nog lastig te ramen. Deze kosten worden gedekt door de mogelijkheden die aan de agrariërs geboden worden. Overwogen kan worden om ter stimulering van initiatieven een subsidie beschikbaar te stellen, bijvoorbeeld max. 6 keer € 10.000,- = € 60.000,-.

Samenhang andere projecten

Project kent sterke samenhang met project 4 'Landgoederen DHW'.

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

2.15 Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

De Duivenvoordse/Veenzijdse/Papewegse Polder (DVPP) is een prachtig poldergebied tussen Den Haag en Leiden. Er liggen kansen voor het verder in samenhang versterken van de ecologische en maatschappelijke waarden van dit open polderlandschap.

De Duivenvoordse/Veenzijdse/Papewegse Polder is een kansrijk weidevogelkerngebied, mits de juiste maatregelen genomen worden. Recent is door het collectief ‘De Groene Klaver’, in afstemming met lokale natuurorganisaties en weidevogelvrijwilligers, een ‘Gebiedsaanvraag Agrarisch Natuurbeheer’ ingediend bij de Provincie Zuid-Holland. Met agrarisch natuurbeheer als vertrekpunt hebben maatschappelijke en agrarische partijen het voornemen om via een integrale aanpak, gericht op doorontwikkeling van het cultuurhistorisch landschap, verbrede agrarische bedrijfsvoering en recreatieve beleving, de kwaliteiten van de Duivenvoordse/Veenzijdse/Papewegse Polder verder te versterken. Daarmee ontstaat een duurzaam toekomstperspectief voor natuur, landbouw en recreatie.

Uitgangspunt is behoud en ontwikkeling van natuurwaarden, rust en ruimte en tegelijkertijd versterking van de beleefbaarheid en vitaliteit van het gebied.

Uitwerkingskosten: ***€ 15.000,-***
Plankosten: ***€ 60.000,-***
Realisatiekosten: ***€ 410.000,-***

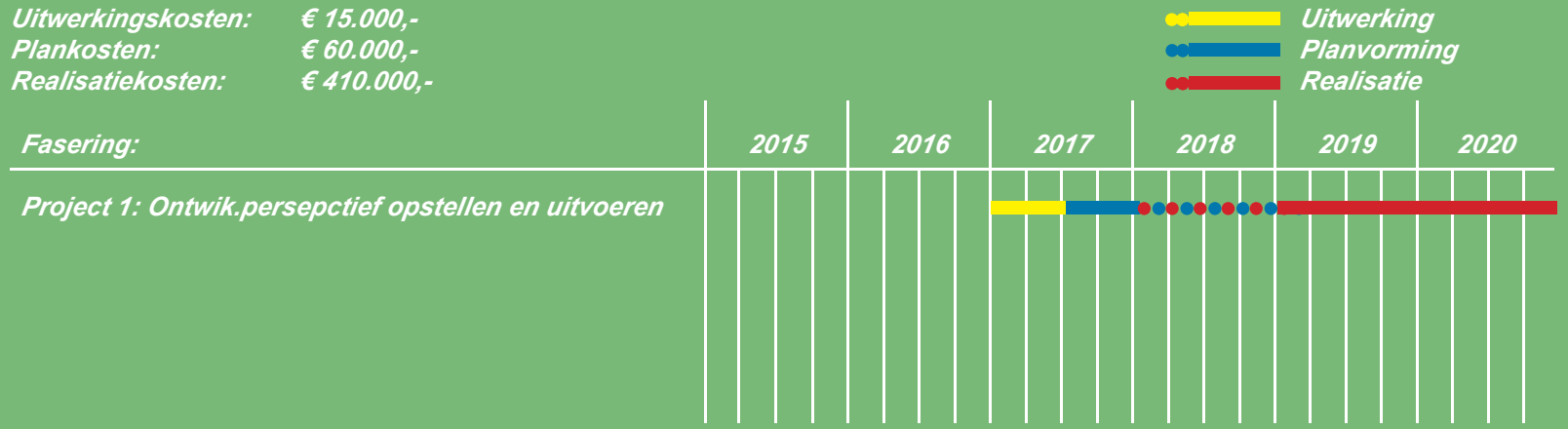

Beoogd resultaat van het project

De verdere ontwikkeling van de Duivenvoordse/Veenzijdse/Papewegse Polder tot een duurzaam natuurgebied voor weidenatuur, een waardevol gebied voor bezoekers van Duin, Horst & Weide en een gebied met perspectief voor (verbrede) agrarische bedrijfsvoering (natuurinclusieve bedrijven).
Een groengebied aan de rand van de stad met een hoge ecologische (leefgebied en migratiezone), landschappelijke en belevingskwaliteit.

Dit vergt inzet van boeren en groeiende samenwerking met gebiedspartijen. Hiertoe wordt een gebiedsproces gestart waarin vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid en ambitie voor het gebied, projecten worden gedefinieerd die bijdragen aan ontwikkeling van agrarisch natuurbeheer, behoud van rust en ruimte en versterking van de beleefbaarheid en vitaliteit van het gebied.

Inspanning/activiteiten binnen project

1. Bijeenbrengen belangrijkste gebiedspartijen om vanuit gezamenlijke ambities, uitgangspunten en randvoorwaarden een Ontwikkelingsperspectief voor de Duivenvoordse/Veenzijdse/Papewegse Polder te schetsen.
2. Vanuit het Ontwikkelingsperspectief wordt een programma opgesteld, gericht op samenhangende ontwikkeling van natuur, landschap, agrarische bedrijvigheid en recreatie. Daarbij wordt nadrukkelijk verbinding gezocht met andere projecten uit het Meerjarenprogramma Duin Horst & Weide.
3. Op basis van eigenaarschap, urgentie en kansrijkheid worden relevante projecten uitgewerkt en geprioriteerd.
4. Realisatie van de geprioriteerde projecten.

Wie zijn betrokken/moeten worden betrokken

- Agrariërs
- Terreinbeheerders (Dunea, SBB) en Landgoedeigenaren
- Groene maatschappelijke organisaties (ZHMF) / Taskforce Agrarisch Natuurbeheer
- Recreatieorganisaties (ondernemers, ANWB)
- Kennisinstellingen
- Gemeenten

Fasering van project/mijlpalen planning

- Q1/Q2 2017: Ontwikkelingsperspectief DVPP
- Q3/Q4 2017: Samenhangend programma DVPP
- Vanaf 2018: Uitwerken relevante projecten en start realisatie

Begroting van de projectkosten

- Proceskosten voor ontwikkelen perspectief en programma: ca. € 15.000,-.
- Realisatiekosten zijn lastig te schatten. Voorgesteld wordt om bedrag van ca. € 470.000,- te reserveren voor uitvoering. Dit bedrag dient met name als aanjager voor projecten die eigen publiek-private financiering moeten vrijmaken.

Daarnaast dient rekening gehouden te worden met beheerkosten van de ingrepen die voorgesteld worden.

Samenhang andere projecten

Het project hangt sterk samen met project 1 ‘Versterking recreatief netwerk’, project 3 ‘Groene Entree DHW’, project 6 ‘Ecologische verbindingen/stapstenen’, project 7 ‘Nieuwe Stadsrand Leiden’, project 8 ‘Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar’ en project 15 ‘Agrarisch Erfgoed’. Daarnaast is afstemming met de intentieovereenkomst die gesloten is met de provincie Zuid-Holland van belang.

3 Fasering

Uitwerking *Planvorming* *Realisatie*

Project	*Deelproject:*
1 Groene Entree naar DHW	*1: Aanleg Koekamp*
	2: Oversteek Utrechtse Baan
	3: Oversteek Laan van NOI
	4: Aanleg routing Huis Ten Bosch - DHW
2 Zuid-Meijendel	*1: Ontbrekende schakel Noordzeeroute*
	2: Ruijgenhoek
	3: Verbindings langzaamverkeersbrug
	4: Verrommeling TNO
	5: Uilenbosch
	6: Twee oversteekplaatsen
3 Nieuwe stadsrand Leiden	*1: Ingrepen stadsrand Leiden/Rijnlandroute*
4 Rondje Zoetermeerpolder	*1: Wandel- en fietspad ontbrekende deel*
5 Nieuwe Driemanspolder	*1: Aanleg voetpad Leidschenveen - NDP*
6 De Vliet als Groen Blauwe Rug.	*1: Recreatieve verbinding langs de Vliet*
	2: Vaaroutenetwerk/handm. bediening brug
	3: Ontwikkeling uitstap/instappunten
	4: Informatievoorziening
7 Zoetermeer aan Zee	*1: Verbeteren bestaande knelpunten*
	2: Vergroten herkenbaarheid + promotie
8 Versterking recreatief netwerk	*1 verbeteren huidige recreatieve netwerk*
9 Vaarroute Zoetermeer-Leiden	*1: Maken overtoom/sluis*
10 Ecologische verbindingen	*1: Kansenkaart opstellen en uitvoeren*
11 Ecol. en Recr. verbinding Was.	*1: Verbeteren ecologische en recr. structuren*
12 Toegangspunten DHW	*1: Realiseren kansrijke toegangspunten*
13 Landgoederen DHW	*1: Herstel onderlinge samenhang landgoed.*
	2: Gezamenlijke promotie
	3: Duurzame exploitatie en herbestemming
	4: Tuin- en parkherstel
14 Agrarisch erfgoed	*1: Inventarisatie en uitwerking casussen*
15 Duivenv., Veenz. en Papew. Polder	*1 Ontwik.persepctief opstellen en uitvoeren*

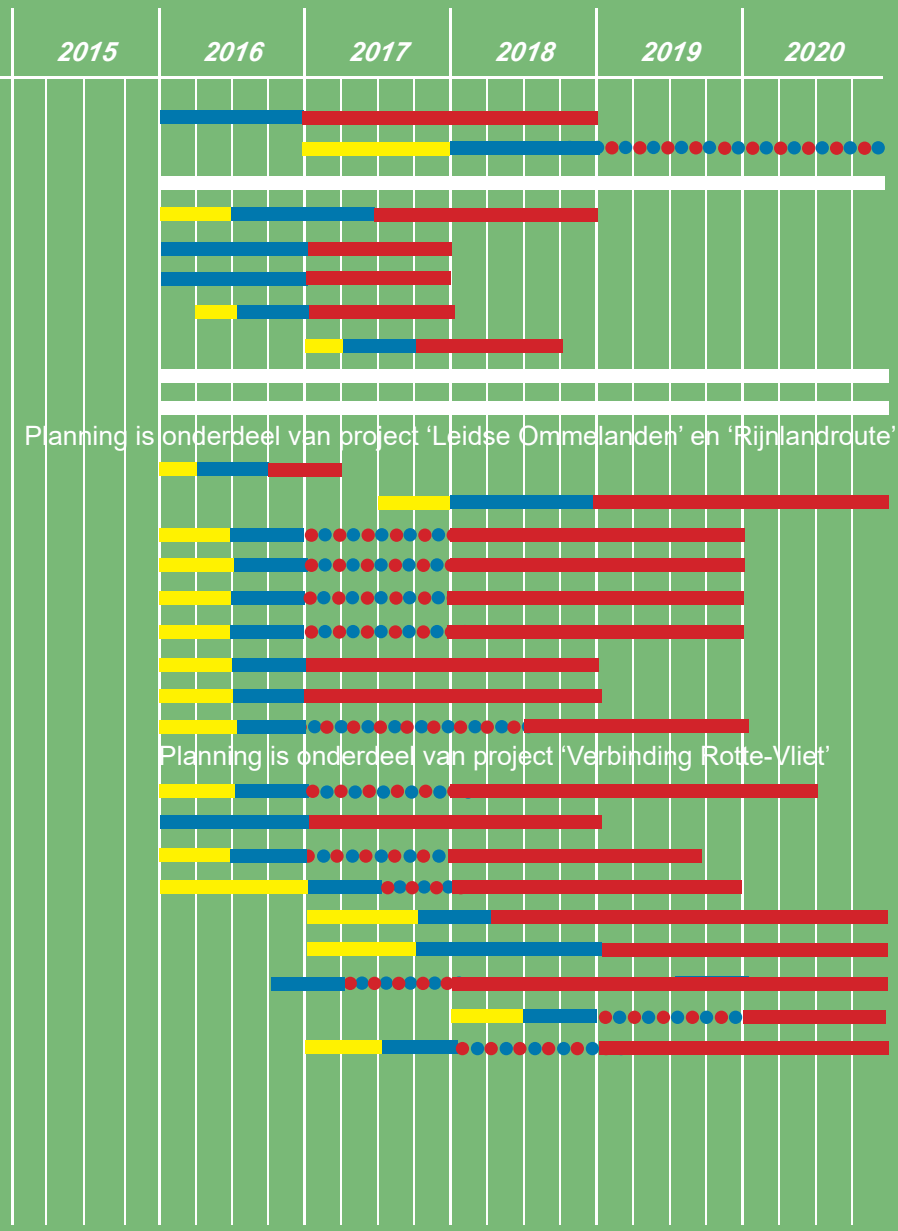

4 Financiën

Projecten \ kosten *(bedragen in euro's)*	**Totaal benodigd**	**Bijdrage DHW-partners**	**PZH eerste tranche**	**PZH tweede tranche**	**Totaal periode 2016-2019**
Verbeteren relatie tussen stad en land	5.310.000	2.922.000	600.000	120.000	3.642.000
1. Groene Entree naar DHW	3.000.000	2.300.000	400.000	0	2.700.000
2. Zuid-Meijendel	1.070.000	425.000	200.000	0	625.000
3. Nieuwe stadsrand Leiden	570.000	Via LOL	Via LOL	Via LOL	Via LOL
4. Rondje Zoetermeerpolder	400.000	197.000	0	120.000	317.000
5. Nieuwe Driemanspolder	270.000	0	0	0	0
Slowlanes als ruggengraat van het gebied	1.110.000	579.000	50.000	450.000	1.079.000
6. De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat	610.000	279.000	25.000	275.000	579.000
7. Zoetermeer aan Zee	500.000	300.000	25.000	175.000	500.000
Het netwerk als haarvaten van het gebied	4.450.000	1.212.000	500.000	800.000	2.512.000
8. Versterking recreatief netwerk	1.500.000	757.000	25.000	600.000	1.382.000
9. Vaarroute Zoetermeer-Leiden	1.450.000	0	0	0	0
10. Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied	600.000	325.000	25.000	200.000	550.000
11. Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar	900.000	130.000	450.000	0	580.000
Aantrekkelijke bestemmingen	2.735.000	40.000	350.000	0	390.000
12. Toegangspunten DHW	900.000	40.000	100.000	0	140.000
13. Landgoederen DHW	1.275.000	0	pm	0	pm
14. Agrarisch erfgoed	90.000	0	pm	0	pm
15. Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder	470.000	0	pm	0	pm
Totaal	**13.605.000**	**4.753.000**	**1.500.000**	**1.370.000**	**7.623.000**

DUIN HORST & WEIDE

Meerjarenprogramma

Duin Horst & Weide projecten

- Groene Entree naar DHW
- Zuid-Meijendel
- Nieuwe stadsrand Leiden
- Rondje Zoetermeerpolder
- Nieuwe Driemanspolder
- De Vliet als Groen Blauwe Ruggengraat
- Zoetermeer aan Zee
- Versterking recreatief netwerk
- Vaarroute Zoetermeer-Leiden
- Ecologische verbindingen en stapstenen duinen - veenweidegebied
- Ecologische en Recreatieve verbinding Wassenaar
- Toegangspunten DHW
- Landgoederen DHW
- Agrarisch erfgoed
- Duivenvoordse, Veenzijdse en Papewegse Polder

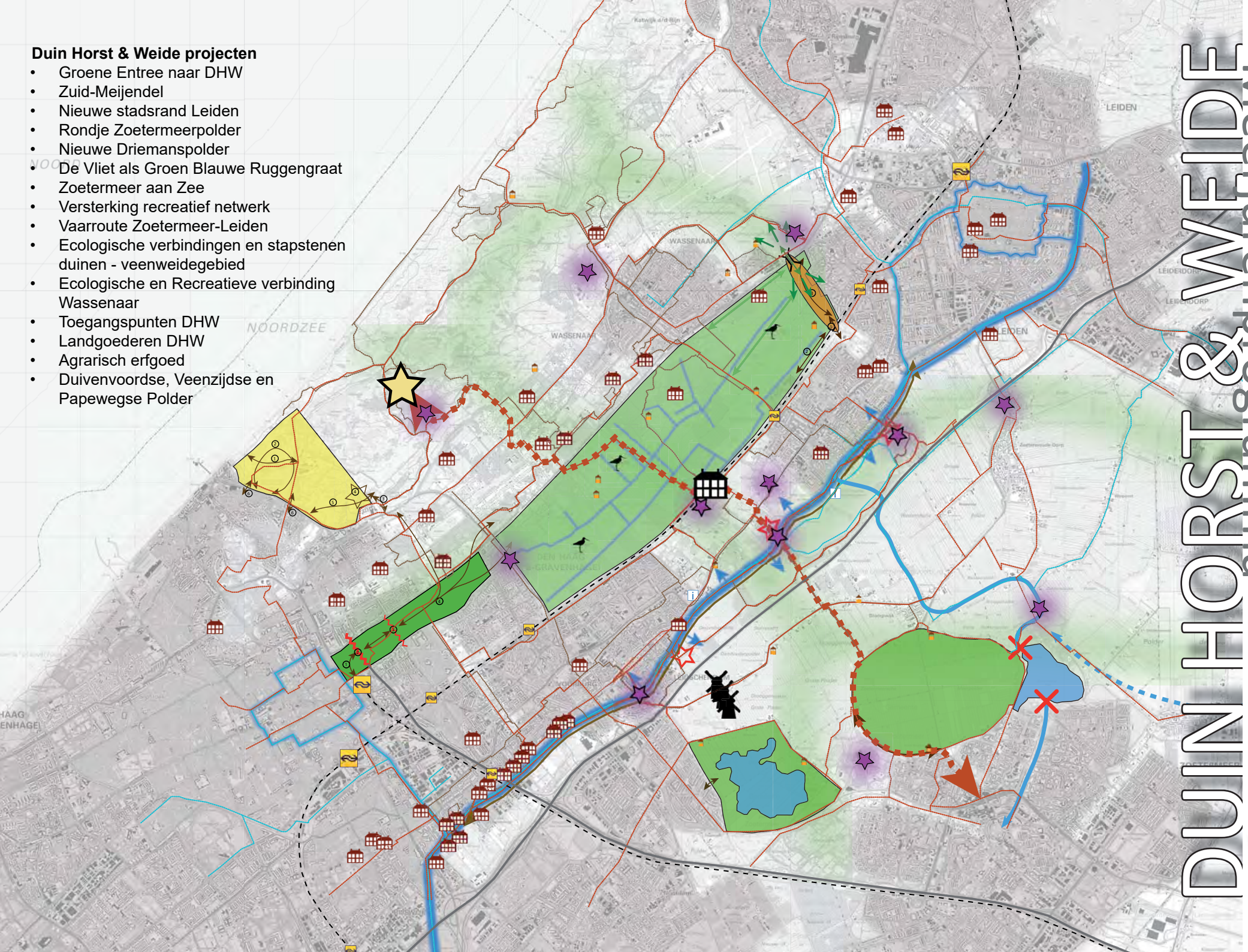

5 Hoe nu verder?

Met de 15 projecten uit het Meerjarenprogramma Duin Horst & Weide geeft de Landschapstafel invulling aan de gezamenlijke ambities van overheden, maatschappelijke organisaties en ondernemers in het gebied. De komende maanden wordt uitgewerkt hoe de projecten kunnen worden gerealiseerd.

Daarbij is het vanzelfsprekend van belang dat er dekking wordt gevonden voor de investeringen. De benodigde investeringen zullen moeten worden gedragen door de partijen van de Landschapstafel, de provincie Zuid-Holland en derden (private partijen, andere overheden, Europa). Voor sommige projecten bestaat op dit moment al financiële dekking, voor andere zal deze dekking nog moeten worden gezocht.

In het eerste kwartaal van 2016 moet de wijze waarop de dekking van de investeringen (‘zicht op bekostiging’) kan worden geregeld, duidelijk zijn. Op dat moment besluit de Landschapstafel over de fasering en programmering van de uitvoering van het Meerjarenprogramma.

Colofon

Dit is een publicatie van de Landschapstafel Duin Horst & Weide. In de Landschapstafel Duin Horst & Weide werken de volgende organisaties samen aan behoud en ontwikkeling van authenticiteit, vitaliteit en beleefbaarheid van dit gebied:

- Agrarische Natuurvereniging Santvoorde
- ANWB
- Dunea
- Erfgoedhuis Zuid-Holland
- Gemeente Den Haag
- Gemeente Leiden
- Gemeente Leidschendam-Voorburg
- Gemeente Voorschoten
- Gemeente Wassenaar
- Gemeente Zoetermeer
- Hotel De Gouden Leeuw (Van der Valk)
- Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland
- Ontwikkelings- en exploitatiemaatschappij Vlietland B.V.
- Recron Zuid-Holland
- Staatsbosbeheer
- Stichting Horst en Voorde

Januari 2016

Uitvoeringsprogramma 2016-2020 landschapstafel Hof van Delfland

4 februari 2016

Verbinden en versterken

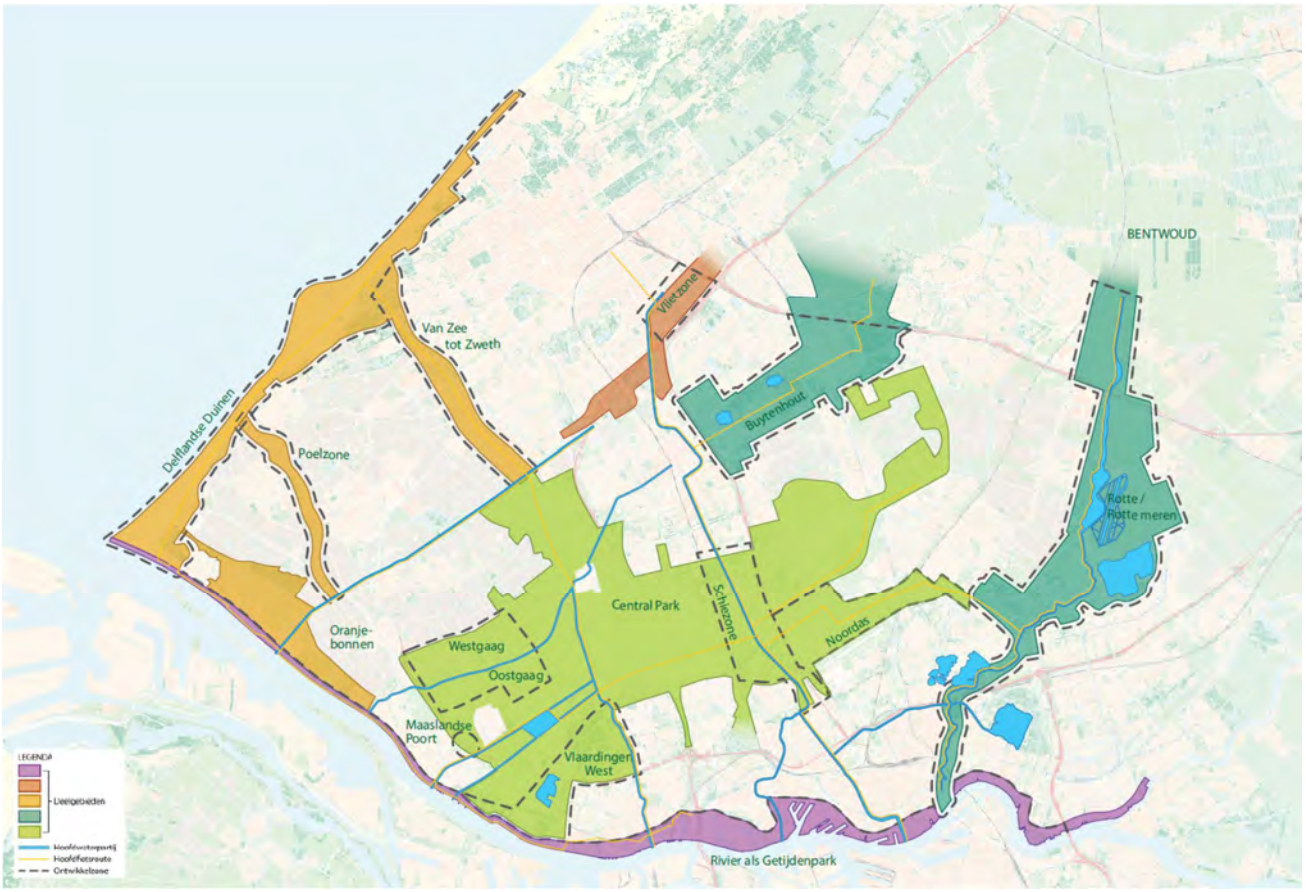

Overzichtskaart deelgebieden Hof van Delfland

1. Inleiding

Het gebied Hof van Delfland (globaal gelegen tussen Den Haag, Zoetermeer, Delft en Rotterdam) is een belangrijke groene long voor de 2,2 miljoen inwoners van de metropoolregio Rotterdam-Den Haag. Tussen de dichte verstedelijking is er een open gebied met grondgebonden landbouw, bijzondere natuurgebieden, recreatiezones en watersport. Voor de versterking van dit gebied wordt samengewerkt in de landschapstafel Hof van Delfland. Dat is een samenwerking tussen 12 gemeenten, terreinbeheerders en waterschappen[1] die zich m.n. richt op ontwikkeling en kwaliteitsborging van het landschappelijke groen. Het beter beleefbaar maken van het landschap, het leggen van aantrekkelijke verbindingen tussen stad en land en het vergroten van de bekendheid zijn belangrijke ambities voor de landschapstafel. Om deze ambities te kunnen realiseren is op 6 maart 2015, tijdens de vergadering van de landschapstafel Hof van Delfland, afgesproken een ontwikkelingsagenda met een uitvoeringsprogramma voor de periode 2016-2020 op te stellen. Hierin staan concrete voorstellen beschreven om, gezamenlijk, de gewenste kwaliteitsslag voor Hof van Delfland te maken.

De inhoudelijke basis voor dit uitvoeringsprogramma bestaat uit de visies die de afgelopen jaren voor dit gebied vastgesteld zijn, zoals de 'Ruimtelijke Visie Hof van Delfland' van 2010 en de visies van de recreatieschappen, waaronder het recreatieschap Rottemeren. Bij de bestuurlijke evaluatie van de genoemde visies, in maart 2015, is geconstateerd dat deze op dit moment voldoende inhoudelijke basis bieden voor de landschapstafel Hof van Delfland. Wel zijn er verschillende ontwikkelingen op termijn die kunnen leiden tot de behoefte aan een nieuwe visie op Hof van Delfland. Voorbeeld daarvan is de mogelijke komst van de World Expo 2025.

In de ontwikkelingsagenda en dit uitvoeringsprogramma voor Hof van Delfland zijn de nieuwe ambities van het programma 'Rivier als Getijdenpark' en de metropoolregio (MRDH), voor het economisch vestigingsklimaat, al wel meegenomen. Voor dit laatste samenwerkingsverband heeft bureau West8 een perspectief voor het landschap in de metropoolregio uitgewerkt. De bestuurscommissie Economisch Vestigingsklimaat van de MRDH heeft de ambities van deze visie op 10 september 2015 vastgesteld en gevraagd om een uitvoeringsstrategie waarbij de landschapstafels centraal staan.

In de Ruimtelijke Visie Hof van Delfland, die opgesteld is door de Hof van Delfland Raad, en het bijbehorende uitvoeringsprogramma is gewerkt met ‘sleutelopgaven’. Deze blijven ook voor de komende periode actueel, maar de aansturing verandert doordat niet meer voor alle sleutelopgaven bestuurlijke trekkers worden aangewezen. Voor de sleutelopgaven Economisch Vitaal Platteland en Gebiedsmarketing blijven wel bestuurlijke trekkers verantwoordelijk. Bij de ruimtelijke opgaven is de insteek dat er zes deelgebieden onderscheiden worden waarvoor telkens coalities van partijen werken aan de gebiedsopgaven.

---

1 *Op dit moment werken samen in de landschapstafel Hof van Delfland: gemeenten Maassluis, Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam, Lansingerland, Zuidplas, Delft, Pijnacker-Nootdorp, Midden-Delfland, Westland, Zoetermeer en Den Haag. Daarnaast Zuid-Hollands Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Dunea en het Hoogheemraadschap van Delfland.*

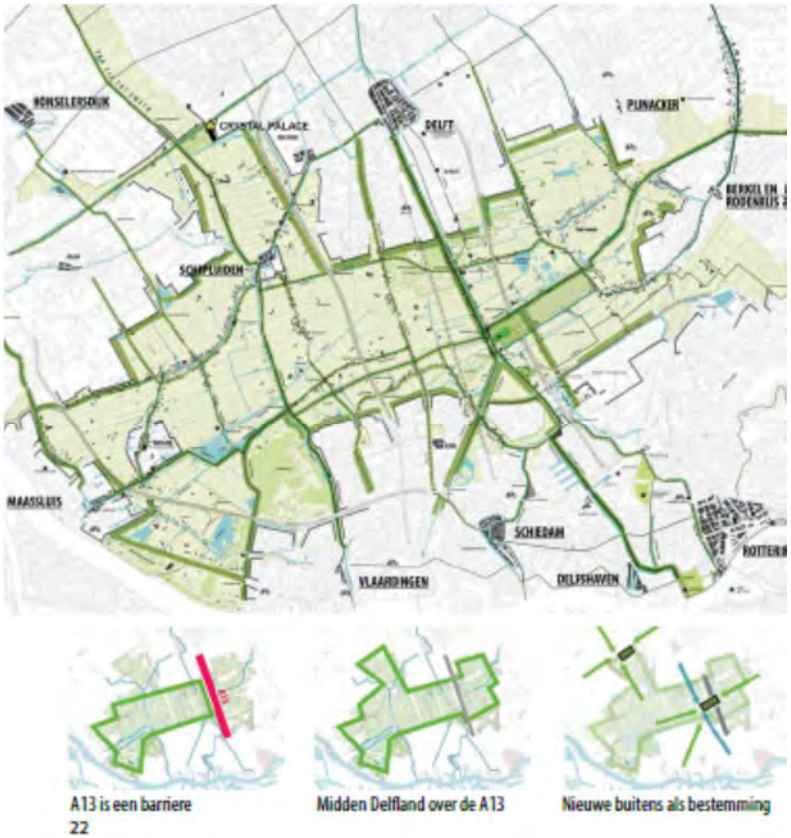

Afbeelding Central Park in Hof van Delfland uit studie West8 voor MRDH

Afbeelding Delflandse Duinen in Hof van Delfland uit studie West8 voor MRDH

2. Ambities Hof van Delfland

Het Hof van Delfland is voor de metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH) van essentieel belang voor de leefkwaliteit. De kust, het open weidelandschap, de historische bebouwingslinten en dorpen, landgoederen, natuurterreinen, recreatiegebieden en vaak historische waterpartijen zijn onmisbaar voor de zuidelijke Randstad.
Voor de komende periode liggen de ambities van de landschapstafel op de volgende aspecten:

1. Stad en land verbinden. Dit betreft enerzijds fysieke maatregelen, zoals het verbeteren van routes (wandelen, fietsen, varen) en het realiseren van poorten. Anderzijds gaat het om vergroting van de mentale verbondenheid van stedelingen met het platteland en de voedselrelaties.
2. Het open houden van het groene middengebied, waarvoor de term Central Park in omloop is. Dit is Midden-Delfland inclusief de omgeving van het Woud en de weidegebieden ten oosten van de A13. De bestuurlijke inzet is om dit gebied aan te wijzen als Provinciaal Landschap in het kader van de Natuurwet. Sanering van verspreid glas en maatregelen voor innovaties in de innovatieve landbouw zijn belangrijke onderdelen.
3. Beleefbaarheid en bevaarbaarheid van de rivieren en kanalen vergroten. Langs de Nieuwe Waterweg / Nieuwe Maas is de ambitie om meer getijdennatuur te realiseren (in het kader van het programma Rivier als Getijdenpark) en de recreatieve beleving voor inwoners en bezoekers te vergroten.
4. Recreatie en natuur langs de kust versterken. Voor de inwoners van de metropool is dit een uniek landschap dat nog beter verbonden moet worden met het achterland. Hiervoor lopen reeds verschillende initiatieven zoals verbetering van de toegankelijkheid van de Delflandse duinen, ‘van zee tot Zweth’ en de Poelzone.
5. Meer recreatief programma om de stedelingen naar het landschap te trekken. Er is nog een kwaliteitsslag nodig om interessante bestemmingen aan te bieden voor de verschillende groepen stadsbewoners. De transformatie van het recreatief raamwerk is een dynamisch proces.
6. Het zorgvuldig inpassen van nieuwe infrastructuur. Enerzijds betreft het een fysieke inpassing waarbij nieuwe wegen en sporen goed passeerbaar moeten zijn voor recreanten (aantrekkelijke recreatieve routes) en de natuur (ecologische verbindingen). Anderzijds betreft het een landschappelijke opgave om aansluiting te zoeken op de ruimtelijke structuur van een gebied.
7. Doorgaan met het verbeteren van het fijnmazig netwerk van wandel- en fietsroutes. In de afgelopen jaren is er al veel geïnvesteerd in de recreatieve routes. Maar in de komende periode is de ambitie verhoogd naar aanleiding van de studie van West8 voor de MRDH. Hieruit komen voorstellen om enkele hoofdroutes op te waarderen tot paden met allure (slow lanes).
8. Afspraken (op hoofdlijnen) maken over kwaliteitsborging voor de natuur- en recreatiegebieden incl. vergroting van de biodiversiteit. Hier ligt een directe relatie met onderzoeken naar de toekomst van de recreatieschappen en het Veenweidepact. Voor de kwaliteitsborging is een apart traject binnen de landschapstafel.
9. Herstel van cultuurhistorische structuren en elementen in het landschap. De unieke landschappen tussen de grote steden zijn van grote waarde voor de beleving. Voor herstel van de oude structuren wordt o.a. aangesloten op de provinciale erfgoedlijnen (m.n. trekvaarten).

3. Uitvoeringsprogramma

Werkwijze

Het uitvoeringsprogramma laat een breed overzicht zien van alle ambities voor recreatie, natuur en landschap van de landschapstafel Hof van Delfland. Het is samengesteld op basis van enkele bestuurlijke besprekingen en ambtelijke werksessies. Alle (huidige) partners van de landschapstafel hebben voorstellen aangeleverd die passen bij de ambities voor Hof van Delfland. Dat is op basis van de huidige inzichten, maar er komen mogelijk nog nieuwe of aangepaste projecten die hierbij passen. Het programma heeft dus een flexibel karakter.

In de werksessies is m.n. gekeken naar de uitvoerbaarheid van de aangeleverde voorstellen (welke partij is de trekker, hoe ver is het uitgewerkt, welk uitvoeringsjaar is mogelijk, wat zou de fasering kunnen zijn) en de aanwezigheid van cofinanciering door de trekker(s). Per deelgebied en 2 overkoepelende thema's is vervolgens een voorstel gemaakt voor een verdeling in de projecten die op vrij korte termijn (2016-2018) kunnen starten en voorstellen die kansrijk zijn voor een latere fase. Een verdere prioritering is niet gemaakt.

Om de projecten mogelijk te kunnen maken is er vaak nog aanvullende financiering nodig van andere partijen. Daarbij wordt er m.n. gekeken naar provinciale programma's en programma's van de metropoolregio (MRDH). Bij de provincie Zuid-Holland zijn de volgende programma's in beeld voor medefinanciering:

- Uitvoeringsprogramma Groenagenda (2016-2020);
- Erfgoedlijnen, m.n. trekvaarten;
- Fietsprogramma 2016-2020.

Bij de MRDH zijn er mogelijkheden voor medefinanciering uit:

- Fietsprogramma (Vervoersautoriteit);
- Economisch Vestigingsklimaat.

Voor het provinciale uitvoeringsprogramma Groen zijn drie doelen gesteld waarvoor projecten kunnen worden ingediend:

- Vergroting groenbeleving;
- Vergroting biodiversiteit;
- Landbouwinnovatie.

De provincie wil vooral investeren in projecten met bovenlokale betekenis en legt afspraken over bijdragen uit het uitvoeringsprogramma Groen (UPG) vast in de Regiegroep Metropolitaan Groen.

De metropoolregio en de provincie hebben over enkele studieprojecten onderling afspraken gemaakt: kustuitbreiding Delflandse Duinen, vaarverbinding tussen Rotte en Midden-Holland (via het Bentwoud) en slow lanes. De landschapstafels zullen hier nauw bij betrokken zijn.

Naast bijdragen van de provincie en de metropoolregio zijn ook Europese fondsen, het nog op te richten eigen groenfonds en andere fondsen in beeld. Voor sommige onderwerpen die in dit uitvoeringsprogramma zijn opgenomen zijn reeds aparte bestuurlijke afspraken gemaakt: Groen doet Goed, provinciale recreatiegebieden, de inpassing van de A13/A16 en de inpassing van de Blankenburgtunnel.

Deelgebieden en overkoepelende thema's

In dit uitvoeringsprogramma is een indeling gemaakt in zes deelgebieden. Dit zijn gebieden die in de huidige situatie al een grote mate van ruimtelijke en functionele samenhang vertonen. Denk aan de openheid karakter van het centrale midden gebied, hier Central Park genoemd. In vergelijking met het ook vaak als aanduiding gebruikte 'Midden-Delfland' is dit een ruimer gebied, omdat ook de open polders ten oosten van de A13 zijn meegenomen. Verder is er in deze deelgebieden vaak al sprake van vrij intensieve ambtelijke en bestuurlijke samenwerking. Voorbeelden daarvan zijn o.a. het Buytenhout en Rottemeren (waarvoor globaal het werkingsgebied van het recreatieschap is aangehouden).

Deze indeling is niet bedoeld om een scherpe begrenzing aan te geven, maar ook voor in de toekomst op het niveau van het deelgebied effectieve samenwerkingsverbanden tussen gemeenten, terreinbeheerders en maatschappelijke organisaties vorm te geven.

De zes deelgebieden die in Hof van Delfland onderscheiden zijn:

- Central Park;
- Delflandse Duinen;
- Rotte/Rottemeren;
- Rivier als getijdenpark;
- Buytenhout;
- Vlietzone.

De twee overkoepelden thema's zijn:

- Slow lanes;
- Vaarroutes / waterrecreatie.

In de hierna volgende paragrafen staat per deelgebied en voor de twee overkoepelende thema's beschrijven welke ambities er zijn en welke projecten hierbij passen. Bij de projecten is een verdeling gemaakt naar concrete voorstellen die in de periode 2016-2018 gerealiseerd kunnen worden. Meestal is hiervoor al een deel van de financiering beschikbaar (van de betrokken gemeente en/of terreinbeheerder). Daarnaast is er een categorie projecten die voor de iets langere termijn (2018-2020 of later) realiseerbaar geacht worden, maar die nog verder uitgewerkt moeten worden. Meestal moet van deze projecten de financiering ook nog geregeld worden. Tenslotte zijn er studieprojecten waarvoor met verschillende partners afspraken gemaakt worden via dit uitvoeringsprogramma.

In een aparte bijlage is een overzichtskaart opgenomen.

Ligging deelgebied Central Park

Landgoed De Tempel

Ligging Westgaag/Oostgaag

3.1. Central Park

In de afgelopen decennia is door de overheden en andere partijen, onder andere via de Reconstructiewet Midden-Delfland en IODS, al heel veel geïnvesteerd in de kwaliteit van het middengebied. Een van de belangrijke vragen voor de toekomst is hoe om gegaan wordt met de recreatiegebieden langs de randen van de steden. Dat heeft een organisatorische component (reorganisatie recreatieschappen) en een inhoudelijke component (welk type beheer en programmering is gewenst?). Uiteindelijk zal deze visie ook weer doorwerken in de (toekomstige) ruimtelijke projecten.

Verder ligt voor het centrale middengebied van Hof van Delfland de bestuurlijke inzet op het beschermen van de openheid tegen de stedelijke en infrastructurele druk. Hiervoor wordt gewerkt aan verankering via de aanwijzing als Provinciaal Landschap die door de nieuwe Natuurwet mogelijk is gemaakt. Het bestaande gebiedsprofiel van de provincie biedt hiervoor de inhoudelijke basis. In het verlengde van de voorstellen van West8 (en het gebiedsprofiel) worden daarbij ook de nog open polders ten oosten van de A13 (m.n. in Pijnacker-Nootdorp en Rotterdam) gezien als onderdeel van het open middengebied. Daarbij past de ambitie voor een toekomstig icoonproject van een breed ecoduct of onderdoorgang, met fiets- en wandelroute en natte ecologische verbinding, om de barrièrewerking van de drukke snelweg te verminderen. De gemeente Delft werkt hiervoor de eerste ideeën uit.

In het kader van IODS is al veel geïnvesteerd in de sanering van verspreid glas. Vooral in de gemeente Midden-Delfland zijn hier indrukwekkende resultaten bereikt: sinds 2009 is er ruim 23 ha glas vervangen door gras. De landschapstafel wil, op bescheidener schaal doorgaan met sanering van verrommelde locaties waar autosloperijen, solitaire kassen of andere grootschalige bedrijven de uitstraling van het gebied ernstig verstoren. Er zijn concrete voorstellen voor het gebied Oostgaag/Westgaag en de zuidrand van Delft (langs de Schie).

Bij de Oostgaag/Westgaag wordt nog een glastuinbouwbedrijf uitgeplaatst met financiering uit IODS. Na sloop van de kassen wordt het land opnieuw ingericht als weiland dat beleefbaar wordt gemaakt met een fiets- en wandelpad. Er zijn hier tevens plannen voor herbouw van het landgoed Koningsrust. Langs de Abtswoude wordt een gebouwencomplex, dat zeer ontsierend is in het landschap, verwijderd met IODS-middelen en provinciale saneringsfondsen. Vervolgens komt hier een recreatieve route naar de Tanthofkade.

Om van het Central Park een duurzaam economisch gebied te maken zijn maatregelen nodig in de innovatie van de landbouw. Kringlooplandbouw in combinatie met beheer van recreatiegebieden en natuurgebieden biedt daarvoor kansen. Er is een concreet initiatief van de Vereniging Stadsboeren voor het gebied Akkerdijk. Daarnaast wordt ruimte geboden voor verbreding van de huidige (agrarische) bedrijven met recreatieve functies en zijn er voorstellen om de toegankelijkheid vanuit de steden verder te verbeteren. In de Noordas (ten noorden van Rotterdam the Hague Airport) zal de afronding van het Polderpad in belangrijke mate bijdrage aan vergroting van de landschapsbeleving.

Speciale aandacht wil de landschapstafel de komende tijd besteden aan de kwaliteit van de stadsranden. Hier liggen veel gebieden van het recreatieschap Midden-Delfland. Samen met Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten willen de gemeenten nadenken over ruimtelijke en programmatische verbeteringen, o.a. ter plaatse van het dakpark A4 in Schiedam.

Voor de toegang naar het Central Park vanaf de A20 zijn reeds investeringen gedaan in de Maaslandse Poort. Een ondernemer investeert hier de komende tijd nog in recreatieve bestemmingen en er zijn voorstellen voor nieuwe routes. Het bedrijf Lely, dat gevestigd is in de Dijkpolder, investeert in een nieuw (trekker-)viaduct over de A20. Vanwege de ontwikkeling van een woonwijk in deze polder is een verbreding met een fietsgedeelte gewenst. Voor de langere termijn zijn er bij de Maaslandse Poort gedachten over omvorming van de vlietlandjes tussen de A20, Zuidvliet en Boonervliet. Ook wil de gemeente Maassluis een studie uitvoeren naar verbetering van de Aalkeetbuitenpolder/Boonerlucht. Vanuit de nieuwe woonwijk in de Harnasch Polder is een extra fietsroute naar Central Park gepland. Ook vanuit Delft-zuid is er behoefte aan een verbeterde fietsontsluiting. Hier wordt door het recreatieschap binnenkort al een bijzondere fietsbrug aangelegd over de Karitaat Molensloot (tussen de Technische Universiteit en het Ackerdijkse Bos).

De voorgenomen restauratie en herontwikkeling van de landgoederen De Tempel en Nieuw-Rhodenrijs, ten noorden van Rotterdam gelegen, biedt een grote kans om de cultuurhistorische beleving van de trekvaart de Schie te verbeteren en de recreatieve mogelijkheden in dit deel van het Central Park te vergroten. Voor deze landgoederen zijn recent concrete plannen uitgewerkt en in 2016 wordt reeds gestart met de aanleg van een steiger langs de Schie.

In Central Park zijn de afgelopen jaren reeds veel investeringen gedaan om de biodiversiteit te vergroten. De landschapstafel wil daarmee doorgaan en zich vooral richten op de natte ecologische verbindingen en verbetering van de kwaliteit voor weidevogels. Natuurmonumenten is hiervoor een belangrijke partij, samen met de agrariërs in het gebied. Naast voortzetting van de natuurontwikkeling in de polder Schieveen (en de nabij gelegen Schiezone en Vlinderstrik) wil Natuurmonumenten extra maatregelen treffen voor de weidevogels in de Noord-Kethelpolder. Om de beleving voor de recreant te vergroten zijn de ontwikkeling van een audiotour en de realisatie van kijkhutten onderdeel van de maatregelen. Dit project past goed bij het afgesloten Weidevogelpact.

Voor het (voormalige) provinciale recreatiegebied Ruyven, op grondgebied van Pijnacker-Nootdorp zal een plan uitgewerkt worden voor investeringen in de landschappelijke inrichting en ontsluiting (waaronder een autobrug). Bij de visieontwikkeling worden omwonenden en een ondernemer, die een recreatieve voorziening wil realiseren, betrokken. Voor de Zuidpolder-Oude Leede, eveneens in Pijnacker-Nootdorp werken 10 agrarische ondernemers een plan uit voor een grondbank en een belevenisboerderij.

De Krabbeplas en de Rietputten zijn ook onderdeel van Central Park. Hier wordt over enkele jaren de nieuwe Blankenburgverbinding tussen de A15 en de A20 aangelegd. Voor de inpassing van de weg, (met

herinrichting van de Krabbeplas en aanleg van de Waterharmonica in de Rietputten) is een aparte bestuursovereenkomst gesloten. Hierin staan ook de financiële afspraken die tussen provincie, het Rijk, de MRDH, het hoogheemraadschap van Delfland, het recreatieschap Midden-Delfland en de betrokken gemeenten zijn gemaakt. Deze staan los van de afspraken die nu voor het UPG 2016-2020 gemaakt worden.

Voor de Broekpolder hebben de Federatie Broekpolder en de gemeente Vlaardingen voorstellen ontwikkeld voor een educatief archeologisch erf in combinatie met bodemsanering, de realisatie van een natuurkampschool en een extra brug over de Vlaardingervaart.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Inrichting t.b.v. natuur en landschap na verplaatsing bedrijf Oostgaag/Westgaag en Maaslandse Dam	C1	Gemeente Midden-Delfland	1.000.000	650.000	350.000	Groenagenda	2017
Inrichting van terrein in agrarisch kerngebied en aanleg recreatieve routes na sloop gebouwen en sanering terrein	C2	Gemeente Midden-Delfland	PM (sanering + eerste afwerking) 150.000 recreatieve inrichting	850.000	150.000	Groenagenda	2017
Parkeervoorziening t.b.v. TOP Akkerdijkse polder	C3	Gemeente Delft	18.000	9.000	9.000	Groenagenda	2016
Beheer vanuit gesloten kringloop Akkerdijkse polder	C4	Gemeente Delft	87.000	43.500	43.500	Groenagenda	2016

Verbeteren routes vanaf station Delft-zuid naar Midden-Delfland	C5	Gemeente Delft	350.000	50.000	300.000	Fietsprogramma MRDH of fietsprogramma provincie	2016/2017
Fietsverbinding Harnaschpolder – Midden Delfland incl. bijen/vlinderlint	C6	Gemeente Delft	150.000	75.000 (project Harnaschpolder Delft)	75.000	Fietsprogramma MRDH	2016
Recreatiegebied Ruyven, ontsluiting en recreatieve inrichting	C7	Gemeente Pijnacker Nootdorp	1.000.000	200.000 (gemeente Pijnacker-Nootdorp)	200.000	Aparte afspraak gemeente/provincie	2017-2018
Inrichting en beleving Noord Kethel polder	C8	Natuurmonumenten	320.000	190.000	130.000	Groenagenda	2016
Herstel landgoederen De Tempel en Nieuw-Rhodenrijs, 1e fase	C9	Gemeente Rotterdam en Natuurmonumenten	4.500.000 (indicatief)	2.000.000 (stadsregio Rotterdam, exploitatie en PMR)	2.500.000 (indicatief)	Provincie: erfgoed (restauratie Rijksmonumenten)	2016/2017
Uitwerking icoonproject kruising A13	C10	Gemeente Delft	PM	-	PM	Nieuwe afspraken met provincie en MRDH?	2016
recreatie/beweging stadlandverbinding over en langs A4	C11	Gemeente Schiedam	48.000	24.000 (gemeente Schiedam)	24.000	Groenagenda	2016/2017
Uitwerking Central Park, Landschap van Stand (Natuurwet)	C12	Gemeente Midden-Delfland i.s.m. provincie	-	-	-	Aparte bestuurlijke afspraak maken	2016
Totaal					***3.781.500 +PM***		

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Stad-landverbinding Schiedam-noord: versterking belevingswaarde en natuur	C13	Gemeente Schiedam	288.000	144.000	144.000	Groenagenda	2018
Stad-landverbinding Schiedam-noord (dakpark A4): verbetering paden	C14	Gemeente Schiedam	P.M.	P.M.	P.M.	Groenagenda	2018-2020
Landgoed Koningsrust, icoon Westgaag Oostgaag	C15	Gemeente Midden-Delfland	P.M. (verwerving en sanering) 150.000 (groene inrichting)	Gemeente Midden-Delfland financiert vanuit IODS-middelen verwerving en saneren oude opstanden	150.000 (voor de groene, recreatieve en ecologische inrichting)	Groenagenda	2018-2020
Realiseren en verbeteren van recreatieve routes Oostgaag/Westgaag (m.n. fietspad aan zuidzijde lint incl. 2 bruggen en wandelpad)	C16	Gemeente Midden-Delfland	800.000	400.000	400.000	Fietsprogramma MRDH	2018
Maaslandse Poort	C17	Gemeenten Maassluis en Midden-Delfland	PM	-	PM	Fietsprogramma MRDH	
Broekpolder: inrichting gronden in vak 5 van de Broekpolder ten behoeve van een educatief archeologisch erf in combinatie met een bodemsanering.	C18	Gemeente Vlaardingen	2.000.000 (indicatief)	Gemeente verzorgt de sanering	2.000.000 (indicatief)	Fondswerving en Groenagenda	
Brug over Vlaardingervaart	C19	Gemeente Vlaardingen en	1.000.000 (indicatief)	-	1.000.000 (indicatief)	Fondswerving en fietsprogramma MRDH	

		Federatie Broekpolder					
Realisatie natuurkampschool/educatiecentrum	C20	Gemeente Vlaardingen en Federatie Broekpolder	1.000.000 (indicatief)	-	1.000.000 (indicatief)	Fondswerving en Groenagenda	
Fietsbrug Dijkpolder-Midden-Delfland	C21	Gemeente Maassluis	PM	Cofinanciering Lely (trekkerviaduct)	PM	Fietsprogramma MRDH	
Herinrichting Krabbeplas	C22	Gemeente Vlaardingen	4.700.000	2.050.000 (Vlaardingen) en 1.400.000 (MRDH)	-	1.000.000 (in combinatie met H2), afspraken Blankenburg	2018-2020
Fietspad Krabbeplas-Oeverbos	C23	Gemeente Vlaardingen	3.100.000	2.500.000 (MRDH)	-	(zie H1), afspraken Blankenburg	2018 - 2020
Verbetering verbinding Zuidbuurt – Oeverbos	C24	Gemeente Vlaardingen	103.000	103. 000 (MRDH)	-	Afspraken Blankenburg	2018 - 2020
Aanleg waterharmonica in Rietputten	C25	Gemeente Vlaardingen en Hoogheemraadschap van Delfland	12.300.000	8.200.000 (MRDH) 4.100.000 (HHD)	-	Afspraken Blankenburg	2018 - 2020
Herstel landgoederen De Tempel en Nieuw-Rodenrijs, 2e fase	C26	Gemeente Rotterdam	3.000.000 (indicatief)	1.150.000 gemeente Rotterdam (exploitatie vastgoed) en NM	1.850.000 (indicatief)	Provincie: erfgoed (restauratie Rijksmonumenten)	2018
Aanleg Polderpad in Schieveen	C27	Gemeente Rotterdam	1.000.000	500.000 (exploitatie Schieveen)	500.000	Fietsprogramma provincie	2018 - 2020
Recreaduct over nieuwe snelweg A13/A16	C28	Gemeente Rotterdam	4.000.000 (indicatief)	Project gefinancierd	-	Aparte afspraak met RWS en MRDH over	2018-2020

				door RWS en MRDH		inpassing A13/A16	
Kwaliteitsverbetering tunnel Hofweg onder A13	C29	Gemeente Rotterdam	PM	-	PM	Fietsprogramma MRDH	2018 - 2020

Ligging deelgebied Delflandse Duinen

Foto van duingebied Solleveld (Dunea)

Afbeelding van Vlotwateringbrug, onlangs gerealiseerd in de Poelzone (gemeente Westland)

3.2. Delflandse Duinen

Het deelgebied Delflandse Duinen bestaat uit de kuststrook (duinen, strand, zeereep) en drie haaks hierop liggende uitlopers. Dit zijn van noord naar zuid:

- Van zee tot Zweth (gemeenten Den Haag en Westland);
- De Poelzone (gemeente Westland);
- De Oranjebuitenpolder, Bonnenpolder met het Staelduinsebos (gemeenten Rotterdam en Westland).

Voor de zone langs de kust zetten de betrokken gebiedsbeheerders (m.n. waterleidingmaatschappij Dunea, Zuid-Hollands Landschap en gemeente Den Haag) vooral in op vergroting van de natuurbeleving en recreatieve voorzieningen. Afgelopen jaren is door Dunea, gemeente Den Haag, provincie Zuid-Holland en het Groenfonds Haaglanden al geïnvesteerd in het verbeteren van fiets- en wandelpaden op Haags grondgebied en het opwaarderen van de toegangen tot het Solleveld tot herkenbare entrees. Voor de komende tijd is de ambitie om een doorgaande kustroute met een hogere kwaliteit te realiseren. Voor de komende jaren ligt het accent op Solleveld. Daarnaast willen Dunea en Zuid-Hollands Landschap een activiteitenprogramma ontwikkelen voor bewegen in het groen: de Groene Sportschool.

Op langere termijn speelt de mogelijke verbreding van kust met nieuwe duinen, een breder strand en een lijn voor openbaar vervoer. Hiervoor is door West8 een perspectief geschetst in de studie naar het Economisch Vestigingsklimaat in de metropoolregio. De MRDH en de provincie Zuid-Holland hebben afgesproken hiernaar een nadere studie te verrichten.

Voor de haaks op de kust gelegen zone Zee tot Zweth werken de gemeenten Den Haag en Westland samen aan een doorgaande herkenbare fietsroute van de kust naar Midden-Delfland, vergroting van de recreatieve beleving en herstel van cultuurhistorische elementen (Ockenburg).Voor een deel van park Madestein is het plan om een herinrichting uit te voeren met meer aandacht voor biodiversiteit en water. Afgelopen jaar heeft gemeente Den Haag, met cofinanciering van de provincie en stadgewest Haaglanden, de eerste fase van de doorgaande fietsroute uitgevoerd. De tweede fase is gepland voor 2017-2018. Deze wordt verder meegenomen bij de slow lanes.

De gemeente Westland heeft, na vernieuwing van een glasgebied, in de Poelzone een natte ecologische zone, met vispaaiplaatsen, en een vrij liggend fietspad gerealiseerd. Eind 2015 is de bijzondere brug over de Vlotwatering opgeleverd, met daarin nestplaatsen voor vleermuizen. Voor het zuidelijke deel van de Poelzone is nog moeilijk aan te geven wanneer uitvoering zal plaatsvinden. Dit is sterk afhankelijk van de voortgang van de glassanering. Zie voor project: slow lanes.

Voor de Oranjebuitenpolder en Bonnenpolder (Oranjebonnen) voert de gemeente Rotterdam een project uit waar het accent ligt op het verbeteren van de recreatieve routes en ecologische verbindingen. Inmiddels is een nieuwe brug over het Oranjekanaal aangelegd, zijn er nieuwe fietspaden en is met steun van het hoogheemraadschap een vispaaiplaats langs het Oranjekanaal aangelegd. In de tweede fase worden o.a. een fietsbrug over de Hoekse Lijn (spoorlijn), ecologische verbindingen en beplantingen aangelegd. Dit wordt deels gefinancierd uit de afdracht van een windmolenpark langs de Nieuwe Waterweg.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Herinrichting duingebieden zuidelijk van Den Haag, deelproject Solleveld	D1	Dunea	400.000		200.000	Groenagenda	2017
Groene Sportschool: bewegen in groen	D2	Dunea	200.000		100.000		2017-2020
Studie verbreding Delflandse Duinen met aanleg OV	D3	Provincie, MRDH, gemeente Westland		Afspraak tussen provincie en MRDH over studieproject		Samenwerking met consortium Lenie Dwarshuis/ex-Zandmotor	2016-2018
Totaal					***300.000***		

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Natuur langs de Delflandse Kust

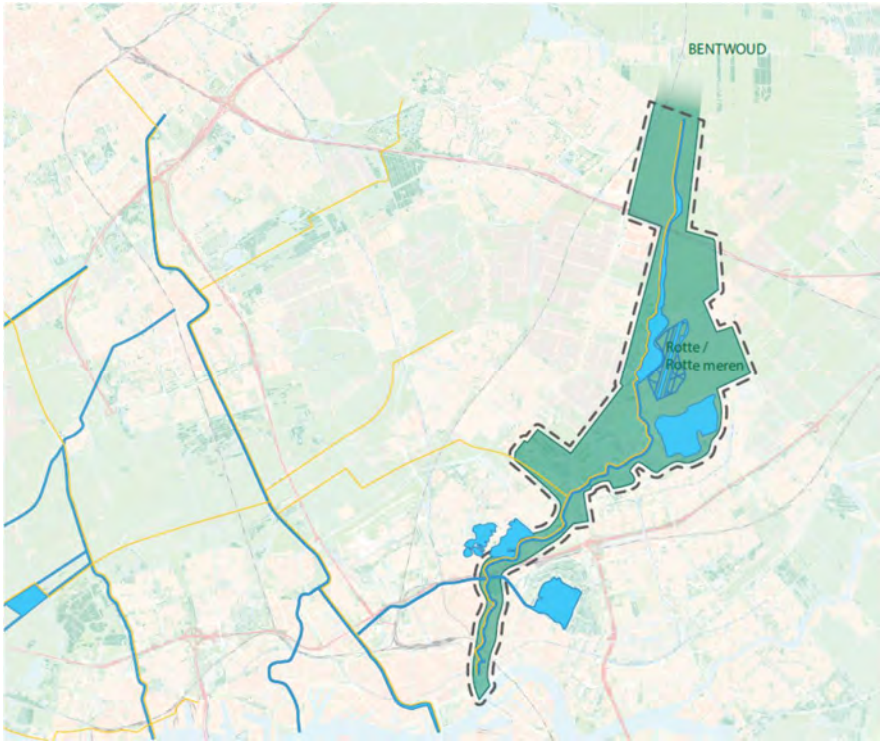

Ligging deelgebied Rotte / Rottemeren

Programma De Rotte Beweegt Je van de Stichting Plezierrivier

3.2. Rotte en Rottemeren

Het gebied Rottemeren is, naast de kust en het Buytenhout, een belangrijk recreatief gebied voor de metropoolregio. Sinds de jaren zestig is aan weerszijden van de Rotte een groot leisure-landschap aangelegd dat vooral op het grondgebied van de gemeenten Lansingerland en Zuidplas gelegen is. Het gebied trekt m.n. bezoekers uit Rotterdam, maar er komen ook veel mensen uit de andere kernen en van verder weg. Grote publiekstrekkers zijn de Zevenhuizerplas (waar je met de metro vanuit de binnenstad van Rotterdam naar het strand kunt gaan), de internationale roeibaan in de Eendragtspolder en het Hoge Bergse Bos met de skiheuvel en outdoor-center.

Bijna het gehele gebied Rottemeren wordt beheerd door het recreatieschap Rottemeren. Het recreatieschap streeft geen grootschalige ontwikkeling van nieuwe recreatiegebieden meer na. In de schapsvisie ligt een grote focus op herstel van historische kwaliteiten en is er grote aandacht voor betere routes in het gebied en betere verbindingen tussen de Rottemeren en haar omgeving. Daarnaast komt het accent steeds meer te liggen op de recreatieve kwaliteiten van de rivier de Rotte. Een belangrijk project is verder de inpassing van de nieuwe snelweg A13/A16 die met een halfverdiepte tunnel in het Lage Bergse Bos komt te liggen. Vanwege deze grote ruimtelijke ingreep zal het Lage Bergse Bos deels heringericht worden.

Sinds kort is de Stichting Plezierrivier een belangrijke partner voor het recreatieschap Rottemeren. Samen met de belanghebbende gemeenten (Zuidplas, Lansingerland en Rotterdam) hebben het recreatieschap en de stichting het initiatief 'De Rotte Beweegt Je' uitgewerkt. Hierin staan de ambities voor de Rotte en de Rottemeren beschreven. Het recreatieschap werkt dit verder uit naar een eigen investeringsprogramma voor de komende jaren, waarvoor een deel van de reserves worden ingezet. Parallel hieraan werkt de gemeente Rotterdam, ook weer samen met de Stichting Plezierrivier en andere belanghebbenden, de binnenstedelijke projecten voor de Rotte uit. Deze projecten zullen worden opgenomen in het stedelijke 'Programma Rivieroevers'. De insteek is om de Rotte van bron tot monding beter bekend te maken, de verbinding tussen het buitenstedelijke en stedelijke deel te verbeteren en de oevers ecologisch en recreatief aantrekkelijker te maken.

Na de grote investeringen die gedaan zijn in de restauratie van de historische verlaten en de aanleg van de Eendragtspolder (combinatie van waterberging, natuurontwikkeling en roeibaan), worden momenteel 2 grote projecten uitgevoerd in het gebied. Het betreft de aanleg van een brug over de Ringvaart bij Zevenhuizen (betere autobereikbaarheid van de roeibaan) en de realisatie van een knooppuntensysteem voor de recreatievaart op de Rotte. Het recreatieschap wil in het verlengde van dit laatste project aanvullende voorzieningen voor de waterrecreatie realiseren in de Rottemeren (tweede fase) met o.a. aanleg van steigers. Ook wordt gekeken naar een ruimere bediening van de sluizen. Voor de lange termijn is er de ambitie om de Rotte te verbinden met het watersysteem van Rijnland, via het Bentwoud. De gemeente Zoetermeer heeft het initiatief genomen voor een studie hiernaar; dit wordt bestuurlijk gesteund door de MRDH en de provincie. Uitvoeringsprojecten die hier op aansluiten worden beschreven bij het onderdeel vaarroutes/watersport.

Voor de recreatieve routes is er een concreet plan van het recreatieschap voor een fietsverbinding vanuit de Rotte naar het Bentwoud (verlengde Molengangpad). Ook zijn er ambities voor een tweede ring van fietspaden om de drukke routes langs de Rotte te ontlasten, verbetering van de bewegwijzering en de aanleg van een speelpolder in de Bleiswijkse Zoom.

In het verlengde van de aanleg van de A13/A16 zijn er plannen voor de ontwikkeling van een toegangsplein (poort) bij het Lage Bergse Bos en een fietspad door het Terbregseveld (bij Ommoord) met een ecologische verbinding naar het Kralingse Bos.

De gemeente Rotterdam werkt momenteel de plannen voor het binnenstedelijke deel van de Rotte uit. Ook hiervoor wordt gebruik gemaakt van de voorstellen die in 'De Rotte Beweegt Je' zijn opgenomen. De belangrijkste projecten zijn de herinrichting van de Crooswijkse Bocht, de bouw van een aanlegsteiger bij begraafplaats Oud-Crooswijk en de herinrichting van een deel van de oevers (Lombartkade en Steigersgracht). Hier wordt m.n. gekeken naar vergroening van de oevers, aanleg van een aantrekkelijke wandel- en fietsroute en aanleg van recreatievoorzieningen. Daarnaast worden voorstellen uitgewerkt voor de herinrichting van de kop van de Rotte bij de Meent. Het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard onderzoekt de bouw van een nieuwe inlaat (t.b.v. de verbetering van de waterkwaliteit), met vistrap, bij de Leuvehaven. De gemeente Rotterdam neemt de uitvoeringsprojecten op in het Programma Rivieroevers, waarbij ook mogelijkheden zijn voor cofinanciering.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Speelpolder Bleiswijkse Zoom	R1	Recreatieschap Rottemeren	450.000	225.000 (recreatieschap)	225.000	Groenagenda	2016 2017
Plein Lage Bergse Bos (poort)	R2	Recreatieschap Rottemeren	1.200.000 (indicatief)	600.000 (recreatieschap)	600.000 (indicatief)	Groenagenda	2016
Bewegwijzering Rotte	R3	Recreatieschap Rottemeren	400.000	200.000 (recreatieschap)	200.000	Groenagenda	2017
Vergroening oevers Rotte (Lombardkade en Steigersgracht) incl. wandel- en fietsroute	R4	Gemeente Rotterdam	PM	PM (programma rivieroevers gemeente Rotterdam)	PM	Groenagenda, programma Rivieroevers (Rotterdam) en fietsprogramma MRDH	2017
Studie verbinden Rotte met Rijnland (via Bentwoud)	R5	Gemeente Zoetermeer		Afspraak tussen provincie en MRDH over studieproject	-	Economisch Vestigingsklima at MRDH	2016-2017
Totaal					***1.02500 + PM***		

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
2e ring fietspaden Rottemeren	R6	Recreatieschap Rottemeren	640.000 (indicatief)	320.000 (recreatieschap)	320.000 (indicatief)	Groenagenda en fietsprogramma MRDH	2018
Herinrichting Kop van de Rotte (Meent)	R7	Gemeente Rotterdam	PM		PM	Groenagenda en programma Rivieroevers	2018
Herinrichting Crooswijkse Bocht	R8	Gemeente Rotterdam	PM	-	PM	Groenagenda en programma Rivieroevers (Rotterdam)	2018
Onderzoek inlaat en vistrap Leuvehaven (Rotte)	R9	Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard	PM	-	PM	Maatregelen waterkwaliteit HHSK	2016
Fietsroute en ecologische zone Terbregseveld	R10	Gemeente Rotterdam	PM	-	PM	Inpassing A13/A16 en fietsprogramma MRDH	2020

Bovenaanzicht roeibaan Eendragtspolder bij Zevenhuizen

Ligging deelgebied Rivier als Getijdenpark

Verbeelding natuurbeleving langs de Nieuwe Maas in Rotterdam

Overzichtstekening Rivier als getijdenpark, 2015

3.4. Rivier als getijdenpark

In maart 2015 is de intentieovereenkomst Rivier als Getijdenpark getekend. De samenwerkende partijen zijn: het Havenbedrijf Rotterdam, de provincie Zuid-Holland, Rijkswaterstaat, EcoShape/Deltares, WNF/ARK, het Zuid-Hollands Landschap, de gemeente Rotterdam, de gemeente Ridderkerk en de hoogheemraadschappen van Delfland en van Schieland en de Krimpenerwaard. De gemeenten Maassluis en Vlaardingen en het waterschap Hollandse Delta nemen inmiddels ook deel aan het programma. Na opheffing van Stadsregio heeft de gemeente Rotterdam, met instemming van betrokken partijen, het trekkerschap van het programma overgenomen.

Hoofddoelen van het programma Rivier als Getijdenpark zijn het vergroten van de natuurlijke en recreatieve waarden van de rivieroever. In het concept 'getijdenpark' wordt de dynamiek van eb en vloed maximaal benut voor realisatie en beheer van ecologisch waardevolle en recreatief aantrekkelijke gebieden. Zo dragen getijdenparken bij aan het leefklimaat van de regio en aan de ecologische waarde van de rivier als verbinding tussen zee en achterland. Lokale uitwerkingen moeten altijd voldoen aan deze twee doelstellingen. Binnen de projecten kunnen koppelingen gelegd worden met andere doelstellingen zoals educatie, voedselproductie, verbetering van de waterveiligheid, vismigratie, het sluiten van regionale kringlopen, voorinvesteringen voor stadsontwikkeling en ontwikkeling van showcases. Voor Rijkswaterstaat ligt hier de specifieke opgave om 6 kilometer natuurvriendelijke oevers te realiseren vanuit de Kader Richtlijn Water (KRW).

Het programma Rivier als Getijdenpark ligt aan weerzijden van de rivier Nieuwe Maas/Nieuwe Waterweg. Daarmee is het een programma dat de landschapstafels qua schaal (en eigenlijk ook qua ambitie) overstijgt. In overleg met de provincie zijn de projecten voor het getijdenpark opgenomen in de landschapstafels Hof van Delfland (noordoever) en IJsselmonde (zuidoever). De impact van het programma Rivier als Getijdenpark brengt met zich mee dat er eigenlijk afspraken gemaakt worden voor een langere periode dan het UPG 2016-2020.

Binnen het gebied van de landschapstafel Hof van Delfland worden de volgende concrete projectvoorstellen uitgewerkt. Het betreft:

- Groene Poort Noord (tussen de Maeslandtkering en Maassluis);
- Vooroever van het Oeverbos (ten oosten van de geplande Blankenburgtunnel);
- Vergroening en verbetering recreatieve beleving oevers Maasboulevard (in Rotterdam);
- Natuurontwikkeling met getijdenwerking en natuurbeleving in de polder De Esch (in Rotterdam).

De gemeente Rotterdam neemt uitvoeringsprojecten op in het Programma Rivieroevers waarbij ook mogelijkheden zijn voor cofinanciering. Voor de herinrichting van het Oeverbos, die uitgevoerd wordt bij de aanleg van de Blankenburgverbinding, zijn aparte afspraken gemaakt tussen de gemeenten, het Rijk, de provincie en het recreatieschap Midden-Delfland.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Getijdenpark De Esch - Brienenoord	E1	Gemeente Rotterdam	4.800.000	2.250.000 (gemeente Rotterdam en RWS)	2.550.000	Groenagenda	2017-2018
Vergroening Maasboulevard	E2	Gemeente Rotterdam	1.154.00	€ 577.000 (gemeente Rotterdam)	€ 577.000	Groenagenda	2017
Totaal					***3.217.000***		

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Aanleg natuurvriendelijke oever bij Oeverbos	E3	Gemeente Vlaardingen	1.000.000 (indicatief)		1.000.000 (indicatief)	Groenagenda	2018 - 2020
Aanleg natuurvriendelijke oever bij Maassluis (Groene Poort-noord)	E4	Gemeente Maassluis	2.800.000 (indicatief)	1.000.000 (BRG en RWS)	2.200.000 (indicatief)	Groenagenda	2018 - 2020
Herinrichting oostelijk deel Oeverbos	E5	Gemeente Vlaardingen	1.500.000	845.000 (recreatieschap Midden-Delfland)	655.000	Groenagenda 2015; afspraken	2018 - 2020

						Blankenburg (max 1.000.000)	
Fietspad Delflandse Dijk	E6	Gemeente Vlaardingen	300.000	300.000 (MRDH)	-	Afspraken Blankenburg	2018 - 2020

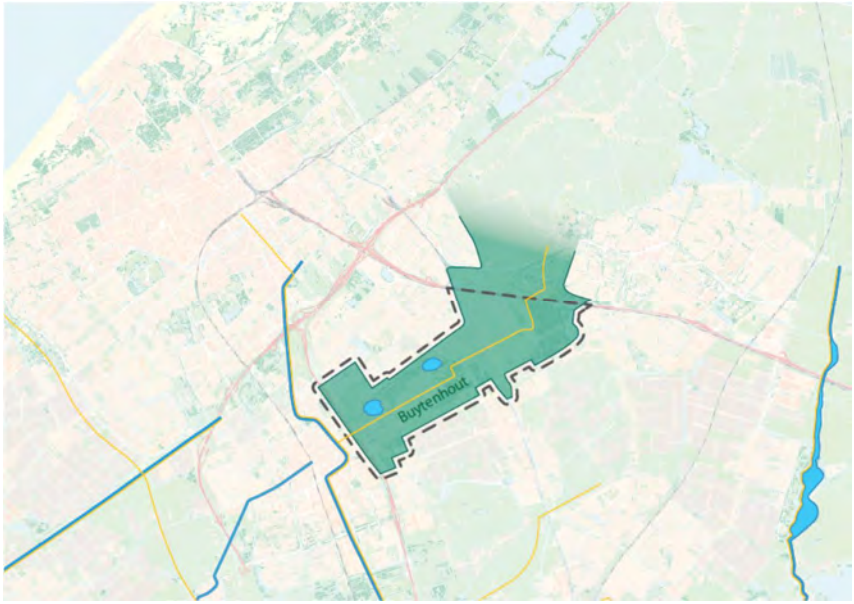

Ligging deelgebied Buytenhout

Foto van Bieslandse polder in Buytenhout

Foto van recent gerealiseerde TOP in Buytenhout

3.5. Buytenhout

Het deelgebied Buytenhout bestaat uit een reeks van bosachtige gebieden met enkele open zones tussen (globaal) Zoetermeer en Delft. Er zijn zes onderdelen waarvan enkele in het gebied van de landschapstafel Duin Horst en Weide (ten noorden van de A12) liggen. Binnen Hof van Delfland zijn gelegen: de Balij, Bieslandse Bos, Dobbeplas en Delftse Hout. Staatbosbeheer is de grootste beheerder in dit gebied, naast de gemeente Delft en het recreatieschap Dobbeplas.

Grote recreatieve trekkers zijn de Dobbeplas en de plas in het Delftse Hout. Daarnaast is er een aantal horecavoorzieningen, speelbossen en kinderboerderijen. De opgave voor de komende jaren ligt in het beter verbinden van de onderdelen van Buytenhout en het verbeteren van de inrichting. Voor dit laatste, de zogenaamde ‘tweede oplevering’ zijn meerdere projectvoorstellen ontwikkeld. Dat betreft m.n. omvorming van de beplantingen om de biodiversiteit te vergroten (vervanging pionierssoorten) en een kwaliteitsimpuls voor de recreatieve voorzieningen. Afgelopen periode is er al geïnvesteerd in een nieuwe waterspeelplek bij de Dobbeplas, een poort bij de Dobbeplas, 60 ha wandelbos in De Balij (provincie) de aansluiting van De Balij op de Groenzoom Katwijkerlaan (met cofinanciering van de provincie en het stadgewest Haaglanden).

In het Buytenhout wordt ook deelgenomen aan het programma 'Groen doet Goed' van de provincie Zuid-Holland, het IVN en 10 gemeenten. In dit deelgebied loopt het programma vooral via de ziekenhuizen. Mogelijk kan dit opgeschaald worden tot heel Hof van Delfland.

Voor de komende jaren willen de gebiedspartijen een kwalitatieve impuls geven aan het speelbos in De Balij en het Bieslandse Bos (speelbos, sportief parcours en verbetering van bestaand amfitheater). De gewenste natuurmaatregelen voor het Buytenhout bestaan uit maatregelen voor de versterking van de soortenrijkdom, de aanleg van een bijenlint en een publicatie over biodiversiteit.

Op langere termijn zijn er ideeën van de gemeente Zoetermeer en Staatsbosbeheer om de Balijhoeve te ontwikkelen. Daarnaast wil de gemeente Delft i.s.m. de nieuwe Stichting Buytenhout een belevenisboerderij ontwikkelen in de Delftse Hout.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Impuls Bieslandse Bos (speelbos, sportief parcours, opknappen amfitheater)	F1	Staatsbosbeheer	50.000	25.000 (SBB)	25.000	Groenagenda	2017
Natuurmaatregelen Buytenhout, bijenlint en publicatie biodiversiteit	F2	Staatsbosbeheer en gemeente Delft	40.000	20.000 (SBB)	20.000	Groenagenda	2017
Totaal					***45.000***		

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Ontwikkeling Balijhoeve	F3	Gemeente Zoetermeer en SBB	500.000 – 1.000.000 (indicatief)	PM	500.000 – 1.000.000 (indicatief)	Groenagenda	2018-2020
Ontwikkeling Belevenisboerderij Buytenhout	F4	Stichting Buytenhout	280.000 (indicatief)	PM	280.000	Groenagenda	2018

Impressie nieuwe Rotterdamse Baan in Vlietzone

Ligging deelgebied Vlietzone

3.6. Vlietzone

De Vlietzone ligt maar voor een klein deel in het gebied Hof van Delfland. Aan de andere zijde van de A12 / Utrechtse Baan loopt deze zone door in Duin, Horst en Weide.

De belangrijkste opgaven liggen hier in de herstel van cultuurhistorisch erfgoed (landgoedbiotoop), vergroting van de waterberging, natuurontwikkeling en verbetering van de recreatieve verbindingen. Belangrijk daarbij is dat de barrièrewerking van de grote infrastructuur verminderd wordt.

De gemeente Den Haag heeft in de Vlietzone een groot integraal project in voorbereiding. Er is een voorontwerp beschikbaar dat met belanghebbenden, waaronder familiepark Drievliet, ontwikkeld is. Na aanleg van een nieuwe tunnel, die de A13 verbindt met de binnenstad (als vervanging van de Rotterdamsebaan), wordt het Molenvlietpark gerealiseerd. Dit park krijgt een bovenlokale functie.

De geraamde totaalkosten bedragen € 26 miljoen. Met het Hoogheemraadschap van Delfland zijn reeds (financiële) afspraken gemaakt over de aanleg van een calamiteitenberging en een vispaaiplaats. Maar voor een aantrekkelijke parkinrichting, die past bij de historische landgoederen in deze zone, dient nog aanvullende financiering te worden gevonden. De uitvoering van de tunnel start in 2016; de aanleg van de parkinrichting is voorzien in 2018-2020.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Aanleg Molenvlietpark incl. waterberging	G1	Gemeente Den Haag	26.000.000	17.000.000 (gemeente Den Haag) en 5.400.000 (HHD)	3.500.000 (voor inrichting park, 4e laag)	Groenagenda	2018-2020

3.7. Slow lanes

De landschapstafel Hof van Delfland neemt de uitdaging aan voor uitwerking van de slow lanes, zoals West8 geformuleerd heeft in de visie op het Economisch Vestigingsklimaat in de metropoolregio. In deze studie is indicatief aangegeven welke belangrijke fiets- en wandelroutes tussen steden / dorpen en belangrijke landschappelijke en programmatische locaties kunnen lopen. Grotendeels betreft het bestaande paden en wegen. Maar de ambitie is om ze comfortabeler te maken, (grotendeels) autovrij en te voorzien van een karakteristieke inrichting.

Als eerste stap wil de landschapstafel een voorstudie maken om te bepalen welke routes het meest geschikt zijn voor een dergelijke uitwerking. Ook wordt een eerste voorzet gedaan voor een programma van eisen voor deze routes. Vervolgens worden enkele routes samen met de MRDH en de provincie verder uitgewerkt. Hiervoor hebben de provincie en de MRDH al op hoofdlijnen afspraken gemaakt. Daarna kunnen concrete afspraken gemaakt worden over financiering en realisatie van de eerste slow lanes.

Op dit moment zijn er al plannen voor belangrijke fietsverbindingen. Deze zijn te beschouwen als de voorlopers van de slow lanes. Ze zijn daarom in dit onderdeel opgenomen.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Fietspad Rottemeren – Bentwoud (verlengde Molengangpad)	S1	Gemeente Zuidplas en recreatieschap Rottemeren	1.400.000	600.000 (gemeente Zuidplas en recreatieschap	800.000	Fietsprogramma provincie	2016
Studie uitwerking slow lanes	S2	MRDH	-	80.000 (afspraak tussen provincie en MRDH over studieproject)	-	Economisch Vestigingsklimaat MRDH	2016
Totaal					***800.000***		

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Fietsroute van Zee naar Zweth, 2e fase	S3	Gemeente Den Haag en gemeente Westland	2.000.000 (indicatief)	-	2.000.000 (indicatief)	Fietspaden VA en fietsprogramma provincie	2018
Fietsroute met ecologische verbindingszone Poelzone-zuid	S4	Gemeente Westland	PM	PM (gemeente Westland)	PM	Fietsprogramma MRDH	2018 - 2020

Afbeelding recreatieve vaarroutes uit studie West8 voor MRDH

3.8. Recreatieve vaarroutes / waterrecreatie

Het uitgebreide waternetwerk van Hof van Delfland is lange tijd onderbenut gebleven voor de recreatievaart. Pas de afgelopen jaren is het besef gegroeid dat er nog veel kansen zijn om de bruikbaarheid van de waterwegen te vergroten voor sloepen, kano's, fluisterbootjes en, op sommige plaatsen, ook rondvaartboten.

De bestuurlijke ambitie is om als minimale doorvaarthoogte 1,80 meter te hanteren voor alle recreatieve hoofdvaarroutes. Afgelopen jaren is er al geïnvesteerd in extra hoge bruggen (verhoging Oosterleebrug in Westland), uitstapsteigers en het opknappen van sluizen. Ook zijn knooppuntensystemen voor waterrecreatie gerealiseerd in Midden-Delfland en in de Rottemeren (eerste fase).

De Schie is de belangrijkste doorgaande verbinding voor de recreatievaart, maar die heeft zijn beperkingen door de functie voor de binnenvaart. Wel is het mogelijk hier op kleine schaal te investeren in steigers voor de recreatievaart (zoals bij landgoed De Tempel). Andere hoofdroutes zijn de Rotte, het Noorderkanaal (de verbinding tussen de Rotte en de Schie), de Vlaardingervaart en de Zweth. Ook de vlieten tussen Maasland en Schipluiden zijn interessante recreatieve vaarwegen.

Een deel van deze vaarten heeft in het verleden gefunctioneerd als trekvaart. De provincie heeft ze opgenomen in de erfgoedlijn trekvaarten. De gemeenten Vlaardingen, Maassluis en Midden-Delfland hebben recent een inventarisatie gemaakt van de mogelijkheden om cultuurhistorische elementen, zoals sluizen, te herstellen en barrières (o.a. te lage bruggen) weg te nemen.

Een specifieke situatie is aanwezig bij de Overgaag. Hier is beweegbare brug aanwezig, maar deze krijgt een belangrijke verkeersfunctie voor het autoverkeer tussen de A4 en Delft. Hierdoor wordt, door beperking in de openingstijden, de situatie ongunstiger voor de recreatievaart. Er is een alternatief plan uitgewerkt voor een hogere, vaste, brug. De meerkosten zijn echter aanzienlijk en er dient op korte termijn een besluit genomen te worden over de extra investeringen.

Voor de Rotte zijn er ook ambities om de aantrekkelijkheid voor de vaarrecreant te vergroten. Er is een tweede fase van het vaarknooppuntenproject in voorbereiding, waarbij voorgesteld wordt om extra uitstapsteigers en ander voorzieningen aan te brengen. Ook is het gewenst om de openingstijden van de sluizen en bruggen te verruimen.

Selectie projecten voor periode 2016-2018

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
2e fase vaarknooppunten /waterrecreatie Rotte	V1	Recreatieschap Rottemeren	1.500.000 (indicatief)	750.000 (recreatieschap)	750.000 (indicatief)	Groenagenda	2016-2017
Steiger begraafplaats Oud-Crooswijk	V2	Gemeente Rotterdam	PM	PM (gemeente Rotterdam)	PM	Groenagenda	2017
Restaureren Monsterse sluis	V3	St. Monsterse Sluis i.s.m. gemeente Maassluis	500.000	250.000 (stichting Monsterse Sluis)	250.000	Erfgoedlijn trekvaarten	2017
Extra hoogte Overgaagbrug	V4	Gemeente Midden-Delfland	3.500.000 (indicatieve meerkosten)	1.750.000 (ophoging budget bij MRDH mogelijk)	1.750.000 (indicatief)	?	2017
Kwaliteitsverbetering jaagpad en omgeving Grote Kerk Overschie	V5	Gemeente Rotterdam	300.000	150.000 (gemeente Rotterdam)	150.000	Erfgoedlijn trekvaarten	2017
Totaal					***2.900.000 +PM***		

Kansrijke projecten voor periode 2018-2020

Project	***Code***	***Trekker***	***Totale kosten***	***Reeds beschikbare cofinanciering***	***Ontbrekende financiering***	***Mogelijk programma***	***Planning***
Aanpassen Lijndraaiersburg	V6	Gemeente Maassluis	1.3500.000 (indicatief)	)	1.350.000 (indicatief)	Erfgoedlijn trekvaarten	2018
Bevaarbaar maken Westgaag vanuit Steendijkpolder Maassluis	V7	Gemeenten Maassluis en Midden-Delfland	PM	-	PM	Erfgoedlijn trekvaarten	2018 - 2020
Rondje Maassluis	V8	Gemeente Maassluis	PM	-	PM	Erfgoedlijn trekvaarten	2018-2020
Steigers Maassluis en Maasland	V9	Gemeenten Maassluis en Maasland	PM	-	PM	Erfgoedlijn trekvaarten	2018-2020

Investeringsprogramma

- *Investeren in vernieuwen* –

We hebben en krijgen te maken met ingrijpende veranderingen, die grote gevolgen hebben. Trends zoals de uitputting van natuurlijke hulpbronnen en fossiele brandstoffen, klimaatverandering, migratie naar verstedelijkte gebieden en baanbrekende technologische ontwikkelingen zijn hier goed merkbaar. Het zijn de stuwende krachten in onze regio achter de ontwikkeling naar een nieuwe economie en een samenleving waarin duurzaamheid centraal staat. Wij, de 23 gemeenten die de Metropoolregio Rotterdam – Den Haag[1] (MRDH) vormen, de provincie Zuid-Holland, de Economische Programmaraad Zuidvleugel[2] (EPZ), de regio Drechtsteden en de regio Holland-Rijnland, gaan deze uitdaging gezamenlijk aan.

Investeren in een sterke regio

Onze regio werkt aan de noodzakelijke vernieuwing. Maar het moet sneller, veelomvattender en samenhangender anders raken we achterop. We willen de werkloosheid en tweedeling, die nu boven het niveau van vergelijkbare stedelijke gebieden uitstijgt, bestrijden, zowel aan de boven- als de onderkant van de arbeidsmarkt. We kampen met een deels verouderde industrie – petrochemie, glastuinbouw, logistiek en maritieme maakindustrie – waar grote vernieuwing uitblijft en waar onvoldoende schaalvoordelen worden gerealiseerd die logischerwijs zouden moeten samengaan met de aanwezige economische structuur. Daarnaast krimpt het aantal banen bij de overheid, traditioneel een grote sector in de regio.

Juist onze regio heeft alles in huis om een Europese topregio te zijn door een veelzijdig en onderscheidend economisch profiel. We hebben toonaangevende internationale bedrijven, uitmuntende onderwijs- en kennisinstellingen, de grootste mainport van Europa, mondiaal toonaangevende greenports voor agrofood en internationaal aanzien op het gebied van vrede en recht. De concentratie van bedrijven en kennisinstellingen rond onder meer clean tech, health & life sciences, recycling, safety & security en food in combinatie met de haven als internationale draaischijf en industrieel centrum is een krachtige mix. Er liggen mogelijkheden voor kruisbestuiving tussen bijvoorbeeld (bio)chemie en tuinbouw, tussen security, ICT en finance, tussen voedselproductie en gezondheid en tussen de lucht-/ruimtevaart en het maritieme cluster. De regio levert een forse bijdrage aan de Nederlandse economie. Hier verdienen we ruim 22% van het bnp en vinden ruim 1,5 miljoen mensen een baan.

De samenleving vraag om een andere overheid, die naast haar vertrouwde taken ook faciliteert en zelf participeert. Daarom zoeken wij gericht de samenwerking met uiteenlopende partijen. Met bedrijven, kennisinstellingen, sociale ondernemingen en met maatschappelijke organisaties. Samen hebben we de ideeën en de realisatiekracht om onze regio te vernieuwen.

Investeren in agglomeratiekracht
De OESO[3] constateert dat het potentieel van de regio onderbenut is en dat investeren nodig is. Inzet op versterking van de samenhang in de regio kan leiden tot 2 - 4% structurele groei op jaarbasis. Dit betekent meer werkgelegenheid voor alle lagen van de beroepsbevolking in de regio, met mogelijk 2% minder werkloosheid.

De economische diversiteit in onze regio biedt enorme kansen. De economie leunt op sterke sectoren, maar de verbindingen ertussen – daar waar juist vernieuwing ontstaat, – komen niet snel genoeg van de grond. Onze regio kent de hoogste dichtheid aan bevolking, voorzieningen en kennisinstellingen in Nederland, maar de verbindingen zijn nog niet sterk. Ontmoeting is een belangrijke randvoorwaarde voor innovatie. In de hoog stedelijke interactiemilieus wordt deze ontmoeting gefaciliteerd en ontstaat versnelde groei. We hebben prachtige plekken om te wonen, maar de woon- en verblijfskwaliteit blijft achter bij concurrerende regio's. Dit zorgt ervoor dat we moeilijk onze kansen kunnen benutten. De vernieuwing van de economie én het versterken van de samenhang en de aantrekkelijkheid – agglomeratiekracht – is daarom de kernopgave van de regio.

Uniek en ongedeeld Investeringsprogramma

Wij zijn overtuigd van de kracht en de kansen van de regio. Daarom hebben we de handen ineengeslagen. Door op een verfrissende manier samen te werken, hebben wij de verbinding gezocht en gevonden. We hebben als MRDH, provincie Zuid-Holland, EPZ, Dordtse en Leidse regio het lef om een uniek Investeringsprogramma te presenteren. Hiermee leggen we een solide basis voor de toekomst van de regio.

Het Investeringsprogramma biedt de juiste condities voor bedrijven en instellingen en zet tegelijkertijd in op een prettig leefklimaat voor alle inwoners. Daarom gaat het programma ook in op onderwijs, verschillende soorten werkgelegenheid en sociale samenhang.
We beseffen dat investeringen beter renderen als ze landen in een 'ecosysteem' dat ook op andere manieren innovatie uitlokt. Provincie en gemeenten werken gezamenlijk aan de ruimtelijke opgaven. Samen met het rijk willen we komen tot minder en eenvoudigere regels, misschien wel regelvrije zones, snellere bestuurlijke procedures. Resultaat zullen we alleen boeken als we 'de omgeving' er tijdig en goed bij betrekken.

Vier invalshoeken, vijfentwintig thema's en honderdvijftig projecten
Voor het sterker maken van onze regio moeten we vernieuwen in viervoud: vernieuwen economie, vernieuwen energie, vernieuwen verbindingen en vernieuwen stad en ommeland[4]. Op basis van deze vier benaderingen hebben de gemeenten en provincie een Top 25 van focusthema's/-gebieden samengesteld[5]. Hieronder vallen honderdvijftig concrete projecten. Alle projecten staan aangegeven op de Investeringskaart.

Voeding voor in het bijzonder de invalshoeken nieuwe economie en nieuwe energie vindt ook plaats vanuit het traject Roadmap Next Economy. Voor het opstellen daarvan hebben we de Amerikaanse econoom Jeremy Rifkin ingeschakeld. De Roadmap Next Economy, die komend najaar zal worden afgerond, benoemt transitiepaden. De

transitiepaden leiden tot concrete projecten. De eerste projecten uit het traject Roadmap Next Economy hebben we al in het Investeringsprogramma opgenomen.

De hierna volgende verbeelding laat zien waar we naar toe werken. Met een aantal voorbeelden voor elke invalshoek illustreren we vervolgens waar we concreet mee aan de gang zijn en gaan.

De verbeelding spreekt……

1. Vernieuwen economie: wisselwerking, samenwerking en kruisbestuiving
Opgave om traditionele sectoren aansluiting te geven op nieuwe technologie, opkomende sectoren en innovaties door nieuwe omgeving en samenwerkingsverbanden vorm te geven tussen bedrijven en kennisinstellingen.

- Doorontwikkeling campuslocaties in Delft en Leiden
- Ontwikkeling van Rotterdam Innovation District en Binnenstad, Den Haag Central Innovation District en The Hague Security Delta (kennisintensieve bedrijvigheid in steden is samenwerking met onderwijs)
- Fieldlabs

Vergezichten hierbij zijn: Hotspots voor kennis en innovatie en digitale fabrieken, bijvoorbeeld "Robovalley", "Dutch Windwheel", "Duurzaamheidsfabriek", "Digital Factory Composites"

2. Vernieuwen energie: verduurzaming van de haven, glastuinbouw en woningen
Opgave voor de meest energie intensieve regio van Europa wordt de omschakeling van een economie gebaseerd op fossiel naar niet-fossiel en CO2-neutraal. De agenda levert de volgende bijdrage:

- Aanleg energiegrid
- Fysieke experimenteerruimte nieuwe duurzame energie (zon, geo en bio)
- Energietransitie mobiliteit

Vergezichten hierbij zijn: "smart multi commodity grid", "haven energieleverancier in 2030", "haven zonder fossiel in 2050", "kassen klimaatneutraal in 2050", "zero-emissie vervoer"

3. Vernieuwen verbindingen: snelle fysieke en digitale infrastructuur
Opgave om de verbindingen in deze polycentrische regio te versterken om agglomeratiekracht optimaal te benutten.

- Viersporigheid Den Haag-Rotterdam en verbetering Leiden-Utrecht
- Last/first-mile vervoer op maat automatische voertuigen
- Glasvezel regio: uitbreiding en toegankelijkheid

Vergezichten hierbij zijn: "Schaalsprong regionaal openbaar vervoer", "Dubbelspoor Leiden – Utrecht", "Lightrail tussen Rotterdam – Dordrecht", "Snelle railverbinding met Brabant en Ruhrgebied", "Digital Gateway"

4. Vernieuwen stad en omgeving: focus op werkgelegenheid/onderkant arbeidsmarkt door herstructurering woonwijken en recreatieve/groenvoorzieningen om de stad
Opgave om stad en omgeving in samenhang aantrekkelijk te maken mede als belangrijke vestigingsfactor in concurrentie met andere stedelijke regio's.

- Next Generation Woonwijken/Verstedelijking
- Ontwikkeling metropolitaan landschap
- Aanleg van 'Hollandse Banen' en vaarroutes

Vergezichten hierbij zijn: "Vitale steden", "Groen/Blauwe Long met verbonden Central Park, Voorne Putten, IJsselmonde, Biesbosch, Krimpenerwaard, Hollands Utrechts Plassengebied, Holland Rijnland, Duin, Horst & Weide"

Vernieuwen economie
De nieuwe economie vraagt om een stevige ingreep in het vestigings- en innovatieklimaat waar bedrijven en instellingen op creatieve en open wijze samenwerken. Daar horen nieuwe typen locaties bij, zoals fieldlabs, campussen en innovation districts.

Fieldlabs
Voor bedrijven is het een hele uitdaging om de kansen die de nieuwe economie biedt te benutten. Het vraagt om specifieke kennis van nieuwe technologieën, nieuwe klanten en nieuwe markten. Het is, zeker voor het MKB, niet te doen om al deze kennis zelf in huis te halen. Innovatienetwerken rond specifieke sectoren of clusters bieden hier een oplossing in de vorm van Fieldlabs. Een Fieldlab is een faciliteit of omgeving met (fysieke) ruimte voor het ontwikkelen, testen, demonstreren en valideren van nieuwe technologieën, producten en innovaties. Denk aan robotisering, 3d-printing en big dataprocessing. In een Fieldlab werken het regionale bedrijfsleven en kennisinstellingen intensief samen. Het doel van de Fieldlabs is drieledig: versterking van de regionale economie, bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken en verbetering van de aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt. De kracht van de Fieldlabs in de regio Zuid-Holland is dat ze zich richten op mondiale vraagstukken en internationale marktkansen en daarvoor oplossingen vinden vanuit de sterke sectoren die de regio kenmerken. Denk daarbij aan de high tech sector , glastuinbouw, het haven industrieel complex of bijvoorbeeld de beschikbare kennis en expertise op het terrein van deltatechnologie. De 15 fieldlabs die in het kader van de Regionale Investeringsstrategie bijeen zijn gebracht, vormen een regionaal netwerk als springplank voor cross-sectorale samenwerking en innovatie. Dit zijn: Freshteq.NL, The Green Village, Smart, Safe & Resilient Mainports , Additive Manufacturing, Robovalley, Dutch Windwheel, SMASH, Smart Integrator 4 Aero / Space , Dutch Optic Centre (DOC), Duurzaamheidsfabriek: Smart Metrology en TIMA, Big Data Innovatiehub, Medical Delta Living Labs , Digital Factory Composite,, VP Delta, AVLM (Automatisch Vervoer op de Last Mile)

Campussen Delft en Leiden
De regio heeft twee internationaal toonaangevende campussen binnen zijn grenzen: de campus van de TU Delft en het Leiden Bioscience Park. Goed functionerende campussen zijn een onmisbare schakel in het innovatie-ecosysteem van de regio. Ze trekken slimme mensen aan en dagen uit tot kennisuitwisseling. Ze koppelen het aanbod van onderwijs aan de vraag op de arbeidsmarkt. Daarnaast bieden de campussen ruimte voor studentondernemerschap en betrokkenheid van studenten bij op de campus gevestigde bedrijvigheid.
Beide campussen hebben hun eigen focus, kenmerken en uitdagingen. Daarom zijn het ook afzonderlijke projecten in het Investeringsprogramma. Toch zijn er een aantal parallellen aan te geven. Voor beide campussen gaat het om het investeren in innovatiekracht, het verbeteren van het vastgoedaanbod voor starters en doorgroeiers, het creëren van een aantrekkelijke buitenruimte en het aanpakken van bereikbaarheidsproblemen (first en last mile, hoogwaardig OV, fietsbereikbaarheid).

De innovatie vindt in toenemende mate ook plaats in de Rotterdamse binnenstad en Den Haag Central Innovation District en The Hague Security Delta, waar de komende jaren volop wordt geïnvesteerd door bedrijven, kennisinstellingen en overheden. In Rotterdam Innovation District wordt geïnvesteerd in experimenteerruimte voor innovaties in de maakindustrie. Maar ook op diverse andere locaties zijn tot voorbeelden te vinden, zoals de vermaarde 'Ruimtecampus ESA/ESTEC' in Noordwijk en in de maritieme delta van de Drechtsteden waar de scheepsbouw- en offshore industrie nieuwe impulsen geeft aan 3D printing en robotisering.
Naast nieuwe locaties gaat het om de transformatie van locaties die in het verleden al belangrijk waren binnen de regio. Voorbeelden hiervan zijn de thema's Vernieuwing Havenindustrieel Complex, Greenport Next Step Food / Modernisering Glastuinbouw en Maritiem Servicedistrict Schiedam.

Vernieuwen energie

Wij willen als regio bijdragen aan oplossingen voor mondiale opgaven in duurzaamheid. Met de mainport, slimme logistieke oplossingen bij TNO en de TU Delft is dit dé regio voor het in praktijk brengen van de circulaire economie. Er zijn volop mogelijkheden voor het hergebruik van grondstoffen en het duurzaam benutten van natuurlijke hulpbronnen.

Binnen onze regio is de opwekking van duurzame energie kansrijk. Denk hierbij aan geothermie (aardwarmte) en zonne- en windenergie. Ook liggen er mogelijkheden voor efficiënter energiegebruik in industrie, glastuinbouw en bebouwde omgeving, door industriële restwarmte uit het havengebied te benutten voor de glastuinbouw en woningen. Die restwarmte moet dan wel schoon zijn!

Voor het energieverbruik in het vervoer zetten we in op het thema Energietransitie in mobiliteit, met onder meer zero emissie in het openbaar vervoer en laadpalen voor elektrisch vervoer.

Het gaat dus om zowel kleinschalige projecten zoals het beter isoleren van een woningcomplex, als om grootschalige investeringen in de energie-infrastructuur. Zulke investeringen hebben een positief effect op de werkgelegenheid.

Energiegrids

In deze regio gaat de helft van het energieverbruik op aan warmte. De mogelijkheden voor duurzame warmteprojecten zijn juist in deze regio groot. Door in te zetten op bestaande en nieuwe, duurzamere bronnen en een warmtenet kan in deze regio 65% warmte-energie worden bespaard. Een investering van circa 4,5 miljard die circa 7 miljard euro kan opleveren. Een stevige ambitie die door faseren en slim combineren met andere ingrepen haalbaar moet zijn: vervanging van warmtebronnen bij een aantal stadsverwarmingen, optimaliseren van woningen en kassen, geothermie, groen gas, warmtekrachtkoppeling, warmtepompen en warmteopslag . Nieuwe duurzame warmtebronnen verminderen de afhankelijkheid van niet-duurzame restwarmte. De warmte-infrastructuur wordt gefaseerd aangelegd met hoofdtracés en lokale warmtenetten, die aan elkaar worden gekoppeld.

Er zijn in de regio al 35 initiatieven voor aardwarmteprojecten. Vanaf 2017 jaarlijks willen we 2 à 3 aardwarmteboringen realiseren. Het doel is dat er in 2025 er als gevolg van deze versnelling ca. 12 PJ duurzame warmte wordt gerealiseerd. We zijn bezig met een financieringsmodel daarvoor.

We werken toe naar een “Smart Multi Commodity Grid”, een efficiënt fysiek netwerk en (digitaal) platform dat de duurzame energievoorziening faciliteert. Daarmee wordt het mogelijk om diverse regionale en lokale duurzame energiebronnen zoals rest- en aardwarmte, wind- en zonne-energie en biogas te ontsluiten en te verbinden. Uniek aan het “Smart Multi Commodity Grid” is dat het gericht is op de totale energiebehoefte van een gebied en een geïntegreerde energie-infrastructuur biedt om in deze energiebehoefte te voorzien.

Vernieuwen verbindingen

Fysieke verbindingen
Goede verbindingen binnen en met de regio, ook internationaal, zijn een basisvoorwaarde. Het gaat om verbindingen voor mensen, goederen en data. De arbeidsmarkt, de woningmarkt, de vastgoedmarkt en markten voor producten en diensten functioneren beter bij goede bereikbaarheid. Economische clusters kunnen hun onderlinge samenwerking verstevigen. Voorzieningen kunnen rekenen op meer draagvlak. Daarom investeren wij in connectiviteit.

Schaalsprong regionaal openbaar vervoer
Het vervoer per metro en tram is een groeimarkt. Inwoners en bezoekers verplaatsen zich steeds vaker per metro en tram, niet alleen in, maar ook tussen de steden. Regionale investeringen hebben die groei mogelijk gemaakt. RandstadRail geniet internationale bekendheid als succesvolvolle regionale verbinding. Dit succes zit grotendeels in de vliegwielfunctie. Het geeft de stedelijke en economische ontwikkeling een impuls. Ook leiden de ruimtelijke ontwikkelingen rond de stations tot meer OV-gebruik. Bij RandstadRail gebeurde dat zelfs tegen de trend van de recente economische crisis in.
De regio wil dit succes verder uitbouwen. Zo maken we nu de Hoekse Lijn geschikt voor lightrail. Essentieel is dat de 'backbone' van de regio (Leiden-Den Haag-Delft-Rotterdam-Dordrecht) geheel viersporig wordt. Nu is dat nog niet het geval op de trajectdelen Rijswijk-Delft Zuid, Delft Zuid-Schiedam en Schiedam-Rotterdam Centraal. Bij viersporigheid kunnen twee sporen voor snelle en frequente intercity's en twee sporen voor lightrail worden benut. Op dit moment is er onvoldoende ruimte voor een betrouwbare dienstregeling, behoud intercity-status Schiedam en internationale treinen. De backbone biedt het fundament om ook het regionaal openbaar vervoer in/tussen de steden te versterken. Potentie is er bijvoorbeeld voor het direct verbinden van de RandstadRailverbinding van en naar Rotterdam/Zoetermeer met Scheveningen / Internationale Zone Den Haag via Binckhorst en Den Haag Centraal. In Rotterdam bezien we de betere ontsluiting per openbaar vervoer in relatie tot de gewenste uitbreiding van de oeververbindingen.
Uiteindelijk gaat het om een kwaliteitssprong van het railvervoer in de hele regio. Ons ideaalbeeld is een hoogwaardig netwerk van lightrail, dat de economische hotspots in de regio verbindt. .

We richten ons primair op de schaalsprong van het regionaal openbaar vervoer. Maar daarmee zijn we er niet. Wat te denken van de belangrijke verbinding tussen Leiden en Utrecht, die nu op een groot gedeelte alleen nog maar enkelspoor heeft? Dat is eigenlijk niet meer van deze tijd.
Wat betreft de weginfrastructuur zijn er belangrijke verbeteringen onlangs gereed gekomen dan wel in voorbereiding: A4 Midden-Delfland, Verbreding A15 Vaanplein – Maasvlakte, A16 Rotterdam, Blankenburgtunnel, A4 Passage Ypenburg met inprikkers in Den Haag, Rotterdamsebaan, Rijnlandroute. Toch blijven ook voor de weginfrastructuur nieuwe verbeteringen noodzakelijk, bijvoorbeeld Brienenoordcorridor, A15 Papendrecht – Gorinchem, A20 Zevenhuizen, A4-Zuid, Veilingroute Westland, N57/59 Voorne Putten/Goeree Overflakkee, N44 Wassenaar.

Binnen de regio hebben we enkele economische hotspots, die eigenlijk alleen goed per auto te bereiken zijn. Te ver van het openbaar vervoer om te lopen, te beperkt van omvang om een railverbinding te realiseren. Op zeven van deze locaties, waaronder Rotterdam The Hague Airport, willen we voor de 'last mile' zelfrijdend vervoer inzetten. Voor gebieden met relatief weinig vraag naar openbaar vervoer, bijvoorbeeld Voorne-Putten, willen we maatwerk leveren: Mobility as a Service.

Digitale verbindingen
Onze regio heeft de potentie om de Digital Gateway to Europe te worden: de digitale toegangspoort van en naar Europa. Met de mogelijkheden van de digitale economie in combinatie met een haven, greenport en veiligheidscluster op wereldniveau hebben we een belangrijke troef in handen. Zo zetten we met het digitaliseren van de haven en de greenport in op een mondiale koppositie voor digitale productie, logistiek en handel. Daarnaast hebben we daarmee een business model in handen dat mondiaal (en vaak op afstand) uitgerold kan worden. De regio wordt daarmee een aantrekkelijk (digitale) afzetmarkt en zet de deur open voor mondiale opschaling. Investeren in een veilige, open en toereikende digitale economie is daarvoor cruciaal. Alleen dan kan de benodigde digitale infrastructuur, standaardisatie, veiligheid en kwaliteit gerealiseerd worden voor de Digital Gateway to Europe."

Vernieuwen stad en omgeving
De aantrekkelijkheid van de regio is een belangrijke voorwaarde voor economische ontwikkeling. Het belang van een goed woon-, werk- en leefklimaat en van hoogkwalitatieve vestigingslocaties groeit nog steeds. Een stedelijke regio met schone lucht, weinig milieuoverlast, veel groen en ruimte voor actieve mobiliteit en bewegen heeft de toekomst. De centra van de grote steden transformeren van traditionele kantorenmilieus naar gemengde hoog stedelijke milieus. Een aantrekkelijke vestigingsplaats voor zowel 'corporates' als 'start-ups', werelden die elkaar versterken. Een gebied waar wonen, werken en recreëren samenkomen. Maar we hebben ook aandacht voor al langer bestaande woon-, winkel, kantorengebieden. Een deel van de bestaande winkel- en kantorengebieden moet hoognodig worden aangepakt (transformatie).

Verstedelijking/Next generation woonwijken gericht op werkgelegenheid /onderkant arbeidsmarkt
Het samenwerkingsproject Next generation woonwijken beoogt oudere wijken weer aantrekkelijk te maken door ze om te vormen tot duurzame, gezonde, levensloopbestendige en betaalbare woon- en leefgebieden. De verduurzaming van woningen, bedrijfsruimtes, scholen e.d. leveren werkgelegenheid op, innovatieve (bouw)technieken, kansen voor digitale toepassingen en kansen voor scholing en leerwerkervaringsplaatsen – juist ook voor mensen uit de wijk. Ook wordt alternatieve lokale energieopwekking mogelijk en de ontwikkeling van een smart grid voor internettoepassingen (Internet of Things, het toepassen van e-health door sensoren). Een aantrekkelijk en toekomstbestendige woonwijk is een stimulans voor broedplaatsen en proeftuinen van kleine ondernemers. De centrale ligging van veel oudere wijken is hierbij een pluspunt. Wij zetten in op een integrale aanpak met meerdere overheidsdiensten, het maatschappelijk middenveld en vastgoedeigenaren, waaronder woningcorporaties. Daarbij gaat het om zowel nieuwe projecten als om verrijking en versnelling bij al lopende initiatieven. Voor een deel van de financiering streven we naar een regionaal fonds voor energiebesparing in de bebouwde omgeving, om te beginnen voor Verenigingen van Eigenaren (VvE's). Een andere grote opgave is dat er tot 2030 ruim 230.000 woningen in stedelijk gebied bij moeten komen. Hiervan kunnen 70.000 woningen alleen nog worden gerealiseerd door verdichting en transformatie. Het gaat daarbij om dure locaties waarvoor nieuwe financieringsvormen moeten worden gevonden door aanpassing van beleid, wet- en regelgeving en vernieuwende samenwerking. Zeven gemeenten testen dit uit in acht gebiedsontwikkelingen: de City Deal Binnenstedelijk bouwen en transformatie. Resultaten zullen met het rijk worden besproken. Verdichting, transformatie en renovatie biedt naar schatting van het CPB perspectief op een investeringsimpuls van ca 1,6 miljard per jaar en ca. 18.000 fulltime banen.

Een pluspunt van onze regio is dat we naast dichtbevolkte, sterk verstedelijkte gebieden ook 'groen/blauwe longen' hebben. We hebben een attractieve kust en rivieren, waarmee we ons onderscheiden. Dit gaan we verder benutten. Onze metropolitane landschappen, de kust en de rivier gaan we meer betekenis voor onze bewoners geven.

Central Park
Direct naast de stedelijke gebieden van onze regio liggen vijf metropolitane landschappen: de Landgoederenzone, het Delflands Duin, de Rottemeren, de karakteristieke polderstructuur van Voorne Putten en IJsselmonde en Central Park Delfland.
Central Park Delfland bijvoorbeeld wordt doorkruist door de A13 en het spoor. Daardoor is het gebied relatief slecht bereikbaar en onbekend. Door vanuit de omliggende (historische) kernen met 'Hollandse Banen' (brede fiets-/wandelpaden) dit park te 'openen', wordt het gebied toegankelijker en beter verbonden met andere landschappen. Naast rust en duurzame voedselproductie biedt Central Park (en de andere landschappen) ruimte voor nieuwe openluchtactiviteiten..

Onze ambitie is de Groen/Blauwe Longen, Central Park, Voorne Putten, IJsselmonde, Biesbosch, Krimpenerwaard, Hollands Utrechts Plassengebied, Holland Rijnland en Duin, Horst & Weide beter toegankelijk te maken en met elkaar te verbinden. En natuurlijk blijft de nabijheid van zee en strand met tal van attracties een sterk punt van onze regio (kustontwikkeling).

Uitnodiging

Wij staan vierkant achter dit Investeringsprogramma en hebben het vertrouwen dat we hiermee bovenop onze bestaande en lopende inzet de sprong voorwaarts te kunnen maken. Pakken we het goed aan dan zal de werkloosheid met 2% dalen, zo stelt de OESO. Dat gaat om indicatief 20.000 banen[6].

De projecten in het Investeringsprogramma zijn niet in beton gegoten. Er zullen projecten bijkomen, er zullen projecten wijzigen, er zullen projecten afvallen. Ook kunnen we niet alles tegelijkertijd, we moeten keuzes maken waarmee we beginnen.
De realisatie van de projecten is veelal afhankelijk van diverse partners. Daarom zoeken wij de samenwerking met bedrijven, kennisinstellingen, sociale ondernemingen en maatschappelijke organisaties. Daar horen nieuwe samenwerkings-, financierings- en nieuwe verdienmodellen bij. Wij verwachten dat voor de uitvoering van het Investeringsprogramma de komende 10 jaar in totaal 12 tot 15 miljard euro nodig is. Per project zal er een bekostigings- en financieringsarrangement moeten komen.

Wij investeren zelf in woon- en werklocaties, gebiedsontwikkelingen, in onderwijs en gezonde en leefbare stad, veelal juist samen met bedrijven en andere partners. Investeringen aan publieke zijde gaan gepaard aan het faciliteren van investeringsvoornemens aan private zijde en aan de agenda's van de kennisinstellingen. Het gaat om verbindingen leggen, experimenteren met regelgeving en actief mee-investeren. Dat betekent dat overheden waar nodig een andere rol vervullen dan voorheen, in sommige gevallen ook meer faciliteren en participerend. Bedrijven, kennisinstellingen en overheden hebben elkaar hard nodig.

Dit is een samenhangend investeringsprogramma dat inzet op economische structuurversterking en het beter benutten van de agglomeratiekracht van de regio. Het geeft een forse impuls aan de regio en aan Nederland als geheel. Daar kunnen en willen we mee aan de slag.

Wij nodigen bedrijven, het rijk, Europa en instellingen (financiële, kennis en onderwijs) als partners van harte uit om dit Investeringsprogramma samen met ons verder uit te werken en tot realisatie te brengen. Want samen hebben we nog meer organisatiekracht, slagkracht en financiële middelen.

[1] De gemeenten Albrandswaard, Barendrecht, Brielle, Capelle aan den IJssel, Delft, Den Haag, Hellevoetsluis, Krimpen aan den IJssel, Lansingerland, Leidschendam-Voorburg, Maassluis, Midden-Delfland, Nissewaard, Pijnacker-Nootdorp, Ridderkerk, Rijswijk, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Wassenaar, Westland, Westvoorne en Zoetermeer.

[2] In de EPZ bundelen 25 bestuurders vanuit bedrijfsleven, onderwijs- en kennisinstellingen en overheden kennis, inzichten en bestuurskracht om de economie te versterken.

[3] OECD Territorial Reviews, 'The Metropolitan Region of Rotterdam – The Hague, Netherlands', 2016

[4] Geïnspireerd op: prof. dr. P.P. Tordoir, 'Prioriteiten voor investeringsstrategie Metropoolregio Rotterdam – Den Haag/provincie Zuid-Holland, augustus 2015

[5] De Top 25 van focusthema's/-gebieden bestaat uit:

- Vier sporen Den Haag – Rotterdam
- Next generation woonwijken
- Energie-infrastructuur waaronder warmtenet
- Opwekking duurzame energie (geothermie, zon, wind)
- Glasvezel (uitbreiding en toegankelijkheid)
- Last mile/vervoer op maat/automatische voertuigen
- Energietransitie mobiliteit
- Transformatie kantoren en winkels
- Weginfrastuctuur
- Vernieuwing haven industrieel complex
- Schaalsprong metropolitaan openbaar vervoer
- Verbinding Den Haag ZW – Rijswijk – Delft – Rotterdam
- Verbinding Zoetermeer – Rotterdam
- Campus Leiden
- Campus Delft
- Rotterdam Innovation District
- Central Innovation District/Security Delta Den Haag
- Central Business District Rotterdam
- Kustontwikkeling
- Fieldlabs
- Greenports modernisering glastuinbouw
- Greenports next step food
- A12 Corridor/Bleizo
- Herstructurering Schiedamse Zeehaven
- Metropolitaan Landschap

[6] Voorlopig cijfer

		Programma/thema	Projecten/investeringen
1	1.1	Vier sporen Den Haag - Rotterdam	Rijswijk - Delft Zuid
	1.2	Vier sporen Den Haag - Rotterdam	Delft Zuid- Schiedam
	1.3	Vier sporen Den Haag - Rotterdam	Schiedam - Rotterdam Centraal
	1.4	Vier sporen Den Haag - Rotterdam	Internationale verbinding met Ruhrgebied
2	2.1	Next generation woonwijken	Verstedelijking/herstructurering
	2.2	Next generation woonwijken	Verduurzaming woningen VVE's
	2.3	Next generation woonwijken	Next Generation Woonwijk Honselersdijk
3	3.1	Energie-infrastructuur	Cluster West
	3.2	Energie-infrastructuur	Cluster Oost
	3.3	Energie-infrastructuur	Lokale distributienetwerken
	3.4	Energie-infrastructuur	Smart Multi Commodity Grid
	3.5	Energie-infrastructuur	Smart Grid Dordtse Kil IV
	3.6	Energie-infrastructuur	Uitbreiding HVC Warmtenet Dordrecht naar Papendrecht
	3.7	Energie-infrastructuur	Smart Grid Stormpoldergebied
4	4.1	Opwekking duurzame energie	Zon
	4.2	Opwekking duurzame energie	Wind
	4.3	Opwekking duurzame energie	Geothermie
5	5.1	Digital gateway	Glasvezel regio (backbone digitale infrastructuur)
	5.2	Digital gateway	Glasvezel Stormpolder en omgeving
6	6.1	Automatisch vervoer	Capelle aan den IJssel – Parkhuttle Kralingse Zoom
	6.2	Automatisch vervoer	Rotterdam The Hague Airport – shuttle RandstadRail Meijersplein
	6.3	Automatisch vervoer	Schiedam– Metroshuttle en Havenshuttle Vijfsluizen
	6.4	Automatisch vervoer	Delft - ResearchLab TU Campus Delft
	6.5	Automatisch vervoer	Leiden – shuttle BioSciencePark
	6.6	Automatisch vervoer	Rijswijk – shuttle Plaspoelpolder, Broekpolder en Hoornwijck
	6.7	Automatisch vervoer	Den Haag - Binckhorstshuttle
	6.8	Vervoer op maat	Transformatie onderkant OV en doelgroepenvervoer
7	7.1	Energietransitie mobiliteit	Zero emissie openbaar vervoer
	7.2	Energietransitie mobiliteit	Zonne-energie tram en metro
	7.3	Energietransitie mobiliteit	Laadpalen electrisch vervoer
	7.4	Energietransitie mobiliteit	Proeftuinen energietransitie N470 en N211
8	8.1	Transformatie kantoren en winkels	Transformatie kantoren en winkels
9	9.1	Weginfrastructuur	Extra oeververbindingen
	9.2	Weginfrastructuur	A20 verdubbeling Zevenhuizen
	9.3	Weginfrastructuur	Herontwerp brienenoord algeracorridor
	9.4	Weginfrastructuur	Knooppunt A16 - N3, inclusief ontsluiting Dordtse Kil IV
	9.5	Weginfrastructuur	A4 Zuid
	9.6	Weginfrastructuur	A4 inprikkers
	9.7	Weginfrastructuur	Aansluitingen A15 en N57
	9.8	Weginfrastructuur	A15 traject Papendrecht - Gorinchem
	9.9	Weginfrastructuur	Nieuwe verbindingsweg N210-Noord/Lekdijk
	9.10	Weginfrastructuur	Fiets-/voetveer Stormpolder-IJsselmonde
10	10.1	Vernieuwing Haven Industrieel Complex	Verdieping Nieuwe Waterweg
	10.2	Vernieuwing Haven Industrieel Complex	Bioraffinage
	10.3	Vernieuwing Haven Industrieel Complex	CCS-ROAD
	10.4	Vernieuwing Haven Industrieel Complex	Theemswegtrace
	10.5	Vernieuwing Haven Industrieel Complex	Actieplan Versterking Industrie Rotterdam - Moerdijk
	10.6	Vernieuwing Haven Industrieel Complex	OntwikkelingOffshore/maritieme Industrie Maasvlakte 2
11	11.1	Schaalsprong metropolitaan openbaar vervoer	Den Haag Binckhorst-CID-Scheveningen
	11.2	Schaalsprong metropolitaan openbaar vervoer	Samenloop Randstadrail E met Zoetermeerlijn 3/4
	11.3	Schaalsprong metropolitaan openbaar vervoer	Automatisering metro
	11.4	Schaalsprong metropolitaan openbaar vervoer	Ontsluiting Rotterdam Zuid
	11.5	Schaalsprong metropolitaan openbaar vervoer	Vervoer over water IJsselmonde - Krimpenerwaard
12	12.1	HOV Den Haag ZW - Rijswijk - Delft -Rotterdam	HOV Delft - Oostland - Rotterdam
	12.2	HOV Den Haag ZW - Rijswijk - Delft -Rotterdam	HOV Den Haag ZW - Rijswijk - Delft
13	13.1	HOV Zoetermeer - Rotterdam	HOV Zoetermeer - Rotterdam
14	14.1	Campus Leiden	Campusfaciliteiten
	14.2	Campus Leiden	Campus vastgoed
	14.3	Campus Leiden	Bereikbaarheid campus en station
	14.4	Campus Leiden	Stationsgebied
15	15.1	Campus Delft	Campusfaciliteiten
	15.2	Campus Delft	Campus vastgoed
	15.3	Campus Delft	Bereikbaarheid campus
	15.4	Campus Delft	Stationsgebied
	15.5	Campus Delft	Aerospace Innovation Centre
	15.6	Campus Delft	Dutch Offshore Technology Centre
	15.7	Campus Delft	Biotech campus Delft
	15.8	Campus Delft	Flood Proof Holland
	15.9	Campus Delft	Proeftuin multi commodity smart grid
16	16.1	Rotterdam Innovation District	RID-Programmering/accelerator
	16.2	Rotterdam Innovation District	RDM-Herontwikkeling grofsmederij
	16.3	Rotterdam Innovation District	M4H-Ontwikkeling Productiecampus
	16.4	Rotterdam Innovation District	M4H-Transformatie Marconiplein en Vierhavenblok
	16.5	Rotterdam Innovation District	M4H-Infrastructuurpakket
17	17.1	Central Innovation District&Security Delta Den Haag	HSD campus, Innovation centre, Museumkwartier, Binckhorsthaven
	17.2	Central Innovation District&Security Delta Den Haag	Nieuwe Schenkverbinding
	17.3	Central Innovation District&Security Delta Den Haag	Verlengde Velostrada
18	18.1	Central Business District Rotterdam	Rotterdam Central District
	18.2	Central Business District Rotterdam	Ontwikkelen Maritiem District
	18.3	Central Business District Rotterdam	Hoboken-Museumpark
	18.4	Central Business District Rotterdam	Rivieroevers binnenstad
	18.5	Central Business District Rotterdam	Coolsingel
19	19.1	Internationale kustontwikkeling Den Haag	Schevingen Bad ‘all weather proof’, Innoport en kustverdediging
	19.2	Internationale kustontwikkeling Den Haag	1e fase tramontsluiting Scheveningen Haven
	19.3	Internationale kustontwikkeling Den Haag	Bereikbaarheid Scheveningen op piekmomenten
	19.4	Internationale kustontwikkeling Den Haag	Kustfietsroute
20	20.1	Fieldlabs	VP Delta
	20.2	Fieldlabs	The Green Village
	20.3	Fieldlabs	Robovalley
	20.4	Fieldlabs	Smart Integrator 4 Aero / Space
	20.5	Fieldlabs	Dutch Optic Centre (DOC)
	20.6	Fieldlabs	Medical Delta Living Labs
	20.7	Fieldlabs	Field Lab AVLM
	20.8	Fieldlabs	Proeftuin Delta Innovaties ZH
	20.9	Fieldlabs	Big Data Innovatiehub
	20.10	Fieldlabs	TIMA
	20.11	Fieldlabs	Additive Manufacturing
	20.12	Fieldlabs	Smart, Safe & Resilient Mainports
	20.13	Fieldlabs	Freshteq.NL
	20.14	Fieldlabs	Dutch Windwheel
	20.15	Fieldlabs	SMASH
	20.16	Fieldlabs	Digital Factory Composites
	20.17	Fieldlabs	Smart Metrology
21	21.1	Greenport Modernisering glastuinbouw	Oranjepolder
	21.2	Greenport Modernisering glastuinbouw	Verdubbeling Veilingroute
	21.3	Greenport Modernisering glastuinbouw	Centrale As
	21.4	Greenport Modernisering glastuinbouw	Ontsluiting glastuinbouwgebied Pijnacker West en Oost
	21.5	Greenport Modernisering glastuinbouw	Op- en afritten A20
22	22.1	Greenport Next step food	Food Innovation Academy
	22.2	Greenport Next step food	World Food Parc- Verwaarden reststromen
	22.3	Greenport Next step food	Nieuw Reijerwaard - Productielocatie Duurzame Energie
	22.4	Greenport Next step food	World Food Parc- Smart Logistics
	22.5	Greenport Next step food	World Food Parc-Human Capital Pool
	22.6	Greenport Next step food	Nieuw Reijerwaard - Freshcentre/Centre of expertise
	22.7	Greenport Next step food	Food Innovation Fund
	22.8	Greenport Next step food	Bio Base Greenport
	22.9	Greenport Next step food	Kas als Apotheek
	22.10	Greenport Next step food	Onderwijs & Arbeidsmarkt instituut voor transitie
	22.11	Greenport Next step food	Coolport westland
	22.12	Greenport Next step food	Personalised food
23	23.1	A12 Corridor/Bleizo	Transportium
	23.2	A12 Corridor/Bleizo	Logistieke hotspot
	23.3	A12 Corridor/Bleizo	Capaciteitsuitbreiding A12 en verbeteren uitstraling
	23.4	A12 Corridor/Bleizo	Multimodale ontsluiting Corridor A12 (Railterminal)
	23.5	A12 Corridor/Bleizo	Verbeteren ontsluiting bedrijvenparken en glastuinbouwgebieden
	23.6	A12 Corridor/Bleizo	Doorontwikkeling Dutch Innovation Park
24	24.1	Maritiem Service District Schiedam	Maritiem Service District Schiedam
25	25.1 a	Metropolitaan Landschap	Landgoederen Duin Horst en Weide
	25.1 b	Metropolitaan Landschap	Landgoederen Schiezone
	25.1 c	Metropolitaan Landschap	Verbinding Malieveld-Haagse Bos
	25.1 d	Metropolitaan Landschap	Molenvlietpark
	25.1 e	Metropolitaan Landschap	Koningsrust/Westgaag-Oostgaag/Maaslandse Dam
	25.1 f	Metropolitaan Landschap	Ruijven Noord
	25.1 g	Metropolitaan Landschap	Rotte
	25.1 h	Metropolitaan Landschap	Verkenning Delflandse Kust
	25.1 i	Metropolitaan Landschap	Waaloevers
	25.1 j	Metropolitaan Landschap	Noordrand
	25.1 k	Metropolitaan Landschap	Zuidrand (Haringvliet)
	25.1 l	Metropolitaan Landschap	Internationaal hippisch Kenniscentrum MRDH/CHIO
	25.1 m	Metropolitaan Landschap	Herinirchting Krimpenerhout
	25.2	Metropolitaan Landschap	Groenstructuur Holland-Rijland
	25.3	Metropolitaan Landschap	Hart van groen blauwe netwerk Holland Rijnland/ Singelpark Leiden
	25.4 a	Metropolitaan Landschap	Slow lanes
	25.4 b	Metropolitaan Landschap	Metropolitane routes
	25.5 a	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Monstersche sluis
	25.5 b	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Lijndraaiersbrug
	25.5 c	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Rijnerwatering
	25.5 d	Metropolitaan Landschap	Vaarroute De Vliet
	25.5 e	Metropolitaan Landschap	Vaarroute De Bernisse
	25.5 f	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Blauwe verbinding Zuidrand Rotterdam
	25.5 g	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Rotte-Rijn-Vliet
	25.5 h	Metropolitaan Landschap	Vaarroute verbinding Zoetermeer
	25.5 i	Metropolitaan Landschap	Vaarroute River Art
	25.5 j	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Blueport / Hollandse plassen
	25.5 k	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Rijn en Veenstreek
	25.5 l	Metropolitaan Landschap	Vaarroute Passantenhaven
	25.6	Metropolitaan Landschap	Rivierzone
	25.7	Metropolitaan Landschap	Verbinding groen N44

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 8

Uitnodiging en deelnemerslijst bijeenkomst bedrijfsleven op 19 september - behorend bij vraag 4.2 en 4.4

Uitnodiging
19 september 2016, 15.30 uur
in Scheveningen

informatiebijeenkomst nieuw Nationaal Park

Geachte ondernemer.

Het ministerie van Economische Zaken heeft op 2 mei de inschrijving voor de publieksverkiezing van het 'Mooiste Natuurgebied van Nederland' gestart. Initiatiefnemers zijn uitgedaagd een plan (zogenaamd bidbook) in te dienen voor een natuurgebied dat kan uitgroeien tot Nationaal Park van (inter)nationale allure. EZ wil hiermee nadrukkelijk het omringende cultuurlandschap betrekken en onderzoeken hoe grotere gebieden economische ontwikkeling kunnen aanjagen, net zoals dit in het buitenland gebeurt.

Nieuw Nationaal Park

Samen met andere terreinbeheerders, gemeenten en andere overheden, maatschappelijke organisaties, marketingbureaus, landgoedeigenaren en ondernemers wil Dunea een nieuw Nationaal Park langs de Hollandse Kust oprichten. De ontwikkeling van dit Nationaal Park biedt als marketinginstrument volop kansen voor de regio, ook voor ondernemers. Meer informatie vindt u in de bijlage.

Informatiebijeenkomst

Graag vertellen we u meer over het plan voor dit Nationaal Park. **Maandag 19 september** organiseren wij voor ondernemers uit het midden- en kleinbedrijf een informatiebijeenkomst op de **productielocatie van Dunea in Scheveningen**. Uw vragen en opmerkingen van die middag nemen we mee in het vervolg proces voor de oprichting van het Nationaal Park langs de Hollandse Kust.

Het programma is als volgt:

15.30 - 16.00 uur	Inloop
16.00 - 16.45 uur	Georgette Leltz, *Dunea (initiatiefnemer van dit Nationaal Park)* Kees Lever, *Ministerie van Economische Zaken* Han Weber, *Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland*
16.45 - 17.15 uur	Vragen en antwoorden
17.15 - 18.00 uur	Napraten onder het genot van een hapje en drankje
18.00 uur	Einde bijeenkomst

Wij hopen dat u of een vertegenwoordiger bij deze bijeenkomst aanwezig kunt zijn.

Graag zien wij uw reactie voor woensdag 24 augustus tegemoet. U kunt dit aangeven door een reply op deze e-mail (secretariaat@dunea.nl), voorzien van uw gegevens.
U ontvangt daarna een deelnemerslijst met de gemelde aanwezigen en een routebeschrijving.

Wij verheugen ons op uw komst! Namens de projectgroep
Bart van Engeldorp Gastelaars

Dunea, Productielocatie Scheveningen
Pompstationsweg 351
2597 JV Den Haag

dunea DUIN & WATER

3/4/5-sterren (overkoepelende organisatie 3/4/5 sterren Hotels Den Haag)
AFAS Circus Theater
Aloha Surfschool
Arriva
Auberge de Kieviet
Beach Break
Beach Cruiser verhuur
BeachLine Beach Bryan Franken
Belangenvereniging Palace Promenade Scheveningen
Belangenvereniging Schevenings Havengebied
Beleef Concepts Leon de Zeeuw of Peter van den
Bibliotheek Voorschoten en Wassenaar
Bilderberg Europa Hotel Scheveningen
Binnenstad Den Haag
Bistro de Bollenschuur
Blow Kitesurfschool
Boerderij Meyendel
Bondi Beach Jeroen van Zwet
Brunotti Surfschool Katwijk
Buitengewoon Scheveningen
Buitenplaats Ockenburgh
Bungalowpak Tulp & Zee
Business Port Scheveningen
Camping de Zuidduinen Katwijk aan zee
Camping Duinhorst Wassenaar
Camping Jagtveld
Camping Le Parage
Camping op hoop van zegen
Carlton Beach
Catamaranschool Zeehelden
Centrum Management Wassenaar
Centrum Ondernemers Voorschoten
Chateau Deux Filles
Columbus Watersport
Coolevent Scheveningen
Corpus
Cultuurraad
De Groene Klaver
De Knip
De Nederlandse Vereniging Strandexploitanten Noordzee Strand
de Noordwijkse Golfclub
De Pier
De watering: overnacht op het strand
De Zeetoren Hoek van Holland
Den Haag Marketing
Den Haag Rabobank
Du Nord
Duynparc Parkbeheer B.V.
EAZZIS
Elements Marc Berkhout en Jennifer Grentz
Fietsverhuur Noordwijk

Fort 1881 Hoek van Holland
Fort Kijkduin
Gemeente Leidschendam-Voorburg
Glope Events
Go Fast Scheveningen
Golf Duinzicht
Golfbaan Ockenburg
Haags Historisch Museum
Haagse strand huisjes
Hart Beach
Het Panbos
Het Strand
Hinloopen
Hoekse watersport vereniging
Hoeve Lentevreugd
Holland Casino
Hotel De Gouden Leeuw
Hotel Elzenduin
Hotel Huis ter duin
Hotel Noordzee
Hotel Oranje
Hotel restaurant Duinoord
HTM
Jamm Beach Dylan Otto
Jorplace Beach Hostels
Kasteel Duivenvoorde
Katwijk Marketing
Kees Fietsshop
Keukenhof
KHN
Koninglijke Haagse Golf & Country club
KOV Katwijk
Kustsurfvereniging Noordwijk
La Casita bed en breakfast
Landgoed & Golfbaan Tespelduyn
Leiden Marketing
Logeren aan zee
Lustr
Manege Arckelhoeve
Manege Bakker
Manege Berestein
Manege de Wildhoef
Manege El Sham
Manege Jonker
Manege Noord Holland
Manege Riouw Rijschool
Manege Wittebrug
Moments Beach Roy en Daniëlle
Museum Beelden aan Zee
Museum Voorschoten
Nederzandt

NH Atlantic
Nico's Fietsen
Noordwijk Marketing
Noordwijkse Golfclub
Noordwijkse ondernemers vereniging
Ondernemers Societeit Scheveningen
Ondernemersvereniging 'Hoek van Holland'
Ondernemersvereniging Kijkduin Promenade
Ondernemersvereniging Wassenaar
Oscars Den Haag
Powerboat Scheveningen
Powerkiteschool
Profile Mooijekind
Profile Paul
Renbaan Duindigt
Residence Belverdere Noordwijk
Residentie Hotels (overkoepelende organisatie hotels Den Haag)
Restaurant onder de watertoren
RET
Sea Life
Sea Yacht club Noordwijk
Ski hut Scheveningen
Staatsbosbeheer
Stichting Kijkduin Beach Resort
Stichting plein aan Zee
Strandpark Vlugtenburg
Strandpaviljoen Zomer & Zo Joyce van Nierop of Mike
Sunset beach Katwijk
Surf and Bike
Surfschool Hoek van Holland
Surfschool Scheveningen
t Puntje
Take 2 Beachbungalows
The Coast Olaf Taling
The Hague Beach Stadium
Theater de Muze Noordwijk
Vakantiepark Kijkduinpark
Vakantiepark Noordduinen Katwijk aan zee
Van Nierop Groep
Vereniging van Strandexploitanten Scheveningen
Vlietland
Vlinders aan de Vliet & Life and Garden
Vlugtenburg aan Zee
Warmenhoven Botenstalling
Watersport Scheveningen
Watersportvereniging Leidschendam & Omstreken
Watersportvereniging Leidschendam & Omstreken/ 't Vaarhuis
Wato Events
Wave Events
Welkominwassenaar
Westlandsedruif

Zeezijde Katwijk
Zomer en Zo
Zomertijd Janus de Visser
Zuiderstrandtheater

Nationaal Park **Hollandse Duinen**

Bijlage 9

Publiekscampagne in voorbereiding en Plan Kindercorrespondent - behorend bij vraag 4.3

Bijlage 9: Publiekscampagne in voorbereiding

Inhoudspagina van deze bijlage **2**
1.1 Publiekscampagne in voorbereiding 3
1.2 Plan Kindercorrespondent 29

T2 Ontwerp

Concept 1

Nederland kust de natuur

Nederland kust de natuur
Dit concept heeft een overkoepelend thema waar iedereen zich in kan vinden. Persoonlijk, maar toch ook groots, met voldoende mogelijkheden voor alle partijen. Daarnaast leent het thema zich goed voor een leuke onthulling en dus ook voldoende media-aandacht.

Kust staat voor **houden van**, maar heeft tevens een dubbeling met het Nederlands **kustgebied**.

Het thema kan ook worden verbonden aan streekgenoten: Dirk kust de natuur (Kuyt), Spike kust de natuur (Di-rect), Jochem kust de natuur (Myjer).

Door de link te leggen tussen het kustgebied en bekende Nederlanders uit de regio Zuid-Holland bereik je een brede doelgroep en trigger je de doelgroep om tot actie over te gaan.

De samenwerkingspartners kunnen ook gekoppeld worden aan het thema: Heineken kust de natuur, Katwijk kust de natuur, Naturalis kust de natuur.

Betrokken partijen vertellen wat hun persoonlijke band is met het gebied. We gaan op zoek naar de liefde voor het gebied van mensen die er werken, wonen en recreëren. Deze verhalen werken activerend op de doelgroep, want ook zij hebben een band met de natuur.

Intieme fotografie ondersteunt het verhaal.

Nederland
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et pro tes earciet resti re everita velenis dolor as perrum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad en zee verbindt

Nederland
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et pro tes earciet resti re everita velenis dolor as perrum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad en zee verbindt

Nederland
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et pro tes earciet resti re everita velenis dolor as perrum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad en zee verbindt

Nederland
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et pro tes earciet resti re everita velenis dolor as perrum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad en zee verbindt

Nederland
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et
pro tes earciet resti re everita velenis
dolor as perrum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl
en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad
en zee verbindt

Jochem
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et
pro tes earciet resti re everita velenis
dolor as perrum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl
en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad
en zee verbindt

Nederland
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et pro tes earciet resti re everita velenis dolor as perrum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad en zee verbindt

Nederland
kust
de natuur
Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Sit que preruptaqui que comnimo et
pro tes earciet resti ra everita velenis
dolor as pernum excepudandi unto.'
Ga naar www.nationaalpark.nl
en stem op 'Hollandse Duinen'.
Waar natuur stad
en zee verbindt

Heineken

20 juli om 13:11 ·

Vind je onze kust ook het mooiste natuurgebied van Nederland?
Ga naar www.nationaalpark.nl/hollandseduinen en stem!

Leuk Reactie Delen

Gemeente Katwijk
Gisteren om 9:17 ·

Vind je onze kust ook het mooiste natuurgebied van Nederland?
Ga naar www.nationaalpark.nl/hollandseduinen en stem!

Leuk Reactie Delen

Concept 2

Grenzeloos mooi
Grenzeloos genieten

Grenzeloos mooi, grenzeloos genieten
Nationaal Park de Hollandse Duinen is niet alleen onze nationale trots, het heeft ook internationale potentie. Door de unieke natuur die er is ontstaan en doordat het al eeuwenlang in directe verbinding staat met de hele wereld.

Open grens of grenzeloos?
De zee is een open grens die golfslag na golfslag invloeden van buiten meebrengt. Zaden van planten, voorwerpen van heel ver, wat dichterbij en uit het verleden. Ze vermengen zich met wat er al was en (re)creëren het natuurgebied steeds opnieuw. Die dynamiek zit al in het zand. Soms vastgehouden door het helmgras, soms vrij stuivend zodat nieuwe duinen ontstaan. **Grenzeloos mooi.**

Adem de vrijheid

Vanaf het duin kijk je tot de horizon. De wind brengt de frisse geur van de zee. Je voelt de ruimte om vrij te ademen. **Om grenzeloos te genieten**.

De beelden benadrukken de openheid en de verbindingen
We vertalen het thema in beeld door te laten zien hoe open het Nationaal Park Hollandse Duinen is. Hoezeer het verbonden is met Nederland, de wereld, het verleden en de toekomst.

Hierbij hebben we steeds weer de keuze: of we laten zien waarom het park grenzeloos mooi is, of we laten zien hoe je er grenzeloos kunt genieten.

De samenwerkingspartners worden **rimpelloos geïntegreerd in de campagne.**

De campagne biedt partners veel aanknopingspunten om mee te doen. Dit kan op twee parameters: grenzeloos mooi en grenzeloos genieten.

Social: twee sterke onderwerpen
Het thema biedt de mogelijkheid om steeds opnieuw andere aspecten van het Nationaal Park Hollandse Duinen uit te lichten door twee sterke onderwerpen: grenzeloos mooi en grenzeloos genieten. Uiteraard is het belangrijk deze onderwerpen interactief te maken.
Zo ontstaat de mogelijkheid om de uniekheid van het park, de rijke historie, de uitzonderlijke flora en fauna en de internationale allure volledig uit te spelen.

Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Grenzeloos
mooi
Grenzeloos
genieten
Pas opgewaaid zand.
Nu uit de wind in de laatste oktober zon.
Opvallend warm, onopvallend voor voorbijgangers.
Een avondpicknick om nooit te vergeten.
STEM NU
Help ons grenzen te
verleggen. En maak van
de Hollandse duinen een
Nationaal Park.
www.nationaalpark.nl

Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Grenzeloos
mooi
Grenzeloos
genieten
Uitbundig stralend.
Vanuit het Midden-Oosten verzeild
geraakt in Hollandse akkers.
Bloeiend tot de landbouw rationeel werd.
Nu beschermd en florerend
in onze duinen.
STEM NU
Help ons grenzen te
verleggen. En maak van
de Hollandse duinen een
Nationaal Park.
www.nationaalpark.nl

Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Grenzeloos
mooi
Grenzeloos
genieten
Et atquiatemo vollit offic tem
sum qui tem quia corrora.
Tibus, to con ratiae pa suntiatibus adicia
estior a sam ipsae nes re cone
sandam eum.
STEM NU
Help ons grenzen te
verleggen. En maak van
de Hollandse duinen een
Nationaal Park.
www.nationaalpark.nl

Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Grenzeloos
mooi
Grenzeloos
genieten
Et atquiatemo vollit offic tem sum qui
tem quia corrora ibus to con.
Eratiae pa suntiatibus adicia
estior a sam ipsae nes re cone
STEM NU
Help ons grenzen te
verleggen. En maak van
de Hollandse duinen een
Nationaal Park.
www.nationaalpark.nl

Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Grenzeloos
mooi
Grenzeloos
genieten
Pas opgewaaid zand.
Nu uit de wind in de laatste oktober zon.
STEM NU
Help ons grenzen te
verleggen. En maak van
de Hollandse duinen een
Nationaal Park.
www.nationaalpark.nl

Nationaal
Park
Hollandse
Duinen
Grenzeloos
mooi
Grenzeloos
genieten
Et atquiatemo vollit offic tem sum qui
tem quia corrora ibus te con.
Eratiae pa suntiatibus adicta
estior a sam ipsae nes re cone
STEM NU
Help ons grenzen te
verleggen. En maak van
de Hollandse duinen een
Nationaal Park.
www.nationaalpark.nl

Heineken

20 juli om 13:11 ·

Vind je onze kust ook het mooiste natuurgebied van Nederland?
Ga naar www.nationaalpark.nl/hollandseduinen en stem!

Leuk Reactie Delen

Gemeente Den Haag

2 uur ·

Vind je onze kust ook het mooiste natuurgebied van Nederland?
Ga naar www.nationaalpark.nl/hollandseduinen en stem!

Leuk Reactie Delen

T2 Ontwerp

Aan:
Projectgroep Nationaal Park
Tav Bart van Engeldorp Gastelaars

Van:
Tako Rietveld
Kindercorrespondent

Telefoon:
0031 6 51 24 33 54

Datum: 10-08-2016

Onderwerp: Voorstel kinderen & 'Hollandse Kust / Hollands Duin'

Beste projectmensen,

Hierbij zoals beloofd het voorstel namens de Kindercorrespondent om kinderen te betrekken bij het toekomstplan voor het Nationaal Park Hollandse Kust / Hollands Duin.

Kinderen kijken anders naar de wereld dan volwassenen. Ze zien andere dingen, beleven andere dingen en hebben dus ook andere meningen, visies en oplossingen. Zeker bij het toekomstplan voor dit Nationale Park, is het belangrijk naar de stem van kinderen te luisteren en hun ideeën een plek te geven in de planvorming. Graag helpen wij jullie deze ideeën in beeld te krijgen.

De Kindercorrespondent laat kinderen hun verhaal vertellen, hun vragen stellen en hun mening geven. Wat ons betreft zijn zoveel mogelijk kinderen deelgenoot van dit project. We bereiken hen via scholen, door samen te werken met verschillende educatie-afdelingen van betrokken gemeenten en bijvoorbeeld met het Haagse Museon. Extra aandacht verdienen kinderen uit achterstandssituaties. Uiteraard maken we filmpjes, vlogs en reportages zodat het proces voor iedereen te volgen is. Dit kunnen we zo groot of klein maken als we willen.

Op z'n grootst maken we er een project van inclusief lesprogramma waar alle scholen aan de kust bij betrokken zijn. Zoals jullie weten werken we samen met de Missing Chapter Foundation van Prinses Laurentien. Zij zijn experts op het gebied van de kinder-adviesraad en zouden een rol kunnen en willen spelen. Ook zijn de lijntjes kort met natuurfilmer Ruben Smit en de publieke omroep. Wellicht is er zelfs een televisie format van het project te maken. Jullie zouden de Kindercorrespondent als boegbeeld kunnen inzetten.

Op z'n kleinst leggen we de plannen voor aan een schoolklas, bijvoorbeeld in de Schilderswijk, laten we hen commentaar geven en maken we daar een filmpje van. Dit heeft echter weinig te maken met het serieus betrekken van kinderen en dus gaat onze voorkeur hier niet naar uit. Alles heeft te maken met beschikbare tijd en budgetten. Graag werken we in overleg met jullie enkele haalbare scenario's uit.

Het enthousiasme is groot, de vibe positief, dus we kijken uit naar een vruchtbare samenwerking met veel kinderen in de duinen, op het strand en in de branding en natuurlijk een jeugdig en toekomstbestendig resultaat.

Zonnige groet,

Tako